

T.C
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

**GAZİANTEP VE ÇEVRESİ PALEOLİTİK KÜLTÜR DÖNEMİ
YERLEŞİM ALANLARI VE BULUNTULARININ ANALİZİ**

Güven KAÇMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATAY/2007

**GAZİANTEP VE ÇEVRESİ PALEOLİTİK KÜLTÜR DÖNEMİ YERLEŞİM
ALANLARI VE BULUNTULARININ ANALİZİ**

Güven KAÇMAZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz.....	i
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	ii
Abstract and Key Words.....	iii
Çizelgeler Dizini.....	iv
Levhalar Dizini.....	v
Haritalar Dizini.....	xx

BİRİNCİ KESİM

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE MATERYALİ.....	1
1.1. Amaç.....	2
1.2. Yöntem.....	3
1.3. Materyal.....	4

İKİNCİ KESİM

GAZİANTEP VE ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİSİ

2. GAZİANTEP, ŞANLIURFA, ADIYAMAN VE HATAY'IN GENEL JEOMORFOLOJİSİ.....	5
2.1. Gaziantep-Şanlıurfa İlleri Jeomorfolojisi.....	5
2.2. Adıyaman İli Jeomorfolojisi.....	8
2.3. Hatay İli Jeomorfolojisi.....	10

ÜÇÜNCÜ KESİM
GAZİANTEP PALEOLİTİĞİ

3. GAZİANTEP İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ.....	12
3.1. Nizip İlçesi Paleolitik Kültürleri.....	12
3.2. Dülük ve Kartal Çevresinin Paleolitik Kültürleri.....	27
3.3. Metmenge Çevresinin Paleolitik Kültürleri.....	39
3.4. Sakçagözü Çevresinin Paleolitik Kültürleri.....	41
3.5. Gaziantep'in İçindeki ve Çevresindeki Bazı Yörelere Paleolitik Kültürleri.....	45

DÖRDÜNCÜ KESİM
ŞANLIURFA PALEOLİTİĞİ

4. ŞANLIURFA İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ.....	48
4.1. Şanlıurfa İlindeki Araştırmalara Genel Bir Bakış.....	48
4.2. Birecik İlçesi Paleolitik Kültürleri.....	50

BEŞİNCİ KESİM
ADİYAMAN PALEOLİTİĞİ

5. ADİYAMAN İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ.....	64
5.1. Samsat İlçesi Paleolitik Kültürleri (Şehremuz Tepesi ve Çevresi).....	64
5.2. Pirun İlçesi Paleolitik Kültürleri.....	76

ALTINCI KESİM

HATAY PALEOLİTİĞİ

6. HATAY İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ.....	84
6.1. Altındere (Avratlar Deresi).....	84
6.2. Altınözü İlçesi.....	93
6.3. Tıkalı Mağara.....	94
6.4. Merdivenli Mağara.....	100
6.5. Kanal Mağarası.....	112
6.5.1. Kanal Mağarası Aurignacien'i ile Merdivenli Mağara Aurignacien'i Arasında Görülen İlişkiler.....	123
6.6. Üçağzılı Mağara.....	125
6.7. Barutlu Mağara.....	133
6.8. Kıyı Boyu Mağaraları.....	134
6.9. Sungur Köyü Çevresi.....	134
6.9.1. Deliktaş-Harmanyeri Mevkii.....	135
6.9.2. Hacı Fakı Mevkii.....	135
6.9.3. Ali Efendi Deresi (Üçağzılı) Mevkii.....	136
6.9.4. Asar Mağarası ve Gölyeri Mevkii.....	136

YEDİNCİ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

7. SONUÇ.....	138
LEVHALAR	
HARİTALAR	
KAYNAKÇA	

ÖNSÖZ

Tezimi hazırlarken; çalışmam süresince beni yönlendiren, ilk ve son müsveddeleri dikkat ve sabırla okuyan, düzeltmelerde yardımcı olan, yapıcı fikir ve eleştirilerini benimle paylaşan hocam Yrd. Doç. Dr. C. Merih EREK'e yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Tezimin hazırlanması sırasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve daima yanımda olan aileme, Arkeolog Gülizar DEMİRCİ'ye, değerli fikirlerini benimle paylaşan hocalarım Yrd. Doç. Dr. H. Kübra ENSERT, Yrd. Doç. Dr. Hatice PAMİR ve Öğr. Gör. Ahmet GÖRMÜŞ'e ayrıca Arkeolog Demet KARA teşekkür ederim.

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1. Garrard ve Ekibinin 1995 Yılında Sakçagözü Bölgesinde Yaptığı Yüzey Araştırması Sırasında Saptanan Buluntu Yerleri, Deniz Seviyesinden Yükseklikleri ve Hangi Döneme Ait Buluntu Verdiği	42
Çizelge 2. 1943 Yılında Nurettin Can'ın ve 1957–1958 Yıllarında Şenyürek ve Bostancı'nın Bulduğu 8 Adet İki Yüzeyliden Alınan Ölçüler.....	86
Çizelge 3. Şenyürek'in 1958–1960 Yıllarında Altındere'de Bulduğu 21 Adet İki Yüzeylinin ve Nacağın Ölçüleri.....	92
Çizelge 4. Şenyürek'in 1958–1960 Yıllarında Altındere'de Bulduğu 21 Adet İki Yüzeylinin ve Nacağın Uzunluk Ölçülerinin Dağılışı.....	92
Çizelge 5. Merdivenli Mağara'nın Kum Tabakaları ve Kalınlıkları.....	103
Çizelge 6. Merdivenli Mağara V. ve IV. Kültür Tabakalarında Bulunan Uç ve Kazıyıcıların Ölçüleri.....	108
Çizelge 7. Merdivenli Mağara II. ve III. Kültür Tabakalarında Bulunan Uç, Dilgi, Ön Kazıyıcı ve Taşkalemlerin Ölçüleri.....	111
Çizelge 8. Kanal Mağarası'nın Ön Kısımında Yapılan Kazı Sonucunda Elde Edilen Çeşitli Aletlerin Sınıflandırılması.....	116

LEVHALAR LİSTESİ

	Sayfa
Levha 1. Gaziantep'in Nizip İlçesi'nde, Sam Köy ve Karahöyük Bölgesinde (Yukarı Kısım) Bulunan İki Yüzeyliler (Minzoni-Déroche, 1988:291, resim 2).....	142
Levha 2. Gaziantep'in Nizip İlçesi'nde, Nizip Çayı'nın Fırat'a Döküldüğü Yere Kadar Olan Bölgede (Aşağı Kısım) Bulunan İki Yüzeyliler (Minzoni-Déroche, 1988:290, resim 1).....	143
Levha 3a. Mercihamış Köyü Çevresinden Toplanan Yontmataş Aletlerden Bir Grup (Taşkiran, 2002:400, şekil 5).....	144
Levha 3b. Hacı Karaçalı Tarlası (W48/43) Buluntu Yeri İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, 2002:402, şekil 9).....	144
Levha 4a. Karadere I (W48/39) Buluntu Yeri İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, 2002:403, şekil 11).....	145
Levha 4b. Bozyer Mevkii (W48/34) Buluntu Yerinden Bir Grup İki Yüzeyle Alet (Taşkiran, 2002:404, şekil 12).....	145
Levha 5a. Hameyli Tepe (W48/33) İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, 2002:404, şekil 13).....	146
Levha 5b. Göçem Mevkii (W48/32) İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, 2002:405, şekil 15).....	146
Levha 6a. Kıraç Dere (W48/29) Buluntu Yerinden Micoquien Tip İki Yüzeyle Alet (Taşkiran, 2002:406, şekil 16).....	147
Levha 6b. Haradan Dere (W48/27) Buluntu Yeri İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, 2002:406, şekil 17).....	147
Levha 7a. Dızmırtaş Paleolitik İstasyonunda, Buluntu Yerinde Görülen Bir İki Yüzeyle Alet (Taşkiran, 2002:407, şekil 19).....	148
Levha 7b. Kubuşoğlu Mevkii (V48/43) İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, 2002:412, şekil 23).....	148
Levha 8. Dızmırtaş Paleolitik İstasyonundan İki Yüzeyle Aletler, 1-3) Badem Biçimli İki Yüzeyle Aletler (Taşkiran, 2002:408, şekil 20).....	149

Levha 9. Dızdırtaşı Paleolitik İstasyonundan İki Yüzeyli Aletler, 4–6) Badem Biçimli İki Yüzeyli Aletler (Taşkiran, 2002:409, figure 20).....	150
Levha 10. Dızdırtaşı Paleolitik İstasyonu Buluntularından Bir Grup, 1) Oval İki Yüzeyli, 2) Yüreğimsi İki Yüzeyli, 3) Kısmi İki Yüzeyli (Taşkiran, 2002:410, şekil 21).....	151
Levha 11. Dızdırtaşı Paleolitik İstasyonu Buluntularından Bir Grup, 4) Üç Yüzlü Kazma, 5) Micoquien İki Yüzeyli (Taşkiran, 2002:411, figure 21).....	152
Levha 12. Dızdırtaşı Paleolitik İstasyonu Yontmataş Buluntuları, 1–5) Levallois Çekirdekler, 6) Dönümlü Parça, 7–10) Kenar Kazıyıcılar, 11) Ön Kazıyıcı, 12) Levallois Yonga Üzerine İki Dışbükey Kenar Kazıyıcı (Taşkiran, 2002:412, şekil 22).....	153
Levha 13a-b. Dülük'te Bulunan İki Yüzeyli Örneği a) Üst Yüz, b) Alt Yüz (Yalçinkaya, 1985:399:400, resim 2a-b).....	154
Levha 13c-d. Dülük Çevresinde Bulunan Clactonien Tipte Bir Yonga c) Dış Yüz, d) İç Yüz (Yalçinkaya, 1985:401–402, resim 3a-b).....	154
Levha 14a. Muine Atasayan Tarafından Dülük Çevresinde Bulunan Dilgi ve Yonga (Yalçinkaya, 1985:403, resim 4).....	155
Levha 14b-c. Dülük Çevresinde Bulunan İki Yüzeyli Örneği b) Üst Yüz, c) Alt Yüz (Yalçinkaya, 1985:404–405, resim 5a-b).....	155
Levha 15a-b. Dülük Çevresinde Bulunan Bir İki Yüzeyli Örneği a) Üst Yüz, b) Alt Yüz (Yalçinkaya, 1985:406–407, resim 6a-b)...	156
Levha 15c-d. Dülük Çevresinde Bulunan Bir İki Yüzeyli Örneği c) Üst Yüz, d) Alt Yüz (Yalçinkaya, 1985:409–410, resim 7a-b)...	156
Levha 16a-b. Dülük Çevresinde Bulunan Bir İki Yüzeyli Örneği a) Üst Yüz, b) Alt Yüz (Yalçinkaya, 1985:411–412, resim 8a-b)...	157
Levha 16c. Dülük Çevresinde Bulunan Clactonien Tipte İki Yonga ve Bir Dilgi (Yalçinkaya, 1985:413, resim 9).....	157
Levha 17a-b. Dülük'te Bulunan Chelléen İki Yüzeylisinin Üst ve Alt Yüzden Görünüşü (Bostancı, 1963:155–156, Levha XIV, şekil 1,	

Levha XV, şekil 2).....	158
Levha 17c. Dülük'te Bulunan Armut Biçimli Chelléen İki Yüzeylisinin Çizimi (Bostancı, 1963:142, Levha I).....	158
Levha 18a. Dülük'te Bulunan Badem Biçimli Alt Acheuléen İki Yüzeylisi Çizim (Bostancı, 1963:143, Levha II).....	159
Levha 18b. Dülük'te Bulunan Armut Biçimli Üst Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi (Bostancı, 1963:144, Levha III).....	159
Levha 19a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeylinin Üst Yüzden Görünümü (Bostancı, 1963:162, Levha XXI).....	160
Levha 19b. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi (Bostancı, 1963:145, Levha IV).....	160
Levha 20a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeylinin Üst ve Alt Yüzden Görünümü (Bostancı, 1963:158, Levha XVII, şekil 5–6).....	161
Levha 20b. Dülük'te Bulunan Badem Biçimli Üst Acheuléen İki Yüzeylisinin Çizimi (Bostancı, 1963:146, Levha V).....	161
Levha 21a. Dülük'te Bulunan Acheuléen İki Yüzeylinin Üst ve Alt Yüzden Görünüşü (Bostancı, 1963:157, Levha XVI, şekil 3–4)..	162
Levha 21b. Dülük'te Bulunan Disk Şeklindeki Üst Acheuléen İki Yüzeylisi Çizimi (Bostancı, 1963:147, Levha VI).....	162
Levha 22a. Dülük'te Bulunan Disk Şeklindeki Acheuléen İki Yüzeylisinin Üst ve Alt Yüzden Görünümü (Bostancı, 1963:159, Levha XVIII, şekil 7–8).....	163
Levha 22b. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi (Bostancı, 1963:148, Levha VII, çizim 1–2).....	163
Levha 23a. Dülük'te Bulunan Acheuléen İki Yüzeylinin Üstten Görünüşü (Bostancı, 1963:160, Levha XIX, şekil 9).....	164
Levha 23b. Dülük'te Bulunan Disk Şeklindeki Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi (Bostancı, 1963:148, Levha VII, çizim 3–4).....	164
Levha 24a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi (Bostancı, 1963:149, Levha VIII, çizim 1–2).....	165
Levha 24b. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeylinin Üstten	

Görünüşü (Bostancı, 1963:161, Levha XX, şekil 10).....	165
Levha 25a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:149, Levha VIII, çizim 3-4).....	166
Levha 25b. Dülük'te Bulunan Acheuléen Kısmi İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:150, Levha IX).....	166
Levha 26a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen (Micoquien) İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:151, Levha X).....	167
Levha 26b. Dülük'te Bulunan Armut Biçimli Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:152, Levha XI, çizim 1-2).....	167
Levha 27a. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:152, Levha XI, çizim 3-4).....	168
Levha 27b. Dülük'te Bulunan Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:153, Levha XII, çizim 1-2).....	168
Levha 28a. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:153, Levha XII, çizim 3-4).....	169
Levha 28b. Dülük'te Bulunan Ovoid Biçimli Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:154, Levha XIII, çizim 1-2).....	169
Levha 29a. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi (Bostancı, 1963:154, Levha XIII, çizim 3-4).....	170
Levha 29b. Gaziantep-Narlı Arasında Metmenge Köyü'nün 700m. Güneydoğusunda Bulunan İki Yüzeyli Çizimi (Erguvanlı, 1946, Levha XLII, No.1).....	170
Levha 30a. Gaziantep-Narlı Arasında Metmenge Köyü'nün 400m. Doğusunda Bulunan İki Yüzeyli Çizimi (Erguvanlı, 1946, Levha XLIII, No.2).....	171
Levha 30b. Gaziantep-Narlı Arasında İncesu Köyü'nün 2km. Güneydoğusunda Bulunan İki Yüzeyli Çizimi (Erguvanlı, 1946, Levha XLIV, No.3).....	171
Levha 31. Sakçagözü Çevresinden SAK 14 Buluntu Yerinden, 1) Üç Yüzlü Kazma, 2) Yürek Biçimli İki Yüzeyli, 3) Badem Biçimli İki Yüzeyli (Garrard, ve diğ., 1996:63, fig. 4).....	172

Levha 32. Sakçagözü Çevresinden Buluntu Grubu, 1) SAK 12 Buluntu Yerinden Sırtı Devrik Dilgicik, 2) SAK 18, 3) SAK 14, 4) SAK 18, 5) SAK 7 Buluntu Yerinden Ele Geçen Levallois Ürünler, 7) SAK 14 Buluntu Yerinden Levallois Çekirdek, 8) SAK 14 Buluntu Yerinden Bazalttan İki Yüzeyle (Garrard, ve diğ., 1996:64, fig. 5).....	173
Levha 33a. Bozova Alt Paleolitik Buluntularından İki Örnek, Disk Biçimli Çekirdek ve Çekirdek Biçimli İki Yüzeyle (Yalçınkaya, 1985:398, resim1).....	174
Levha 33b. W. Brice'ın 1947 Yılında Şanlıurfa-Siverek Civarında Bulduğu Acheuléen İki Yüzeylelinin Ön ve Arka Yüzden Görünüşü (Kansu, 1964:165, resim 1a-b).....	174
Levha 34. Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzeyle Araştırmalarında Bulunan İki Yüzeyleli Aletler, 1, 4) Şehremuz'da Bulunan İki Yüzeyleli, 2) Çekiş Mevkii'nde Bulunan İki Yüzeyleli, 3) Hasimerte Sirtında Bulunan İki Yüzeyleli, 5) Yeniköy'de Bulunan İki Yüzeyleli Aletler (Özdoğan, 1977:103, 1-6 no.lu çizimler).....	175
Levha 35a. Uçlu, Dilgili ve Yongalı Levallois Çekirdeklerden Bir Grup (Taşkiran, Kartal, 1999:54, şekil 5).....	176
Levha 35b. Değişik Buluntu Yerlerinden Toplanmış Olan İki Yüzeyleli Aletlerden Bir Grup (Taşkiran, Kartal, 1999:55, şekil 6).....	176
Levha 36a. 3'no.lu Buluntu Yerinden Toplanan Üç Yüzeyleli (Kazma) Aletler (Taşkiran ve Kartal 1999:55, şekil 7).....	177
Levha 36b. Levallois Olan ya da Olmayan Yonga ve Dilgiler Üzerine Yapılmış Çeşitli Aletler (Taşkiran, Kartal, 1999:56, şekil 8).....	177
Levha 37a. Tiladil Gölü Tarlalarında Bulunan Yontmataş Aletlerden Bir Grup (Taşkiran, Kartal, 2001:504, şekil 7).....	178
Levha 37b. W49/32'no.lu Buluntu Yerinden İki Yüzeyleli Aletler (Taşkiran, Kartal, 2001:509, şekil 15).....	178
Levha 38. Üst Paleolitik Sonrası Özellikler Gösteren Yontmataş Aletlerden Örnekler (Taşkiran, Kartal, 2001:505, şekil 8).....	179

Levha 39a. Kulabtar Mevkii (W49/26-Şıh Mehmet Karadağ Tarlası) Yontmataş Alet Örnekleri (Taşkiran, Kartal, 2001:506, şekil 9)....	180
Levha 39b. Kulabtar Mevkii (W49/26) Yontmataş Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, Kartal, 2001:506, şekil 10).....	180
Levha 40a. Belo Dağı (W49/36) Yontmataş Aletlerinden Bir Grup (Taşkiran, Kartal, 2001:509, şekil 16).....	181
Levha 40b. Kızkapan Üstü Mevkii'nde Bulunan İki Yüzeyle Aletlerden Bir Grup (Taşkiran, Kartal, 2001:510, şekil 18).....	181
Levha 41a. Kızkapan Üstü Mevkii'nde Bulunan Çekirdek Örnekleri (Taşkiran, Kartal, 2001:511, şekil 19).....	182
Levha 41b. Kızkapan Mevkii (W49/43) Küçük İki Yüzeyle Alet Örnekleri (Taşkiran, Kartal, 2001:511, şekil 20).....	182
Levha 42a. W49/46'no.lu Paleolitik İstasyondan Bulunan İki Yüzeyle Aletlerden Örnekler (Taşkiran, Kartal, 2001:512, şekil 22).....	183
Levha 42b. W49/46'no.lu Paleolitik İstasyondan Bulunan Üç Yüzlü Kazma (Taşkiran, Kartal, 2001:513, şekil 23).....	183
Levha 43a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 3'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) Levallois Uç, 2) Yuvarlak Ön Kazıyıcı, 3) Yonga Ucunda Ön Kazıyıcı, 4, 6) Yongalı Levallois Çekirdekler, 5) Uçlu Levallois Çekirdek (Yalçinkaya, 1983:201, resim I).....	184
Levha 43b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19a'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) İki Yüzeyle Doğru Gelişen Kıyıcı Alet, 2-3) Klasik İki Yüzeyle (3'no.lu Çizim Kumtaşından), 4) Çekirdek Biçimli İki Yüzeyle (Yalçinkaya, 1983:201, resim II)....	184
Levha 44a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19a ve 20'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) Klasik İki Yüzeyle, 3) Kıyıcı Alet, 4-5) Çekirdek Olarak Kullanılmış İki Yüzeyle (4'no.lu Çizim 19a'dan Ele Geçmiştir) (Yalçinkaya, 1983:202, resim III).....	185
Levha 44b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19a ve 20'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) Kıyıcı Aletler (Yalçinkaya, 1983:202, resim IV).....	185

Levha 45a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 4a'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) İki Yüzeyle, 2, 4) Disk Biçimli Çekirdek (4 Kenar Kazıyıcı Haline Çevrilmiş), 3) Dibi Vurma Düzlemi Kalıntılı İki Yüzeyle (Yalçinkaya, 1983:203, resim V).....	186
Levha 45b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 8a'no.lu Buluntu Yerinden Ele Geçen İki Yüzeyle (Yalçinkaya, 1983:203, resim VI).....	186
Levha 46a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 2'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) İki Yüzeyle (2'nin Dibi Vurma Düzlemi Kalıntılı), 3) Disk Biçimli Çekirdek (Yalçinkaya, 1983:204, resim VII).....	187
Levha 46b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 5'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) Yöneşen Dişlemeli Alet, 2) Tipik Olmayan Levallois Çekirdek, 3) Disk Biçimli İki Yüzeyle (Yalçinkaya, 1983:204, resim VIII).....	187
Levha 47a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 6'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) Piramit Biçimli Çekirdekler, 3) Dilgi, 4) Levallois Çekirdek, 5) Yonga (Yalçinkaya, 1983:205, resim IX)...188	
Levha 47b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 6b'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) Çontuk ve Taşkalem Taşıyan Levallois Dilgi, 2) Dibi Vurma Düzlemi Kalıntılı İki Yüzeyle, 3) Levallois Çekirdek (Yalçinkaya, 1983:205, resim X).....	188
Levha 48a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 9'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) İki Yüzeyle, 2-3) Gaga Aletler, 4) İri Yonga Üzerine Rende (Yalçinkaya, 1983:206, resim XI).....	189
Levha 48b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 15'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-3) Piramit Biçimli Çekirdekler, 4-5) Prizma Biçimli Çekirdekler, 6) Disk Biçimli Çekirdek (Yalçinkaya, 1983:206, resim XII).....	189
Levha 49a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 15'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1, 3, 9) Ön Kazıyıcılar, 2, 5, 7) Taş Delgiler, 4, 10) Taşkalemler, 6) Uç, 8) Çekirdek Yenileme Dilgisi, 11, 13) Dilgiler, 12) Dişlemeli Alet	

(Yalçinkaya, 1983:207, resim XIII).....	190
Levha 49b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1, 4) Ön Kazıyıcılar, 2) Taşkalem, 3) Levallois Çekirdek, 5) Disk Biçimli Çekirdek, 6) Kazmaya Doğru Gelişen İki Yüzeyle (Yalçinkaya, 1983:207, resim XIV).....	190
Levha 50a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi Ziyaret Tepesi Ören Yerinden Örnekler, 1) Taş Delgi, 2, 3, 11, 12, 14, 15) Düzeltili ve Düzeltisiz Çeşitli Dilgiler, 4) Taşkalem, 5, 9) Sürtme Taşları Parçaları, 6–8) Seramik Parçaları, 10) Saplı Uç Parçası, 13) Cilalı Balta Parçası (Yalçinkaya, 1983:208, resim XV).....	191
Levha 50b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 10'no.lu Buluntu Yerinden Ele Geçen ve Alanın En Büyük Levallois Çekirdeği (Yalçinkaya, 1983:208, resim XVI).....	191
Levha 51a. Keysun Çevresinde Bulunan İki Yüzeyle (Yalçinkaya, 1985:422, resim 14).....	192
Levha 51b. Adıyaman/Samsat Çevresi 13'no.lu Buluntu Yerinden Çeşitli Aletler, 1–2) Kenar Kazıyıcı, 3–4) Uç (Yalçinkaya, 1990:19, resim 13).....	192
Levha 52a. Adıyaman/Samsat Çevresi 4'no.lu Buluntu Yerinden Çeşitli Aletler, 1, 3) Dişlemeli Alet, 2, 5) Düzeltili Yonga, 4) Dilgi (Yalçinkaya, 1990:20, resim 14).....	193
Levha 52b. Adıyaman/Samsat Çevresi 1 ve 2'no.lu Buluntu Yerinden Çeşitli Aletler, 1, 3–5) Dişlemeli Alet, 2) Budanmış Dilgi (Yalçinkaya, 1990:21, resim 15).....	193
Levha 53. Adıyaman Şehremuz Buluntuları, 1) Yassı Çekirdek, 2) Levallois Yonga, 3) Kenar Kazıyıcı, 4–5) Ön Kazıyıcı (Yalçinkaya, ve diğ., 1987, Levha 6).....	194
Levha 54. Şehremuz Kazılarından Çıkan İki Yüzeyle Aletler (Albrecht, ve diğ., 1984:48, Abb.2).....	195
Levha 55. Şehremuz Kazılarından Çıkan İki Yüzeyle Aletler	

(Albrecht, ve diğ., 1984:49, Abb.3).....	196
Levha 56. Şehremuz Kazılarında Çıkan İki Yüzeyle Aletler (Albrecht, ve diğ., 1984:50, Abb.4).....	197
Levha 57. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1) Şekilsiz Çekirdek, 2) Yonga Üzerine Şekilsiz Çekirdek, 3) Yuvarımsı Çekirdek (Kartal, 1998:168, şekil I).....	198
Levha 58. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1–2) Kabuklu ve İri Şekilsiz Çekirdekler (Kartal, 1998:169, şekil II).....	199
Levha 59. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1) Levallois Çekirdekten Dönüşmüş Olan Disk Biçimli Çekirdek, 2) Disk Biçimli Çekirdek, 3) Recurrent Levallois Çekirdek (Kartal, 1998:170, şekil III).....	200
Levha 60. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1–3) Lineal Levallois Çekirdekler (Kartal 1998:171, şekil IV).....	201
Levha 61. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1–2) Prizmatik Çekirdekler, 3–4) Piramit Biçimli Çekirdekler (Kartal, 1998:172, şekil V).....	202
Levha 62. Adıyaman Pirun'da Bulunan ve Orta Paleolitik Olarak Sınıflandırılmış Alet Grubu (Kökten, 1947b, Levha C).....	203
Levha 63. Adıyaman Pirun'da Bulunan ve Üst Paleolitik Olarak Sınıflandırılmış Alet Grubu (Kökten, 1947b, Levha CI).....	204
Levha 64. Pirun I Dere Terasında Bulunmuş İki Yüzünde de Düzelti Bulunan, 1–2) Levallois-Moustérien Alet, 3) Levallois-Moustérien Yonga (Bostancı, 1973:157, Tablo I)...	205
Levha 65. Pirun I Dere Terasında Bulunmuş, 1) Kalın Yonga Üzerine Kenar Kazıyıcı, 2) Kalın Yonga Üzerine Yapılmış İki Kenar Kazıyıcı, 3) Ovoid Kenar Kazıyıcı (Bostancı, 1973:158, Tablo II).....	206
Levha 66. Pirun I Terasında Bulunmuş, 1) Orta (Flüt Biçimli) Taşkalem, 2) Her İki Yüzde Düzelti Bulunan Orta Taşkalem, 3) Çok Yüzlü Taşkalem (Bostancı, 1973:159, Tablo III).....	207
Levha 67. 1) Pirun II Terasında Bulunmuş Kenar kazıyıcı ve	

Ön Kazıyıcı Olarak Kullanılmış Alet, 2) Pirun I Terasında Bulunmuş Dışbükey Kenar Kazıyıcı, 3) Pirun I Terasında Bulunmuş Kenar Kazıyıcı ve Ön Kazıyıcı Olarak Kullanılmış Alet (Bostancı, 1973:160, Tablo IV).....	208
Levha 68. 1) Pirun I Terasında Bulunmuş Kenar Taşkalemi, 2) Pirun I Terasında Bulunmuş Kenar Taşkalemi, 3) Pirun Köprüsü Yanındaki Sekiden Bulunmuş Uç Tarafı Delici Olarak Kullanılmış Kenar Taşkalemi (Bostancı, 1973:161, Tablo V).....	209
Levha 69. 1) Disk Biçimli İki Yüzeyle (Kansu 1945, Levha LVIII), 2–3) Altındere’de Yüzeyden Toplanan İki Yüzeyleler, (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha XIII).....	210
Levha 70a. Altındere’de 1958 Yılında Şenyürek’in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1958, Levha VIII).....	211
Levha 70b. Altındere’de 1958 Yılında Şenyürek’in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyleler (Şenyürek, 1958, Levha IX).....	211
Levha 71a. Altındere’de 1958 Yılında Şenyürek’in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1958, Levha X).....	212
Levha 71b. Altındere’de 1958 Yılında Şenyürek’in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyleler (Şenyürek, 1958, Levha XI).....	212
Levha 72a. Altındere’de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha II).....	213
Levha 72b. Altındere’de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha III).....	213
Levha 73a. Altındere’de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha IV).....	214
Levha 73b. Altındere’de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha V).....	214
Levha 74a. Altındere’de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha VI).....	215
Levha 74b. Altındere’de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha VII).....	215

Levha 75a. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha VIII).....	216
Levha 75b. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha IX).....	216
Levha 76a. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha X).....	217
Levha 76b. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle (Şenyürek, 1961, Levha XI).....	217
Levha 77a. Altındere'de Bulunmuş Nacak (Şenyürek, 1961, Levha XII).....	218
Levha 77b. Altındere'de Bulunmuş Nacak veya Kıyıcı (Şenyürek, 1961, Levha XIII).....	218
Levha 78a. Altındere'de Bulunmuş İki Yüzeyle veya Uç (Şenyürek, 1961, Levha XIV).....	219
Levha 78b. Altındere'de Bulunmuş Kenar Kazıyıcı veya Ön Kazıyıcı (Şenyürek, 1961, Levha XV).....	219
Levha 79a. Altındere'de Bulunmuş Kenar Kazıyıcı (Şenyürek, 1961, Levha XVI).....	220
Levha 79b. Altındere'de Bulunmuş Disk (Şenyürek, 1961, Levha XIX).....	220
Levha 80. Altındere'de bulunmuş, 1) Kenar Kazıyıcı veya Ön Kazıyıcı, 2) Yuvarlak Kazıyıcı (Şenyürek, 1961, Levha XVII, 1-2).....	221
Levha 81. Altındere'de bulunmuş, 1) Çekirdekten Yapılmış Kıyıcı, 2) Çekirdekten Yapılmış Disk (Şenyürek, 1961, Levha XVIII, 1-2)...	222
Levha 82. Altındere'de Bulunmuş Levallois Çekirdek (Şenyürek, 1961, Levha XX).....	223
Levha 83. Altınözü'nde Yüzeyle Bulunan Üst Acheuléen Çakmaktaşı Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha XII).....	224
Levha 84. Tıklı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler (Şenyürek, 1958, Levha IV).....	225
Levha 85. Tıklı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler (Şenyürek, 1958, Levha V).....	226

Levha 86. Tıklalı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler (Şenyürek, 1958, Levha VI).....	227
Levha 87. Tıklalı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler (Şenyürek, 1958, Levha VII).....	228
Levha 88. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1–8) Yongalar, 9–10) Kenar Kazıyıcılar, 11) İki Yüzeylinin Uç Kısımına Ait Olabilecek Parça (Şenyürek, 1959:47, Levha III).....	229
Levha 89. Tıklalı Mağara'da Bulunan Moustérien Uçlar (Şenyürek, 1959:48–49, Levha IV).....	230
Levha 90. Tıklalı Mağara'da Bulunan Moustérien Uçlar (Şenyürek, 1959:48–49, Levha V).....	231
Levha 91. Tıklalı Mağara'da bulunan, 1–2) Moustérien Uçlar, 3) Pseudo-Levallois Uç (Şenyürek, 1959:50, Levha VI).....	232
Levha 92. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1) Dişlemeli Alet, 2–4) Moustérien Uçlar, 5–6) Uçla Kazıyıcı Arasındaki Örnekler (Şenyürek, 1959:51, Levha VII).....	233
Levha 93. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1–3) Moustérien Uçlar, 4–8) Kenar Kazıyıcılar, 9) Uçla Kazıyıcı Arasındaki Örnek (Şenyürek, 1959:52, Levha VIII).....	234
Levha 94. Tıklalı Mağara'da Bulunan Çeşitli Kenar Kazıyıcı Örnekleri (Şenyürek, 1959:53–54, Levha IX).....	235
Levha 95. Tıklalı Mağara'da Bulunan Çeşitli Kenar Kazıyıcı Örnekleri (Şenyürek, 1959:53–54, Levha X).....	236
Levha 96. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1–2) Doğal Sırtlı Bıçaklar, 3–4) Pseudo-Levallois Uç, 5–7) Dişlemeli Aletler (Şenyürek, 1959:55, Levha XI).....	237
Levha 97. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1–2) Karınelı Parçalar, 3) Taşkalem, 4) Ön Kazıyıcı, 5) Delici, 6) Gaga Alet, 7) Çontuklu Alet, 8) Dişlemeli Alet (Şenyürek, 1959:56, Levha XII).....	238
Levha 98. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1–2) Her İki Yüzünde Düzelti Bulunan Yongalar, 3) Kazıyıcı, 4) Moustérien Uç (Şenyürek, 1959:57, Levha XIII)....	239

Levha 99. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1–2) Diskler, 3–5) Levallois Yongalar (Şenyürek, 1959:58, Levha XIV).....	240
Levha 100. Merdivenli Mağara'nın Dilgi, Kazıyıcı ve Taşkalemleri (Bostancı, 1967, Tablo V).....	241
Levha 101. Merdivenli Mağara Levalloiso-Moustérien Aletleri (Bostancı, 1967, Tablo VI).....	242
Levha 102. Merdivenli Mağara Levalloiso-Moustérien Aletleri (Bostancı, 1967, Tablo VII).....	243
Levha 103. Merdivenli Mağara Üst Levalloiso-Moustérien V. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha I).....	244
Levha 104. Merdivenli Mağara Üst Levalloiso-Moustérien V. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha II).....	245
Levha 105. Merdivenli Mağara Üst Levalloiso-Moustérien IV. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha III).....	246
Levha 106. Merdivenli Mağara Üst Levalloiso-Moustérien IV. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha IV).....	247
Levha 107. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) III. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha V).....	248
Levha 108. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) III. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha VI).....	249
Levha 109. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) II. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha VII).....	250
Levha 110. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) II. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler (Şenyürek, Bostancı, 1958b, Levha VIII).....	251

Levha 111. Kanal Mağarası'nda Bulunan Ön Kazıyıcılar ve Yuvarlak Kazıyıcılar (Bostancı, 1967, Tablo I).....	252
Levha 112. Kanal Mağarası'nda Bulunan Taşkalemler (Bostancı, 1967, Tablo IV).....	253
Levha 113. Kanal Mağarası'nda Bulunan Dilgiler (Bostancı, 1967, Tablo II).....	254
Levha 114. Kanal Mağarası'nda Bulunan Yongalar (Bostancı, 1967, Tablo III).....	255
Levha 115. Üçağızlı Mağarası Buluntu Grubu, 1) Düzeltilemiş Dilgi, 2-5) Dilgi Üzerine Uçlar, 6-9) Ön Kazıyıcılar, 10) Çıkmalı Ön Kazıyıcı, 11-13) Çekirdekler (Kuhn, 2004b:278, figure 3).....	256
Levha 116. Üçağızlı Mağarası Buluntu Grubu, 1-3) Kısa Ön Kazıyıcılar, 4) Ön Kazıyıcı ve Taşkalem, 5-6) Budama Üzerine Taşkalemler, 7-9) Levallois Taşmalıklar, 10-12) Çekirdekler (Kuhn, 2004b:279, figure 4).....	257
Levha 117. Üçağızlı Mağarası Erken Üst Paleolitik buluntuları, 1-7) Ahmarian, 8-15) Erken Üst Paleolitiğe Geçiş Safhası Örnekleri (Kuhn, 2002:205, figure 6).....	258
Levha 118. Üçağızlı Mağarası'ndan Buluntular, 1-10) Ahmarian, 11-17) Erken Üst Paleolitiğe Geçiş Safhası Örnekleri (Kuhn, 2004a:437, figure 3).....	259
Levha 119a. Üçağızlı Mağarası'nda Minzoni-Déroche ve Güleç Dönemi Kazı Yerleri (Kuhn ve diğ. 1999a:74, figure 4).....	260
Levha 119b. Üçağızlı Mağarası'nda Kazı Yapılan Yerleri Gösteren Plan (Kuhn, 2004b:276, figure 1b).....	260
Levha 120. Hatay Bölgesi Buluntuları, 1, 4) Hacıfakı, 2-3) Harmanyeri, 5, 8) Assar Mağarası, 6-7) Sungur Köyü Buluntuları (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:172, çizim 2).....	261
Levha 121. Hatay Bölgesi, Hacıfakı Mevkii Buluntuları (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:173, çizim 3).....	262
Levha 122. Hatay Bölgesi, Ali Efendi Deresi (Üçağızlı) Mevkii Buluntuları	

(Yalçinkaya, ve diğ., 2000:173, çizim 4).....	263
Levha 123. Hatay Bölgesi, Ali Efendi Deresi (Üçağızlı) Mevkii Buluntuları (Yalçinkaya, ve diğ., 2000:174, çizim 5).....	264
Levha 124. Hatay Bölgesi, Gölyeri Mevkii Buluntuları (Yalçinkaya, ve diğ., 2000:174, çizim 6).....	265

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 1. 2000 Yılı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması Alanı Genel Lokalizasyonu (Taşkiran 2002:398, şekil 1).....	267
Harita 2. Elifoğlu Köyü-Birecik İlçesi Arası Paleolitik Buluntu Yerleri (Taşkiran 2002:399, şekil 3).....	268
Harita 3. Sakçagözü Bölgesindeki Sitler (Garrard ve diğ. 1996:60, fig. 3).....	269
Harita 4. Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmasının Yapıldığı Birecik İlçesi, Mezra Beldesi-Akarçay Köyü'nün Lokalizasyonu (Taşkiran ve Kartal 1999:52, şekil 1).....	270
Harita 5. Çiçekalan (Zehri) ve Duyduk (Harabebezikan) Köyleri Çevresinde Saptanan Paleolitik Buluntu Yerleri (Taşkiran ve Kartal 2001:500, şekil 1).....	271
Harita 6. Akarçay (Tibil) ve Adacık (Şavi) Köyleri Çevresinde Saptanan Buluntu Yerleri (Taşkiran ve Kartal 2001:501, şekil 2).....	272
Harita 7. Mezraa Beldesi ve Birecik İlçesi Çevresi Paleolitik Buluntu Yerleri (Taşkiran ve Kartal 2001:502, şekil 3).....	273
Harita 8. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmalarında Saptanan Buluntu Yerleri (Yalçinkaya 1984:209, plan 1).....	274
Harita 9. Karababa Paleolitik ve Mezolitik Çağ Buluntu Yerleri (Özdoğan 1977, levha 11).....	275
Harita 10. Şehremuz Buluntu Yerleri (Yalçinkaya ve diğ. 1987, levha 4).....	276
Harita 11. Merdivenli Mağara'nın Konumu (Şenyürek ve Bostancı 1958a, levha I).....	277
Harita 12. Hatay-Samandağ Çevresinde Bulunan Paleolitik Buluntu Yerleri (Yalçinkaya ve diğ. 2000:172, çizim 1).....	278
Harita 13. Hatay-Samandağ'da Bulunan Kanal, Merdivenli ve Üçağızlı Mağaralarının Konumu (Kuhn ve diğ. 1999a:73, figure 1).....	279
Harita 14. Üçağızlı Mağarası'nın Konumu (Kuhn 2004b:276, figure 1a)....	280

BİRİNCİ KESİM

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE MATERYALİ

Paleolitik Dönem, kültürel evrelerin en uzununu, buzul çağlarının kültürel karşılığı olan; insanlığın ilk ortaya çıkışından yaklaşık M.Ö 8. bin yıl öncelerine kadar süren arkeolojik dönemdir. Paleolitik Dönemler Alt, Orta ve Üst olmak üzere 3 ayrı bölüme ayrılmaktadır. Epi-Paleolitik Dönem ise, doğayı denetimi almaya başlayan insanın besin üretimine geçişinin hemen öncesinde yer alan çağdır.

Paleolitik Dönem insanlık tarihinin % 99'luk bir bölümü, yani insanoğlunun kültürel gelişiminde en uzun süreyi kapsamaktadır. Bu oldukça uzun bölümde insanoğlu konar-göçer bir yaşam biçimi sürdürerek, yaşadığı alanın koşullarına göre; mağara, kayaaltı sığınağı, çadır, kulübe ve açık havada barınmaktadır. Yaşamlarını avcılık ve toplayıcılıkla sağlayan bu insanlar, avlanırken taşlardan ürettikleri aletleri ve doğadan topladıkları diğer maddeleri kullanmışlardır. En yoğun olarak da çevrelerinde oldukça fazla bulunan taşı çeşitli tekniklerle yontarak biçimlendirmişler ve Paleolitik kültürlerde karşımıza en fazla çıkan aletleri üretmişlerdir.

Paleolitik insan alet yapımında taşı diğer hammaddelerden çok daha fazla kullanmıştır. Odun ve kemiği de alet yapımında mutlaka kullanmıştır fakat bu maddeler organik olduklarından günümüze kadar ulaşmamıştır. Taş aletlerde daha sonraki toplulukların tahribatının yanı sıra doğal olayların etkileri ile karşı karşıya kalmışlardır. Ancak bu etkiler taş aletlerin günümüze kadar ulaşmasını engelleyememişlerdir. Paleolitik Dönemler hakkındaki bilgileri bu taş aletlerden sağlayabilmekteyiz.

Hominidlerin aşamalı olarak modern insana benzemesi temel alet yapım tekniklerinin gelişmesine paralel gitmiştir. İnsanın zihinsel gelişiminin ve kültürel birikiminin giderek artması yaptığı aletlere yansımış ve farklı alet yapım teknolojilerinin keşfedilmesine neden olmuştur. İlk önceleri devamlı bir

yüzden, daha sonra ise her iki yüzden yontularak kesici kenarlar elde edilmesiyle kesme-dilme-ezme gibi işlerde kullanılan çok amaçlı kabaca armut biçimli ve oval aletler ortaya çıkmıştır. Çekirdek aletler ya da iki yüzeyli (el baltaları) aletler ve daha ileri teknolojiye sahip aletler yapmışlardır.

Taş kullanılmak istenilen amacına göre belirli bir şekle sokulup yontulmaktaydı. Alet tipleri ve stildeki değişikliklerde, insanların sosyo-ekonomik ve teknolojik ihtiyaçlarına cevap vermek üzere meydana getirilmiş olmalıdır. Bir bölgedeki ya da bir Paleolitik yerleşimin sosyo-kültürel yapısı ile kültürel yapılarının kavranması, aletlerin incelenmesiyle elde edilebilir. Bu bağlamda “Gaziantep ve Çevresi Paleolitik Kültür Dönemi Yerleşim Alanları ve Buluntularının Analizi” tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Araştırmamızda bölgede yaşamış insanların sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını ortaya çıkarmaya çalışacağız.

1.1. Amaç

Anadolu'nun Yakınoğu ve Sina Yarımadası bağlantılarındaki kültürel etkileşimler, günümüzden yaklaşık olarak 300–350 bin yıl önce başlamıştır. Arkeolojik boyutları göstermektedir ki, insanın biyolojik ve kültürel evriminin başlangıç yeri olarak düşünölen Afrika Kıtasını diğer karalarla bağlayan doğal köprü İç Kara Levant ve Kıyısız Levant bölgeleridir. Kuzeydoğu Sina, Negev Havzası, Anti Lübnan Dağları, Nur Dağları (Amanos Silsilesi) ve Gaziantep-Adıyaman grabenine kadar izlenebilen rotada insan ve insana ait hem biyolojik hem de endüstriyel kayıtlara ulaşılmıştır. Bu kayıtlar endüstriyel sınıflama içerisinde kalan en eski bulgular Alt Paleolitik kültürleriyle ilişkilendirilmektedir.

Kültürel bir kronolojinin boşluklarının doldurulması ve bölgeler arasındaki kronolojik sürekliliğin takip edilmesi, tezimizin gerçekleştirilmesindeki önemi ortaya koyar. Yukarıda söz konusu edilen kronolojik boşluk Amik Ovası buluntularındaki yetersizlik nedeni ile kendini göstermektedir. Gaziantep ve Adıyaman grabeni çevresinde bulunmuş ancak

yeterli olarak değerlendirilmemiş materyaller, analiz edilerek sonuçların tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu kronoloji tezimiz materyali olan yontmataş endüstrilerindeki her bir unsurun tipolojik ve teknolojik analizlerinin gerçekleştirilmesi ve daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırılması ile tamamlanabilecektir.

Güneydoğu Anadolu'nun özellikle batı bölümü Paleolitik Dönem boyunca oldukça yoğun bir biçimde iskan edilmiştir. Burada gerçekleştirilen araştırmalar, incelenen bölgelerde hem yongalı, hem de iki yüzeyle alet içeren endüstrilerin varlığını göstermektedir. İki yüzeyle alet içeren endüstrinin daha geniş bir alana yayılmış olduğu gözlenmektedir. Güneydoğu Anadolu'nun çeşitli yörelerinden ele geçen buluntuları kronolojik bir temele oturtmak gereklidir. Böylece bu yolla Güneydoğu Anadolu'nun, Anadolu ve Yakındoğu içindeki yerine oturtulması ve ilişkilerin ortaya koyulması mümkün olacaktır.

1.2. Yöntem

Tezimizin konusu kapsamında, önceki yıllarda bölgede yapılmış yüzey araştırmalarının sonuçlarının elde edilmesine yönelik olarak literatür taraması gerçekleştirildi. Literatür taramasında konuyla ilgili yapılan araştırmalar tespit edilip, birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynaklarımızdaki sayısal değerlendirmeler tablolaraştırılarak daha anlaşılır hale getirilmiştir. Bu tarama sırasında Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Amerikan Arkeoloji Enstitüsü, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Kütüphanesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Kütüphanesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma Merkezi Kütüphanesi, Antakya Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, YÖK Dökümantasyon Merkezi Kütüphanesi ve hocalarımlın şahıslarına ait kütüphanelerinden yararlandım. Ayrıca internet yolu ile çeşitli makalelere ulaşılmıştır.

Toplanan kaynaklar okunup sınıflandırıldı ve tezimizin sınırlarını çizmek amacıyla bir taslak hazırlandı. Bu taslak plan çerçevesinde ve eldeki kaynaklarla tezimizin genel hatlarla değerlendirmesi yapıldı. Giriş, amaç,

yöntem ve materyal kısımları hazırlanarak tezin yönü ve sistemi belirginleştirildi.

1.3. Materyal

Tezimizin materyalini, araştırma alanımıza konu olan bölgede yapılan kazılar ve yüzey araştırmalarından ele geçen Paleolitik aletler oluşturmaktadır. Bölgede yoğun olarak Alt Paleolitik yerleşimler (açıkhava istasyonları) görülmekte ve bundan dolayı bölgede çoğunlukla Alt Paleolitik (ikiyüzeyle) aletler ele geçmiş ve tezimizin ana materyalini oluşturmuştur. Tezimize konu olan materyale; Kazı Sonuçları Toplantıları, Araştırma Sonuçları Toplantıları ve kaynakçamızda yer alan konuyla ilgili bilgi veren diğer kaynaklardan ulaşılmıştır. Araştırma bölgemizde ele geçen Paleolitik aletlerle ilgili bilgi veren her türlü kaynak bu araştırmamızın materyalini oluşturmaktadır.

İKİNCİ KESİM

GAZİANTEP VE ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİSİ

2. GAZİANTEP, ŞANLIURFA, ADIYAMAN VE HATAY'IN GENEL JEOMORFOLOJİSİ

Bu bölümde Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman ve Hatay illerinin jeomorfolojileri genel anlamda değerlendirilerek bölgenin yüzey şekilleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir

2.1. Gaziantep-Şanlıurfa İlleri Jeomorfolojisi

Güneydoğu Anadolu bölgesi fazla yüksek olmayan bir plato görünümünde olup, birçok çanaklaşmış havza ve alçak tepelerden oluşmuştur. Bölge, büyük bir püskürük kütle olan Karacadağ'ın doğu ve batısından geçerek, güneye akan Fırat ve Dicle nehir sistemlerinin egemenliği altındadır. Blok şeklinde faylaşmış Toros sisteminin uzanımları ve bunlara katılan geniş ölçüde dalgalanmalı yapılar, bölgeyi genel olarak batıdan ve kuzeyden sınırlar Karacadağ bölgenin hemen hemen ortasında yer alan ve üçüncü zamanın sonlarında Pliosen Dönem'de faaliyete geçmiş, eski bir volkandır. Birçok ağızdan lavlar yayarak oluştuğu için yatık ve fazla eğimli değildir (1919m.) (DSİ, 1980:I-1).

Gaziantep-Şanlıurfa Platosu, Karacadağ'ın batısında, Suriye sınırına doğru uzanan az eğimli vadiler ve düzlüklerden oluşmaktadır. Platonun kuzeyinde yükseklikleri 800m. ile 1500m. arasında değişen dağlar yer almaktadır (Sufdağı, Karadağ, Arat Dağı, Kartal Dağı gibi). Plato, Hatay-Kahramanmaraş çukuru ile Akdeniz Bölgesi'nden ayrılır. Gaziantep Ovaları'nın 50km. kuzeyinde yer alan Araban Ovası'nın batı ve güneybatı kısımları engebeli, doğu ve güneyi ise düzlük alanlardan oluşmaktadır. Ovanın kuzeyini kaplayan yüksek dağlar güneye doğru alçalarak inerler (DSİ, 1980:I-1).

Kuzeyden gelen kuru dereler de ovayı derin vadiler şeklinde bölerek dilimlere ayırıp Karasu ve Fırat'a ulaşırlar. Bundan dolayı ovada az eğimli düzlüklerin yanında karmaşık eğimli yamaç araziler ve bunların arasında çanak alanlar da bulunmaktadır (DSİ, 1980:I-1).

Fırat Nehri, Anti-Toroslar'ın yanında kalan dalgalanmalı yapıları kesen derince oyulmuş eski bir vadi içinde akmaktadır. Kaynağı, Doğu Anadolu'da olan Fırat Nehri yurdumuzun en büyük akarsuyudur. Adıyaman'ın kuzeyinde Torosları kuzey-güney yönünde geçen Fırat Nehri, batıya dönerek Kahta ve Göksu kollarını alır ve Karasu kavşağından sonra tekrar güneye yönelerek, Karkamış'ta sınırı geçer ve Suriye-Irak Ovaları'na akar (DSİ, 1980:I-1).

Gaziantep-Şanlıurfa Platosu yükseklikleri 400m. ile 1000m. arasında değişen, dalgalı ve genellikle kalker yapıları bir platodur. Kuzey güney doğrultusunda akan Fırat Nehri platoyu başlıca iki kesime ayırır. Fırat Nehri Samsat ile Birecik arasında dik yamaçlı 200-300m. derinlikte kanyonlar oluşturarak, Paleosen ve Eosen formasyonları içinde akar. Birecik'ten itibaren Fırat Vadisi alçak tepeler arasında yaygınlaşır ve Suriye düzlüklerine girer. Platonun kuzey kısımları (Adıyaman-Kahta düzlüğü) alüvyonlarla kaplanmıştır (Tolun, 1975:1).

Gaziantep-Şanlıurfa Platosu, batıda ve kuzeyde killi, marnlı çok parçalanmış, sık vadilerle kesilmiş bir topografya göstermektedir. Gaziantep'in batısında 1000m. olan yükseklikler, Adıyaman'ın kuzeyinde Ulubabadağ'da 2500m.'ye kadar çıkar. Vadiler ve dereler derin "V" şeklindedir. Arazinin çeşitli sertlikte kayalarla yapıları olması ve çoğunlukla marnlı-killi ve kumlu tabakalarda, tektonik itilmelerle, kolayca çatlakların meydana gelmiş olması yüzünden aşınmaları çok aktif olmuş ve sonunda yüzlerce kolu olan "V" vadileri kazılmıştır. Gaziantep'in batısının, Besni ve Adıyaman'ın kuzey dağlarının karışık topografyası, hafif dalgalı Gaziantep-Şanlıurfa Platosu topografyası ile tam bir tezat meydana getirmiştir (DSİ, 1980:I-13).

Adıyaman tarafındaki hafif dalgalı plato, Fırat'ın karşı kıyısında, Siverek İlçesi içinde daha da engebeli bir görünüm almıştır; kuzeye doğru yüksek tepeler ve derin vadiler çoğalmakta, arazi taşlık ve kayalık bir

görünüm kazanmaktadır. Fırat kıyısında özellikle güney kesiminde yer yer kalkerli kayaların bulunmasına karşılık Anazo, Karbek çevrelerinde püskürük kayalardan oluşan örtülerde ortaya çıkmaktadır (Özdoğan, 1977:145). Fırat kuzeye doğru derinleşen ve daralan bir yatakta akmakta kıyı ovasını çevreleyen sırtlar dikleşmektedir. Zengecür ve Şehir Dereleri kanyon türünde derin vadilerin içinde akmaktadır (Özdoğan, 1977:146).

Hilvan İlçesi'nin büyük bir bölümü Şanlıurfa Ovası'nın uzantısı durumundaki geniş düzlüklerden oluşmuşsa da arazi Fırat'a yakın bölümlerde oldukça dalgalı ve yer yer engebelidir. Fırat, ilçe sınırları içinde oldukça dar ve dike yakın eğimli kalker kayalıkları ile sınırlanmış bir kıyı ovasında akmaktadır. Fırat kıyısına inen Ambar ve Arap gibi küçük dereler derin vadiler içinde akmaktadır. Bu bölgedeki en büyük akarsu Çam Çayı'dır, bu çay Bahçelik ve Şehir Dereleri ile birleşmektedir (Özdoğan, 1977:150).

Bozova İlçesi topraklarının büyük bir bölümü Şanlıurfa Ovası'nın doğal uzantısı durumundadır. Fırat kıyısına yaklaştıkça arazi daha dalgalı bir görünüm almakta, küçük akarsu ve sel yataklarının derin olarak kazdıkları vadiler ile yarılmaktadır. İlçe sınırları içinde, Fırat kıyısında iki tane ayrı ayrı kıyı ovası bulunmaktadır; bunlardan birisi Lidar Köyü'nün bulunduğu ova, diğeri ise Arap Kantara, Cümcüme ve Şaşkan Köyleri'nin bulunduğu ovadır. Cümcüme'nin batısı daha da engebelidir, burada Yeniköy ve Bostancık Köyleri'nin yer aldığı, dar ve uzun bir kıyı ovası bulunmaktadır. Kıyı ovası batıda Büyük Tepe yükseltisi ile sona ermekte ve bundan sonra Fırat küçük bir boğaza girmektedir. Şaşkan'ın batısında üst plato ile olan geçiş bölgesi, yoğun olarak doğal aşınma parçalanmaya uğramış dik eğimli yamaçlar ile olmaktadır. Bu kesimde dere ve sel yatakları oldukça derin, ancak kısa kanyonlar kazmışlardır. Arazinin yapısı daha çok tortul kayalardan oluşmuştur. Şaşkan'ın doğusunda Lidar çevresinde ise üst platoya geçiş daha çok çeşitli düzlemlerdeki taraçalar ve eşikler ile olmaktadır. Bu bölgede Fırat'a karışan akarsu İncesu'dur. İncesu oldukça geniş bir yatak içinde akmakta, iki yanında zengin alüvyonlu topraklar ve onları çevreleyen alçak sırtlar bulunmaktadır. İkinci büyük akarsu olan Tavuk Deresi ise daha dar ve derin bir vadi kazmıştır. Özellikle Tavuk Deresi'ne karışan Cin Deresi, kayalık

bir arazide küçük ancak belirgin özellikler sahip bir kanyon kazmıştır (Özdoğan, 1977:160).

Fırat'ın yakın zamanlarda yatağını giderek güneye, Şanlıurfa yönüne kaydırıldığı ve kıyı ovasını daralttığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, daha önceleri kıyı boyunca dizili olan birçok eski yerleşim yeri geniş ölçüde tahrip olmuştur (Özdoğan, 1977:160).

2.2. Adıyaman İli Jeomorfolojisi

Adıyaman çevresinde Toroslar yayının güneyinde bir dizi kenar kıvrımları bulunmaktadır. Akdağ (2510m.), Tucak Dağı (2533m.), Karlık Dağı (2583m.) bunlara örnek gösterilebilir. Adıyaman bölgesindeki önemli ovalar ise Adıyaman, Besni-Keysun ve Kızılın Ovaları'dır (DSİ, 1980:I-2).

Dağlık bölgenin güneyinde Fırat, geniş alanları kaplayan Şanlıurfa Ovası ile plato görünümündeki hafif dalgalı Adıyaman düzlüklerinin arasında akmaktadır. Bu kesimde Fırat, tabana yer yer oldukça geniş olan derince bir vadi kazmıştır. Güneye doğru vadi tabanı daha da genişlemiş ve plato ile arasında, akarsular tarafından derinlemesine yarılmış silik taraçalar bulunmaktadır (Özdoğan, 1977:1).

Adıyaman çevresinde geniş alanlar kaplayan hafif dalgalı plato, Fırat'a doğru engebeli bir görünüm almaktadır. Özellikle Kalburcu Çayı'nın Fırat'a karıştığı yerin batısında, Bebek çevresinde yüksek tepeler ve derin kazılmış vadiler görülmektedir. Bölge büyük çaylar tarafından kesilmiştir, kuzeydoğu yönünden gelen Kalburcu Çayı, Kakurtlu Köyü yakınlarında Ziyaret ve Dahalya Çayları ile birleştikten sonra güneye dönmekte ve Fırat'a karışmadan kuzeybatıdan gelen Çakal Deresi'ni de almaktadır. Kuzeyde sığ geniş tabanlı ve yamaçları az eğimli yataklar içinde akan Ziyaret, Dahalya ve Kalburcu Çayları güneye doğru giderek daha derin yataklar kazmışlardır. Bu akarsuların vadi tabanlarında kalın alüvyon dolgular bulunmaktadır ve sık sık taşkın suları tarafından kaplandığı anlaşılmaktadır. Bebek çevresinden akan Çakal Çayı ise derin ve "V" kesitli vadi kazmıştır. Büyük bir olasılıkla

yerleşme yerleri, ya sel suları tarafından tümüyle tahrip edilmiş ya da alüvyon dolgunun altında kalmıştır (Özdoğan, 1977:137).

Kahta İlçesi topraklarının büyük bir bölümü hafif dalgalı plato görünümündedir; kuzeye Gerger'e doğru engebeler ve taşlık arazi artmakta ve dağ silsilesinin eşik kısmı başlamaktadır. Plato Kahta Çayı ve ona bağlı kollar ile Fırat'a dökülen küçük akarsular tarafından yarılmıştır. Gerek Fırat ve gerekse Kahta Çayı boyunca, genişliği yer yer değişen kıyı ovaları bulunmaktadır. Akarsu ve bunlara bağlı yan kolların kazıyıp daha sonra doldurulmaları ile oluşan bu kıyı ovalarında ve özellikle Kahta Çayı çevresinde, çeşitli düzlemlerdeki eski taraçalar kolaylıkla seçilebilmektedir. Kıyı ovaları ile dalgalı plato arasında, genellikle sel suları tarafından parçalanmış olan oldukça dik bir geçiş bölgesi vardır. Yoğun doğal aşınma ve parçalanma süreci içindeki bu çürük yamaçlar ve bunlara bağlı birikinti koni ve yelpazeleri hemen hemen her büyük yağış ile biçim değiştirmektedir (Özdoğan, 1977:74). İlçenin güney kesiminde, akarsu boylarındaki kıyı ovaları daha geniştir. Bu ovalar alüvyonlarla örtülüdür. Daha sarp olan kuzey kısımlarda ise ovalar daha çok akarsuların Fırat'a döküldüğü yerlerde ve birbirleriyle bağıntısız durumdadır. Kahta Çayı boyunca uzanan ve çok verimli olan kıyı ovası sık sık Kahta Çayı'nın taşkın suları tarafından kaplandığından, büyük yerleşmeler gelişmemiştir. Kalkerli yapı içinde birçok yerde büyük çakmaktaşı damarları da bulunmaktadır. Oldukça değişik niteliklerde olan bölgenin çakmaktaşı yatakları, eskiden olduğu gibi günümüzde de kullanılmaktadır (Özdoğan, 1977:75).

Samsat İlçesi Fırat'ın kuzeyinde uzanan dalgalı üst plato, Kalburcu Çayı ve ona bağlı kollar tarafından yarılmıştır. Samsat İlçesi içindeki akarsuların açmış oldukları vadiler, Kahta İlçesi'ne oranla daha geniş tabanlıdır; plato ile olan geçiş bölgesi yumuşak taraçalar ile olmaktadır. Fırat kıyısı boyunca, Samsat İlçe merkezinin de yer aldığı büyük bir kıyı ovası bulunmaktadır. Doğuda Hardıyan Köyü yakınlarından başlayan bu kıyı ovası batıda Berferat Köyü yakınlarında daralmakta ve Kalburcu Çayı'nın Fırat'a karıştığı yerde, Karababa Dağı ile sona ermektedir. Kıyı ovasının kuzey

kısımında, özellikle Samsat ve Biriman çevresinde çok belirgin taraçalar vardır (Özdoğan, 1977:104).

Fırat'ın yatağını zaman içinde güneye, Şanlıurfa tarafına doğru kaydırıldığı ve Samsat Kıyı Ovası'nın büyük bir bölümünün çok yeni alüvyonlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle kıyıya yakın kısımlarda eski yerleşme yerleri bulunmamaktadır. Fırat Nehri, Samsat ile Berferat arasında yatağını Şanlıurfa yönünde kaydırarak Samsat Kıyı Ovası yakın zamanlarda genişlemiştir (Özdoğan, 1977:104). Bu nedenle bugünkü kıyı çizgisi üzerinde höyük ve düz yerleşme yeri yok gibidir (Özdoğan, 1977:105).

Adıyaman'ın Pirun İlçesi'nde Pınarbaşı Ovası'nı oluşturan alanlar Dördüncü Zaman (Kuaterner) dolgu tabakalarına aittir. Dördüncü Zaman düzlükleri altında Üçüncü Zaman Pliosen yatakları mevcuttur. Bu bölgede Üçüncü Zaman denizel Miosen tabakalarından başka, Eosen tabakaları da geniş alanları kaplamaktadır. (Bostancı, 1973:145).

2.3. Hatay İli Jeomorfolojisi

Kuzey güney yönünde uzanan bir çöküntü çukuru göze çarpar (Hatay, Amik Gölü, Gölbaşı). Yer hareketlerinin en önemli tektonik oluşumlarından biri olan Doğu Afrika'nın Rift Vadisi'nin, Kızıldeniz, Lut Denizi çöküntüsünün kuzeye devamını teşkil eden Amik Gölü-Gölbaşı grabeni, basamaklı topografyası ile bir yandan Amanos çıkıntısını ve diğer yandan Gaziantep-Şanlıurfa platformunu sınırlandırır. Genç çöküntü morfolojisi gösteren bu zon üzerinde, Amik Gölü, Gavur Gölü, Gölbaşı gibi bölgenin başlıca gölleri bulunur. Bunun gibi Karasu, Asi ve kısmen de Aksu Nehirleri çöküntüyü takip ederler. Batıda yüksek Amanos silsilesi, Kahramanmaraş'ta, Ahırdağ (2500m.), Borukdağ (2260m.), doğuda kısmen Gaziantep Platosu ve Besni-Adıyaman ile sınırlanan bu graben, 200–450m. yükseklikte olup uzunluğuna yarıklardan çıkmış bazalt akıntıları ile karakterizedir (Tolun, 1975:3).

Güneyde Domuz Burnu'ndan, kuzeyde Kahramanmaraş'a kadar devam eden Amanos silsilesi, denizden ortalama 1500m. ile 2000m. yükseklikte devamlı bir topografya göstermektedir. Amanos Dağları, Miosen'de oluşmuş, batıda Haruniye, Osmaniye, Dört Yol ve İskenderun, doğuda Hatay-Gölbaşı gibi iki önemli çöküntü ile sınırlıdır. Amanos Dağları'nın orta ve kuzey kesimleri, 1000m.'yi aşan kalın kalker örtüsü ile kaplı olup buradaki vadiler yüzlerce metre yükseklikte keskin yarıklar teşkil eder. Kuzey güney yönlü derin faylar, bu kalın karstik kalker tabakalarını çeşitli bölümlere ayırdığından, morfoloji yalçın, dik, geçilmez ve birbirleriyle bağlantısı olmayan üniteler oluşturmaktadır (Tolun, 1975:3). Başlıca yükseklikler, güneyden kuzeye doğru serpantin yapılı Çakalçam (1800m.), Kirve Dağı (1750m.), Göbürlü Tepe (1880m.), Yassıdandağ, Soğukoluk ve güneyde Alt Eosen konglomeraları ile kaplı Ziyaret Tepe'dir (1275m.). İskenderun'un doğusunda Daz Tepe (1970m.), körfezi sınırlayan kuzey güney yönünde bir set teşkil eder. Dört Yol-Payas'ın doğusu ve Hassa arasında Mıgır Tepe (2260m.) bulunmaktadır. Amanos Dağları'nın en yüksek tepeleri Haruniye'nin kuzeyinde Düldül Dağ (2300m.) ve Kahramanmaraş'ın güneyindeki Ulutaz Dağı (2261m.) Amanos'ların en yüksek zirveleridir (Tolun, 1975:4).

ÜÇÜNCÜ KESİM GAZİANTEP PALEOLİTİĞİ

3. GAZİANTEP İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ

Paleolitik yüzey buluntuları açısından Güneydoğu Anadolu'nun hatta Anadolu'nun en zengin yerlerinden birisi hiç kuşkusuz Gaziantep çevresidir. Bu yöre, Paleolitik insanlar için bir açık hava yerleşim yeri konumundadır (Yalçınkaya, 1985:398).

3.1. Nizip İlçesi Paleolitik Kültürleri

Nizip İlçesi, Gaziantep'in doğusunda, Gaziantep'i Şanlıurfa'ya bağlayan yolun 48.km'sinde yer almaktadır (Harita 1). Minzoni-Déroche, (1987:278); Nizip İlçesi'ndeki araştırmalarını Nizip Çayı Vadisi'nde yoğunlaştırmıştır. Nizip Çayı, Büyüksaf Dağı'nın (1496m.) eteklerinden doğar, yaklaşık 120km. uzunluğundadır ve deniz seviyesinden 330m. yükseklikte, Birecik'in güneyinden Kırkız yakınlarında Fırat Nehri'ne dökülür. Bu vadide iki bölge seçilmiştir; bu bölgeler aşağı kısım ve yukarı kısım olarak adlandırılmıştır. 1986 yılı çalışması iki bölgede yoğunlaştırılmıştır: I) Samköy ve Karahöyük bölgesi (yukarı kısım) ve II) Nizip Çayı'nın Fırat'a döküldüğü yere kadar olan (aşağı kısım) bölgedir.

Çoğunlukla Kuvaterner Flüvyatil II zamanına verilen konglomeralarda, buluntuların çoğu stratigrafik bir düzen içinde ele geçmiştir. Kuvaterner Flüvyatil II zamanına ait konglomeralar Fırat veya kollarında bulunanlardır ve bu konglomeralar Nizip ve Mizar'da oldukça pekişik durumdadır. Kuvaterner Flüvyatil II'ye ait aletler üstünde koyu veya toprak rengi bir patina* vardır.

* Patina İngilizce kökenli bir kelime olup, tam Türkçe karşılığı, kayaç kiri, bronz eşyaların üzerinde oluşan pas veya perdahtır. Patina kelimesinin Fransızca karşılığı ise yontulmuş ya da kırılmış sert kaya objelerin yüzeyinin sıklıkla rastlanan ikincil değişimidir. Hammaddeye, ortama ve gömülü kalma süresine bağlı olarak renk ve kalınlık bakımından çok değişkendir (Erek, 1998:210).

Böylesine bir patina yüzeyden toplanan materyallerde görülmemektedir. Muhtemelen aletin uzunca bir müddet suda kalmasından veya aletin taşınmasından kaynaklanmaktadır ve aletler yuvarlanmışlardır. Kuvaterner Flüvyatil III (Mindel buzul dönemi), Fırat'ta çok gelişmiş olmakla birlikte, alet açısından zengin görülmemektedir (Minzoni-Déroche, 1987:279).

II. bölgenin (aşağı kısım) iki yüzeylileri, I. bölgenin (yukarı kısım) iki yüzeylilerine oranla farklı özellikler taşırlar (a.g.e:280). II. bölgenin iki yüzeylilerin profilleri kıvrımlıdır (Levha 2), I. bölgedekilerin profili ise düzdür (Levha 1). Parçalar iki yüzden de şekillendirilmiştir ve her iki bölgede de bol miktarda bulunan az-çok iri çakmaktaşı yumrularından yapılmışlardır (Minzoni-Déroche, 1987:281).

I. bölgenin yongaları II. bölgeninkilere oranla biraz daha incedir. I. bölgede; 66 iki yüzeyli, 480 yonga; II. bölgede; 66 iki yüzeyli, 130 yonga; Kuvaterner Flüvyatil II (Geç Acheuléen) konglomeralarında; 82 iki yüzeyli, 144 yonga ele geçmiştir (a.g.e:283). Yontma parçaları kalın ve kısa boyludur. Diğer yerlere oranla Levallois yongalar I. bölgede daha çoktur. Bu tekniğin varlığını kanıtlayan çekirdek sayısının yonga sayısından daha fazla olduğu söylenmektedir (Minzoni-Déroche, 1987:284).

Kuvaterner Flüvyatil II konglomeralarından çıkarılan materyal, hem toplandığı yerdeki stratigrafi durumuna göre, hem de teknik ve tipolojik özelliklerinden dolayı Geç Acheuléen'e (M.Ö±300.000) tarihlendirilmiştir. II. bölgeden toplanan iki yüzeylilerin tipolojisi sayesinde Kuvaterner Flüvyatil II konglomeralarında bulunanlarla yakınlık kurulabilmektedir. Bulunan materyaller Geç Acheuléen'e tarihlenmektedir. Kuvaterner Flüvyatil III konglomeralarında bulunan materyal Orta Acheuléen'in de yaşadığını kanıtlamaktadır (Minzoni-Déroche, 1987:284). Üst Paleolitiğe ait hiçbir materyal bulunamamıştır (Minzoni-Déroche, 1987:285).

Fırat ve Nizip Vadileri'nden başka Sacır Dere, Karasu ya da Sabun Suyu gibi vadiler de araştırılmıştır. Bu bölgelerden sadece Sacır Vadisi Dördüncü Zaman oluşumlarında aletler vermiştir. Bu bölgelerde yapılan araştırmaların önemi Kuvaterner Flüvyatil III (özellikle Nizip'de) oluşumlarındaki aletlerin yerlerinin belirlenmesi ve toplanması olmuştur. Bu

aletler Orta Acheuléen'e (M.Ö±700.000) aittir. Orta ve Geç Acheuléen'de bulunan tipler; üçgen kazmalar, iki yüzeyliler, çekirdekler, dilgiler ve yongalardır. Kuvaterner Flüvyatil I oluşumlarında bulunmuş olan ve Orta Paleolitiğe ait malzeme oldukça yetersizdir, fakat aletlerin daha ince ve daha düzgün biçimlere doğru gelişimini göstermektedir (Minzoni-Déroche, 1988:591).

Kuvaterner Flüvyatil III oluşumlarının içindeki endüstriyi Orta Acheuléen'e ve Kuvaterner Flüvyatil II oluşumlarının içindeki endüstriyi Geç Acheuléen'e bağlamak uygun görünmektedir. Nizip, Sacır ya da Fırat Vadileri'nde, Kuvaterner Flüvyatil III oluşumlarının ya da Kuvaterner Flüvyatil II oluşumlarının içindeki belirleyici nitelikler birbirine benzemektedir (Minzoni-Déroche, 1988:592).

Fırat üzerinde Kuvaterner Flüvyatil III oluşumlarından ele geçen örnekler Kuvaterner Flüvyatil II oluşumlarından ele geçenlere göre çok daha fazla yuvarlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Kuvaterner Flüvyatil III ve Kuvaterner Flüvyatil II örneklerinin ayırt edici temel niteliği boyutlarıdır. Orta Acheuléen'in iki yüzeylileri ile Geç Acheuléen'in iki yüzeylileri arasında ölçü olarak fark vardır. Orta Acheuléen'in iki yüzeylileri daha bodur ve kalındır ve tamamen ovaldir (Levha 1:2). Geç Acheuléen'de iki yüzeylilerde büyük farklılıklar ortaya çıkar ve işleme tekniği de farklıdır. Orta Acheuléen'in iki yüzeylilerinin yontulması, Geç Acheuléen'e göre daha büyük parçalar halinde ve daha az çıkarımlıdır. Üçgen kazmalar Orta Acheuléen'de ve Geç Acheuléen'de görülmektedir fakat Geç Acheuléen'de daha incedir ve Orta Acheuléen'de görülenlere oranla daha çok sayıda çıkarım ile yapılmıştır (Levha 2:1-4) (Minzoni-Déroche, 1988:592). Geç Acheuléen iki yüzeylileri, Orta Acheuléen iki yüzeylilerinden daha çeşitli ve daha incedir. Nizip ve Fırat Vadileri'nde yapılan çalışmalar, bu vadilerin Orta Acheuléen'de önemli derecede yerleşime uğradıklarını göstermektedir (Minzoni-Déroche, 1988:593).

Nizip İlçesi'nde araştırılan alanlar daha çok Fırat Nehri'nin batı kıyısında yoğunlaşmıştır. Bu alan Barak Bölgesi olarak bilinmektedir. "İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi"

2000 yılı çalışmalarına Yurtbağı (Mercihamiş) Köyü'nden başlanılmış ve kuzeye doğru Birecik İlçesi, Karşıyaka Mahallesi'ne kadar uzanan yaklaşık 55km²'lik bir alan içinde devam edilmiştir. Bu alan içerisinde sırasıyla Yurtbağı (Mercihamiş), Gürçay (Gırlavik), Keleklioğlu (şara), Elifoğlu, Kumla (Kirkiz), Aşağı Bayındır (Kirti), Yukarı Bayındır (Kini) ve Kefri Köyleri yer almaktadır. Buluntu yerlerinin genelde batıdan Fırat'a katılan dere yatakları boyunca batıya doğru uzanmaları nedeniyle, bu köylerin yanı sıra, Danaoğlu (Tilmağara), Gülkaya (Hmeyli) ve Günaltı (Byktilmiyan) Köyleri evresi de araştırılmıştır (Harita 1) (Taşkiran, 2002:383). Araştırma Fırat Nehri'nin batısında kalan bölgenin de Paleolitik Dönem buluntu yerleri ve yontmataş buluntular açısından zengin olduğunu göstermiştir (Taşkiran, 2002:384).

Araştırma alanı sınırları içinde Paleolitik Dönem'le ilgili toplam 35 tane buluntu yeri saptanmıştır. Paleolitik Dönem buluntu yerlerinden beş tanesi Yurtbağı, iki tanesi Gürçay, 12 tanesi Keleklioğlu, bir tanesi Elifoğlu, üç tanesi Aşağı Bayındır, dört tanesi Yukarı Bayındır, üç tanesi Kefri, bir tanesi Danaoğlu, iki tanesi Gülkaya ve iki tanesi de Günaltı Köyleri sınırları içindedir. Buluntu yerlerinin konumları, buluntu numaraları ile birlikte harita üzerinde gösterilmiştir (Harita 2) (Taşkiran, 2002:384).

Yurtbağı (Mercihamiş) Köyü evresi (Harita 2): Köy, Karkamış İlçe merkezinin yaklaşık 3km. kuzeyinde yer alır. Karkamış Baraj Gölü'nün güneybatısında kalmaktadır ve baraj glnden etkilenmemektedir. Mercihamiş Köyü sınırları içinde kalan beş adet buluntu yeri saptanmıştır (Taşkiran, 2002:384).

Mercihamiş Tepe (W48/54): Köyün hemen kuzeydoğusunda yer alan bu tepenin yükseltisi 382m.'dir (a.g.y). Fırat'a oldukça hakim olan tepe üzerinde ve eteklerinde yontmataş aletlere rastlanmaktadır. Toplam 27 parça toplanmıştır. Toplanan yontmataş parçalar Alt ve Orta Paleolitik Dönem zellikleri göstermektedir (Taşkiran, 2002:385).

Ziyarettepe Mevkii (W48/53): Mercihamiş Tepe'nin yaklaşık 500m. kuzeybatısında yer alan ve yörede Ziyarettepe olarak bilinen bu yer, daha kuzeydeki Gırlavik Tepe'nin güney yamaçlarını oluşturur. Fıstık ağaçları ve

üzüm asmalarının yer aldığı bu alanda Alt ve Orta Paleolitik Dönem özellikleri gösteren toplam 21 parça buluntu toplanmıştır (Taşkiran, 2002:385).

Örendere Mevkii (W48/52): Örendere, Mercihamış Tepe'nin hemen kuzeydoğusunda, baraj gölünün güneyinde Fırat'a katılan küçük derelerden biridir. Bu kuru dere yatağının başlangıç yerine doğru, özellikle de derenin kuzeyinde kalan ve dereye doğru alçalan yamaçlarda fazla yoğun olmasa da yontmataş aletlere rastlanılmaktadır. Dört tanesi iki yüzeyli alet (el baltası) olmak üzere toplam 17 parça toplanmıştır (Taşkiran, 2002:385).

Düzyeri Mevkii (W48/51): Baraj gövdesinin güneybatısında yer alan bu mevkide sulama kanalı yer almaktadır. Çakmaktaşı çok bol olmasına karşın, sadece iki yonga ve iki çekirdek bulunmuştur (Taşkiran, 2002:385).

Takım Deresi (W48/50): Bu dere baraj gövdesinin hemen önünden Fırat'a karışan bir deredir. Aynı zamanda Yurtbağı (Mercihamış) ve Gürçay (Gırlavik) Köyleri arasında sınırı oluşturur. Derenin güneybatısında yola doğru uzanan tarlalarda Alt ve Orta Paleolitik Dönem'lere ait toplam 13 parça toplanmıştır (Taşkiran, 2002:385).

Mercihamış Köyü çevresinde saptanan bu beş buluntu yerinden dört tanesi 350–400m. arasındaki yükseltilerde, Takım Deresi buluntuları ise 340m. yükseklikte yer alır. Buluntular arasında yer alan çekirdekler, iki yüzeyli aletler, düzeltili ya da düzeltisiz yonga ve dilgiler ile bir vurgaç ve bir kıyıcı alet, Alt ve Orta Paleolitik Dönem'in özelliklerini gösterir (Levha 3a) (Taşkiran, 2002:385).

Gürçay (Gırlavik) Köyü Çevresi (Harita 2): Baraj gölünden doğrudan etkilenen köylerden biridir (Taşkiran, 2002:385). Bu köy çevresinde araştırılan yerlerden ikisi Domuz Deresi ve Sarıkaya Mevkii'dir. Çevrede çakmaktaşı çok bol olmasına karşın, işlenmiş parçalar fazla görülememiştir. Yine Sarıkaya mevkiinde yer alan mağaralara da bakılmıştır. Mağaraların Paleolitik açıdan verimli olmadıkları görülmektedir. Gürçay Köyü'nün yakın çevresinde iki adet buluntu yeri saptanmıştır (Taşkiran, 2002:386).

Çakmak Mevkii (W48/49): Köy evlerinin 250m. kadar kuzeydoğusunda yer alır. Sulama kanalının hemen kuzeydoğusuna doğru uzanan fıstık ağaçlı

tarlalar içinden dağınık olarak toplanan ve daha çok çekirdek ve iki yüzeyli aletlerden oluşan yontmataş parçalar toplam 23 tanedir (Taşkiran, 2002:386).

Ziyaret Deresi (W48/48): Çakmak Mevkii'nin 250m. kadar kuzeyinde, yörede Saide Deresi olarak isimlendirilen derenin güney tarafında yer alır. Derenin kuzey tarafında kalan yamaçlarda da buluntulara rastlanmaktadır. Buluntular arasında çekirdekler, yonga ve dilgiler çoğunlukta olup daha çok Orta Paleolitik Dönem'in karakterlerini yansıtır (Taşkiran, 2002:386).

Gürçay Köyü çevresinde saptanan bu iki buluntu yeri de 350–400m. arasındaki yükseltilerde yer alır. Köyün batı ve batı-güneyinde kalan ve yükseltileri 400m. üzerinde olan tepelerde çakmaktaşının yoğun olarak görüldüğü söylenmektedir (Taşkiran, 2002:386).

Keleklioğlu (Şara) Köyü Çevresi (Harita 2): Gürçay Köyü'nün yaklaşık 5km. kuzeybatısında, Fırat'ın kenarında yer alır. Bu köyün çevresi Paleolitik açıdan oldukça verimlidir ve bu köy çevresinde 12 tane buluntu yeri saptanmıştır (a.g.y). Buluntu yerlerinden İbiş Ahmet Alkan Tarlası (W48/47) ve Hacı Karaçalı Tarlası (W48/43) zengin birer Paleolitik istasyondur (Taşkiran, 2002:387).

İbiş Ahmet Alkan Tarlası (W48/47): Ağtepe'nin (Kırıksoku Tepe) yaklaşık 1km. güneybatısında, üzerinde su deposunun yer aldığı tepeye doğru uzanan kuru dere yatağının kuzeyinde yer alan yamaçlar çok sayıda çakmaktaşı yontmataş alet vermektedir. Dağınık olarak görülen buluntulara İbiş Ahmet Alkan Tarlası'nda daha yoğun olarak rastlanılmaktadır. Söz konusu tarla tam bir Paleolitik istasyon görünümündedir. Ancak fıstık ağacı tarımı için tarla taşlarının zaman zaman toplanarak kuru dere yataklarına boşaltılması nedeniyle olacak ki, yüzey buluntularının yoğunluğunda bir azalma söz konusudur. Yüzey buluntuları içinde iki yüzeyli aletler çoğunlukta. Bunlar arasında 12 tane iki yüzeyli ve bir kıyıcı alet olmak üzere toplam 22 tane yontmataş buluntu toplanmıştır (Taşkiran, 2002:387).

Mehmet Çekirge Tarlası (W48/46): Ağtepe'nin 750m. kadar batısında, sulama kanallarının bulunduğu tarla fazla yoğun olmamakla birlikte, beş tanesi iki yüzeyli alet olmak üzere toplam 22 tane yontmataş buluntu

vermiştir. Buluntular Alt ve Orta Paleolitik Dönem'lere aittirler (Taşkiran, 2002:387).

Kömeçli Mevkii II (W48/45): Kömeçli olarak isimlendirilen derenin kuzeyinde yer alan tarlalar, Paleolitik açıdan oldukça verimlidir. Derenin tam güneye doğru kıvrım yaptığı noktanın biraz doğusunda kalan bu buluntu yeri, içinde hem fıstık ağaçları hem de üzüm asmaları bulunan bir tarladır. Daha çok Alt Paleolitik Dönem'e ait toplam 22 tane buluntu elde edilmiştir (Taşkiran, 2002:387).

Kömeçli Mevkii I (W48/44): Kömeçli II'nin yaklaşık 200m. doğusunda, derenin biraz aşağısında ve derenin ilk çatallanma yaptığı noktanın batısında yer alan üzüm bağıdır. Kömeçli II ile aynı türden buluntular vermektedir (Taşkiran, 2002:387).

Hacı Karaçalı Tarlası (W48/43): Kömeçli II buluntu yerinin yaklaşık 350m. kuzeydoğusunda bulunur. İçinde genç fıstık ağaçları bulunmaktadır (Taşkiran, 2002:387). Keleklioğlu'ndan Tilhabeş'e giden köy yolunun Büyükkşemik'e ayrıldığı yol ağzının hemen doğusunda yer alan tarlanın kuzey tarafında fazla sıklıkta olmayan üzüm asmaları, batısında ise büyük bir sulama kanalı sınırı oluşturmaktadır. Bu yöredeki en zengin Paleolitik istasyondur. Toplam 132 tane yontmataş buluntu elde edilmiştir. Bunların 25 tanesi ise iki yüzeyli alettir (Levha 3b) (Taşkiran, 2002:388).

Ahmet Kelek Tarlası (W48/42): Keleklioğlu-Gürçay yolunun Kömeçli Dere'yi geçtiği köprüden yaklaşık 250–300m. güneybatıda kalan fıstık ağaçlı tarladır. Tarlanın yer aldığı sırtın Kömeçli Deresi'ne bakan yamaçlarında buluntulara dağınık olarak rastlanılmaktadır. Alt ve Orta Paleolitik özellikler gösteren toplam 36 parça içinde, iki yüzeyli aletler ve çekirdeklerin yanı sıra yonga ve dilgiler de bulunmaktadır (Taşkiran, 2002:388).

Karadere II (W48/41): Keleklioğlu Köyü'nden Tilhabeş Köyü'ne giden köy yolunun Karadere'yi geçtiği köprü'nün hemen doğusunda yer alır ve höyüğe benzer bir yükseltilidir. Tepe üzerinde ve yamaçlarında Paleolitik Dönem buluntuları oldukça seyrek. Ancak tepenin batı yamacında çok iri, tipik bir iki yüzeyli alet bulunmuştur. Ayrıca bir tane çekirdek ve dört tane yonga bulunmuştur (Taşkiran, 2002:388).

Büyükyer Mevkii (W48/40): Karadere I buluntu yerinin 350–400m. kadar doğusunda, Keleklioğlu-Gürçay yolunun Karadere'yi geçtiği köprü'nün 100m. kadar güneybatısında yer alır. Karadere'nin güney tarafında kalan ve Büyükyer olarak isimlendirilen bu yerde yoğun olmamakla birlikte Alt Paleolitik Dönem'e ait beş tane iki yüzeyli alet ve beş tane de çekirdek bulunmuştur (Taşkiran, 2002:388).

Karadere I (W48/39): Keleklioğlu-Tilhabeş yolunun hemen doğusunda ve Karadere'nin de hemen kuzeyinde yer alır. Bu alanda yer alan tarlalar çok sayıda iki yüzeyli alet ve diğer buluntuları vermektedir. Her ne kadar buluntular söz konusu tarlalarda yoğun olarak bulunurlarsa da, aslında Keleklioğlu-Gürçay ve Keleklioğlu-Tilhabeş yolları arasında kalan ve Karadere'nin kuzeyini kaplayan yamaçlar bu tür buluntuları dağınık olarak vermektedirler. Bu nedenle tüm bu alan Karadere I ismi altında zengin bir Alt ve Orta Paleolitik istasyon olarak saptanmıştır. Buluntuların 32 tanesini iki yüzeyli aletler, 22 tanesini çekirdekler ve 28 tanesini de yonga ve dilgiler oluşturur (Levha 4a) (Taşkiran, 2002:388).

Tavşandeliği Tepe (W48/38): Keleklioğlu Köyü'nün 500–600m. kuzeybatısında yer alan Tavşandeliği Tepesi'nin Şemik Deresi'ne kadar uzanan güney yamaçları Paleolitik Dönem buluntuları vermektedir. Tepenin üst kısımlarında buluntular azalır. Toplanan 21 tane buluntunun 10 tanesini iki yüzeyli aletler oluşturmaktadır (Taşkiran, 2002:389).

Şemik Dere (W48/37): Tavşandeliği Tepesi'nin batı ve güneybatısında kalan ve Şemik Deresi ile Nizip Çukuru Deresi'nin birleştiği yerden batıya, tren yoluna kadar uzanan tarlalar araştırılmıştır. Bu alan Paleolitik buluntular yönünden fazla zengin değildir. Ancak, iki derenin birleştiği noktanın batısında kalan ve içinde fıstık ağaçlarının bulunduğu bir tarlada az da olsa Alt ve Orta Paleolitik Dönem'lere ait buluntulara rastlanmıştır. Toplam 15 tane buluntu ele geçmiştir (Taşkiran, 2002:389).

Kepirler Sırtı (W48/36): Tavşandeliği Tepesi'nin kuzeyinden Çerkez kayası Deresi'ne kadar uzanan sırtlar yörede Kepirler olarak isimlendirilmektedir. Tavşandeliği Tepesi'nden bu dereye kadar uzanan ve batıda tren yolu ile sınırlandırılan sırtlarda, fazla yoğun olmamakla birlikte

dağınık olarak Paleolitik Dönem buluntularına rastlanılmıştır. Sekiz iki yüzeyle alet, altı çekirdek ve dokuz yonga olmak üzere toplam 23 tane buluntu toplanmıştır (Taşkiran, 2002:389).

Keleklioğlu Köyü çevresinde saptanan 12 buluntu yerinden sadece Büyükyer Mevkii (W48/40) 350m. kotunun altında kalırken, diğer buluntu yerleri 350–400m. arasındaki yükseltilerde ve daha çok Fırat'a güneybatıdan karışan mevsimlik küçük derelerin kenarlarında yer alırlar. Yüzeyle buluntuları ise Alt ve Orta Paleolitik Dönem'i karakterize eden yontmataş aletlerden ve artıklardan oluşmaktadır (Taşkiran, 2002:389).

Elifoğlu Köyü Çevresi (Harita 2): Barak Bölgesi'nin büyük köylerinden birisidir. Paleolitik açıdan fazla verimli olmayan bu köy çevresinde sadece bir Paleolitik buluntu yeri saptanabilmiştir. Köyün kuzeybatısında yer alan ve tren yolu ile ikiye bölünmüş olan Elifoğlu Höyüğü'nün kuzey ve batısındaki tarlalar araştırılmıştır (Taşkiran, 2002:389). Kötüköy Mevkii olarak isimlendirilen bu alanda çakmaktaşı çok bol olmasına karşın Paleolitik buluntulara rastlanılmamıştır (Taşkiran, 2002:390).

Daha sonra araştırmalar Kerzin (Nizip) Çayı'nın güneyinde yer alan ve 400m. yükseklikte bulunan düzlüklerde sürdürülmüştür. Kerzin Çayı'na güneyden (üstten) hakim olan ve Danaoğlu Köyü'ne kadar uzanan bu yüksek düzlükler çakmaktaşı hammadde açısından oldukça zengin fakat Paleolitik açıdan verimsizdir (Taşkiran, 2002:390).

Aralarından Kerzin Çayı'nın geçtiği, Elifoğlu Köyü'nün hemen kuzeyindeki Kumla (Kirkiz) Köyü çevresi ise Paleolitik açıdan en verimsiz alanlardan biridir. Köyün kuzeyinde yer alan Feslikaya Mevkii'nde Fırat'ın eski çakıllarına ve bu çevrede bulunan eski kum ocaklarındaki kesitlere bakılmış fakat herhangi bir Paleolitik buluntuya rastlanılmamıştır (Taşkiran, 2002:390).

Kerzin (Nizip) Çayı, Fırat Nehri'nin önemli kollarından birini oluşturur. Kerzin Çayı Vadisi'nde Paleolitik Dönem buluntularının varlığı daha önceden yapılan yüzeyle araştırmalarından (Minzoni-Déroche 1987–1988) bilinmektedir. Bu vadide Danaoğlu Köyü'nden Kerzin Çayı'nın Fırat'a karıştığı noktaya

(Kirkiz Köyü) kadar olan alan araştırılmıştır ve burası Minzoni-Déroche'un "aşağı kısım" olarak isimlendirdiği alana girmektedir (Taşkiran, 2002:390).

Kerzin Çayı Güneyi (W48/35): Elifoğlu köy yolunun Kerzin Çayı'nı geçtiği köprünün hemen batısında, Kerzin Çayı'nın güney tarafını oluşturan ve tren yoluna kadar uzanan fıstık ağaçlı tarlalarda beşi iki yüzeyli alet olmak üzere toplam 25 tane çakmaktaşı yontmataş alet toplanmıştır. Tren yolundan daha batı ve kuzeyde yer alan tepeler ise Paleolitik açıdan verimsiz görünmektedir (Taşkiran, 2002:390).

Danaoğlu Köyü Çevresi (Harita 2): Minzoni-Déroche'un "aşağı kısım" dediği alana girmektedir. Paleolitik buluntu yerlerinin batıya doğru dağılımlarının saptanabilmesi için Fırat'ın önemli kollarından biri olan Kerzin (Nizip) Çayı boyunca bu köye kadar araştırma sürdürülmüştür (Taşkiran, 2002:390).

Bozyer Mevkii (W48/34): Danaoğlu Köyü ve Kerzin Çayı'nın kuzeyinde, Danaoğlu'ndan Gülkaya'ya (Hümeyle) giden yolun hemen kuzey kenarından başlayarak Zeytin Sırtı'na kadar devam eden ve içinde üzüm asmaları ile fıstık ağaçlarının bulunduğu tarlalar, çok zengin Alt ve Orta Paleolitik buluntular vermektedir (Levha 4b). Tarlalarda bulunan çok sayıdaki iki yüzeyli alet (28 tane), çekirdek (10 tane), yonga ve dilgiler (14 tane) burasının bir Paleolitik istasyon olduğunu ortaya koymuştur (Taşkiran, 2002:391).

Gülkaya (Hümeyle) Köyü Çevresi (Harita 2): Danaoğlu Köyü'nün yaklaşık 1,5–2km. kuzeydoğusunda ve Kerzin Çayı'nın kuzey kenarında yer alan Gülkaya Köyü'nün çevresi Paleolitik açıdan oldukça verimlidir. Köyün kuzeyinde kalan ve doğuda tren yoluna kadar devam eden tepenin güney yamaçları yoğun bir biçimde Paleolitik buluntular vermektedir. Bu köy çevresinde buluntuların yoğunlaştığı iki buluntu yeri saptanmıştır (Taşkiran, 2002:391).

Hameyle Tepe (W48/33): Tepe, köyün hemen 500m. kuzeyindedir. 396m. rakımlı bu tepe üzerinden Gülkaya-Nizip yolu geçmektedir. Yolun gerek doğusu gerekse batısında yer alan fıstık tarlalarında yoğun olarak Paleolitik Dönem buluntularına rastlanılmaktadır. 29 tane iki yüzeyli aletin

(Levha 5a) bulunduğu bu yer, çok geniş bir alanda Paleolitik buluntular veren bir Paleolitik istasyon olabilir. Tepenin Kerzin Çayı'na bakan güney yamaçları, kuzey yamaçlara göre daha zengindir (Taşkiran, 2002:391).

Göçem Mevkii (W48/32): Hameyli Tepe'den ve köyden yaklaşık 1km. doğuda yer alır. Sakarkaya Sırtları'na doğru olan tarlalar tren yoluna kadar çok zengin buluntular içermektedir. Kerzin Çayı'na bakan güney yamaçlar daha çok buluntu vermektedir. Sakarkaya Sırtı'nın doğuya (tren yoluna doğru) uzanan yamaçlarında ise buluntular seyrekleşmektedir. Buluntuların yoğunlaştığı alana Göçem Mevkii denilmektedir. Toplam 80 tane buluntu toplanmıştır (Levha 5b) (Taşkiran, 2002:391).

Aşağı Bayındır (Kirti) Köyü Çevresi (Harita 2): Bu köy çevresinde üç buluntu yeri saptanmıştır. Bunlardan biri oldukça zengin bir Paleolitik açık hava istasyonudur. Buluntu yerleri daha çok yaklaşık 4km. batıda bulunan ve bölgenin en büyük yükseltisi olan İtdağı'nın (463m.) doğu yamaçlarından çıkıp Fırat'a karışan dere yatakları boyunca bulunmaktadır. İtdağı aynı zamanda bölgenin çakmaktaşı hammadde kaynağıdır (Taşkiran, 2002:392).

Karaçalı Mevkii (W48/31): Aşağıbayındır Köyü'nün 2km. güneybatısında Bildin Deresi'nin başladığı alanın güneyinde kalan ve Karaçalı Mevkii olarak isimlendirilen tarlada Paleolitik Dönem aletlerine rastlanmıştır. Buluntular (19 tane) fazla yoğun değildir (Taşkiran, 2002:392).

Arslanyatağı Sırtı (W48/30): Aşağıbayındır Köyü içinden Fırat'a karışan Gavuryeri Deresi'nin üst kısımları (yaklaşık 400m. yükseltide) yörede Arslanyatağı Sırtları olarak bilinmektedir. Bu sırtlarda çoğu iki yüzeyle aletlerden oluşan toplam 25 tane buluntu elde edilmiştir (Taşkiran, 2002:392).

Kıraç Dere Üstü (W48/29): Kıraç Dere, İtdağı'nın doğu yamaçlarından çıkarak Yukarı Bayındır Köyü'nün hemen güneyinden Fırat'a karışır. Kıraç Dere aynı zamanda Aşağı ve Yukarı Bayındır Köyleri arasında sınırdır. Derenin başlangıç yerinde (yaklaşık 400m.) iki kuru dere yatağının birleştiği alandaki tarlalar Paleolitik açıdan zengin buluntular verir. Bu sitten Micoquien tipi iki yüzeyle alet bulunmuştur (Levha 6a). Geniş bir alana yayılmış olarak görülen buluntular, 390m.'den itibaren başlamakta ve 400m. civarında daha

yoğunlaşmaktadır. Çok zengin ve tipik buluntular veren bu istasyon tarımsal faaliyetlerle karıştırılmış durumdadır. Toplanan malzemenin % 50'ye yakın kısmını iki yüzeyli aletler oluşturmaktadır (Taşkiran, 2002:392).

Yukarı Bayındır (Kini) Köyü Çevresi (Harita 2): Aşağı Bayındır'ın yaklaşık 1,5km. kuzeybatısında, Fırat kenarında yer alan bir köydür. Bu köy çevresi de zengin Paleolitik buluntu yerleri vermiştir (Taşkiran, 2002:392).

İtdağı (W48/28): İtdağı bölgedeki en yüksek yer şeklidir. Üzeri ve yamaçları tamamen fıstık ağaçlarıyla kaplanmış durumdadır. Gülkaya (Hümevli)-Nizip yolunun İtdağı üzerinden geçtiği alanda, yolun her iki tarafı ve yakın çevresinde tek tük buluntulara rastlanılmıştır. Çakmaktaşı çok yoğundur. Ancak İtdağı'nın üst kısımları, alt yamaçlarına göre daha az buluntu vermektedir. İtdağı'nın üzerinde yer alabilecek buluntuların su aktiviteleriyle dere yatakları boyunca aşağılara doğru sürüklenmiş olması olasıdır. Çakmaktaşı hammaddesi yönünden bölgenin merkezidir denilebilir (Taşkiran, 2002:393).

Haradan Dere (W48/27): Bu dere de Kırac Dere gibi İtdağı'nın doğu yamaçlarından doğar ve kuzeydoğuya doğru Yukarı Bayındır Köyü içinde Kırac Dere ile birleşerek Fırat'a karışır. Yaklaşık 400m. kotlarında iki kuru dere yatağının birleştiği alanda yoğunlaşan buluntular, dere boyunca aşağılara doğru sürüklenmişlerdir. Buluntuların büyük bir çoğunluğunu (23 tane) çeşitli biçimlerdeki iki yüzeyli aletler oluşturur (Levha 6b) (Taşkiran, 2002:393).

Eşmeli Dere (W48/26): Yukarı Bayındır Köyü'nün bir mahallesi olan Kini'nin 1km. güneybatısında yer alır. İtdağı'nın kuzeydoğu yamaçlarından çıkan ve Kini içinde Çukurkoyak Deresi ile birleşip Fırat'a karışan Eşmeli Dere'nin kuzeyinde yer alan bağlarda Paleolitik buluntulara rastlanılmıştır. Toplam 77 tane olan buluntular genelde Alt ve Orta Paleolitik Dönem'leri temsil eder. Zengin buluntu yerlerinden biridir (Taşkiran, 2002:393).

Dızmırtaş Mevkii (W48/25): Araştırmada saptanan en zengin ve en önemli Paleolitik istasyonun burası olduğu belirtilmektedir. Kini Mahallesi'nden Çukurkoyak Deresi boyunca güneybatıya doğru yaklaşık 1250m. gidildiğinde iki kuru dere yatağının birleştiği bir alana gelinir. Derenin

güney kısmında kalan tarla tam bir Paleolitik istasyondur. Bu tarlanın olduğu yer, yörede Dızdırtaşı olarak adlandırılmaktadır. 60x300m.'lik bir alana yayılan buluntular daha çok iki yüzeyli aletlerden oluşmaktadırlar (Levha 7a). Bu istasyon, iki yüzeyli alet üretim yeri gibi görünmektedir (Taşkiran, 2002:393). Toplam 74 tane iki yüzeyli alet, beş kazma ve iki kıyıcı aletten istasyonun Alt Paleolitik Dönem'e ait olduğu söylenebilir (Levha 8–12). Ağaçlandırılmamış olan bu tarlada hububat tarımı yapılmaktadır. Kırık olarak bulunan aletlerin tarımsal faaliyetlerle (pulluk tahribatı) oluştuğu söylenebilir (Taşkiran, 2002:394).

Günaltı (Büyüktilmiyan) Köyü Çevresi (Harita 2): Fırat'ın yaklaşık 4km. batısında bulunmaktadır. Fırat'a karışan Yedigöz Deresi boyunca batıya doğru gidildiğinde bu köye ulaşılmaktadır. İki buluntu yeri saptanmıştır (Taşkiran, 2002:394).

Kel Hasan Mevkii (V48/47): Köyün yaklaşık 500m. kuzeydoğusundadır. Günaltı Köyü'nden Kefri Köyü'ne giden yolun Yedigöz Deresi'ni geçtiği noktada bir köprü bulunmaktadır. Bu köprü geçildiğinde yolun hemen kuzeyinde kalan ve Kel Hasan Mevkii denilen tarla, tipik iki yüzeyli aletler veren Alt Paleolitik istasyon olarak saptanmıştır (Taşkiran, 2002:394).

Kındırgalık Sırtı (V48/46): Köyün yaklaşık 2km. kuzeydoğusunda, Günaltı-Kefri yolunun kuzeyinde kalan ve Kındırgalık olarak isimlendirilen sırt, fazla yoğun olmayan Alt ve Orta Paleolitik buluntular vermektedir (Taşkiran, 2002:394).

Kefri Köyü Çevresi (Harita 2): Birecik İlçesi'nin 2,5km. güneybatısında, Fırat'ın batı kıyısında yer alır. Birecik-Karkamış yolu üzerindeki ilk köydür. Bu köyün batısında kalan tepelere bakılmış ve üç tane buluntu yeri saptanmıştır (Taşkiran, 2002:394).

Debdebe Tepe (V48/45): Kefri Köyü'nün yaklaşık 1km. batısında, üzerinden Kefri-Günaltı yolunun geçtiği 375m. yükselteli Debdebe Tepe'nin üzeri ve özellikle Yedigöz Deresi'ne doğru olan güney yamaçlarında fazla yoğun olmayan Alt Paleolitik Dönem buluntularıyla karşılaşmıştır. Toplam 11 tane buluntu toplanmıştır (Taşkiran, 2002:394).

Kefri Tren İstasyonu (V48/44): Tren istasyonu köyün hemen güney çıkışında yer alır. Bu istasyonun ve tren yolunun batısında kalan tepeler Kini Mahallesi'ne kadar yoğun bir şekilde araştırılmıştır. Belirli bir noktada yoğunluk göstermeyen, dağınık olarak toplanan az sayıdaki çakmaktaşı iki yüzeyle alet ve çekirdekler (toplam 12 tane) toplanmıştır (Taşkiran, 2002:395).

Kubuşoğlu Mevkii (V48/43): Kefri çevresinde saptanan gerçek bir Paleolitik istasyondur. Bu yer Kefri'nin yaklaşık 1,5km. güneybatısında, Kabiroku Tepesi'nin 500m. batısında yer alır. Alanda yoğun bir biçimde fıstık ağacı tarımı yapılmaktadır ve bu nedenle bazı alanlar düzlenerek kuru dere yatakları topraklarla doldurulmuştur. Bu kuru dere yataklarından birinin başlangıç noktasında, iki kuru derenin birleştiği alan yoğun bir biçimde Paleolitik buluntular vermektedir. İki kuru dere yatağının arasında kalan bu yer Kubuşoğlu Mevkii olarak adlandırılmıştır. Genelde çok tipik iki yüzeyle aletlerin (22 tane) hakim olduğu bu istasyonun Alt Paleolitik Dönem'e ait olduğu söylenebilir (Levha 7b) (Taşkiran, 2002:395).

Kefri Köyü çevresi araştırıldıktan sonra, bu köyün kuzeyinde kalan ve Birecik İlçesi'nin bir mahallesi olan Karşıyaka'nın batısındaki kum tepeleri (390m.) araştırılmıştır. Kesitlerde ve kum tepelerinin üzerlerinde yapılan araştırmalarda Paleolitik Dönem'e ait olabilecek herhangi bir buluntu ya da izle karşılaşılmamıştır (Taşkiran, 2002:395).

Karkamış Baraj Gölü alanı içinde kalan ve Fırat Nehri'nin batı kıyısını oluşturan 2000 yılı araştırma alanı (Barak Bölgesi), Fırat'ın doğu kıyısında olduğu gibi, Paleolitik Dönem buluntu yerleri ve buluntuları açısından oldukça zengindir (Taşkiran, 2002:395).

"İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi" 2000 yılı çalışmalarında 35 buluntu yeri saptanmıştır. Saptanan buluntu yerleri genellikle Fırat'ın eski sekilerinde ya da Fırat'a batıdan karışan dere yatakları boyunca yer almaktadırlar. Paleolitik buluntu yerlerinin daha çok 350–400m. arasındaki yüksekliklerde yoğunlaştığı söylenebilir. 400m. üzerindeki alanlarda da Paleolitik buluntu yeri ve açık hava istasyonlarının bulunması olasıdır. Araştırma alanının dışında kaldığı

söylenen kotlar, İtadağı (463m.) hariç, araştırılmamıştır. 350m.'den daha düşük kotlarda ise, herhangi bir buluntu ya da buluntu yeriyle karşılaşılmamıştır (Taşkiran, 2002:395).

Saptanan 35 buluntu yerinden bazıları, Paleolitik Dönem açık hava istasyonu (konaklama ya da kamp yeri) görünümündedir. Bunlardan Hacı Karaçalı Tarlası (W48/43), Karadere I (W48/39), Bozyer Mevkii (W48/34), Hameyli Tepe (W48/33), Göçem Mevkii (W48/32), Kıraç Dere (W48/29), Haradan Dere (W48/27), Dızmırtaşı (W48/25) ve Kubuşoğlu Mevkii (V48/43) üzerinde önemle durulması gereken istasyonlardır (Harita 2). Özellikle Dızmırtaşı istasyonu (W48/25), bölgedeki zengin Paleolitik Dönem yüzey buluntularının, dolgu içi buluntularla desteklenmesini sağlayacak bir istasyon görünümünde olup, bölgede Paleolitik Dönem açık hava sitesi kazısı yapılabilecek tek yerdir (Taşkiran, 2002:396).

Saptanan buluntu yerlerinin ikisi hariç, büyük bir çoğunluğu da yoğun tarım faaliyetlerinin olduğu alanlarda bulunmaktadır. Gerek fıstık ağacı dikimi öncesi, gerekse her yıl yapılan bakım çalışmaları sırasında, bu alanlarda büyük bir taş temizliği yapılmakta ve içinde Paleolitik Dönem aletlerinin de bulunduğu yüzlerce taş, yakındaki kuru dere yataklarına ya da daha uzak alanlara atılmaktadır. Bu nedenle bazı istasyonlardaki yüzey malzemesi yoğunluğunda gözle görülür bir azalma söz konusudur. Ayrıca, yüzey buluntuları arasında sıkça karşılaşılan kırık parçaların da yine bu tarım faaliyetleri sırasında (özellikle traktör ve pulluk kullanımı) olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki bu olumsuz koşullardan en az etkilenen ve henüz ağaçlandırma yapılmayan tek istasyon Dızmırtaşı Mevkii (W48/25)'dir (Taşkiran, 2002:396).

Saptanan buluntu yerlerinin tamamı Alt ve Orta Paleolitik Dönem'lerde insan faaliyetlerine sahne olmuştur. Toplanan yüzey koleksiyonu içinde yer alan aletlerin büyük bir çoğunluğu Alt Paleolitik, çok az bir kısmı da Orta Paleolitik Dönem'in tekno-tipolojik özelliklerini gösterirler. Alt Paleolitiği temsil eden aletler içinde klasik ve klasik olmayan iki yüzeyli aletler ilk sırayı alırlar. Yüzey buluntuları arasında yer alan uçlu, dilgili ve yongalı Levallois çekirdekler ile düzeltili ya da düzeltisiz Levallois yonga ve dilgiler, Levallois

teknolojiyi yansıtan tipik örneklerdir. Bu teknolojiye sıkça başvurulmasının en büyük nedeni ise, bölgede çakmaktaşı hammaddesinin kaliteli ve çok bol olmasıdır. İtıdağı, bölgenin çakmaktaşı hammadde sağlanmasındaki en önemli kaynaklardan biridir (Taşkiran, 2002:396).

Bölgede yoğun bir şekilde görülen Levallois yonga, dilgi ve çekirdeklerin, Orta Paleolitiği temsil edip etmediği şüphelidir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri de, iki yüzeyle alet teknolojisiyle Levallois teknolojinin birlikteliğidir. Bu ise iki şekilde yorumlanabilir: 1- Bölgede Levallois teknolojinin çok uzun süreli olduğu, hatta Alt Paleolitik Dönem'in belirli evrelerinden itibaren devam ettiği bir gerçektir. 2- Az sayıda da olsa Orta Paleolitiği nitelendiren bazı parçaların bulunması, Alt Paleolitik Dönem buluntu yerlerinin Orta Paleolitik Dönem insanları tarafından da kullanılabilmiş olabileceğini gösterir (Taşkiran, 2002:396). Ancak, bunlardan birincisi akla daha yatkın gelmektedir. Bölgede Orta Paleolitik Dönem'le ilgili gerçek buluntu yerlerinin mağara ve kaya sığınaklarında aranması daha doğru olacaktır. Öte yandan, araştırma alanı içinde Üst Paleolitik ve Epi-Paleolitik Dönem'lere ait hiçbir buluntu ya da buluntu yeriyle karşılaşılmasıdır. Oysaki bölgede Teleilat ve Akarçay Tepe gibi zengin Akeramik Neolitik merkezler bulunmaktadır. Bölgede Üst Paleolitik Dönem'in olmaması şüphelidir. Bu nedenle, Üst Paleolitik Dönem ve sonrasına ait buluntu yerlerinin de daha yüksek düzlüklerde (450m. ve daha sonrası kotlarda) aranması gerektiği düşünülebilir (Taşkiran, 2002:397). Bölgenin Paleolitik Dönem'deki elverişli iklim ve çevre koşulları nedeniyle, Paleolitik insanlar tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığı, gerek saptanan buluntu yerleri ve gerekse yüzey buluntularıyla desteklenmiş ve ortaya konulmuştur (Taşkiran, 2002:397).

3.2. Dülük ve Kartal Çevresinin Paleolitik Kültürleri

Gaziantep çevresinde en fazla araştırılan ve Alt Paleolitik işlik yerleri bakımından en zengin olan yer Dülük'dür (Harita 4). Gaziantep'in yaklaşık olarak 12km. kuzeyinde bulunmaktadır. Dülük civarındaki arazi Üst

Kretase'ye aittir (Yalçinkaya, 1985:403). Kalkerler içinde bol miktarda çakmaktaşı yumruları vardır. Bölgenin sekileri üzerinde yapılan araştırmalar sırasında çok sayıda iki yüzeyli ile birlikte yonga ve dilgiler toplanmıştır (Levha 13a-b-c-d). Teraslar köylüler tarafından sürülerek tarla haline getirilmiştir. Aletler demir oksit bakımından zengin bir toprak tabakası ile örtülüdür (Yalçinkaya, 1985:408).

Buradaki ilk araştırmalar, Muine Atasayan tarafından 1938 yılında yapılmış olup, Clactonien tipte yongalar toplanmıştır. Toplanan bu koleksiyon incelendiğinde, yongaların yanı sıra kaba dilgilerin varlığı da dikkati çekmektedir (Levha 14a) (Yalçinkaya, 1985:408). Atasayan, (1939:314); Yarıkkaya olarak isimlendirilen mevkiide derenin kenarında büyük bir yonga bulunduğunu belirtmektedir. Üzerinde vurma noktası ve vurma yumrusunun belirgin olduğunu ve kenarlarının çok kaba düzeltili olduğunu söylemektedir. Bu parçanın Alt Paleolitik Chelléen ile Acheuléen endüstrileri ile karşılaştırılabileceğini belirtmektedir.

1946 yılında Kökten ve Bostancı aynı bölgeye yaptıkları gezi sırasında Chelléen tipte olarak tanımladıkları iki yüzeyliler ve Clactonien yongalar toplamışlardır. Toplanan iki yüzeyliler gözden geçirildiğinde bunlardan yalnızca iki tanesinin (Levha 14b-c, Levha 15a-b) Abbevillien tipte olduğunu, büyük bir çoğunluğunun, tipolojik olarak Orta Acheuléen'e (Levha 15c-d) bağlanabileceği, hatta bazılarının Micoquien tiplere (Levha 16a-b) doğru geliştikleri söylenebilir. Bulunan yongalar ise, Atasayan'ın buluntularını desteklemekte ve bize bu bölgede Clactonien yongalama tekniğinin varlığını göstermektedir (Levha 13c-d, Levha 16c) (Yalçinkaya, 1985:408). Dülük Alt Paleolitik aletleri, her sene sürülen tarlalarda yüzeye çıkmaktadır. Büyük bir kısmı çevrede bulunan sekiler üzerinden düzlüklere yuvarlanmış veya sularla sürüklenmişlerdir (Bostancı,1963:90).

Bostancı, (1963:88); Dülük ve Kartal çevresindeki sekiler üzerinde yaptığı araştırmalarda çeşitli tipte Alt Paleolitik aletler bulmuştur. Aletlerin büyük bir çoğunluğunu Gaziantep yakınından ve demiryolu güzergahı üzerinde bulunan Dülük sekilerinden toplamıştır. 1954 yılında Dülük ve Kartal'da topladığı Chelléen ve Acheuléen iki yüzeylileri incelemiştir.

Gaziantep çevresindeki diğler bir Alt Paleolitik buluntu yeri, Gaziantep'in 90km. doğusunda bulunan Kartal'dır. Bu buluntu yerinin çevresindeki seki ve vadi yamaçlarında bol miktarda çakmaktaşı yumruları vardır. Kartal çevresindeki bu sekiler üzerinde yapılan araştırmalar Alt Paleolitiğe ait çeşitli parçalar, özellikle de iki yüzeyliler vermiştir (Yalçınkaya, 1985:417).

Vadi tabanları ve yamaçlara kadar sürüklenererek inmiş çok tipik iki yüzeyliler ile yonga örnekler bulunmaktadır. Çakmaktaşı cinsi hem Dülük hem de Kartal'da aynıdır. Diğler yakın bölgelerden de toplanan Paleolitik aletler bu çakmaktaşıdan yapılmışlardır. Bunların rengi ve yapısı hiç değişmez ve geniş alanları kaplamaktadır (Bostancı, 1963:90).

Dülük Köyü'nün arka tarafında yükselen kademeli sekiler üzerinde yapılan araştırmalar sırasında Alt Paleolitik Dönem'e ait birçok iki yüzeyli bulunmuştur. Dülük sekileri sürülerek zamanla tarla haline getirilmiştir. Tarla toprağı demir oksit karışımlı mineraller sebebiyle tuğla rengindedir. Bu renk etrafta bol miktarda bulunan çakmaktaşılarının üzerlerini de kaplamıştır (Bostancı, 1963:90).

Bulunan en büyük iki yüzeylinin boyu 280mm.'dir (Levha 17a-b-c). Genişliği 115mm. ve kalınlığı ise 55mm.'dir. Uç kısmı uzun, ince olup dip kısmı geniş ve kalındır. Uç kısmı hem bitki köklerini çıkarmaya elverişli ve hem de elle kavranıp silah olarak kullanılmaya uygundur. Uzunluğuna oranla fazla geniş ve kalın sayılmaz. Uç kısmına doğru, her iki kısımdan büyük yongalar kopartılarak sivriltilmiş ve orta kısmı ile dip kısmı çok az işlenmiştir. Bir kısmında kabuk kalmıştır. İki yüzeylinin üst kısmı ortaya doğru biraz tümsektir ve bu kısımdan itibaren uç kısmına kadar bir sırt, omurga uzanır. Üst sağ kısmından daha derin yongalar kopartılmıştır. Yongaların kopma yüzleri dip tarafına ve orta kısmına doğrudur. Bu da Chelléen iki yüzeylilerinde görülen bir özelliktir. Küçük yongaların kopma yüzünün istikametleri iki yüzeylinin kenar çizgisine diktir. Sağ kenar uç kısmına doğru içbükeydir. Dip kısmı işlenmemiştir ve kısmen oval bir şekil gösterir. İki yüzeylinin sağ kısmında, dip taraftan ve ortadan büyük yongalar kopartılmıştır. Uç kısmına doğru yonga kopma yüzleri daha küçüktür. İki yüzeyli uç kısmına doğru yassı ve orta kısmında biraz tümsektir. Dip kısmında kenarlar kalındır ve aşınmıştır.

Aksine uç kısmında kenarlar tamamen keskindir. Bu özellikler, iki yüzeylinin sularla sürüklenerek aşınmış olmasından çok, uç kısmından tutularak, dip tarafının kullanılmış olduğunu göstermektedir (Bostancı, 1963:91). İki yüzeylinin alt yüzü, üst yüzüne göre daha yassıdır. Yonga kopma yüzleri derin değildir fakat geniş ve büyüktür. Alt kısmında ham kalmış ve çok aşınmış olan alan, üst kısmına göre daha fazladır. Uç tarafta yonga kopma yüzü yönleri, dip kısmına doğrudur. Bu şekilde uç tarafını sivriltilmiş olan Paleolitik insan, silah veya kazıyıcı alet yapmıştır. Bir tarafta kenar dışa doğru kavilidir. İki yüzeylinin her iki kenarında zikzaklar uca kadar devam eder. Pre-Chelléen ve Chelléen Dönem insanları, iki yüzeylilerin daha çok uç kısımlarını, büyük yongalar kopartarak işlemişlerdir. Dülük'ün arka tarafında şerit halinde uzanan sekinin üzerinde bulunan bu tipik iki yüzeyli sap kısmı biraz uzun bir armuda benzemektedir (Levha 17a-b) (Bostancı, 1963:92).

Levha 18a'da gösterilen, badem şeklinde olan iki yüzeyli Alt Acheuléen özellikler göstermektedir. Dülük çevresinde uzun bir Acheuléen Dönem yaşandığı gözlemlenmektedir. Tipik bir örnek olan bu iki yüzeyli, her iki yüzden yongalar kopartılarak işlenmiştir. İki yüzeyli üst yüz kısmından büyük yongalar kopartılarak şekillendirilmiş ve küçük yongalar çıkartılarak da kenarlar daha düzenli bir şekilde işlenmiştir. Dip kısmı kalındır ve üst yüz uç kısma doğru yayvanlaşır. Üst yüz fazla aşınmamıştır ve açık kahverengi bir patina görülür. İki yüzeylinin dip kısmında bir bölüm hiç işlenmemiştir. Uzunluğu 160mm., genişliği 115mm. ve kalınlığı 55mm.'dir (Bostancı, 1963:93). Dip kısmının en kalın yeri 55mm. ve uç kısmında ise 15mm.'dir. Uzunluğuna oranla kalın ve geniştir. Alt yüzden bakıldığı zaman, sol tarafta büyük yongaların koparılmış olduğu görülür. Sağ kenar daha küçük yongalar çıkartılarak şekillendirilmiştir. Alt kısmı üst kısmına göre daha fazla aşınmıştır. Bir kısmı da işlenmeden bırakılmıştır. Uç kısmı kullanmadan dolayı aşınmış ve kütleleşmiştir. Sağ kenar profilden incelendiğinde zikzakların sol kenara göre daha fazla olduğu görülür ve sol kenar daha dik bir hat meydana getirir. Sol kenarda aşınma sağ kenara göre daha fazladır. Bu iki yüzeylide, Dülük Acheuléen kültürünün kendine has bir özelliğinin bulunduğu söylenmektedir (Bostancı, 1963:94).

Levha 18b ve Levha 19a ile gösterilen iki yüzeyli, armut biçiminde bir form göstermektedir. Bu iki yüzeylinin uzunluğu 124mm., genişliği 84mm. ve kalınlığı ise 55 mm'dir. Dip kısmın kalınlığı 45mm. ve uç kısmın kalınlığı ise 15mm.'dir. Ölçülerden de anlaşıldığı gibi iki yüzeyli, uç kısmına doğru incelmektedir (Levha 18b). İki yüzeylinin üst yüzü, iki taraftan yongalar kopartılarak işlenmiş ve orta kısmında bir sırt meydana gelmiştir. Bu sırt çizgisi dip tarafına doğru, kabuklu kalmış tümsek kısma kadar uzanır. Üst yüzü daha kalındır. Alt yüz de ortada bir sırt çizgisi uzanır ve bu yüz daha yayvandır. Bu iki yüzeylinin en tipik özelliği, üst yüzde dip kısmına yakın yerde koni şeklinde bir tümseğin bulunmasıdır (Levha 18b). Sağ kenarı dipten uç kısmına kadar küçük zikzaklar yaparak uzanır fakat sol kenar daha düzdür. Dip kısmında, düz bir platform işlenmemiş olarak bırakılmıştır. Acheuléen iki yüzeylileri arasına sokulabilir. Bu iki yüzeyli şekli ile bir üçgene yaklaşmaktadır. Bu formlar daha çok Üst Acheuléen'de görülmektedir (Bostancı, 1963:94).

Levha 19b'deki çizim Acheuléen Dönem'e ait küçük bir iki yüzeyliye aittir. Bu iki yüzeylinin Micoquien özellik gösteren Acheuléen Dönem'in bir örneği olduğu belirtilmektedir. Bu tip iki yüzeyliler daha çok Üst Acheuléen'de bulunur. Üçgen şeklinde olan bu küçük iki yüzeyli 109mm. uzunlukta, 75mm. genişlikte ve 35mm. kalınlıktadır. Uç kısmı sivriltilmiş ve dip kısmı ise her iki yüzden yongalar kopartılarak inceltiştir. Üst yüz orta kısmında şişkindir. Ortada mevcut sırt çizgisi iki yüzeylinin şişkin kısmına kadar devam eder ve sırt çizgisi zikzak yaparak dip kısmına kadar uzanır. Kenarlar küçük yongalar kopartılarak işlenmiştir. Alt kısım nispeten yassıdır (Levha 19b). Orta kısmında bir çukurluk görülmektedir. Sağ kenarı biraz zikzaklıdır sol kenar ise düzdür (Levha 20a) (Bostancı, 1963:95).

Levha 20b'de gösterilen iki yüzeylinin uzunluğu 115mm., genişliği 75mm. ve kalınlığı ise 28,5mm.'dir. İki yüzeylinin üst ve alt yüzünde dışbükeylik azdır; yani yassı tiplere girer (Levha 20b, Levha 21a). Üst yüzde koparılan yongaların yüzleri derin değildir. Kenarlar küçük yongalar kopartılarak işlenmiştir. İki yüzeyli yapılırken ince yongalar çıkarılmasına dikkat edilmiş. Dip kısmı da diğer kenarlarda olduğu gibi gayet ince ve küçük

yongalar kopartılarak işlenmiştir. Dip kısmı, uç tarafı kadar keskin fakat yuvarlaktır ve en fazla şişkinlik her iki yüzde de dip kısmına yakındır. Alt yüzden çıkarılan yonga yüzleri üst yüze nazaran biraz daha büyük ve derindir fakat şekline etki etmemiştir. Kenarlardan ikinci derecede küçük yongalar da koparılmıştır. Her iki yüzde de yonga yüzlerinin birleştiği bir merkez yoktur ve orta sırt çizgisi mevcut değildir. İki yüzeyinin sağ kısmında yonga yüzleri daha büyüktür. Alt yüz, üst yüze nazaran daha fazla tümsektir (Bostancı, 1963:96). Profilden incelendiği zaman zikzakların çok hafif olduğu görülür, bir kenar kısmen düzdür ve diğer kenar çok hafif "S" şeklini gösterir (Bostancı, 1963:97). Dülük Üst Acheuléen endüstrisi açık havada yaşayan Paleolitik insan tarafından Riss-Würm buzul arasına rastlayan bir dönemde oluşturulmuştur (Bostancı, 1963:98).

Dülük'te ender ele geçen örneklerden, disk biçimli Acheuléen bir iki yüzeyli de bulunmuştur. Disk şeklinde olan iki yüzeyli Levha 21b ve Levha 22a'da gösterilmiştir. Açık kırmızıya yakın bir renkle kaplanmış olan iki yüzeyinin uzunluğu 88mm., genişliği 82,5mm.'dir. Uzunluğu ve genişliği arasındaki fark sadece 6,5mm. olmasından da anlaşılmaktadır ki disk şekline yaklaşmaktadır. Kalınlığı 42mm. olan iki yüzeyli, Avrupa'nın Üst Acheuléen örneklerine çok benzemektedir. Üst yüzden incelendiği zaman küçük yonga yüzlerinin merkeze doğru uzandıkları görülür. Disk şeklindeki iki yüzeyinin çevresi küçük yongalar kopartılarak şekillendirilmiştir. Mevcut yonga yüzleri küçüktür ve derin değildir. Levha 21b'de görülen profilden de anlaşılacağı gibi zikzaklar o kadar keskin olmayıp kenar bir tarafta düz ve diğer taraftan bakıldığında hafif "S" şeklindedir (Bostancı, 1963:98). Alt tarafına bakıldığında sonradan çekirdek olarak kullanıldığı anlaşılır. Daha büyük ve derin yongaların koparıldığı alt yüzden, Orta Paleolitik büyük üçgen bir yonga çıkarılmıştır. İki yüzeyli Üst Acheuléen Dönem'de yapıldıktan sonra Levalloisien tekniğini bilen insanlar tarafından yonga üretmek için tekrar kullanılmıştır. İki yüzeyinin yüzeyinde görülen patina farkı, koparılan üçgen şeklindeki yonga yüzünün daha yeni olduğunu gösterir. Yonga yumrusunun bulunduğu kenar her iki tarafından keskinleştirilmiştir. Kenarlar yonga yumrusunun her iki tarafında daha incedir. Bundan dolayı disk şeklinde olan

iki yüzeyli, profilden Üst Acheuléen örneklerinde görüldüğü gibi oval bir dip ve daha küt bir uç kısmına sahiptir. Dip kısmı uç kısmına nazaran daha kalın ve küttür (Levha 21b) (Bostancı, 1963:99).

Acheuléen teknik ve formunu gösteren diğer bir iki yüzeyli Levha 22b ve Levha 23a'da gösterilmiştir. Çakmaktaşıdan yapılmış olan iki yüzeylide açık kahverengi patina görülmektedir. Her hangi bir yerinde kırık yoktur ve fazla aşınma da görülmemektedir. (Bostancı, 1963:99). İki yüzeylinin uzunluğu 134mm. ve genişliği ise 97mm.'dir. En kalın kısmı dip tarafına yakındır ve bu kalınlık 46mm.'dir. İki yüzeyli, büyük bir yongadan yapılmıştır. Dip kısmına yakın küçük bir alan kabuklu bırakılmıştır. Uç kısmına doğru yanlardan koparılan büyük yongalardan başka, küçük yongalar kopartılarak iki yüzeyliye daha uzun bir şekil verilmiş ve kenarlar keskin bir hale getirilmiştir. Ortada bir sırt görülmektedir. Alt tarafta daha derin yüzlü yongalar çıkarılmış olmasına karşılık üst yüzde yassı bir yüz elde etmek için ince ve daha küçük yongalar kopartılmıştır. Dip kısmı her iki taraftan inceltilmiş ve oval olan formu korunmuştur. Alt taraf üst kısmına göre daha dışbükeydir. Profilden incelendiğinde sağ tarafta zikzaklar daha az sapmalı ve derindirler. Bu kenar hafif "S" şeklini gösterir. Diğer kenarda zikzaklar daha derin ve kavislidir (Bostancı, 1963:100).

Levha 23b'deki iki yüzeyli büyük bir yongadan yapılmıştır. Açık kahverengi bir patina ile kaplıdır, aşınmış olan yerlerde ise kırmızı toprak rengi bir örtü ile kaplanmıştır. Uç kısmı kırık olduğu için kısmen oval ve disk şekline yaklaşan bir form göstermektedir. Dip kısmı her iki yüzden yongalar kopartılarak işlenmiştir ve oval bir görüntüsü vardır. İki yüzeylinin uzunluğu 114mm., genişliği 91mm. ve kalınlığı ise 42mm.'dir. Her iki yüzden de fazla şişkin değildir. Üst yüzde dışbükeylik dip tarafına ve alt yüzde ise uç kısmına yakındır (Bostancı, 1963:100). Kenarlar tamamen aşınmış olduğu için düz ve kalın bir yüzey meydana gelmiştir, çok aşındığı için kenarların şeklini belirlemek mümkün değildir (Levha 23b). Bu iki yüzeyli Acheuléen teknikle işlenmiştir. İlk yapıldığı zaman muhtemelen badem şeklindedir fakat kullanma, kırılma ve aşınma etkilerinden dolayı disk şeklini almıştır (Bostancı, 1963:101).

Levha 24a'da Acheuléen iki yüzeyli görülmektedir. İncelenmiş diğer iki yüzeylilerden farklı bir incelikte yapılmış olan bu alet bir üçgeni hatırlatan bir form gösterir (Levha 24b). Yalnız dip kısmı tipik Acheuléen örneklerde olduğu gibi oval olmayıp biraz sivridir. Dip kısmının muntazam olmayışı, bir kısmının işlenmeden bırakılmış olmasından ileri gelmektedir (Levha 24a). Diğer taraflar, her iki yüzden işlenerek Micoque örneklerinde olduğu gibi sivri uçlu üçgen form verilmiştir (Bostancı, 1963:101). İki yüzeyli üst yüzden incelendiğinde dip tarafında büyük yongalar ve uç kısımlarına doğru ise daha küçük yongaların koparıldıkları görülür. Kenarlar zikzak oluşturmamış, ince ve keskindirler. Alt yüzde yonga yüzleri daha büyük ve derindir. Uç her iki yüzden inceltilmiş ve sivriltilmiştir. Bu iki yüzeylinin uzunluğu 153mm., genişliği 98mm. ve kalınlığı 46mm.'dir. En fazla kalınlık dip tarafına yakındır. Üst tarafı koyu kırmızımtırak ve alt tarafı ise devetüyü rengindedir (Bostancı, 1963:102).

Küçük olmakla beraber tipik bir iki yüzeyli Levha 25a ile gösterilmiştir. Boyu 107mm., genişliği 70mm. ve kalınlığı 38mm.'dir. Alt yüzde yonga yüzleri, üst yüzdekilerden daha derin ve büyüktür. Küçük yongalar kopartılarak işlenmiş olan kısım çok azdır. Her iki kenarında zikzaklar görülür ve bir kenar hafif "S" şeklindedir. Üst kısmında ortada ve dipte kabuk bırakılmıştır. İki yüzeylinin bir kenarı diğerine nazaran daha dışbükeydir. Üst yüz, alt yüze göre daha fazla tümsektir. Uç ve dip kısmı ince ve keskin kenarlıdır. Bu küçük iki yüzeyli muhtemelen Üst Acheuléen'e aittir (Bostancı, 1963:102).

Levha 25b'de gösterilen iki yüzeyli kalın bir yongadan yapılmıştır. Dip kısmı hiç işlenmemiştir. Büyük yongalar kopartılarak şekillendirilmiş iki yüzeyli, üstten incelendiğinde dip kısmının geniş olduğu ve uca doğru sivrildiği görülür. Büyük yongalardan başka küçük yongalarla şekillendirme çok azdır. Yonga yüzleri çok fazla derin değildir. Dip kısmına doğru ortada geniş bir kısım işlenmeden bırakılmıştır. Sadece yarısı, büyük ve küçük yongalar çıkartılarak işlenmiştir (Levha 25b). Kenarlarda çok az da olsa küçük yongacıklar koparılmıştır. Diğer örneklerinden farklı bir özelliği bu iki yüzeylinin alt yüzü, üst yüzüne göre daha eski bir patina göstermesidir. Üst

yüzü açık kahverenginde ve alt yüzü ise daha koyu tondadır. Uzunluğu 124mm., genişliği 98mm. ve kalınlığı ise 49mm.'dir. Profilden bakılacak olursa bir tarafta zikzakların hafif ve diğerinde "Z" şeklinde olduğu görülür (Levha 25b). "Z" şeklinde olan kenarda dip tarafına doğru kütleleşme mevcuttur, diğer kenarlar keskindir. Profilden bakılırsa tabana doğru üçgen şeklinde genişlediği görülür (Levha 25b). Acheuléen Dönem'e aittir (Bostancı, 1963:103).

Üst Acheuléen (Micoquien) Dönem'e ait küçük bir iki yüzeyli Gaziantep'e 90km. uzaklıkta bulunan Kartal çevresinde bulunmuştur (Levha 26a) (Bostancı, 1963:103). İki yüzden de küçük yongalar kopartılarak işlenmiştir. Üst yüzde ortada bir sırt, dip kısmına kadar uzanır, alt yüz daha yassıdır. Dip kısmında hiç işleme yoktur ve kalınca olan düz yüzey ham bırakılmıştır. Profilden incelendiği zaman, Acheuléen iki yüzeylilerinde olduğu gibi, kenarlar her iki tarafta da zikzaklar yapar. Her iki kenarda da hafifçe kütleleşme gözlemlenir. Bu küçük iki yüzeylinin uzunluğu 69mm., genişliği 59mm. ve kalınlığı ise 48mm.'dir. Profilden üçgen şeklinde görülür. Üstten ve alttan bakıldığı zaman daha çok armut biçiminde olduğu gözlemlenir (Levha 26a) (Bostancı, 1963:104).

Levha 26b'de gösterilen iki yüzeyli Acheuléen teknikte çekirdekten yapılmıştır. İki yüzeyli dip tarafında geniş ve uç kısmına doğru daha sivridir, ovoid forma yaklaşmakla beraber daha çok armut şekline benzemektedir. Patina her iki yüzde de açık kahverengi ve toprak kırmızısı rengindedir. Her iki taraftan genellikle büyük yongalar kopartılarak işlenmiştir. Dip kısmı üst yüzden yongalar kopartılarak oval bir şekle sokulmuştur (Bostancı, 1963:104). Uzunluğu 125mm., genişliği 93mm. ve kalınlığı ise 51mm.'dir. Dışbükeylik üst yüzde daha fazladır ve en fazla şişkin olan yer dip kısmına yakındır. Alt yüzünde ortada kabuk bırakılmıştır. Profilden bakılınca sol kenarda zikzakların daha sık olduğu görülür ve kenar "S" şekline yaklaşan bir özelliktedir. Kenarlar fazla aşınmamıştır ve oldukça keskindir. Sol kenarı dışbükey, sağ kenarı ise uç kısmında içbükeydir (Bostancı, 1963:105).

Levha 27a'da gösterilen Acheuléen Dönem'e ait olan iki yüzeyli çekirdekten üretilmiştir. Uzunluğu 127mm., genişliği 82mm. ve kalınlığı

64mm.'dir. Toprak kırmızısı renginde olan kısımları bulunduğu gibi altın sarısı rengine kaçan yerleri de vardır. Her iki yüzde de ortada bir sırt mevcuttur. Üst yüzde sol kısımda ve alt yüzde sağ tarafta çok fazla aşınma görülmektedir. Bu aşınmalar iki yüzeylinin şekline etki etmemiştir sadece sağ kenarındaki zikzaklar tamamıyla silinmiştir. Kenarlar dipten uca kadar düz bir hat halinde uzanır. Üst yüzde koparılan yongalar daha büyüktür, alt yüzde ise küçük yongalar koparılmıştır. İki yüzeyli alt yüzden daha şişkindir ve en yüksek yeri her iki tarafta da dip kısmına yakındır (Bostancı, 1963:105). Üstten bakıldığı zaman dip kısmının oval ve sol kenarın dışbükey, sağ kenarın ise çok hafif içbükey olduğu görülür (Bostancı, 1963:106).

Chelléen Dönem'e ait büyük bir yongadan üretilen iki yüzeyli Levha 27b'de gösterilmiştir. İki yüzeyli kaba yapılıdır fakat Acheuléen özellikler gösterdiği için ve diğer tipik Acheuléen örnekleri ile birlikte bulunduğu Dülük Acheuléen iki yüzeylileri arasına sokulmaktadır. İki yüzeyli hem kenar kazıyıcı hem de ön kazıyıcı olarak kullanılmıştır, bu sebeple uç kütleleşmiş ve yan kenarda keskinliğini kaybetmiştir. Üst yüzde uzun yongalar koparılmış ve sol kenara yakın bir sırt meydana getirilmiştir. Bu özelliği, bir taraftan elle kavranıp kazıyıcı olarak kullanılmaya uygun olduğunu göstermektedir. Uç kısmı geniştir ve kütleleşmiştir bu da ön kazıyıcı olarak kullanıldığını göstermektedir. Alt yüzde ortada bir sırt görülmektedir. Dip tarafta her iki kenardan büyük yongalar kopartılmıştır ve işleme çok azdır. Genel şekli ile bademe benzer. Uzunluğu 143mm., genişliği 96mm. ve kalınlığı ise 56mm.'dir. Profilden Acheuléen örneklerde olduğu gibi, bir kenar tam "S" şeklini gösterir ve diğeri ise kısmen düzdür. Profilinde Levha 27b'de görüldüğü gibi hafif zikzaklar vardır. Üst yüzde dışbükeylik alt yüze göre daha azdır (Bostancı, 1963:106).

Levha 28a'da gösterilen küçük iki yüzeylinin uzunluğu 113mm., genişliği 72mm. ve kalınlığı 53mm.'dir. Üst yüzüne bakıldığında, iki tarafından koparılan yongaların ortada yüksek bir sırt meydana getirdiği görülür. Kenarlarda ve orta sırt üzerinde aşınma görülmektedir, özellikle dip kısmında çok fazla aşınma ile biraz da kırılma görülür. Üst yüzde dışbükeylik alt yüze göre daha fazladır. Alt yüzüne bakıldığında çıkarılan yongaların çok fazla

derin olmadıkları görülür ve bu nedenle yassı bir yüz meydana gelmiştir. Dip kısmı kalın ve düzdür. İki yüzeyli profilden armut şekline benzer, kenarlar hafif zikzaklıdır. Uç kısmı yassı ve incedir (Bostancı, 1963:107).

Levha 28b'deki iki yüzeyli oval form gösteren çekirdekten yapılmıştır. Uzunluğu 142mm., genişliği 107mm. ve kalınlığı ise 59mm.'dir. Üstten bakılınca yongaların kopma yüzlerinin merkeze doğru uzandığı görülür ve oldukça büyüktürler. Sağ tarafta kenar daha dışbükey ve solda alt taraftan koparılan büyük bir yonganın etkisiyle uç kısma yakın yerde içbükey bir kısım mevcuttur. Bütün kenarları iki taraftan koparılan yongalarla keskinleştirilmiştir ve dip kısmı oval, uç tarafı ince aynı zamanda geniştir. Her iki yüzde de çıkarılan yongaların fazla derin olmadığı görülmektedir. Profilden bir kenarın kısmen düz olduğu ve diğerinin ise "S" şeklinde olduğu görülür. Üst ve alt yüzde aşınmış yüzeyler olduğu gibi, kenarlarda da aynı etkenlerle kütleşme meydana gelmiştir. Bu iki yüzeyli Acheuléen teknikte yapılmıştır (Bostancı, 1963:107).

Levha 29a'da gösterilen küçük badem şeklinde bir iki yüzeylidir. Üst Acheuléen'de üretilmiş olması muhtemeldir. Bu iki yüzeylinin uzunluğu 110mm., genişliği 76,5mm. ve kalınlığı ise 53mm.'dir. Üst yüzde koparılan büyük ve uzun yongalar merkeze doğru uzanır (Bostancı, 1963:107). Alt yüzde büyük yongalarla birlikte küçük dilgiler çıkartılarak işlenmiş olduğu görülmektedir. Bu iki yüzeyli diğerleri ile birlikte Dülük arkasındaki sekiler üzerinde bulunmuştur (Bostancı, 1963:108).

Bir Chelléen tip iki yüzeyli ile 17 tane Acheuléen iki yüzeyli, 1954 yılında yapılan araştırmalarda bulunmuştur. Gaziantep İli sınırları içinde Dülük ve Kartal'da yapılan araştırmada toplanan aletler, Chelléen ve Acheuléen devrin tipik örneklerini teşkil etmektedir. Bu iki yüzeylilerden büyük çoğunluğu çakmaktaşı yumrularından ve bir kısmının da büyük yongalardan üretildikleri anlaşılmaktadır. İki yüzeylilerin yapıldığı çakmaktaşı sarımtırak, gri ve mat beyazına kaçan renktedir. İki yüzeyliler üzerinde görülen patina çoğunlukla toprak kırmızısı, kahverengi, açık kahverengi, altın sarısı ve devetüyüne yaklaşmaktadır. İki yüzeyliler arasında armut ve badem biçimli olanları da vardır. Dülük'te Alt Paleolitik iki yüzeyliler ile birlikte gelişmiş bir

yonga kültürü de mevcuttur. Bu kültürler muhtemelen Riss-Würm buzul arasında açık havada gelişim göstermiştir. Yüzey buluntuları ile de olsa, Alt Paleolitik kültürünün Güney Anadolu'da çok zengin olduğu ve geniş alanlara yayıldığı anlaşılmaktadır (Bostancı, 1963:108).

Dülük Vadisi'nde Büyük Mağara önündeki tarla içinde, demir yolunun mağara tarafındaki yamaçta yukardan yuvarlanmış çok tipik bir iki yüzeyle bulunmuştur (Bostancı, 1975:317). İki yüzeyle açık kahverenginde, kaliteli çakmaktaşıdan yapılmıştır. Üst yüzde ortada uca kadar devam eden zikzaklı sırt vardır. Alt Paleolitik Dönem insanları buldukları yumruları iki yüzden büyük yongalar kopararak işlerler ve daha sonra ikinci defa daha küçük yongalar kopararak şekil verirler, en sonunda da uç ve kenarları iş şekline göre daha ince, küçük yongacıklarla kullanılacak hale getirirler. Bu işler yapılırken üst ve alt yüzlerde orta sırtları ile kenarlarda, çoğu kez bu dönemi karakterize eden "S" şeklinde keskin kıvrıntılar meydana gelmektedir. Bu iki yüzeyle bir tarafta dört diğer kenarda ise üç kıvrımlı "S" şekli meydana getirilmiştir. Uç kısmı ince ve sivridir fakat taşınma ve tarlalarda tarımsal faaliyetler esnasında uç kısmından 9mm.'lik kısım kırılmıştır. Dip kısmı ortada geriye doğru hafif sivridir. Acheuléen Dönem'in yuvarlak yapılı iki yüzeyle tiplerinden farklıdır (Bostancı, 1975:318).

Bostancı, (1975:319); bu iki yüzeyle yonga koparma tekniği, büyüklüğü, uzun oluşu, kenar şekli ile Acheuléen özelliklerden daha çok Chelléen Dönem'in örneklerine daha fazla yakınlık gösterdiğini söylemektedir. Daha önce yaptığı araştırmalara göre Dülük'te iki yüzeyle kültürünün tipik olduğunu ve Avrupa Alt Paleolitik iki yüzeylelerinden farklı tarafları ile ortaya çıkmış olduğundan, burada tam kronoloji veren bir Alt Paleolitik kültürünün mevcut olduğunun görüldüğünü bu kültüre seviyeleri dikkate almadan Dülüküyen ismini verdiğini söylemektedir. Son kazı ve araştırmalarda Dülük arkasındaki en yüksek teras IV'de bir yerleşme sahası tespit ettiğini ve Dülüküyen kültürünü karakterize eden çok küçük iki yüzeylelerinden, çok büyük iki yüzeylelere kadar güzel bir seri ele geçirildiğini söylemektedir.

Dülük vadi yamacında bulunan iki yüzeyli 184mm. uzunlukta, 94mm. genişlikte ve 44mm. kalınlıktadır. İki yüzeyli Orta Pleistosen ile yaşıttır. Bu dönem Anadolu'da G.Ö 300.000 yıl ile 900.000 yıl arasında yaşanmıştır. Dülük Vadisi'nde ve teraslarında bulunan iki yüzeylilerin aynı renkte çakmaktaşlarından yapıldıkları görülmektedir (Bostancı, 1975:320). Çakmaktaşları çevrede yumrular halinde boldur. Çevrede demir oksitli lösler bulunduğundan bunlar kırmızıya yakın bir renktedir (Bostancı, 1975:321). Dülük Vadisi'nde yapılan araştırmalara göre, Alt Paleolitik iki yüzeylilerinin yanında bir yonga kültürünün birlikte bulunduğu görülmüştür. Orta Paleolitik ve Üst Paleolitik kültürlerine ait aletlerde bulunmuştur. Büyük Mağara sondajı bu sonucu desteklemektedir. Çevrede yer yer ortaya çıkmış bulunan kalkerler, doğal mağaraların meydana gelmesine sebep olmuştur. Alt Paleolitik insanların iklimin müsait olduğu buzul arası devirlerde iki yüzeylilerin bulunduğu teraslarda açık havada yaşamış oldukları tahmin edilmektedir (Bostancı, 1975:322).

Dülük birçok Alt Paleolitik buluntu yerini içermektedir ve sürülmüş çıplak tarlalar çok sayıda Paleolitik aleti barındırmaktadır. Parçalardan birçoğunun sularla sürüklendikleri ya da sekilerden ovalara doğru yuvarlandıkları düşünülmektedir (Yalçınkaya, 1985:408). İlk bakışta yörede kültür silsilesinin Alt Acheuléen'den daha eskiye gitmediği görülmektedir. Orta ve Üst Acheuléen'in varlığından ise söz edilebilir (Yalçınkaya, 1985:413).

3.3. Metmenge Çevresinin Paleolitik Kültürleri

Gaziantep çevresinin en önemli merkezlerinden biri de Narlı-Gaziantep karayolunun 28.km.'sinin 2km. kuzeyinde, Gaziantep'in 27km. kuzeybatısında bulunan Metmenge çevreleridir (Yalçınkaya, 1985:413). Erguvanlı, (1946:375); 1945 yılında Narlı-Gaziantep arasında yapılan demiryolunun güzergahı ve civarında jeolojik incelemeler yapmıştır. Jeolojik araştırmalar yaparken bulduğu iki yüzeyliden dolayı araştırmalara bu yönde de devam etmiştir ve yenilerinin bulunmasını sağlamıştır.

Bu aletler Gaziantep'in 27km. kuzeybatısında, Narlı-Gaziantep yolunun 28.km.'sinin 2km. kuzeyinde, Metmenge Köyü'nün 700m. güneydoğusunda üzüm bağlarının arasında yüzeyde bulunmuştur (Erguvanlı, 1946:375). Metmenge kuzey ve güneye doğru 3km. ve doğu ile batıya doğru ise 2km. kadar uzanan bir düzlüğün ortasındadır. Bu düzlüğün yüksekliği 870m. olup doğusunda 1050m. yüksekliğindeki Hik Dağı bulunmaktadır. Hik Dağı ve aynı yükseklikte olan köyün doğu-kuzeyindeki tepelerin kuzey ve batı tarafları bazaltlarla örtülüdür. Bu bazaltların içinde bulunan demirin etkisi civar yörelerde ve bulunan aletlerde karakteristik kırmızı pas renginin görülmesine neden olmuştur. Bundan başka bazaltların bileşimindeki silis zamanla ayrışıp altlarında bulunan kalkerleri silisleştirmiştir. Bundan dolayı köy civarında çakmaktaşı yumrularına çok rastlanmaktadır (Erguvanlı, 1946:376).

Levha 29b'de gösterilen alet, 172x92x58mm. ölçülerinde bazalttan yapılmış bir iki yüzeylidir. Alt tarafı geniş, uca doğru incelmekte ve burada vurma yumrusu bulunmaktadır. Üst yüzde sırtın her iki yanından oldukça büyük birçok yonga çıkarılmıştır. Arka yüzden üç büyük ve birçok da küçük yonga çıkarılmıştır. Aletin Chelléen-Acheuléen Dönem'e, büyük bir ihtimalle Chelléen'e ait olduğunu söylemektedir (Erguvanlı, 1946:376). Yalçinkaya, (1985:413); bazalttan yapılmış ve Chelléen'e bağlanmış olan bu iki yüzeylinin, daha çok Orta Acheuléen özelliği gösterdiğini belirtmektedir.

Levha 30a'da gösterilen alet, Metmenge Köyü'nün 400m. doğusunda sütleğen otlarıyla kaplı tarlanın yüzeyinde bulunmuştur (Erguvanlı, 1946:376). İki yüzeylinin içinde bulunduğu söz konusu tarla, ilkbahar aylarında sularla kaplı olduğundan, aletin buraya sularla sürüklenip gelmiş olabileceği düşünülmektedir (Yalçinkaya, 1985:416). 127x89x44mm. ölçülerinde olan bu el baltası çok fazla silisleşmeye uğramış bir kalkerden yapılmıştır. Fakat bunun artık kalkerlikle bir alakası kalmadığı, adeta çakmaktaşı halini aldığı söylenmektedir. Bu aletin üst yüzü kabarık ve birçok yonga çıkarılmıştır. Alt yüzü ise düze yakın olup kenarlarına yakın yerlerden yongalar çıkarılmıştır. Aletin alt yüzünde kabuk kalıntısı görülmektedir. Pek

tipik olmamakla beraber Alt Paleolitiğe (Chelléen-Acheuléen) ait bir iki yüzeyli olması muhtemeldir (Erguvanlı, 1946:377).

Levha 30b'deki iki yüzeyli Gaziantep'in 17km. kuzeybatısında, İncesu Köyü'nün 2km. güneydoğusunda, Sam-İncesu yolunun Çakmaksulu denilen mevkiinde, yolun kenarında, sürülmüş bir tarlada bulunmuştur. Buralarda çakmaktaşı yumruları ve kalker tabakaları bulunmaktadır. Her iki yüzünden de birçok yonga çıkarılmıştır. Fakat üst yüzde kabuktan bir parça da kalmıştır. Kenarları az çıkıntılıdır. Sürüklenmeden ötürü bazı köşeleri biraz aşınmış olan bu alet Chelléen-Acheuléen Dönem'e ait iki yüzeyli olup civarda çok olan silisleşmiş kalkerden yapılmıştır. 134x93,5x58mm. ölçülerindedir (Erguvanlı, 1946:377).

3.4. Sakçagözü Çevresinin Paleolitik Kültürleri

Sakçagözü Levant'ın kuzey ucunda yer almaktadır. Anti-Toros Dağları'nın güney yamaçlarına 50km. uzaklıktadır. Sakçagözü bölgesinde vadi 16km. genişliğindedir. Alçak yılankavi tepeler vadi tabanından yükselir. Sakçagözü 550m. yüksekliğindeki dağ sıralarına yakın mesafede yer almaktadır. Kuzeye doğru Yarıksuyu, Aksu ve Ceyhan Nehri sayesinde dik kayalıklar boyunca Adana Ovası'na ve Akdeniz'e doğru ayrıca Karasu ve Asi Nehri sayesinde de güneye doğru açıktır (Harita 3) (Garrard, ve diğ., 1996:57).

Sakçagözü'nde en erken buluntuları bulmak için mağaraların, kayaaltı sığınaklarının ve kireçtaşı dik kayalıkların yüzeyleri boyunca açık alanların ve Sakçagözü'nün doğusu ve kuzeydoğusuna uzanan tepelerin sistematik olarak araştırıldığı belirtilmektedir (Garrard, ve diğ., 1996:58). Sakçagözü'nün batısına ve güneyine doğru olan bölge Alt Paleolitik buluntular bakımından zengindir (Garrard, ve diğ., 1996:66).

Araştırmalar sonucunda; saptanan buluntu yerleri, bu buluntu yerlerine verilen numaralar, buluntu yerlerinin deniz seviyesinden yükseklikleri ve hangi dönemi nitelendirdiği Çizelge l'de gösterilmektedir.

Çizelge 1. Garrard ve Ekibinin 1995 Yılında Sakçagöz Bölgesinde Yaptığı Yüzev Araştırması Sırasında Saptanan Buluntu Yerleri, Deniz Seviyesinden Yükseklikleri ve Hangi Döneme Ait Buluntu Verdiği

Site No	Buluntu Yeri	Yer	Yaklaşık Yükseklik	Buluntunun Dönemi
3	Mağara	Kütüoba-Sarp Kayalıklar	1120m.	Orta Paleolitik
1	Mağara	Kütüoba-Sarp Kayalıklar	1100m.	Orta Paleolitik
16	Mağara	Kütüoba-Sarp Kayalıklar	850m.	Orta Paleolitik
19	Mağara	Emirler-Sarp Kayalıklar	780m.	Orta Paleolitik, Post-Orta Paleolitik
13	Mağara	Şatırhöyük-Sarp Kayalıklar	750m.	Orta Paleolitik, Post-Orta Paleolitik
12	Mağara	Şatırhöyük-Sarp Kayalıklar	750m.	Orta Paleolitik, Epipaleolitik?
10	Mağara	Şatırhöyük-Sarp Kayalıklar	750m.	Orta Paleolitik, Post-Orta Paleolitik
6	Mağara	Sakçagöz-Mezarlık	700m.	Orta Paleolitik
7	Mağara	Sakçagöz-Mezarlık	700m.	Orta Paleolitik
8	Mağara	Sakçagöz-Mezarlık	700m.	Orta Paleolitik
9	Mağara	Sakçagöz-Mezarlık	700m.	Orta Paleolitik
17	Mağara	Keferdiz-Sarp Kayalıklar	630m.	Alt Paleolitik?
18	Açık hava yerleşimi	Emirler-Vadi	850m.	Alt Paleolitik, Orta Paleolitik, Post-Orta Paleolitik
14	Açık hava yerleşimi	Şatırhöyük Geçit	750m.	Alt Paleolitik, Orta Paleolitik, Post-Orta Paleolitik

Kaynak: Garrard, ve diğ., 1996:61, Table 1

Alt Paleolitik: Büyük şekilsiz yongalar, Levallois ve dilgi çekirdeklerini içeren karışık alet toplulukları, iki çok geniş açık hava sitinden bulunmuştur. Çakmaktaşı hammadde kaynaklarına yakın oldukları belirtilmektedir. Her iki buluntu yerinin de Alt Paleolitik Dönem'de açık hava atölyesi olarak kullanılmış olabileceği söylenmektedir. Burada iki yüzevli, kazmalar ve kazıyıcılar ele geçmiştir ve Acheuléen karakter gösterdiği söylenmektedir

(Levha 31). Buluntuların SAK 14 ve SAK 18 olarak adlandırılmış yerlerden toplandığı belirtilmektedir (Harita 3) (Garrard, ve diğ., 1996:59).

Orta Paleolitik: Orta Paleolitik Levallois teknolojileri 11'i mağara/kayaaltı sığınağı olmak üzere 13 buluntu yerinden ele geçmiştir. Buluntu yerleri çakmaktaşı yönünden zengin olan Sakçagöz'ünün kuzeydoğusunda yer almaktadır. Mağaraların Sakçagözü teraslarında ve Şatırhöyük'ün kuzeydoğusunda (SAK 1, 3, 10, 12, 13, 16) yer alan dik kayalıkların yüzlerinde bulunduğu ve daha yüksekte bulunanlarının da olduğu (SAK 6, 9) söylenmektedir (Harita 3). Bu mağaraların çoğunluğu 700m. ile 1100m. yükseklikleri arasında bulunmaktadır ve ağızları batı veya kuzeybatıya bakmaktaydı. Ağız genişlikleri 4m. ile 20m. arasında çeşitlilik göstermektedir (Garrard, ve diğ., 1996:59). İç alanlarının ise 50m²'den 250m²'ye kadar çeşitlilik gösterdiği söylenmektedir. Mağaraların çoğu kısmen tavan çökmesine maruz kalmıştır. Orta Paleolitik aktiviteleri gösteren iki açık hava sitinin (SAK 14, 18) buluntuları açısından, mağara buluntularına yakın benzerlikler gösterdiği söylenmektedir (Harita 3) (Garrard, ve diğ., 1996:62).

Üst Paleolitik ve Epipaleolitik: Araştırmalarda hiçbir Üst Paleolitik ve Epipaleolitik yerleşimin bulunamadığı belirtilmektedir. Fakat dilgi teknolojisi içeren bazı yerler bulunmuştur ve bunların bazılarının bu dönemlerde üretilmiş olabileceği söylenmektedir (Garrard, ve diğ., 1996:62).

Paleolitik yontmataş alet topluluğunun detaylı tanımlaması SAK 14 buluntu yerinden verilmiştir. Bu buluntu yeri Alt Paleolitik Dönem'i kapsadığı gibi aynı zamanda Orta Paleolitik endüstriye dair örneklerin de olduğu söylenmektedir. SAK 14'de Paleolitik aletler birkaç hektarlık alana yayılmış durumdadır (Harita 3). Bu bölgede çakmaktaşı yumruları yüzeyde bol miktarda bulunmaktadır. Toplam 604 parçanın 297'sinin detaylı çalışıldığı söylenmektedir (Garrard, ve diğ., 1996:65).

Bulunan aletlerin birisi dışında tümü çakmaktaşıdan yapılmıştır. Sadece bir iki yüzeyli alet bazalttan yapılmıştır. Bazaltın 6km. güneydoğudaki bazalt kaynağından elde edildiği düşünülmektedir. Çeşitli çakmaktaşı türleri bulunmuştur; açık kahverengi, koyu kahverengi, benekli açık kahve, bej, gri, benekli gri, krem ve pembemsi kırmızı. Bazı parçaların üzerindeki patinanın

yoğunluğundan dolayı çakmaktaşı türlerinin saptanmasının her zaman mümkün olmadığı söylenmektedir. Açık kahverengi, benekli açık kahverengi ve bej çakmaktaşı en yaygın, krem rengi, pembemsi kırmızı ve koyu kahverengi ise en nadir olan çakmaktaşı türleridir. Buluntuların çoğu aşınmadan ve yuvarlanmadan dolayı şekillerini kaybetmiştir (Garrard, ve diğ., 1996:65).

Şekilsiz yonga çekirdekleri bulunan çekirdek örnekleri arasında baskındır, aynı zamanda merkezci formlar da vardır. İki kutuplu yonga çekirdeği, kıyıcı/çekirdek, iki Levallois çekirdek (Levha 32:7) ve bazı dilgi çekirdeklerinin bulunduğu belirtilmektedir. Çekirdek ölçüleri 5cm.'den 21cm.'ye kadar çeşitlilik göstermektedir. Ortalama olarak ölçüleri 10cm.'dir. Ele geçen çekirdeklerin çoğunda (% 84) kabuk bulunmaktadır, % 16'sında ise kabuk bulunmamaktadır. Üçte ikisi tükenmiş olarak sınıflandırılmış, geri kalanların faydalı yonga üretimi yapılabilir durumda olduğu belirtilmektedir (Garrard, ve diğ., 1996:65).

Ele geçen parçalardan büyük çoğunluğu yonga ve yonga parçalarından oluşmaktadır. % 13'ü ise dilgi ve parçalarını kapsamaktadır. Kalın ve geniş yongaların en uzununu 12cm., en kısa parça ise 3cm.'dir. Ortalama uzunluk 5,7cm.'dir. Ele geçen parçaların yarısında ya kabuk yoktur ya da çok az kabuğa sahiptir. Parçaların % 10'unda kabuk büyük bir bölümü kaplamaktadır (Garrard, ve diğ., 1996:65).

Düzeltilenmiş taşımalklar yongalardan ve dilgilerden oluşmaktadır. Fakat yongalar daha baskındır. Düzeltilenmiş kenarların % 43'ü dışbükey, % 20'si içbükey ve % 10'u da düz ya da çontukludur. Düzeltilme genellikle bir kenara uygulanmıştır, düzelti uzun veya kısa olabilir. Bu aletlerin çoğu kazıyıcı olarak sınıflandırılırken, büyük bir bölümü de bir tipolojik gruba dahil edilmemiş ve düzeltilenmiş parçalar olarak tanımlanmışlardır. Dişlemeliler, çontuklular, deliciler, ön kazıyıcılar ve dilgi aletler daha az sayıdadır (Garrard, ve diğ., 1996:66).

Toplam 28 tane iki yüzeyli parça toplanmıştır (Levha 31). Bunlardan bir tanesi bazalt (Levha 32:8) diğerleri ise çakmaktaşıdan yapılmıştır. Bir istisna dışında hepsi aşınmış ya da yuvarlanmıştır ve oldukça fazla patinaya

sahiptir. Bunların çoğunluğu kalın yonga taşımaları üzerine yapılmıştır ve kalanı da çakıl taşlarının üzerine yapılmıştır. Ortalama uzunlukları 12cm., en uzun 17cm. ve en kısası da 9cm.'dir (Garrard, ve diğ., 1996:66).

Çoğu parça, üzerinden sert vurgaçlarla birkaç büyük çıkarım yapılarak oluşturulmuştur. Bu aletleri inceltmek için çaba harcanmadığı söylenmektedir. Dört parça daha fazla işleme göstermektedir fakat inceltilmemiştir. Kenarlar büyük oranda yilankavidir. Yumuşak vurgaç kullanımını gösteren hiçbir belirti yoktur. Çoğu parçada kabuk bulunmaktadır fakat çok fazla değildir. Sekiz iki yüzeyli de kabuk dip kısımda yer almaktadır. Bu parçalar Abbevillien Dönem'e tarihlendirilmiş ve badem biçimli iki yüzeyliler olarak adlandırılmıştır. Bunlardan başka bir kalın yürek biçimli, bir disk biçimli, bir ovalimsi, bir protopisi balığı biçimli, bir kare bitimli, bir tek yüzü işlenmiş ve iki kısmi işlenmiş iki yüzeyli bulunmaktadır (Garrard, ve diğ., 1996:66).

İki yüzeyli elemanlar dört kazmayı (Levha 31:1) ve üç yonga üzerine nacağı da kapsamaktadır. Üç kazma da oldukça önemli oranda kabuğa sahiptir ve kabuk alt kısımlarda sap bölümünde yer almaktadır (Garrard, ve diğ., 1996:66).

3.5. Gaziantep'in İçindeki ve Çevresindeki Bazı Yörelere Paleolitik Kültürleri

Çiner, (1958:125–126); 1950 yılında Gaziantep'in içinde ve çevresindeki yaptığı araştırmalar neticesinde Paleolitik Dönem'lere ait, 286 alet bulunduğunu belirtmektedir. Bu araştırma esnasında; Topraklık, Kayaönü, Değirmişem Mevkiileri, Oğuzeli İlçesi, Beylerbeyi, Dülük, Zıramba, Akçahüyük, Yenice, Haral, Harnıba, Karaburun ve Tilbaşar yörelerini tarandığı belirtilmektedir (Harita 4).

Buralarda bulunduğu aletleri, kültürlerine ve tiplerine göre eskiden yeniye doğru incelemiştir:

Chelléen: Bir tanesi Gaziantep'in kuzeybatısında Kayaönü Mevkii'nde bağlar arasında, üç tanesi Dülük, bir tanesi Oğuzeli'nde olmak üzere bulunduğu 5 iki yüzeylinin uzunlukları 105–176mm., genişlikleri 54–71mm. ve kalınlıkları

48–51mm. arasında değişmektedir. Bunlardan ikisi süt rengi, diğerleri açık veya koyu renkli çakmaktaşından yapılmış iki yzeylilerdir. Alt tarafları geniş uca doğru sivrilmiştir. Üst yüzlerinde yüksek orta çizginin iki tarafından oldukça büyük yongalar koparılmıştır. Koparılan yongaların yerleri eski keskinliğini kaybetmiş, aşınmış vaziyettedir. İki yüzeylilerden birinde üst yüzün, sağ alt tarafında işlenmemiş bir kısım olup, bu ham yüz, alt yüzün sol alt tarafında da biraz devam etmektedir (iner, 1958:126).

Acheulen: Sekiz tanesi Değirmiem Mevkii'nde bağlar arasında, bir tanesi Gaziantep'in 7,5km. kuzeyinde bulunan Beylerbeyi Köyü ile Dülük arasındaki 5km.'lik yol kenarında sürülmüş tarlalarda, bir tanesi Gaziantep'in 15km. güneydoğusundaki Oğuzeli İlçesi'nde, iki tanesini de şehrin 22km. güneydoğusunda bulunan Zıramba Köyü'nde bulduğunu belirtmektedir. Bulunan 12 alette uzunluk 95–124mm., genişlik 52–67mm. ve kalınlık 38–94mm. arasında değişmektedir. Çoğunlukla bejle kahverengi arası bir renk gösteren çakmaktaşıdan yapılmışlardır; bademle oval arası veya oval şekiller gösteren bu aletler iki yüzeylidir. Aletlerin her iki yüzünden de kenarlara doğru koparılan büyük yongaların koptukları yerlerdeki hatlar eski keskinliklerini kaybetmişlerdir. Fakat yandan bakınca, aletlerin kenarlarında Acheulen'in bir karakteristiği olan "S" harfini andıran keskin zikzaklar kolayca görülmektedir. Değirmiem'de bulunanlardan birinin her iki yüzünde işlenmemiş kısım bulunmaktadır (iner, 1958:126).

Micoquien: Gaziantep'in Topraklık Mevkii'nde ve Dülük'te bulunan 2 iki yüzeylinin uzunlukları 54–128mm., genişlikleri 58–83mm. ve kalınlıkları 27–37mm. arasında değişmektedir. Turuncu ile sarı renk arasında çakmaktaşıdan yapılmış, alt tarafları geniş olup uca doğru incelmiş olan Micoque tipindedir (iner 1958:126). Birinin üzerinde patina görülmektedir. Diğerinin alt kısmında ufak bir alanda ham yüz vardır (iner, 1958:127).

Clactonien: Clactonien 19 yonganın iki tanesi Gaziantep'in Topraklık Mevkii'nde, 17 tanesi de Dülük'te bulunmuştur. Bu yongalarda uzunluk 84–160mm., genişlik 50–80mm. ve kalınlık 16–41mm. arasında değişmektedir. Bunların çoğunda renk, kahverengine yakın bej, bir tanesinde ise koyu

kırmızıdır. Bunların üzerinde vurma yumrusu ve kopma yüzü çok güzel bir şekilde görülmektedir. Düzelteler kabadır (Çiner, 1958:127).

Levalloisien: Levallois teknik gösteren 15 aletin on tanesi Topraklık'ta, üç tanesi Dülük, iki tanesi de Zıramba'da bulunmuştur. Uzunlukları 50–103mm., genişlikleri 57–81mm. ve kalınlıkları 13–21mm. arasında değişen bu yonga veya büyük dilgilerde vurma yumrusu mevcut olup; hepside çakmaktaşıdan yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi biraz patinalıdır (Çiner, 1958:127).

Levalloiso-Moustérien: Levalloiso-Moustérien olarak sınıflandırılan 109 aletin 72 tanesi Topraklık Mevkii'nde yüzeyden 30cm. derinde, iki tanesi Dülük, 25 tanesi Zıramba, dört tanesi Oğuzeli, iki tanesi Akçahüyük, üç tanesi Tilbaşar ve bir tanesi de Yenice de bulunduğu belirtilmektedir. Bunlarda uzunluk 33–65mm., genişlik 13–31mm. ve kalınlık 9–12mm. arasında değişmektedir. Hepside çakmaktaşıdan yapılmış olup bej-kahverengi veya gri-bej rengindedir. Çoğunlukla bir yüzleri, iki tanesinin de iki yüzü işlenmiş olan bu aletlerde, vurma yumrusu açıkça görülebilmektedir. Çoğunun üzerinde tarım faaliyetlerinden ötürü yıpranma ve kırılma izleri görülebilmektedir (Çiner, 1958:127).

Aurignacien: 101 dilgiden 49 tanesi Topraklık'ta, 42 tanesi Zıramba, üç tanesi Akçahüyük, dört tanesi Tilbaşar, bir tanesi Haral, bir tanesi Harnıba, bir tanesi de Karaburun Mevkiileri'nde bulunmuştur (Çiner 1958:127). Hepside çakmaktaşıdan yapılmış olan aletlerde renkler, bej, kahverengi veya gridir. Bunlarda uzunluk 22–79mm., genişlik 16–28mm. ve kalınlık 6–12mm. arasında değişmektedir. Bunlarda bazılarının bir, bazılarının iki kenarında çok ince düzelteler vardır. Böylece kenarlar keskinleşmiş ve bıçak halini almıştır (Çiner, 1958:128).

DÖRDÜNCÜ KESİM

ŞANLIURFA PALEOLİTİĞİ

4. ŞANLIURFA İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ

Paleolitik yüzey buluntuları bakımından Güneydoğu Anadolu'nun oldukça zengin yerlerinden birisi de Şanlıurfa çevresidir. Şanlıurfa bölgesi Paleolitik Dönem insanları tarafından yoğun bir şekilde iskan edilmiştir. Pleistosen Dönem'de iklim ve ekolojik özellikler Paleolitik insanların bölgeyi tercih edişinde en önemli etkindir ve bunun yanında kaliteli hammadde kaynaklarına sahip oluşu bölgenin yoğun bir şekilde iskan edilmesine neden olmuştur. Paleolitik insanlar çoğunlukla Fırat Nehri kıyılarında, açık alanlarda yaşamayı tercih etmişlerdir.

4.1. Şanlıurfa İlindeki Araştırmalara Genel Bir Bakış

Bölgede Paleolitik Dönem ile ilgili araştırmaların başlangıcı 19. yüzyılın sonlarına kadar iner. 1894 yılında J. E. Gautier tarafından Birecik'te, Fırat'ın eski alüvyonları içinde bulunan iki yüzeyli alet, Anadolu'da Paleolitik kültürlerin varlığını belgeleyen ilk buluntu olması açısından oldukça önemlidir. Bulunan iki yüzeyli alet tipolojik olarak Acheuléen Dönem'e tarihlendirilmiştir (bkz. Taşkiran, Kartal, 1999:46). Alet ile ilgili ilk bilgilere Ernest Chantre ve Kurt Bittel'in çalışmalarında rastlanmaktadır. Ernest Chantre bu iki yüzeyliyi Acheuléen'e bağlamıştır. Aletin üzerinde yer alan çıkarım yüzleri çok sıktır. Bu aletin formu açısından Orta Acheuléen'e ait olabileceği tahmin edilmektedir (bkz. Taşkiran, 1990:36). Kökten, aletin orijinalini görmemiş, 1/2 ölçekle yapılan çizimi üzerinde çalışmıştır. Çalışmasında aletin özelliklerinden dolayı tipik bir Acheuléen iki yüzeyli olduğunu belirtmiştir (bkz. Kökten, 1947a:226).

Çiner, (1958:125); 1907 yılında F.G. Arne'in, Nizip-Cerablus arasında Gautier'in Birecik'te bulduğu Acheuléen iki yüzeyli aletin benzerlerini; 1925

yılında ise E. Passemard'ın yine Fırat'ın 30m.'lik bir sekisinde iki yüzeyli aletler topladığını söylemektedir.

Kökten'in 1946 yılında Şanlıurfa'nın Bozova İlçesi'nden bazı parçaları topladığı, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı koleksiyonları içindeki iki kaba yonga, disk biçimli bir çekirdek ve çekirdek biçimli bir iki yüzeylinin varlığından anlaşılmaktadır (Levha 33a) (Yalçinkaya, 1985:398).

1947 yılında W. Brice, Acheuléen tipte iki yüzeyli aleti Şanlıurfa-Siverek yolu civarında, Chelléen tipte bir diğerini ise Birecik-Nizip yolu yakınında bulmuştur. W. Brice ilk bulduğu aleti Kansu'ya göndermiştir. Ölçüleri belirtilmeyen bu alet kaba görünümüyle daha çok Alt Acheuléen Dönem iki yüzeylilerine benzemektedir (Levha 33b) (Kansu, 1964:161).

1959 yılında tekrar Şanlıurfa çevresine giden Kansu ve Kökten, Bozova yakınındaki Gölbaşı'nda Acheuléen (Micoquien) tipte olarak nitelendirdikleri birkaç tane daha iki yüzeyli alet bulmuşlardır (bkz. Yalçinkaya, 1985:397).

Bölgede yapılan bu ilk araştırmalara ilaveten, Fırat Havzası'nda baraj projeleri (Keban-Karakaya-Atatürk) kapsamında yapılan Paleolitik Dönem yüzey araştırmaları ve kazılarının da önemli sonuçlar verdiği bilinmektedir. Bunlardan 1969–1972 yılları arasında; "Aşağı Fırat Projesi" çerçevesinde yapılan çalışmalar Malatya, Adıyaman ve Şanlıurfa illeri çevresinin, Paleolitik Dönem'e ilişkin buluntu yerleri ve buluntular açısından ne kadar zengin olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır (Taşkiran, Kartal, 1999:46).

Özdoğan 1977 yılında Hilvan İlçesi'nde; Çekiş Sırtı (T52/24) olarak adlandırılan yerde Paleolitik Dönem'in çeşitli evrelerine ait aletler ve iki yüzeyliler bulmuştur (Levha 34:7) (Özdoğan, 1977:150). Bozova İlçesi'nde ise Paleolitik Dönem'e ait buluntuların daha çok plato ile kıyı ovası arasındaki geçiş bölgesinde ve kısmen de platodaki küçük sırtların üzerinde bulunduğunu belirtmektedir. Bunların genellikle birkaç kilometre genişliğindeki alanları kapladığını ve bütün bu alan içinde çakmaktaşı aletlere oldukça yoğun olarak rastlanıldığını söylemektedir. Paleolitik Dönem ile ilgili

en önemli buluntu yerleri Hasimerte Bağları Sırtları (U51/12) (Levha 34:3) ve Kirli Mevkii (U51/11) olarak belirtilmektedir (Harita 9) (Özdoğan, 1977:161).

Şanlıurfa çevresi buluntularına genel durumları içinde bakıldığı zaman gerek çekirdeklerin gerekse iki yüzeylilerin formları bu alanda Acheuléen'in çeşitli evrelerinin bulunduğu izlenimi vermektedir (Yalçınkaya, 1985:397). Herhangi bir parçanın Micoque tipini yansıtır bir özellik göstermediği anlaşılmaktadır. İki yüzeylilerin formları daha çok Orta ve Üst Acheuléen'in var olabileceğini göstermektedir (Yalçınkaya, 1985:398).

Şanlıurfa bölgesinde daha sonraki araştırmalar Guillermo Algaze ve Michael Rosenberg tarafından 1988, 1989 ve 1990 yıllarında yapılmıştır. Ancak Fırat Havzası'nda ve Birecik İlçesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, saptama ve belgeleme çalışmalarının Akeramik-Geç Neolitik Dönem yerleşmelerinden başlatılarak, Selçuklu-Osmanlı Dönemi'ne kadar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle araştırma yapılan alanlarda Paleolitik Dönem buluntu ve olası yerleşim yerlerine dikkat edilmediği anlaşılmaktadır (bkz. Algaze, 1990:391–403; Algaze, Rosenberg, 1991:137–161; Algaze, 1992:425–445). Algaze ve ekibi bölgede Paleolitik Dönem buluntularının çok bol olarak görüldüğünü ancak Paleolitik Dönem'in, sistemli bir şekilde incelenmediğini ve Paleolitik buluntu yerleri ile yontmataş örneklerin düzenli bir şekilde araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir (bkz. Algaze, ve diğ., 1994:8).

Bölgedeki son araştırmalar 1998 ve 1999 yıllarında Taşkırın ve Kartal tarafından "İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi" kapsamında yapılmıştır.

4.2. Birecik İlçesi Paleolitik Kültürleri

"İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi" 1998 yılı çalışmaları Şanlıurfa İli, Birecik İlçesi sınırları içinde kalan Fırat Nehri'nin doğu kıyısında gerçekleştirilmiştir. Araştırılan alan, Birecik İlçesi'ne bağlı Mezraa Beldesi'nden Akarçay (Harabe Bezikan) Köyü'ne kadar uzanan yaklaşık 8–10km. uzunluğunda bir mesafe ile

sınırlanmıştır (Harita 4). Bu alan içerisinde yürüyerek tarama yapılmış ve 6 buluntu yeri saptanmıştır (Taşkiran, Kartal, 1999:46). 1998 yılı çalışmasında yüzey toplaması yapılan buluntu yerleri 1/25.000 ölçekli haritalarda işaretlenmiş ve buluntu yerlerinin lokaliteleri verilmiştir (Taşkiran, Kartal, 1999:47).

1998 yılı çalışmasında, yüzeyden Paleolitik Dönem'e ait yontmataş buluntuları toplanan yerlerin lokalitelerini şöyle özetlemek olanaklıdır:

1 No.lu Buluntu Yeri: Akarçay (Harabe Bezikan) Köyü'nün hemen yakınında, köy yolunun kuzey ve doğusunda kalan tarlalardır. Yontmataş buluntular çok geniş bir alana yayılmış durumdadır. Mevsimlik küçük derelerin taşkınlarıyla daha yüksek kotlardan tarlalara doğru sürüklenmiş ve dağılmışlardır. Tarlalar sürüldükçe yüzeye çıkmaktadırlar. Buluntular daha çok Alt ve Orta Paleolitik görünümündedir. Levallois tekniğin yaygın olarak kullanıldığı yongalı, dilgili ve uçlu Levallois çekirdeklerin bolluğundan anlaşılmaktadır. İki yüzeyli aletler (el baltası) tipik olmayıp, daha çok ovalimsi tiptedir (Taşkiran, Kartal, 1999:47).

2 No.lu Buluntu Yeri: Adacık (Şavi) Köyü sınırları içindedir. Mezraa Beldesi'nden Şavi Köyü'ne ulaşıldığında, biri Şavi Deresi'ni geçmeden yolun batısında; diğeri Şavi Deresi geçilir geçilmez köyün girişinde, yolun doğusunda kalan tarlalardır (Taşkiran, Kartal, 1999:47). Köy girişinde yolun doğusunda kalan alan "2a", yolun batısında kalan ve Kısık Mevkii olarak adlandırılan alan ise "2b" olarak numaralandırılmıştır. Her iki alandaki tarlalar fıstık ağaçları ile kaplıdır. Buluntular dağınık olarak yamaçlardan yol kenarına kadar inmektedir. Alt ve Orta Paleolitik görünümüne çekirdekler, iki yüzeyli parçalar, bir kıyıcı alet (chopping tool), yongalar ve dilgiler buluntular arasında sayılabilir (Taşkiran, Kartal, 1999:48).

3 No.lu Buluntu Yeri: Şavi Deresi'nin doğu kenarında, bu derenin Alfeyaz Deresi ile birleştiği noktanın güneyinde, dereden 1,5–2m. yükseklikteki bir sekinin üzerinde yer alır. İki yüzeyli aletler ve üç yüzümlü (kazma) parçalar bulunmuştur (Taşkiran, Kartal, 1999:48).

4 No.lu Buluntu Yeri: 3 no.lu buluntu yerinin yaklaşık 250m. kuzeyinde, Şavi Deresi ile kuru bir dere yatağı arasında kalan bir burun üzerinde yer alan tarladır. 2 adet iki yüzeyli alet bulunmuştur (Taşkiran, Kartal, 1999:48).

5 No.lu Buluntu Yeri: Hello Tepe ile Müderreç Tepe arasında, Mezraa-Şavi yolunun doğusunda ve batısında kalan tarlalardır. Bu buluntu yeri de ikiye ayrılmıştır. Batı tarafı Fırat'a bakan bir tepenin doğu yamaçlarında yer alan ve fıstık ağacı dikili tarla "5a" olarak numaralandırılmıştır. Bu kısım daha çok Orta Paleolitik Dönem'e ait Levallois uçlar, çontuklu aletler, kenar kazıyıcılar ve yonga aletler vermektedir. Bu tarlanın karşısında, yolun doğusunda kalan tarla ise "5b" olarak numaralandırılmıştır. Mevsimlik iki dere yatağının birleşerek oluşturduğu ve Şavi Deresi'ne ulaşan küçük bir yarıntının kuzeyinde yer alan tarlalarda dağınık olarak bulunan çakmaktaşı yontmataş parçalar, daha çok iri yonga ve çekirdeklerden oluşmaktadır. İki yüzeyli alete rastlanmamıştır (Taşkiran, Kartal, 1999:48).

Yüzey araştırmasının yapıldığı diğer bir alan ise Mezraa Beldesi'nin yer aldığı geniş düzlüktür. Batısı Fırat Nehri ile sınır olan bu alanın kuzey, doğu ve güneydoğusu 400–450m. rakımlı tepelerle çevrilidir. Geç Pleistosen-Holosen Dönem'e ait 330–350m. rakımlı bu düzlüğün Fırat'ın son (genç) sekisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu seki üzerindeki tarlalarda ve kuru dere yataklarında Paleolitik Dönem'e ait olabilecek buluntulara rastlanılmamıştır (Taşkiran, Kartal, 1999:48). Bu alanda verimli olabilecek tek alan, Zeytin Bahçeli Mevkii ve eski Birecik bahçelerini sulayan ve Zeytin Bahçeli Höyüğü'nün hemen güneyinden Fırat'a karışan Cin Deresi Vadisi'nin üst kısımlarıdır. Vadi boyunca kuzeydoğuya doğru 400m. kotuna çıkıldığında Paleolitik Dönem'e ait yontmataş buluntuların tekrar başladığı görülmüştür (Taşkiran, Kartal, 1999:49).

6 No.lu Buluntu Yeri: Eski Mezraa yolunun Cin Deresi'ni geçtiği köprü ve köprünün yanında yer alan eski değirmenden vadinin kuzey kenarı boyunca yaklaşık 2km. kuzeydoğuya çıkıldığında Cenabet (Cennet) Bahçeleri'ne ulaşılmaktadır. Bahçelerin ve evlerin sona erdiği alanda Camuslar Mevkii olarak isimlendirilen tarla 6 no.lu buluntu yeri olarak adlandırılmıştır. Tarla içinde fıstık ağaçları bulunmaktadır. Yüzeyde iki yüzeyli

aletlerin, Levallois çekirdeklerin, yonga ve dilgilerin çok bol olduğu bu alan Alt ve Orta Paleolitik Dönem aletleri vermektedir (Taşkiran, Kartal, 1999:49).

Toplam 6 buluntu yerinden elde edilen çakmaktaşı yontmataş buluntular arasında çekirdekler; özellikle uçlu, yongalı ve dilgili Levallois çekirdekler (Levha 35a), iki yüzeyli aletler (Levha 35b), üç yüzölçümlü (kazma) aletler (Levha 36a), çeşitli Levallois yongalar, Levallois olan ya da olmayan yongalar üzerine yapılmış kenar kazıyıcılar, çontuklu ve dişlemeli aletler bulunmaktadır (Levha 36b). Bunlardan iki yüzeyli aletler ve çekirdekler, Fırat Havzası'nda daha önceden bulunan örneklerle büyük benzerlik göstermektedir (Taşkiran, Kartal, 1999:49). Yüzey araştırmasında alandan toplanan yontmataş alet ve artıklar daha çok Alt ve Orta Paleolitik görünümüne sahip olup, Levallois tekniğinin yoğun bir biçimde uygulandığı görülmüştür (Taşkiran, Kartal, 1999:45).

"İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi" kapsamında 1999 yılında araştırma yapılan bölge yine Şanlıurfa İli, Birecik İlçesi sınırları içinde bulunan ve Fırat Nehri'nin doğu yakasında kalan kısımdır. Yüzey araştırması Fırat Nehri'nin doğu yakasında yapılmıştır. Bölge, baraj gövdesi hizasından (yaklaşık Türkiye-Suriye sınırından) Mezraa Beldesi'nin kuzeyine kadar, yani Birecik İlçesi'ne kadar uzanan yaklaşık 70km²'lik bir alandır (Harita 5-7) (Taşkiran, Kartal, 2001:488).

Araştırmada bölgenin 1/25.000 ölçekli haritaları kullanılmış ve saptanan buluntu yerleri bu haritalar üzerine işaretlenmiştir. Buluntu yerlerinin yükseltilerinin saptanmasında ise altimetre ve haritalar kullanılmıştır. Buluntu yerlerine ayrıca birer buluntu numarası da verilmiştir. Buluntu yerleri ve numaraları 1/25.000 ölçekli haritalar üzerinde işaretlenerek gösterilmişlerdir (Harita 5-7) (Taşkiran, Kartal, 2001:488).

Araştırma alanı sınırları içinde toplam 35 adet buluntu yeri saptanmıştır. Buluntu yerlerinin saptanması ve belgelenmesi çalışmaları, araştırma alanının en güney noktasından başlatılarak (Türkiye-Suriye sınırı) kuzeye doğru sürdürülmüştür. Toplam 35 buluntu yerinden 6'sı Çiçekalan (Zehri) Köyü, 8'i Duyduk (Harabebezikan) Köyü, 7'si Akarçay (Tibil) Köyü,

10'u Adacık (Şavi) Köyü, bir tanesi Karakız Köyü ve 3 tanesi de Mezraa Beldesi sınırları içinde yer almaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:489).

Çiçekalan (Zehri) Köyü Çevresi (Harita 5): Güneyi Suriye ile sınır olan bu köyün, hem içi hem de çevresi arkeolojik açıdan oldukça zengindir. Çiçekalan Köyü sınırları içinde Değirmen-tepe (W49/17), Camuztepe (W49/13) ve Küçükkaletepe (W49/15) yerleşim yerleri, bölgede daha önce yapılan yüzey araştırmalarında saptanmış olan merkezlerdir (Taşkiran, Kartal, 2001:489).

Değirmen-tepe (Yumurtatepe) Höyük-W49/17: Höyük sınırda olduğu için yüzey toplaması yapılamamış ve dönemi hakkında ayrıntılı bilgi verilememiştir. Höyük üzerinde ve çevresinde bol miktarda farklı dönemlere ait çakmaktaşı yontmataş malzeme bulunmaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:489).

Tiladil Gölü Tarlaları-W49/22: Yumurtatepe'nin yaklaşık 200m. güneybatısında, batısı bir uçurum şeklinde Fırat'a bakan bir tepenin doğuya ve kuzeye doğru alçalan yamaçları üzerinde yer alır. Toplanan yontmataş malzeme daha çok Alt ve Orta Paleolitik görünümündedir. Çekirdekler ve klasik iki yüzeyliler çoğunluktadır. Ayrıca bir tane vurgaç ve bir tane üçyüzlü (kazma) buluntular arasındadır (Levha 37a) (Taşkiran, Kartal, 2001:490).

Kısık Tepe-W49/23: Dağınık olarak Paleolitik Dönem yontmataş buluntuları vermektedir. Bu alanın batısında, yer yer Fırat'ın eski sekilerine ait çakıllar görülmektedir. Toplanan yüzey buluntuları içinde değişik tipte çekirdekler çoğunluktadır. Bunların bir kısmı Levallois çekirdeklerdir. Bulunan dört tane iki yüzeyli tipik değildir (Taşkiran, Kartal, 2001:490).

Bağtepe Mevkii-W49/24: Çaloğlu Karakolu'nun yaklaşık 500m. batı-güneybatısında yer alan bu buluntu yeri, içinde fıstık ağaçları olan bir tarladır. Değirmen Deresi'nin başlangıç noktasına yakındır. Yontmataş buluntular fazla yoğun değildir. İki tane iki yüzeyli, üç tane çekirdek ve bir tane yonga, buluntuları oluşturur (Taşkiran, Kartal, 2001:490).

Büyükkale Tepe Arkası-W49/25: Bağtepe Mevkii buluntu yerinin 300m. kuzeybatısında ve Değirmen Deresi boğazında bulunan eski değirmen harabesinin 150–200m. kadar doğusunda yer alır. Yeni dikilmiş fıstık

ağaçlarının olduğu tarladır. Tarla yoğun olmayan Paleolitik Dönem yontmataş buluntuları vermektedir. Buluntularının tamamı Orta Paleolitik Dönem'e ait olan bu buluntu yerinden toplam 9 tane çekirdek ve 17 tane yonga-dilgi toplanmıştır (Taşkiran, Kartal, 2001:490).

Camuztepe-W49/13: 450m. rakımlı ve Fırat Havzası'na hakim bir konumda bulunan bu tepenin kuzey ve batısında Fırat'ın eski çakılları görülmektedir (Taşkiran, Kartal, 2001:490). Tepenin üst kısmında çok sayıda yontmataş malzeme ile karşılaşmıştır. Yontmataş buluntular, köy sınırları içinde saptanan diğer Paleolitik buluntu yerlerinden elde edilen malzemeden oldukça farklılık göstermektedir. Çok sayıda küçük yonga, dilgi ve dilgicikler ile çekirdeklerden oluşan yüzey buluntuları, tepenin Üst Paleolitik sonrasında ya da şüpheli olarak Epi-Paleolitik Dönem'de bir işlik yeri gibi kullanılmış olabileceği izlenimini vermektedir. Toplanan yontmataş malzeme içinde küçük yonga, dilgi ve dilgicikler dikkati çekmektedir. Prizmatik çekirdekler ve ön kazıyıcılar Üst Paleolitik sonu ile Epi-Paleolitik Dönem'i çağrıştırmaktadır (Levha 38:1-6) (Taşkiran, Kartal, 2001:491).

Duyduk (Harabebezikan) Köyü Çevresi (Harita 5): Çiçekalan Köyü'nün yaklaşık 2,5km. kuzeybatısında ve Fırat'ın kenarında yer alan bu köyün sınırları içinde 8 tane Paleolitik buluntu yeri saptanmıştır. Bu alanda Kulabtar (Sırtlan yatağı-deliği) Deresi boyunca rastlanan kaya sığınakları ve dolgular Paleolitik Dönem'e ait buluntular verebilecek potansiyele sahip yerlerdir (Taşkiran, Kartal, 2001:491).

Kulabtar Mevkii-W49/26: Bu buluntu yeri, Duyduk Köyü'nden Eşme Köyü'ne giden yolun Kulabtar Deresi boğazının girişinde, yolun ve derenin hemen güneyinde yer alır. Fıstık ağaçlarının olduğu bu tarla, oldukça zengin yontmataş buluntular vermiştir. Buluntular daha çok Alt ve Orta Paleolitik Dönem'e aittir. İki yüzeyli aletler, kıyıcı aletler, çekirdekler ve değişik formlarda yonga aletler toplanmıştır (Levha 39a-b) (Taşkiran, Kartal, 2001:491).

Şıh Kesar Mevkii-W49/27: Kulabtar Mevkii buluntu yerine yakındır, arada bir yol vardır. Bu tarla, bu yol ile Duyduk-Eşme yolunun kesiştiği noktanın hemen güneyinde (100m.) bulunmaktadır. İçinde küçük fıstık

ağaçları dikili olan bu tarlanın doğusu yola bitişiktir. İki yüzeyli aletler (el baltası) yönünden oldukça zengin olan bu buluntu yeri de Alt ve Orta Paleolitik Dönem'e ait malzemeler vermiştir (Taşkiran, Kartal, 2001:491).

Kulabtar Kaya Sığınaqları-W49/28: Kulabtar Deresi'nin kuzey tarafında yer alır. Sığınaqların önündeki alan, dereye ve aynı zamanda güneybatıya doğru hafif eğimlidir (Taşkiran, Kartal, 2001:491). Oldukça geniş olan bu düzlük yaklaşık 100x50m. boyutlarındadır. Alanın kuzeyi fazla yüksek olmayan ve yer yer sığınaqların yer aldığı kayalık bir hat ve onun üzeri ise kuzeydoğuya doğru yükselen kayalık bir tepedir. Sığınaqların dereye doğru olan terası üzerinde bulunan küçük yonga ve dilgi aletler (Levha 38:7-9) burasının şüpheli olarak Paleolitik sonu ya da Epi-Paleolitik'e ait olabileceği izlenimini uyandırmaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:492).

Kulabtar Deresi Mağaraları-W49/29: Kulabtar Kaya Sığınaqları'nın biraz daha kuzeydoğusunda, sığınaqlara göre dereden biraz daha yüksekte bulunan ve yan yana sıralanan mağaralar fazla büyük ve derin değildir. Günümüzde hayvan ağılı olarak kullanılmaktadırlar. Derenin kuzeyinde yer alan bu mağaralardan başka yine derenin güneyinde yer alan bir mağara daha araştırılmıştır. Mağaraların tabanları kalın bir koyun gübresi ile kaplıdır. Bölgede, dolgu içinden, Paleolitik Dönem'e ait buluntular verebilecek olası birkaç buluntu yerinden birisidir. Mağaraların dereye bakan teraslarında Alt ve Orta Paleolitik Dönem'e ait buluntular ele geçirilmiştir. Bulunan Moustérien bir uç çok tipiktir. Ayrıca 2 adet dilgi ise Üst Paleolitik Dönem karakteri göstermektedir (Levha 38:10-11) (Taşkiran, Kartal, 2001:492).

Büyük Dağ Mağaraları Terası-W49/30: Duyduk Köyü'nün kuzeydoğusunda en yüksek tepe ve üstü kayalık olan bu yer Büyük Dağ olarak isimlendirilmiştir. Bu tepenin güneydoğu kısmında fazla büyük olmayan 2-3 tane kaya sığınağı bulunmaktadır. Bu sığınaqların önünde yer alan ve güneye doğru alçalan terasta çok miktarda küçük yonga, dilgi ve dilgicikler ile bir tane de ön kazıyıcı bulunmuştur (Levha 38:12-14). Buluntular bu alanın da Camuztepe ve Kulabtar Sığınağı önünde olduğu gibi Üst Paleolitik sonuna ait olabileceğini göstermektedir (Taşkiran, Kartal, 2001:492).

Büyük Dağ Eteği-W49/31: Büyük Dağ'ın batı eteğinde kuru dere yatağına kadar alçalan bir tarla yontmataş malzeme vermektedir. Toplanan yontmataş malzeme Alt ve Orta Paleolitik görünümlü olup, buluntular daha çok kuru dere yatağında yoğunlaşmaktadır. Malzemenin yukarılardan yağmur suları ile sürüklenip gelmiş olması olasıdır (Taşkiran, Kartal, 2001:492).

Süleyman Çelik Tarlası-W49/32: 1998 yılı yüzey araştırmasında saptanan 1 no.lu buluntu yeridir. Bu yer Süleyman Çelik'e ait bir fıstık tarlasıdır. Tarlanın en yüksek kısmında kaya mezarı bulunmaktadır ve Paleolitik malzeme için de esas buluntu yerini oluşturmaktadır. Ancak, buluntular köy yoluna kadar tarlalarda sürüklenmiş olarak yayılmışlardır. Yontmataş malzeme arasında tipik iki yüzeyle aletler (Levha 37b), kıyıcı aletler, kazma, Levallois olan ya da olmayan çekirdekler ile yonga ve dilgi aletler bulunmaktadır. Alt Paleolitik ve Orta Paleolitik başlangıcını temsil eden buluntular, burasının tipik bir Paleolitik açık hava istasyonu olduğunu kanıtlamaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Belo Dağı Taşocağı-W49/36: Bölgede en yüksek (550m.) rakımlı tepedir. Fırat Nehri'ne ve bölgeye hakim bir yer olan Belo Dağı, Paleolitik Dönem'de insanların ilgisini çekmiş olmalıdır. Zira tepenin üzerindeki düzlük alanda bol miktarda Paleolitik Dönem yontmataş aletlere rastlanmıştır (Levha 40a). Ancak, tepenin batıya doğru bakan eğimli yamaçları, tepenin üzerine göre daha verimlidir (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Akarçay (Tibil) Köyü Çevresi (Harita 5-6): Adacık (Şavi) ve Duyduk (Harabebezikan) Köyleri arasında kalan Akarçay Köyü, Fırat Nehri'nden yaklaşık 1km. içeridedir ve Su Deresi'nin kenarında yer alır. Su Deresi'nin Fırat ile birleştiği yerde yer alan Akarçay Höyük ile köy içindeki Akarçay Tepe (Akeramik) yerleşmesinde ise kurtarma kazıları sürdürülmektedir. Saptanan yedi tane Paleolitik buluntu yeri Alt ve Orta Paleolitik'e ait yontmataş aletler vermiştir. Buluntular genellikle tarlalarda sürüklenmiş olarak bulunmaktadır. Tam bir istasyon ya da yerleşim yeri olabilecek bir alana rastlanılmamıştır (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Gilkan Deresi Güneyi-W49/33: Süleyman Çelik Tarlası'nın 350m. kadar kuzeybatısında, Kura ve Gilkan kuru dere yataklarının arasında yer

alan tarlalardır. Yontmataş buluntular dağınıktır. Buluntular arasında iki tane iki yüzeyli alet, bir tane kıyıcı, iki tane çekirdek ve dokuz tane yonga-dilgi vardır (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Kara Tepe Etekleri-W49/34: Gilkan Deresi'nin kuzeyinde, Kara Tepe eteklerinden Duyduk ve Akarçay Köyleri arasındaki yola kadar uzanan tarlalar Paleolitik açıdan tipik yontmataş aletler vermiştir. Oldukça geniş bir alana yayılmış olan buluntular, bölgede yaygın olarak görülen Alt ve Orta Paleolitik karakterlidir (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Kara Tepe-W49/35: Tepe üzeri kaçak kazılarla yoğun bir şekilde tahrip edilmiş durumdadır. Kara Tepe üzerinde de yontmataş malzeme toplanmıştır. Ancak, toplanan malzeme tepenin eteklerindeki kadar zengin değildir (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Aligaso Tepesi Mevkii-W49/37: Aligaso Tepesi'nin Hedü Deresi'ne doğru olan güneybatı yamaçları üzerinde ve derenin kenarında yer alır. Bu yer, aynı zamanda Akarçay Köyü'nün 500m. kadar kuzeyinde kalmaktadır ve fıstık ağaçlarının olduğu bir tarladır. Toplanan malzeme Alt ve Orta Paleolitik görünümlü olup altı tane iki yüzeyli, iki tane üçyüzlü (kazma), yedi tane çekirdek ve dört tane yongadan oluşmaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Kırmızı Dere Mevkii 1-W49/38: Akarçay Köyü'nün 500m. kuzeydoğusunda, Akarçay-Karakız köy yolunun doğusunda, Kırmızı Dere olarak anılan kuru bir dere yatağının batısına doğru olan yamaçlarda yer alır. İki tane kıyıcı alet, üç tane iki yüzeyli, on tane çekirdek, sekiz tane yonga ve dilgiden oluşan yüzey malzemesi, Alt ve Orta Paleolitik karakterlidir (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Kırmızı Dere Mevkii 2-W49/39: Kırmızı Dere'nin kuzeydoğusunda yer alan ve yola doğru alçalan tarlaların yamaçları da, W49/38 no.lu buluntu yeri ile hemen hemen aynı özellikleri göstermektedir (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Çakmak Tepe-W49/40: Çakmak Tepe, Hedü Deresi'nin kuzeyinde ve yoldan 400m. kadar doğuda yer alır. Tepenin gerek üzerinde gerek güneye ve batıya doğru olan yamaçlarında dağınık durumda bulunan yontmataş malzeme, Alt ve Orta Paleolitik karakterlidir (Taşkiran, Kartal, 2001:493).

Adacık (Şavi) Köyü Çevresi (Harita 6): Paleolitik Dönem açısından oldukça zengin olan bu köy çevresinde 10 tane buluntu yeri saptanmıştır. Bunlardan sadece minik yonga ve dilgicikler veren Şeyhgavan Tepesi (W49/44), Üst Paleolitik sonuna ait olabilecek bir buluntu yeridir. Diğerleri ise tamamen Alt ve Orta Paleolitik buluntular vermişlerdir. Bu buluntu yerlerinden W49/46, W49/43, W49/41 ve W49/48a-b numaralı alanlar, zengin ve yoğun buluntu veren gerçek birer Paleolitik istasyondur (Taşkiran, Kartal, 2001:495).

Kızkapan Üstü Mevkii-W49/41: Adacık (Şavi) Köyü'nün 750m. güneyindeki bu yerin batısı dik bir uçurum şeklinde yola bakan bir tepedir. Bu tepenin üzerinde yer alan düzlük ve bu düzlüğün Tümen Deresi'ne bakan kuzey yamaçları Paleolitik buluntular açısından çok zengindir. Çeşitli formlarda 15 tane klasik iki yüzeyle alet, bir tane kıyıcı alet, 30 tane çeşitli Levallois çekirdekler ile yonga ve dilgilerden oluşan buluntu topluluğu Alt ve Orta Paleolitik özellikler göstermektedir (Levha 40b, Levha 41a). Burasının gerek zengin buluntuları gerekse konumu açısından bir Paleolitik açık hava istasyonu olduğu anlaşılmaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:495).

Tümen Deresi Kuzeyi-W49/42: Tümen Deresi'nin kuzeyinde bulunan yamaçlar, Kızkapan Üstü Mevkii buluntu yeri kadar zengin olmasa da Paleolitik Dönem'e ait buluntular vermektedir. Yontmataş malzeme yamaçlara dağılmış olarak bulunmaktadır ve bir homojenlik görülmemektedir. Buluntular tipolojik açıdan W49/41 no.lu buluntu yeri ile aynı özelliklere sahiptir (Taşkiran, Kartal, 2001:495).

Kızkapan Mevkii-W49/43: Kızkapan Üstü Mevkii'nin doğusunda kalan ve 400m.'nin üzerinde yükseltisi olan Kızkapan Mevkii Paleolitik açıdan verimli alanlardan biridir. Bu açık hava istasyonu, tipolojik olarak Alt Paleolitik sonu ve Orta Paleolitik başlangıcına tarihlenebilecek zengin yontmataş buluntular vermiştir. Yontmataş buluntular içinde en dikkat çeken grup, bazıları Micoquien formlu olan çok sayıda küçük iki yüzeyle aletlerdir (Levha 41b) (Taşkiran, Kartal, 2001:495).

Şeyhgavan Tepe (Ziyaret Tepe)-W49/44: Şavi Köyü'nün yaklaşık 1km. doğusunda yer alan bu tepe 420m. yüksekliktedir. Tepe üzerinde seyrek

olarak dilgi çekirdekleri ve minik dilgilerden oluşan bir yontmataş alet grubuyla karşılaşmıştır (Levha 38:15–16) (Taşkiran, Kartal, 2001:495). Toplanan yüzey malzemesi yorumda bulunmak için yeterli değildir. Ancak, Üst Paleolitik sonlarına (?) ait olabileceği düşünülmektedir (Taşkiran, Kartal, 2001:496).

Adacık Köyü-W49/45a, W49/45b: 1998 yılında saptanan 2 no.lu buluntu yeridir. Adacık (Şavi) Köyü girişinde; biri Şavi Deresi'ni geçmeden yolun batısında (Kısık Mevkii W49/45b), diğeri Şavi Deresi geçilir geçilmez yolun doğusunda kalan (W49/45a) tarlalardan ibarettir (Taşkiran, Kartal, 2001:496).

Şavi Deresi Kenarı 1-W49/46: 1998 yılında saptanan 3 no.lu buluntu yeridir. Şavi Deresi ile Alfeyaz Deresi'nin birleşme noktasının güneyinde hafif yükseklikte bir seki üzerinde yer alır. Dere kenarından yamaçlara doğru çıkıldıkça buluntu yoğunluğu azalmaktadır. 1999 yılı yüzey araştırmasının en verimli Paleolitik istasyonudur. Toplam 23 tane çeşitli formlarda klasik iki yüzeyli alet (Levha 42a), dört tane çok tipik üçyüzlü (kazma) (Levha 42b) ve altı tane Levallois çekirdek toplanmıştır. Bulunan Micoquien tipli bir klasik iki yüzeyli ile üçyüzlü kazmalar, araştırmanın en tipik parçalarını oluşturur (Taşkiran, Kartal, 2001:496).

Şavi Deresi Kenarı 2-W49/47: 1998 yılında saptanan 4 no.lu buluntu yeridir. Şavi Deresi Kenarı 1 buluntu yerinin 250–300m. kuzeyinde Şavi Deresi ile kuru bir dere yatağı arasında kalan burun üzerinde yer alır. Fazla zengin bir buluntu yeri değildir (Taşkiran, Kartal, 2001:496).

Hello Tepe Mevkii-W49/48: 1998 yılında saptanan 5 no.lu buluntu yeridir. Yolun batısında kalan kısım W 49/48b ve yolun doğusunda kalan ve Şavi Deresi kenarına kadar uzanan yamaçlar ise W49/48a olarak işaretlenmiştir. Tamamen Alt ve Orta Paleolitik görünümlü yontmataş aletler veren bu buluntu yeri de önemli istasyonlardan biridir. Buluntular arasında 15 tane klasik iki yüzeyli alet, bir tane kıyıcı alet, bir tane üçyüzlü, çok sayıda çekirdek ile yonga ve dilgiler bulunmaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:496).

Müderreç Mevkii-W49/49: Şavi Deresi'nin bir yan kolu boyunca daha üst kotlara çıkıldığında alanın tamamen beyaz renkli çökellerle kaplı olduğu

ve Paleolitik açıdan buluntuların azaldığı görülmüştür. Ancak, Müderreç Mevkii'nde yolun dereyi geçtiği noktada (Taşkiran, Kartal, 2001:496), yolun batısında dereye doğru olan bir tarlada az da olsa Paleolitik yontmataş malzeme ele geçmiştir. Oldukça zayıf olan bu buluntu yerinden bir tane iki yüzeyle, dört tane çekirdek ve üç tane dilgi ele geçmiştir (Taşkiran, Kartal, 2001:497).

Müderreç Sırtı-W49/50: Müderreç Sırtı'nın özellikle Şavi Deresi'ne doğru uzandığı alt yamaçları Paleolitik açıdan verimli alanlardan biridir. Oldukça geniş bir alana dağıldığı görülen buluntular, Alt ve Orta Paleolitik Dönem'e aittir (Taşkiran, Kartal, 2001:497).

Mezraa Beldesi Çevresi (Harita 6–7): Mezraa Beldesi'nin üzerinde yer aldığı düzlük, Paleolitik Dönem buluntu yerleri açısından en fakir olan bölgedir. Kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusu 400m. üzeri rakımlı tepelerle çevrili olan Mezraa düzlüğü Paleolitik açıdan tamamen sterildir. Fırat'ın çekildiği bu alan, zamanla çevreden bu düzlüğe doğru akan derelerin taşkınlarıyla taşınan kolloviyal toprak ile dolmuştur. Bu kolloviyal birikinti nedeniyle Fırat'ın eski kıyılarında bulunan olası Paleolitik buluntu yerlerinin üzerleri kapanmış olmalıdır. Mezraa düzlüğünde herhangi bir Paleolitik buluntuya rastlanmazken, bu düzlüğü çevreleyen tepelere doğru çıkıldıkça Paleolitik buluntu yerleri görülmeye başlamaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:497).

Almuşo Tepe-W49/52 (Harita 6): Mezraa'nın kuş uçuşu 4–5km. güneydoğusunda yer alan 472m. rakımlı Almuşo Tepesi, bu bölgede Paleolitik Dönem açısından en önemli yerlerden biridir (Taşkiran, Kartal, 2001:497). Almuşo Tepesi hem çakmaktaşı hammadde kaynağıdır, hem de güney ve doğu yamaçları tam bir Orta Paleolitik atölye görünümündedir. Almuşo Tepesi'nin güneybatısında yer alan tepenin yamaçları da Orta Paleolitik buluntular açısından oldukça zengindir (Taşkiran, Kartal, 2001:498).

Cennet Bahçeleri-V48/42 (Harita 7): 1998 yılında saptanan 6 no.lu buluntu yeridir. Gözlemlerin bir kez daha teyit edildiği bu yer, Alt ve Orta

Paleolitik buluntular veren önemli bir açık hava yerleşim yeridir (Taşkiran, Kartal, 2001:498).

Baraj Gölü alanının doğu yakasında 1999 yılında yapılan yüzey araştırmasıyla 35 adet buluntu yeri saptanmıştır. Bu Paleolitik buluntu yerleri genellikle baraj gölü alanının dışında kalmaktadır. Bu ise Paleolitik Dönem'le ilgili buluntu yerlerinin daha çok Fırat Nehri'nin eski sekileri üzerinde aranması gerektiğini ortaya koymuştur. Buluntu yerleri çoğunlukla 350–400m. rakımlı tepelerin Fırat'a bakan batı yamaçları üzerinde ve 400m. üzerindeki yüksek teraslarda yoğunlaşmaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:498).

Saptanan yerlerden 2 tanesi höyük, bir tanesi yamaç yerleşimidir. Geri kalan 32 yer ise Paleolitik Dönem'e ait atölye-işlik yeri, açık hava istasyonu, mağara ve kayaaltı sığınağı gibi buluntu yerlerinden oluşur (Taşkiran, Kartal, 2001:498).

Bölgede kesin olarak Üst Paleolitiği karakterize edebilecek herhangi bir buluntu ya da buluntu yerine rastlanmamıştır. Buluntu yerleri çoğunlukla Alt ve Orta Paleolitik Dönem'leri temsil etmektedir. Ancak, Camuztepe (W49/13), Kulabtar Kaya Sığınağı (W49/28), Büyükdağ Mağaraları Terası (W49/30) ve Şeyhgavan (Ziyaret) Tepe (W49/44) buluntu yerleri, Üst Paleolitik sonuna ya da şüpheli olarak Epi-Paleolitiğe bağlanabilecek minik yonga ve dilgi endüstri unsurları vermişlerdir (Taşkiran, Kartal, 2001:499).

Yoğun olarak karşılaşılan Orta Paleolitik Levallois çekirdekler ve yongalama ürünleri, çakmaktaşı hammaddesinin bölgede kaliteli ve bol olarak bulunmasıyla ilişkidir. Özellikle Almuşo Tepe, Levallois yongalama tekniğinin tüm unsurlarını içeren bir atölye görünümündedir. Bölgede Levallois yongalama tekniğinin Alt Paleolitik Dönem'den itibaren yoğun bir şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Taşkiran, Kartal, 2001:499).

Araştırma sonucunda saptanan buluntu yerleri ve buluntuları, konunun bütünlüğü açısından değerlendirildiğinde;

— Bölgenin, Pleistosen Dönem'de Paleolitik Dönem insanları tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığı, yüzeyde dağınık ve çok bol olarak bulunan yontmataş alet ve artıklardan anlaşılmaktadır. Bu ise, iklim ve ekolojik koşullar yönünden bölgenin Pleistosen Dönem'de Paleolitik insanların

yaşamına çok elverişli olduğu ve insanların Fırat Nehri kıyılarında, açık alanlarda yaşamayı tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir (Taşkiran, Kartal, 1999:49).

— Yontmataş aletlerin yapımında kullanılan hammadde açısından da bölgenin zengin olduğu görülmektedir. Çevrede oldukça iyi kalitede çakmaktaşı yumrular, özler ve çörtler vardır. Bölgede çakmaktaşı hammaddesi, yataklar halinde değil, daha çok erozyonla yüzeye çıkmış yumrular şeklinde bulunmaktadır (Taşkiran, Kartal, 1999:49). Nitekim yüzey buluntuları arasında sıkça görülen ve ekonomik olmamasına karşın uygulanan Levallois yontma tekniği de, hammadde bolluğunun bir sonucudur (Taşkiran, Kartal, 1999:50).

— Paleolitik Dönem'e ait çakmaktaşı alet ve artıklar genelde Alt ve Orta Paleolitik görünümündedir. Araştırma süresince Üst Paleolitiğe ait herhangi bir buluntu ya da buluntu yerine rastlanılmamıştır. Ancak bu bölgede Üst Paleolitik Dönem yok anlamına gelmemektedir (Taşkiran, Kartal, 1999:50).

— Baraj Gölü alanının Birecik (Şanlıurfa) tarafında kalan kısmında Paleolitik buluntular çoğunlukla Fırat Nehri'nin eski sekileri üzerinde, özellikle 350–400m. yükseklikteki tepelerin Fırat'a bakan batı yamaçlarında ve 400m. üzerindeki yüksek teraslarda daha zengindir. Fırat'ın en son (genç) sekisi Paleolitik açıdan şimdilik verimsiz görünmektedir (Taşkiran, Kartal, 1999:50).

— Gerçek anlamda bir Paleolitik açık hava sitesi, atölye ya da işlik yeri saptanamamıştır, ancak bulunması olasıdır. Bu açıdan Cennet Bahçeleri (V48/42) buluntu yeri önemli görülmektedir. Sonuç olarak, bölgenin Paleolitik Dönem açısından oldukça verimli olduğu anlaşılmaktadır (Taşkiran, Kartal, 1999:50).

BEŞİNCİ KESİM

ADİYAMAN PALEOLİTİĞİ

5. ADİYAMAN İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ

Paleolitik buluntular açısından Anadolu'nun zengin yerlerinden birisidir. Bu bölge de Paleolitik insanlar için bir açık hava yerleşim yeri konumundadır. Bölgenin yoğun bir şekilde akarsu ağına sahip oluşu Paleolitik insanlar tarafından tercih edilmesine neden olmuştur. Bunun yanında hammadde kaynaklarının bol oluşu, ikliminin ve ekolojik özelliklerinin uygun oluşu Paleolitik insanların bölgeyi tercih etmesinde en önemli etkenlerdir.

5.1. Samsat İlçesi Paleolitik Kültürleri (Şehremuz Tepesi ve Çevresi)

Samsat İlçesi içinde oldukça fazla Paleolitik Dönem buluntu yeri saptanmıştır. Bunlardan 6 tanesi alet çeşitlenmesi ve sayısı bakımından oldukça önemli buluntu yerleridir. Özellikle Şehremuz Sırtı (T 51/22) Alt Paleolitik'ten itibaren çok zengin bir alet çeşitlenmesine sahiptir (Levha 34:1, 4) (Harita 9). Samsat İlçesi içinde Paleolitik Dönem buluntu yeri olarak tanımlanan 6 yerin dışında birçok yerden tek tük aletler ve patinalı işlenmiş çakmaktaşı parçaları da bulunmuştur. Bunlar belirli bir buluntu topluluğu ile bağlanamadığından sel suları ile taşınmış olarak kabul edilmiştir (Özdoğan, 1977:105).

1977 ve 1979 yılları yüzey araştırmaları, yapılmakta olan Atatürk Baraj Gölü'nün su basma alanı içinde sınırlandırılmış ve Paleolitik buluntular açısından çok ilginç sonuçlar vermiştir. Bu sonuçlar araştırmacıları, en azından belirlenmiş bir alanda, daha yukarı kotlara çıkarak yüzey araştırması sınırlarını genişletmeye yöneltmiştir. Bu noktadan yola çıkarak, haritada işaretlenen ve Şehremuz'un kısmen güney, daha çok kuzey, doğu ve batısını çevreleyen, kuş uçuşu yaklaşık olarak 4875x2625m. çapında ve 8,8km² tutan

bir alan yürüyerek ayrıntılı bir biçimde taranmıştır. Paleolitik Dönem buluntuları açısından son derece verimli görülen bu alandaki buluntu yerleri, bulunma sıralarına göre numaralandırılarak, 1/25.000 ölçekli harita üzerinde işaretlenmiştir (Harita 8) (Yalçınkaya, 1983:13).

Yapılan bu yüzey araştırmalarının, bir yandan söz konusu alandaki Paleolitik Dönem buluntularının hangi yüksekliklere kadar uzandığını saptamaya, öte yandan Paleolitik Dönem insanlarınca üretilen endüstrileri genel çizgileriyle tanımlamaya imkan verdiği söylenebilir (a.g.e:14). İki yüzeyli aletler, yontuk çakıllar, kenar kazıyıcılar, uçlar, ön kazıyıcılar, dişlemeli-çontuklu aletler ve kesici aletler gibi işleve yönelik; bunun yanında yonga, dilgi ve dilgicik gibi taşımaları ile bu taşımalarının çıkarıldığı çekirdek buluntuları, yontmataş endüstri zenginliğini gösteren önemli kanıtları teşkil eder (Kartal, 1998:164).

Birbirine yakın ya da uzak 25 noktadan toplanan buluntuların yer aldıkları yükseklikler harita üzerinde değerlendirdiği zaman, aşağıda belirtilen dağılımı görmekteyiz (Harita 8) (Yalçınkaya, 1983:14).

— 500–550m. kotları arasında altı buluntu yeri (Şehremuz dışında 4, 4a, 7, 8, 8a, 13) (Harita 8);

— 550–600m. kotları arasında on beş buluntu yeri (1, 2, 3, 5, 5a, 6, 6a, 6b, 9, 10, 11, 14, 16, 19a, 20) (Harita 8);

— 600m. kotu üstünde kalan yükseltilerde ise dört buluntu yeri (614m.'de 12'no.lu; 617m.'de 18'no.lu; 628m.'de 15'no.lu ve 19'no.lu buluntu yerleri) saptanabilmiştir (Harita 8) (Yalçınkaya, 1983:14).

Buna göre buluntular, 550–600m. kotları arasında yoğunlaşmaktadır. Ancak araştırılan alanın sınırları içinde 600m.'yi geçen yükseklikteki yerler oldukça azdır ve buralarında verimsiz çıktıkları söylenememektedir (Yalçınkaya, 1983:14).

Buluntu yerleri, taranan alanın kuzeyine doğru tamamen kesilmiş görünmektedir (Yalçınkaya, 1983:14). Bu alanda kurumuş bir göl tabanı gibi görülen bir çanak bulunmaktadır. Bu izlenimi bırakan şey gerek arazinin morfolojik durumu, gerekse çanağın tabanında bulunan ince kumlardır (Yalçınkaya, 1983:15).

Buluntu yerlerinin numaralandırılması, bulunma sırasına göre düzenlenmiştir. Bu nedenle de, örneklere genel durumları içinde bakıldığında, farklı numaralarla belirtilen bazı buluntu yerlerinin birbirleriyle bağıntılı görüldükleri, hemen hemen aynı nitelikteki endüstri öğelerini içerdikleri gözlenmektedir. Örneğin, 1 ve 2 no.lu buluntu yerleri, nicelik ve nitelik yönünden bol örnek veren 3 (Levha 43a) ve 16 no.lu buluntu yerinin uzantısı gibi görünmektedir. Yine 19a ile numaralandırılmış olan buluntu yeri (Levha 43b, Levha 44a:4), buluntuları açısından 19 no.lu buluntu yerinden çok 20 no.lu buluntu yeri (Levha 44a:1-3, 5) ile bağıntılı olmalıdır. Özellikle her iki buluntu yerinde de klasik iki yüzeylilerin çokluğu ve bunlardaki biçimsel benzerlik (Levha 43b:3, Levha 44a:2), çekirdek biçimli iki yüzeylilerin bulunuşu (Levha 43b:4, Levha 44a:4-5) ve özellikle de alanda ele geçmiş olan iki kıyıcı aletin, yalnızca bu buluntu yerlerinde saptanmış oluşu (Levha 44b) ve ayrıca tüm alanda çok yaygın bir biçimde gözlenen Levallois işçiliğine özgü herhangi bir parçanın her iki buluntu yerinde de bulunamayışı bu kanıyı kuvvetlendirmektedir (Yalçınkaya, 1983:15).

Araştırmadan derlenen verilere dayanarak yongalı endüstriler ve klasik iki yüzeylileri içeren endüstriler açısından alana genel bir bakış yapıldığında, şu muhtemel sonuçlara ulaşmak mümkündür:

500-550m. kotları arasında, Şehremuz'un yanı sıra, iki yüzeyliler açısından en zengin olan yer 4a no.lu buluntu yeridir (Levha 45a). 4, 7 ve 8a'da sayısal bir azalma görülmektedir. Bu buluntu yerlerinde ancak birer tane iki yüzeyleli bulunabilmiştir (Levha 45b). 7 ve 13 no.lu buluntu yerleri (Harita 8) ise tam anlamıyla yongalı endüstrileri içermektedir (Yalçınkaya, 1983:15).

Özellikle yüzey araştırması ve bir yüzey kazısı ile yoğun olarak araştırılmış bulunan Şehremuz Tepesi ve çevresinde (Samsat), klasik iki yüzeylilerle nitelenen endüstrilerin daha çok 500-550m. kotları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgede Orta ve Üst Acheuléen'in varlığı dikkati çekmektedir (Levha 51a) (Yalçınkaya, 1985:423).

550-600m. kotları arasında, Keluşk Deresi'nin doğusunda kalan kısımda yer alan 1, 2, 3, 16, 14, 10 no.lu buluntu yerleri (Harita 8) hiçbir iki

yüzeyleyi içermemekte ve tamamen yongalı endüstrileri kapsar görünmektedir. Bu kısımda yalnızca 11 no.lu buluntu yeri çok gelişkin ve iyi bir işçilik gösteren iki yüzeyliler vermektedir (Levha 46a) (Yalçınkaya, 1983:16).

Aynı kotlar arasında, fakat bu kez derenin batısına düşen kısımda ise, doğuya düşen kısımda olduğu gibi iki yüzeylilerde yer yer bir artış gözlenmektedir. Özellikle 19a ve 20 no.lu buluntu yerleri için bu durum geçerlidir (Harita 8). Ağaçlı Tarla denilen mevkiide sürülmüş ve sürülmemiş kısımlarını gösteren ve birbirleriyle kesinlikle bağlantılı olan 5a'da hiçbir iki yüzeyleye rastlanmazken 5'de (sürülmüş kısım) az sayıda olmakla birlikte disk biçimli iki yüzeyliler görülmektedir (Levha 46b:3). Buraya fazla uzak olmayan ve birbirlerinin uzantısında bulunan 6, 6a, 6b no.lu buluntu yerlerinden 6b'nin (Levha 47a) dışında (Harita 8), diğer ikisinde dipleri vurma düzlemi kalıntılı, çekirdekten üretilmiş, az sayıda iki yüzeyliler toplanmıştır (Levha 47a:2). Yine 9 no.lu buluntu yeri de, saptanan tek bir iki yüzeyleyin (Levha 47a:1) dışında, yongaların hakim olduğu bir endüstriyi yansıtmaktadır. Buradaki buluntuların büyük çoğunluğunda kuvvetli bir patina parçaların içlerine kadar girerek taşların birçoğunun yapılarında bozulmalara neden olmuş ve onlara beyazımsı bir renk kazandırmıştır (Levha 48a:2-3). Toplanan çekirdekler çoğunlukla kaba, yuvarımsı ve şekilsiz biçimler altında toplanmaktadır. Levallois işçiliğini kanıtlayan hiçbir parçaya rastlanılmamıştır. Kalın ve kaba yongalar, iri gaga aletler ve kalın bir rende dikkati çeken parçalar arasındadır. Endüstri genel görünümüyle ve patinası ile belki de alanın en eski endüstrisini temsil etmektedir (Levha 48a) (Yalçınkaya, 1983:16).

600m. kotunun üstüne çıkıldığında durum, tamamen farklı bir görünüm kazanmaktadır. Birkaç parça buluntusuyla (uçtan kırık bir iki yüzeyle, tipik olmayan bir Levallois çekirdek ve disk biçimli bir çekirdek) herhangi bir kategoriye sokulması imkansız görünen 12 no.lu buluntu yeri dışarıda tutulacak olursa, bu yükseklikteki buluntu yerlerinde Üst Paleolitik tipte aletlerin zenginleştiği dikkati çekmektedir (Yalçınkaya, 1983:16).

Özellikle 628m.'lik Kunckıracı Tepesi üzerinde yer alan 15 no.lu buluntu yeri (Harita 8), tipik Üst Paleolitik görünümüyle ve çok çeşitlilik

gösteren, boyca ufalan buluntularıyla, diğer buluntu yerlerine göre farklı bir görünüm sunmaktadır. Gerek tepenin üstünden, gerekse yamaçlarından çok sayıda parça toplamak mümkündür. Hiçbir klasik iki yüzeyle rastlanılmayan bu buluntu yerinde piramit, prizma ve disk biçimli çekirdeklerin (Levha 48b) niceliği ve niteliği (Yalçınkaya, 1983:16); ön kazıyıcıların, taş delgilerin, taşkalemlerin, küçük ve ince dilgilerin, gelişmiş disk biçimli aletlerin; çekirdek yenileme dilgi ve yongalarının varlığı tipolojik açıdan bu durumu açık bir biçimde ortaya koymaktadır (Levha 49a). Alanın diğer buluntu yerlerindeki endüstrilerde rastlanan piramit ve prizma biçimli çekirdeklerdeki küçülme de bu endüstriyi diğerlerinden ayıran ölçütlerden birini oluşturmaktadır. Bu arada Levallois tekniğinin Üst Paleolitik'te de devam ettiğini, toplanan parçalar içinde bulunan uçlu bir Levallois çekirdeğin, Levallois tipte yonga ve dilgilerin; düzeltili bir Levallois ucun ele geçmiş olmasından anlaşılmaktadır (Yalçınkaya, 1983:17).

Kunckıracı Tepesi'nin kuzeyinde, Gavurbağları'nın güneybatısında bulunan 17 no.lu buluntu yerinde ise, 15 no.lu buluntu yerine göre endüstride görülen zayıflamaya karşın, Üst Paleolitik nitelikteki birkaç alet, örneğin çontuk kenarında taş delgi, piramit biçimli çekirdek, budanmış yonga, yuvarlak ön kazıyıcı, bir Ön-Aurignacien'in varlığını düşündürmektedir. Veriler arasındaki güzel bir Levallois çekirdek ise, Levallois tekniğinin burada da kullanılmış olduğunu kanıtlamaktadır (Yalçınkaya, 1983:17).

Hiçbir iki yüzeyle rastlanılmamış olan 18 no.lu buluntu yerinde ise, toplanan parçalar arasındaki prizma biçimli bir çekirdek ve tamamlanmamış bir taş delgi, Levallois tekniğini yansıtan verileriyle gelişkin bir Orta Paleolitik görünümündedir (Yalçınkaya, 1983:17).

19 no.lu buluntu yerinde ise, bir çekirdek üzerine yapılmış ve kazmaya doğru gelişen bir iki yüzeyle (Levha 49b:6) dışında taşımılığı yonga olan aletleri ve çekirdekleri kapsayan bir endüstri dikkat çekmektedir. Aletler arasında çeşitli ön kazıyıcılar ve bir taşkalem bulunmaktadır. Diğer çekirdeklerin yanı sıra Levallois ve disk biçimli iki çekirdek de örnekler arasındadır (Levha 49b) (Yalçınkaya, 1983:17).

Bu belirlemelere göre, klasik iki yüzeylileri daha çok 500–550m. kotları arasında; yongalı endüstrileri 550–600m. kotları arasında; Geç Orta Paleolitik ile Üst Paleolitiğin erken bir evresinin 600m. kotu üstünde yer aldığı söylenebilir. Ancak burada, kesin sınırlar çizmekten çok, bir genelleme yapmak gerekmektedir. Böylece büyük bir ihtimalle bu alan Alt (?), Orta, Üst Acheulléen, Levallois-Moustérien, Ön-Aurignacien (?) ve Alt Aurignacien'den oluşan bir kompleks özelliği göstermektedir (Yalçınkaya, 1983:17).

Paleolitik insanların kullandıkları hammadde ve işçilik açısından alana bütünlüğü içinde bakılabilir. Alanda Levallois işçiliği 4, 4a, 9, 19a, 20 no.lu buluntu yerlerinin (Harita 8) dışında, Alt Paleolitik'ten başlayarak Orta Paleolitik ve Üst Paleolitik içinde de sürüp gitmiş görünmektedir. Gerek yongalı, gerekse uçlu Levallois çekirdeklerin çok sayıda ve tipik örnekler göstermesi, bu alandaki Paleolitik insanların bu tekniği uzun süre başarıyla uyguladıklarını kanıtlamaktadır (Levha 43a:4–6, Levha 44b:2, Levha 47a:4, Levha 47b:3, Levha 50b). Ancak, bunu bir gelenek devamlılığından çok, buluntu yerlerinin çevresindeki zengin çakmaktaşı yataklarının varlığına bağlamak yerinde olur. Levallois tekniği hammadde yönünden ekonomik olmayan bir tekniktir. Bu nedenle de, buluntu yerlerinin hemen yanında ya da yakınında hammadde yataklarının bulunması, bu tekniğin uzun süre ve sık sık uygulanmasını sağlamış olmalıdır. Bölgede özellikle 3 no.lu buluntu yerinin yer aldığı Kemşok Tepesi'nin güney yamaçları çakmaktaşı yumruları bakımından çok zengindir. Büyük bir ihtimalle, çevredeki buluntu yerleri için, burası büyük bir hammadde kaynağı olmuştur. Günümüzde dahi burada yer yer çakmaktaşlarının yontulduğu ve artıklarının kümeler halinde bırakıldıkları saptanmıştır. Burada Paleolitik ve günümüze ait parçalar karışık olarak bulunmaktadır. Yine 6, 6a no.lu buluntu yerleri de çakmaktaşı yumruları açısından çok zengin yerlerdir. Aynı durum Kunckıracı Tepesi'nin yamaçlarında da gözlenmiştir. Bu zenginliğe paralel olarak çevrede, 20 no.lu buluntu yerinde ele geçen kumtaşından yapılmış bir iki yüzeylinin (Levha 43b:3) dışında toplanan bütün parçalar çakmaktaşından üretilmiştir ve genelde taşlar kalitelidir (Yalçınkaya, 1983:18).

Bunun yanı sıra, özellikle disk biçimli (Levha 45a:2, Levha 46b:3, Levha 48b:6, Levha 49b:5), ayrıca prizma (Levha 48b:4–5) ve piramit biçimli çekirdekler de (Levha 47a:1–2, Levha 48b:1–3) bu alanda geniş ölçüde üretilmiştir. Ancak en gelişkin formlarına doğal olarak Üst Paleolitik'te ulaşmışlardır. Fakat bu evrede de prizma biçimli çekirdekler genellikle tek bir vurma düzlemi göstermektedir (Yalçınkaya, 1983:18).

Dilgi üretimi de bu bölgede Alt Paleolitik'le birlikte başlamış görünmektedir. Ancak bilinçli dilgilemenin Orta Paleolitik'ten başlayarak Üst Paleolitiğe doğru geliştiği görülmektedir. Özellikle 15 no.lu buluntu yerinde saptanan küçük prizma çekirdekler dilgiciklerin de üretildiklerini göstermektedir (Yalçınkaya, 1983:18). Dilginin Alt Paleolitik'ten itibaren üretilmesi Anadolu'da yaygın bir işçilik olarak görülmektedir (Yalçınkaya, 1983:19).

Bazı buluntu yerleri birbirlerinin uzantısı olabileceği gibi bazıları da birbirlerinden bağımsız yerler olarak görünmektedir. Ayrıca bunların tam sınırları da saptanmış değildir. Buluntu yerlerinin “yerleşme yeri” mi, “işlik yeri” mi yoksa “konaklama yeri” mi olduklarını açıklığa kavuşturmak ancak buralarda özellikle insitu görüldükleri ve dolayısıyla da birçok soruna ışık tutacak görünen yerlerden en önemlileri 5, 5a; 6, 6a, 6b; 19, 19a ve 20 no.lu buluntu yerlerini kapsayan Dökülün'ün güneybatısında kalan kısımdır (Harita 8). Diğerleri ise Kunckıracı Tepesi; 4, 4a ve 11 no.lu buluntu yerleridir (Yalçınkaya, 1983:19).

Gerek Levallois, gerekse disk biçimli çekirdeklerin bulunuşu, Güneydoğu Anadolu'da en azından Orta Acheuléen'den başlayarak sistemli bir yongalama tekniğinin kullanıldığı izlenimini vermektedir. Yonga içeren ve genellikle Orta Paleolitiğe bağlanan endüstri toplulukları içinde kenar kazıyıcılar, uçlar ve dişlemeli aletler de ele geçmiştir (Levha 51b, Levha 52a-b). Bu tipleri veren buluntu yerleri arasında en güzel örnekler, Şehremuz Tepesi çevresindeki buluntu yerlerinden toplanmıştır (Yalçınkaya, 1990:41).

Çeşitli tiplerdeki çekirdeklerin bolluğu, bunların büyük bir kısmının üretim artığı olarak bırakılmış olmaları; çakmaktaşı yumrularının yani hammaddenin bol oluşu, büyük bir ihtimalle, endüstrilerin buldukları yerde

üretildiklerini düşündürmektedir. Bunun yanı sıra buluntu yerlerinin dere yataklarına egemen olan tepe düzlükleri ya da yamaçlarda yer aldıkları görülmektedir. Bölgenin yoğun bir buluntu ağı vermiş olması şaşırtıcı değildir. Çünkü bölge bir akarsu ağı ile donanmıştır. Bölge yaşam için temel ihtiyaç olan su açısından zengindir. Bol suyun zengin çakmaktaşı yataklarıyla bir arada bulunması, Paleolitik insanın yaşayabilmesi için iyi bir ortam oluşturmuştur. Söz konusu evrelerde de bu alanın bitki örtüsü ve av hayvanları bakımından da verimli olabileceği düşünülebilir. Buna göre buraların hem yerleşme hem de işlik yeri olma ihtimali yüksektir (Yalçınkaya, 1983:19).

Özellikle doğu bölümünde Orta Paleolitik aletler içeren yaygın ve yoğun buluntu yerleri vardır; bunların ancak önemsiz bir bölümü toprağın aşınması sonucu oluşmuş öbekleşmeler olarak belirlenmekte, diğerleri ise işlik yeri niteliğini taşımaktadır. Şehremuz çakıllığı bölgesi A1, A2, A3, A7 ve A8 buluntu yerlerini içerir (Harita 10). Diğer buluntu bölgesinde, doğudaki Keluşk Deresi yamacında bazı yerlerde, içlerinde iki yüzeyliler bulunan buluntuların yer aldığı çakıllar saptanmıştır. Burada A4, A5, A9 ve A10 buluntu yerleri vardır (Yalçınkaya, ve diğ., 1987:31); buna karşılık sınırlı olarak bir alt çakıl kütlesi, A6 buluntu yerinde izlenebilmiştir (Harita 10). Buna ek olarak ovanın dibinde ve yeni oluşmuş vadi boyunca uzanan Keluşk Deresi çakıllığında ve birçok yan aşınma yarıklarında da buluntular elde edilmiştir; büyük bir olasılıkla ilk yerlerinden kaymış olan aşınma yarıklarındaki buluntular türdeş değildir; yani burada hem Orta Paleolitik öğeler hem de iki yüzeyliler birbirine karışmıştır (Yalçınkaya, ve diğ., 1987:32).

Söz konusu bütün buluntu yerlerinde, A3 dışında, yüzey araştırmaları 2x2m²lik birimlerde yapılmış ve yüzeydeki buluntular toplanmıştır. Şehremuz'da Paleolitik bulguların çok yoğun olarak bulunuşunu Şehremuz çakıllıklarındaki çakmaktaşı yumrularının çok bol oluşuna bağlanabilir (bkz. Yalçınkaya, ve diğ., 1987:32).

A2 buluntu topluluğu Orta Paleolitik Dönem'i nitelemektedir. Levallois tekniğini gösteren (Levha 53:1-2) bu buluntu topluluğunda uzun-dar,

düzensiz yongalar üzerinde kazıyıcılar (Levha 53:3–4) görülmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 1987:32).

Şehremuz Tepe 1982 yılında 3 Mayıs–2 Temmuz ve 3 Eylül–11 Kasım tarihleri arasında, iki dönem halinde kazılmıştır. Burada buluntuların çoğunluğu yüzey araştırmalarında ortaya konmuştur ve buluntu topluluğunun büyük çoğunluğunu da çok çeşitli tipler gösteren iki yüzeyli aletler oluşturmuştur (Levha 54–55–56) (bkz. Albrecht, ve diğ., 1984:45–46).

Paleolitik insanların buradaki varlığı, çok sayıdaki çakmaktaşı aletinde gösterdiği gibi, Keluşk Deresi yatağının çakılları içinde bulunan silisli hammaddenin çok bol oluşundan ileri gelmektedir. Bütün kalmış çakmaktaşı yumrularının yanı sıra, doğal olarak kırılmış örneklerde gözlenmiştir (Albrecht, ve diğ., 1984::44).

Arkeolojik katlar, yerel olarak görülen çakıllıklarla bağlantılıdır ve bu çakıllıkların asıl kaynağı Şehremuz'un kuzeyindeki kalkerler olmalıdır. Söz konusu çakıllıklarda aletlerin iyi bir durumda günümüze dek ulaşması, bu parçaların çakıllıkta pek az yer değiştirdiğini kanıtlamaktadır. Özellikle iki yüzeylilerin de ele geçtiği tabakalardaki aletler öylesine iyi korunmuşlardır ki, bazı parçalarda hala kullanım izleri görülebilmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 1987:33).

Bu çalışmalar sırasında Keluşk Deresi çakılları ile Fırat çakılları arasında ilgi kurulmaya çalışılmış ve değişik jeolojik katmanlarda yer alan arkeolojik komplekslerin saptanması yapılmıştır. Bulunan aletlerin fonksiyonel açıdan incelemeleri yapılarak, derin veya sığ kesici kenar ve alanların, hangi işlemlerde kullanıldıkları saptanmaya çalışılmıştır (bkz. Albrecht, ve diğ., 1984:44).

Toplam 197 adet iki yüzeyli ve diğer aletlerden oluşan bir grup toplanmıştır. Bunlardan 120 tanesinin çok iyi durumda olduğunu belirten araştırmacılar, iki yüzeyli alet topluluğunu, iki yüzeyli alet içeren Alt Paleolitiğin geç bir evresine bağlamışlardır (bkz. Albrecht, ve diğ., 1984:47).

İki yüzeylilerin, çıplak gözle yapılan biçim analizlerinde, derin ve sığ kesici alan ve kenarlar saptanabilmektedir. Derin kesici alanlar, et ve benzeri

nesneleri parçalamakta; sığ kesici kenarlar ise, yüzme veya buna benzer işlemlerde kullanılmıştır (Albrecht, ve diğ., 1984:44).

Samsat yöresinin Paleolitik çekirdeklerine bakacak olduğumuzda, teknik açıdan, hazırlanmamış ve hazırlanmış tipler olmak üzere 2 ana grup altında toplanmıştır. Bu çekirdeklerin çoğunun yüzey araştırmalarından ele geçmiş olmaları, hem stratigrafik konumlarını hem de bu tiplerin stratigrafik konumlarına göre dağılımlarını tespit etmeye olanak tanımamıştır. Dolayısıyla inceleme daha çok tipolojiye ve teknolojiye yönelmiştir (Kartal, 1998:158).

Hazırlanmamış Çekirdekler: Bu grup altında görülen en genel tip, şekilsiz çekirdeklerdir (Levha 57:1-2). Bu çekirdeklerin bazılarının üzerinde kabuk olmamasına karşın, çoğunun üzerinde kabuk vardır. Üzerinde kabuk bulunmayan tipler genellikle yassıdır. Bu yassı çekirdekler gerçekte tekrar yongalanmış olan irili ufaklı yongalardır (Levha 57:2). Bu parçaların bazıları sonradan alet haline de dönüştürülmüştür. Çekirdek yüzeyinin yarısından fazla kısmında kabuk bulunan şekilsiz çekirdekler (Levha 58:1-2), iri boyutlar gösterirler bu çekirdekler potansiyel açıdan birçok yonga verebilir niteliktedir fakat terk edilmişlerdir bunun nedeni yöredeki hammadde bolluğundan kaynaklanmaktadır (bkz. Kartal, 1998:158).

Hazırlanmamış çekirdekler arasında şekilsiz çekirdeklere oranla daha az rastlanan bir diğer tip, yuvarımsı çekirdeklerdir (Levha 57:3). Çekirdeğin dış yüzeyinin tümü vurma düzlemi özelliği gösterdiği için, bu tip çekirdeklerde hiç kabuk kalmamış ya da kabuk çok az bir kalıntı halinde bulunmaktadır. (Kartal, 1998:158).

Klasik iki yüzeyli aletlerin yapımında yumruların kullanımı daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Bu tür iki yüzeylilerin her iki yüzünde de kabuk kalıntılarına rastlanabilir olması, özellikle yassı yumruların tercihen kullanıldığının kanıtıdır (Kartal, 1998:159).

Hazırlanmış Çekirdekler: Samsat yöresi, hazırlanmış çekirdekler açısından, klasik tiplerin bazı çeşitlerini içerir. Bunların başlıcaları; disk biçimli çekirdekler, Levallois çekirdekler, prizmatik çekirdekler ve piramit biçimli çekirdeklerdir. Bu çekirdeklerin üzerindeki negatif yonga ya da dilgi izlerinden

anlaşıldığı üzere, disk biçimli ve Levallois çekirdekler genellikle yonga; prizmatik ve piramit çekirdekler ise genellikle dilgi taşımalıklar vermişlerdir (Kartal, 1998:160).

Disk Biçimli ve Levallois Çekirdekler: Yontmataş ustaları, hazırlamış oldukları Levallois çekirdeklerden çeşitli Levallois ürünler elde etmişlerdir. Bu işlem yörenin Levallois geleneğine göre, çekirdeklerin ideal ürün verebileceği son kapasiteye kadar Levallois teknik ile devam etmiştir. İdeal anlamda Levallois bir ürünü elde edebilmek için çeşitli hazırlama işlemleriyle birlikte çekirdekten parçalar koparan ustalar, Levallois teknikle elde edebildikleri tüm parçalardan sonra, Levallois ürün hazırlama işlemleri uygulamaksızın, yontmataş ürünlerin yongalanmasına merkezci çıkarımlarla devam etmişlerdir. Yani Levallois çekirdekler, tekniğin yontma zinciri içinde değiştirilmesiyle tipolojik olarak disk biçimli çekirdekler haline dönüşmüşlerdir (Levha 59:1) (Kartal, 1998:160). Her ne kadar Levallois yongalama sürecinden sonra disk biçimli çekirdekleri meydana getiren merkezci yongalama işlemine devam edilmişse de, daha önceki Levallois yongalama izlerinin küçük ancak önemli kanıtları, örneğin; Levallois ürünün negatif vurma yumrusu ve Levallois tipte hazırlanmış vurma düzlemi kalıntıları, çekirdeklerin yüzeyleri üzerinde tespit edilebilmiştir. Diğer yandan disk biçimli çekirdekler arasında yontma zinciri içinde hiçbir Levallois yongalama metodu izi içermeyen örnekler az da olsa vardır (Levha 59:2). Bazı disk biçimli çekirdeklerin her iki yüzeyi de bilinçli bir şekilde yongalanarak, üzerlerindeki kabuk kısmı tamamen kaldırılmıştır. Ancak disk biçimli çekirdeklerin bir yüzü (üst) gerçek anlamda yontmataş ürün elde etmek amacıyla yongalanmış, diğer yüzü ise (alt) yongalanmak yerine, çekirdeği teknik açıdan hazırlamak için kullanılmıştır. Bunlar genelde çoğunluğu oluşturan grup olarak görölmektedir. Levallois çekirdeklerden dönüşmüş olan tiplerin çoğunluğu bu kategori içinde incelenebilir (Kartal, 1998:161).

Samsat yöresinden ele geçmiş olan Levallois çekirdeklerin çoğu yongalı tipler ile temsil edilmiş olup uçlu ve dilgili Levallois çekirdekler daha seyrek olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca, üzerinden tek bir Levallois ürün alınmış olan çekirdekler (lineal) çoğunluğu oluşturmaktadır. Teknolojik açıdan

lineal Levallois çekirdekler klasik Levallois tekniğini göstermekte ve bunların birçoğu alt yüzlerinde kabuk kalıntıları taşımaktadır (Levha 60:1-3). Bununla birlikte bazı örnekler de vardır ki, alt yüzlerinde kabuk taşımazlar ve oldukça yassıdırlar. Bu yassılaştırmanın nedeni, yumrunun tüm kabuğunun kaldırılmasından ileri gelmektedir (Kartal, 1998:161).

Samsat'ta recurrent Levallois çekirdekler de ele geçmiştir. Bunların çoğu tek ve iki kutuplu olup merkezci olanlarına daha az rastlanır (Levha 59:3). Bu çekirdeklerin çoğunun alt yüzü kabuklu olup asıl parçalar üst yüzden çıkarılmıştır. Bazı Levallois çekirdeklerin her iki yüzünden de Levallois taşımalarının çıkarıldığı birkaç örneğe de rastlanmıştır. Bu durumdaki örneklerin her iki yüzünde de yapılmış olan hazırlamalar çekirdeği tüm kabuğundan arındırmıştır. Recurrent Levallois çekirdeklerden yontulmuş olan ideal Levallois ürünler, söz konusu olan her bir çekirdek için üç ya da dört taneden fazla değildir. Ancak bunların çoğu iki Levallois ürünün negatif izlerini taşırlar. Bu çekirdekler yontma zinciri içinde tipolojik açıdan, lineal Levallois çekirdeklerle disk biçimli çekirdekler arasında bir geçiş aşamasında yer alırlar (Kartal, 1998:162).

Samsat'ın Levallois çekirdekleri ne çok büyük ne de çok küçüktür. Bu çekirdekler üzerinde yapılan boyut ölçümlerinde en büyük olanı 132mm. uzunluğunda, 112mm. genişliğinde ve 47mm. kalınlığındadır. En küçük olanı ise 66mm. uzunluğunda, 51mm. genişliğinde ve 22mm. kalınlığındadır (Kartal, 1998:162).

Samsat'ın Levallois ve disk biçimli çekirdek buluntularının çoğunun aynı yontma zinciri içinde geliştiği söylenebilir. Samsat'ta, çok iyi işlenebilmesine rağmen birkaç başarılı yonganın alınıp terk edildiği çekirdek örneklerine rastlanmaktadır. Bir anlamda Samsat'ta yaygın bir şekilde görülen Levallois tekniği, israfa yönelik bir yontma sistemini ifade eder. Böylesine kaliteli çakmaktaşı parçalar üzerine uygulanmış olan çekirdeklerin yontma zinciri içinde tükenmeden ve iri boyutlu bir biçimde terkedilmiş olmaları, yörede hammadde bulma kaygısının güdülmediğini göstermektedir. Yani Samsat'taki iri çekirdeklerin varlığı, diğer bölgelere kıyasla bir teknik

farklılıktan öte, yöre sakinlerindeki kaygısız bir davranış olarak yorumlanabilir (Kartal, 1998:164).

Dilgi Çekirdekleri: Dilgi çekirdekleri prizmatik ve piramit tipler olmak üzere 2 gruba ayrılabilir. Prizmatik çekirdekler genellikle tek kutupludur (Levha 61:1–2). Çoğu düz, ancak bazıları yüzüklü vurma düzlemleri taşırlar. Yüzüklü vurma düzlemi taşıyan çekirdeklerdeki yüzüklü kısım, bilinçli bir şekilde yapılmayıp, yongalanmaları esnasında meydana gelmiştir. Bu çekirdeklerdeki vurma düzlemi ile yongalama yüzü arasındaki açılar genellikle dardır. Vurma düzlemleri yenilenmiş örnekler az da olsa vardır (Levha 61:1). Çekirdeklerin negatif vurma yumruları ve kornişleri oldukça belirgindir. Bu özelliklerinden ötürü makroskobik gözlemlere dayanarak, prizmatik çekirdeklerin sert yongalama darbelerine maruz kaldıkları söylenebilir. Dolayısıyla direk ya da dolaylı vurma şeklinde yontulmuş olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Bununla birlikte nadir bir kaç örnek, baskılama tekniğini gösterir niteliktedir (Kartal, 1998:163).

Dilgi çekirdekleri arasında karşılaşılan bir diğer tip de piramit biçimlidir (Levha 61:3–4). Bu çekirdekler üzerindeki negatif dilgi izleri, çekirdeğin uzunluğu boyunca yer almaktadır. Ayrıca yongalama yüzü, çekirdeğin tüm çevresi boyunca dağılmış durumdadır. Prizmatik çekirdeklerde olduğu gibi baskılama tekniğinin kullanılmış olduğunu gösteren örnekler de vardır. Samsat yöresinin dilgi çekirdekleri, yapılan makroskobik analiz çalışmalarının sonucunda, görece olarak erken Üst Paleolitik ve Üst Paleolitik Dönem özelliklerini yansıtmaktadır (Kartal, 1998:163).

5.2. Pirun Çevresi Paleolitik Kültürleri

Pirun, Adıyaman'ın 4,5km. kuzeydoğusundadır. Yörenin güneyi açık, diğer yönleri ise Adıyaman'ın kuzeyini çevreleyen dağlarla kaplı olup yerleşmeye ve korunmaya uygun bir yerdir (Kökten, 1947b:233).

Bölgede kalkerler vadi kenarlarında görülmektedir ve kaya sığınakları ile mağaraların bulunduğu yerlerdedir. Karstik arazide Paleolitik insanların korunacak, oturacak yerler aradıkları, bırakmış oldukları aletlerden

anlaşılmakta ve Paleolitik iskan alanlarının en çok bu tip arazilerde bulunduğu anlaşılmaktadır (Bostancı, 1973:145).

Pirun çevresinde toplanan taş aletlerin önemli bir kısmını küçük yonga aletler oluşturur. Bunların arasında Moustérien teknikle yapılmış olanlar (Levha 62) ve Üst Aurignacien teknikle yapılmış kazıyıcıların (Levha 63) bulunduğu söylenmektedir. Çakalsuyu Vadisi'nin alt ve üst sekileri üzerinde toplanmış olan bu çakmaktaşı aletler Acheuléen, Clactonien, Moustérien ve Aurignacien teknik göstermektedir. Bir dönemde bütün dönemlerin teknik özelliklerini bir arada görüp birleştirmeye imkan olmadığına göre, burada Paleolitik kültürlerin ayrı ayrı varlığını düşünmek ve bu karışıklığın suların etkisiyle dağılmış kültür katlarının artığı olduğunu kabul etmek veya aynı çevrenin, Adıyaman çevresine Paleolitik malzeme hazırlayan açık bir Paleolitik atölye olduğunu söylemek en doğru görüştür (bkz. Kökten, 1947a:469). Yüzeyde bulunan yongaların ve çekirdeklerin bolluğu burasının bir işlik yeri olabileceğini düşündürmektedir (Yalçınkaya, 1985:422). Alandaki kültür tabakaları ya suların işleyişiyle dağılmış ya da burası Adıyaman çevresi Paleolitik endüstrilerinin hazırlandığı işlik yerlerinden birini oluşturmuştur (Yalçınkaya, 1985:417).

Adıyaman çevresinde Pirun kenarındaki teraslarda yüzeyde araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca Pirun Pınarı kenarında, Pirun Köprüsü etrafında ve Palanlı Vadisi teraslarında bazı mağaralar tespit edilmiş ve yüzeyde bulunan aletler toplanmıştır. Araştırılan teraslar Kuaterner'e ait dere teraslarıdır. Etraftan yongalar, yonga uçlar, yonga kazıyıcılar ve yongadan yapılmış taşkalemler ve dilgi uçlarına yapılmış taşkalemler toplanmıştır. Bunların Acheuléen, Levalloiso-Moustérien ve Aurignacien Dönem'in en eski epokuna aittirler (Bostancı, 1973:122).

Çakmaktaşı aletler daha çok dereye yakın düzlüklerde ve kaya sığınakları önünden toplanmıştır. Bunların çoğu yonga aletlerden ibaret olup teknik ve morfolojileri bakımından Moustérien ve Aurignacien kazıyıcıları ve uçları çok andırır; bunlar arasında Clactonien işçilik gösteren kaba bir yonga alette mevcuttur (Kökten, 1947b:233).

Adıyaman çevresinin Paleolitik kültürler bakımından zengin bir bölge olduğu bulunan aletlerden ve mağaralardaki keçi gravürlerinden anlaşılmaktadır. Paleolitik Dönem'lerde insanların Adıyaman'a yakın bulunan dağlık arazide vadilerdeki mağara veya kaya sığınaklarında yaşamış olduğunu düşünebiliriz. Bilhassa Pınarbaşı ve çevresindeki sert arazi üzerinde bulunan Paleolitik kültürlerin farklı dönemlere ait olması bu görüşü doğrulamaktadır (Bostancı, 1973:123).

Adıyaman çevresinde şimdiye kadar tespit edilen Paleolitik kültürleri Acheuléen, Levallois-Moustérien, Alt Aurignacien, Orta Aurignacien, ile Üst Aurignacien ve Proto-Solutreen olarak tespit edilmiştir (Bostancı, 1973:123). Ayrıca Adıyamaniyen kültürü olarak adlandırılmış kültür ile eski bir Neolitik'ten ibarettir. Adıyamaniyen kültür olarak bahsedilen kültür Üst Aurignacien ve Magdalenien kültürleri kapsamaktadır. Bu duruma göre Adıyaman'da Alt, Orta ve Üst Paleolitik Dönem'leri kesinlikle mevcuttur (bkz. Bostancı, 1973:124).

Adıyaman İl merkezine çok yakın Pirun düzlüğüne, Pirun I denmektedir. Aletler buldukları teraslara göre ayrılmışlardır. Pirun I'de bulunan Acheuléen kazıyıcı kahverengi bir çakmaktaşı blok parçası üzerine yapılmıştır (Levha 65:1). Kazıyıcı 75mm. uzunluğunda, 64mm. genişliğinde ve 29mm. kalınlığındadır (Bostancı, 1973:125). Bu çakmaktaşı parçasının üzerindeki şekilsiz girinti-çıkıntılardan anlaşıldığı üzere üzerinden şekilsiz yongaların çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Kazıyıcının alt yüzünde düzelti görülmemektedir. Yonganın kopma yüzü içbükeydir (Bostancı, 1973:126).

Acheuléen'e ait olduğu kabul edilen kalın bir yongaya yapılmış üç kenarlı kazıyıcı oldukça tipiktir (Levha 65:2). Çakmaktaşıdan yapılmış olan kazıyıcının 64mm. uzunluğu, 51mm. genişliği ve 24mm. kalınlığı vardır. Bu tiplere ikili yöneşen kenar kazıyıcı denmektedir. Her üç kenarında da kademeli düzelti görülür. Bu alet üzerinde Moustérien düzelti tekniği görülür ve Acheuléen'de de bu tip düzeltinin mevcut olduğu bilinmektedir. Birçok kazıyıcı bu örneğe benzemektedir (Bostancı, 1973:126). Bu alet hem kazıyıcıdır hem de tipik bir ön kazıyıcıdır ve kalın bir yongaya yapılmış olması

da ilginçtir. Bu tiplere daha çok Acheuléen Dönem'de rastlanılmaktadır (Bostancı, 1973:127).

Anadolu'da stratigrafi gösteren Merdivenli Mağara, Tıkalı Mağara ve Kanal Mağarası'nda bulunan Levalloiso-Moustérien teknikle yapılmış yonga veya uçlar, Pirun ve Pınarbaşı çevrelerinde de bulunduğu göre bu kültürlerin Güney ve Güneydoğu Anadolu'ya da dağılmış olduğu düşünülebilir. Aynı tip kültürlerin Lübnan, Suriye ve Filistin'de de bulunduğu bilinmektedir buna göre alet yapan toplulukların yayılım alanları anlaşılmaktadır. Orta Paleolitik Dönem kültürlerinden Levalloiso-Moustérien'in Güney Anadolu'da mevcut olduğu araştırmalarla ortaya koyulmuştur (Bostancı, 1973:127).

Adıyaman Pirun Köprüsü'ne yakın, dere terası gerisinde bulunan mağara ve kaya sığınakları önünde üç yonga bulunmuştur. Yongalar genellikle Levalloiso-Moustérien kültürlerinde görüldüğü gibi ince yapılıdır. Kenarları keskindir ve yer yer üçünde de kopma yüzünde düzeltiler görülmektedir. Düzelti önemli derecede daha çok vurma yumrusuna yakın yerde ve kademeli biçimdedir. Solda düzelti uç kısmına kadar devam etmekteyse de kenarı keskin ve testere şekline benzemektedir (Levha 64:1). Bu işçilik kazıyıcılarda görüldüğünde bunlara dişlemeli kenar kazıyıcı denmektedir. Levha 64:1'de gösterilen yonga 66mm. uzunlukta, 44mm. genişlikte ve 14mm. kalınlıktadır (Bostancı, 1973:128). Bu ölçülere göre Orta Paleolitiğin standart yongalarına benzer (Bostancı, 1973:129). Levalloiso-Moustérien kültüründe hem kopma yüzleri işlenmiş hem de işlenmemiş olan örnekler bulunmaktadır. Levha 64:2-3'de gösterilen yongalar sadedir ve düzelti çok azdır. Düzelti çoğunlukla alt kopma yüzleri üzerine yapılmıştır. Levha 64:2'de gösterilen yonga, sol tarafta alttan ve üstten ince yongacıklar kopartılarak kenar keskin hale getirilmiştir. Yonganın uç kısmı üstten hafifçe düzeltilenmiş, uç kısmının sağ yanında da alttan düzelti vardır. Her iki kısmın ayrı amaçlar için işlenmiş oldukları görülmektedir. Solda vurma yumrusu ile vurma noktasına kadar olan alanda alt yüzden düzelti önemlidir ve özel bir amaç için yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu düzelti her iki yongada da solda ve vurma yumrusu hizasında alt yüzde yapılmıştır. Muhtemelen

kuvvetli bir kazıyıcı kenar elde etme düşüncesine dayanmaktadır (Bostancı, 1973:130). Levalloiso-Moustérien kültürlerinde yongalar daha incedir. Bu yonganın uzunluğu 72mm., genişliği 41mm. ve kalınlığı 10mm.'dir. Bu yonga da diğeri gibi standart Orta Paleolitik yonga ölçülerine sahiptir (Bostancı, 1973:131).

Levha 64:3'de gösterilen yonga çok keskindir ve kopma yüzünde biraz düzelti bulunmaktadır. Bu yongadan içbükey kenar kazıyıcı yapılmıştır. Prehistorik insan kopma yüzünün sağ kenarına bir faset ile taşkalem yapmıştır. Taşkalemin kullanılmış olduğu kesici kenarda meydana gelen dişçiklerden, çentiklerden anlaşılmaktadır. Kenar taşkalemi yapma tekniği, Levalloiso-Moustérien kültürlerde yaygındır. Bu yonganın uç kısmı, sol tarafta yanlamasına kesilmiş ve uç sivriltilmiştir. Kesilen kısımda az ve dik düzelti vardır. Yonganın dip kısmı vurma noktasının üst tarafından küçük yongacıklar kopartılarak inceltilmiştir. Bu teknik Kanal Mağarası'nda Levalloiso-Moustérien yongaları üzerinde de görülmüştür (Bostancı 1973:131). Levha 66'da gösterilen aletlerin üçü de taşkalemlere aittir (Bostancı, 1973:132).

Levha 66:1'de gösterilen yonga uçtan iki taraftan kesilmek suretiyle daraltılmış ve taşkaleme dönüştürülmüştür. Bu işlem yonganın kopma yüzüne de uygulanmıştır, yalnız vurma yumrusu alt yüzde belirgindir ve yonga alttan içbükey, üstten dışbükey form göstermektedir. Taşkalemin uzunluğu 84mm., genişliği 39mm. ve kalınlığı iki uçta daha fazla, ortada ise 9mm.'dir. Taşkalem yüzü kalınlığı ise 13mm.'dir. Bu yongaya yapılmış olan taşkalem normal bir Orta Paleolitik yongası üzerine yapılmıştır. Bu taşkalemin Üst Paleolitiğin en eski dilgi kültürüyle çağdaş olduğunu söylemek mümkündür. Yonga üzerinde küçük çıkarımlar yapılmıştır ve yanlarda oluşturulan dik satırlarda düzeltiler görülmektedir (Bostancı, 1973:132).

Diğeri taşkalemin dar uzun bir yongaya yapıldığı görülmektedir (Levha 66:2). Yonganın uzunluğu 79mm., genişliği 39mm. ve kalınlığı 11mm.'dir. Taşkalem yüzünde kalınlık 15mm. ve dipte ise 14mm.'dir. Taşkalemin ağız kısmı genişliğin en fazla olduğu yerdir ve yonganın ortasına doğru iki tarafta daralmaktadır. Yonganın sol tarafında üstte düzelti bulunmaktadır. Alt yüzde

de solda yoğun düzelti görülmektedir (Bostancı, 1973:132). Yonganın vurma noktası düz değildir ve küçük bir alandır. Bu aletin özel olarak yapıldığı ve kullanıldığına dair işaretler mevcuttur. Bu işaretler şüphesiz taşkalem ağzında görülen mikro fasetçiklerin veya dişçiklerin varlığından anlaşılmaktadır. Bu taşkalem Alt Aurignacien'e aittir (Bostancı, 1973:133).

Üçüncü taşkalem Levha 66:3'de gösterilmiştir. Taşkalem ve kürek biçimli kazıyıcı olan çakmaktaşı parçanın uzunluğu 55mm., genişliği 22mm. ve kalınlığı 16mm.'dir ve Orta Aurignacien'e aittir (Bostancı, 1973:133).

Adıyaman Pirun teraslarında bulunan Orta Paleolitik Levalloiso-Moustérien ve Alt Aurignacien kazıyıcılar arasında Levha 67:1-3'de gösterilen kazıyıcılar ayrı ayrı özellikler göstermektedir. Levha 67:1'de gösterilen uçta, kenarda ve kopma yüzünde hazırlanmış kazıyıcıdır. Bu kazıyıcı bir yonga üzerine yapılmıştır. Yonganın uzunluğu 66mm., genişliği 34mm. ve kalınlığı 15mm.'dir. Yonganın dip kısmına yapılan kazıyıcı Erken Üst Paleolitik Dönem'de kullanıldığını göstermektedir. Sol yan tarafta uca kadar Moustérien düzelti görülür ve ucun sağ tarafında ise üstten az ve alttan yoğun düzelti görülür (Bostancı, 1973:133). Bu aletin Alt Aurignacien'e ait olduğunu elde bulunan delillere dayanılarak söylemek mümkündür. Levha 67:1'de gösterilen kazıyıcı Pirun II. sekisinde bulunmuştur. Bu seki Pirun I. sekisine nazaran daha gençtir. Yonga önce bir uç yapmak üzere hazırlanmış sonradan iki taraflı kazıyıcı haline sokulmuştur (Bostancı, 1973:134).

Pirun teras l'de bulunan diğer bir kazıyıcı Levha 67:2'de gösterilmiştir. Tipik Moustérien dışbükey kenar kazıyıcıdır. Kademeli düzelti görülür. Kazıyıcının uzunluğu 60mm., genişliği 30mm. ve kalınlığı 16mm.'dir (Bostancı, 1973:134).

Diğer bir kazıyıcı Levha 67:3'de gösterilmiştir. Uzun bir dilgi üzerine yapılmış olan ön kazıyıcı açık kahve renkte bir çakmaktaşıdan yapılmıştır. Ön kazıyıcı uzun görülmekte ise de kopma yüzünün geniş olması ve kalın bir dilgi olarak elde edilişi Moustérien kültürün özelliklerinin devam ettiğini göstermektedir. Bu dilgi üzerine ön kazıyıcının Alt Aurignacien Dönem'e ait olabileceği düşünülebilir. Ön kazıyıcı 56mm. uzunluğunda, 36mm. genişliğinde ve 14mm. kalınlığındadır. Dilgi paralel kenarlı olup, alt kopma

yüzünde her iki kenarında düzelteler görülür, bu duruma göre kenar kazıyıcı olarak da kullanılmıştır (Bostancı, 1973:134). Yapılan düzeltiye baktığımızda Alt Aurignacien de bu tip düzelteler görülmektedir. Dilginin üst tarafında sadece dip kısmına yakın alanda iki kenarda da az düzelti görülmektedir (Bostancı, 1973:135).

Buluntular arasında Levha 68:1'de gösterilen, iki taraflı tipik bir taşkalem olup, kahverengi çakmaktaşıdan bir dilgi üzerine yapılmıştır. Dilgi 68mm. uzunlukta, 22mm. genişlikte ve 13mm. kalınlıktadır. Dilgi yanlamasına işlenmiş ve genişletilmiş olan uç kısmının sol kenarında yine geniş bir dilgi sathı meydana getirilerek keskin yüzlü bir kenar taşkalemi yapılmıştır (Bostancı, 1973:136).

Levha 68:2'de gösterilen dilgi Üst Paleolitiğe aittir. Dilginin uzunluğu 75mm., genişliği 26mm. ve kalınlığı 12mm.'dir. Gri renkte olan dilginin sol tarafına kenar taşkalemi yapılmak istenmiştir. Koparılan yan fasetin kısa olması sebebiyle elverişli olmamış ve terkedilmiştir. Sadece bir kenarında alttan ve üstten az düzelti görülmektedir (Bostancı, 1973:136).

Adıyaman Pirun Köprüsü yanındaki sekide bulunan bir Üst Paleolitik yonga alet Levha 68:3'de gösterilmiştir (Bostancı, 1973:136). Bu aletin delici bir uç olarak kullanıldığına dair özellikler mevcuttur. Uç kısmı alttan ve üstten düzeltilenmiştir (Bostancı, 1973:137).

Bulunan aletler arasında Acheuléen ve Levalloiso-Moustérien Dönem'e ait kazıyıcılar yer almaktadır. Tipik bulunan üç kazıyıcı Levha 65'de gösterilmiştir (Bostancı, 1973:146).

Adıyaman Pirun II. terasta bulunan yonga üzerine yapılmış kenar kazıyıcı ve iki taraflı ön kazıyıcı, Alt Aurignacien kültüre ait bir alettir (Levha 67:1). Levha 67:2'de gösterilen alet dışbükey kenar kazıyıcı denen tipik bir Levalloiso-Moustérien kazıyıcıdır. Bu kazıyıcının bir ucuna kenar taşkalemi yapılmıştır. Levha 67:3'de gösterilen ön kazıyıcı kalın bir dilgi üzerine yapılmış ve Alt Aurignacien Dönem'e tarihlendirilmiştir (Bostancı, 1973:146).

Üst Acheuléen endüstri Orta Pleistosen'e aittir. Alp buzullarına göre de Üst Pleistosen'de Riss-Würm devrine kadar bu kültürün devam ettiği düşünülmektedir. Orta Doğu'da Levalloiso-Moustérien, Riss-Würm buzul

arasında ortaya çıkmış ve Würm I sonuna kadar devam ettiği kabul edilmektedir. Anadolu'da ve Orta Doğu'da Alt ve Orta Aurignacien Alp buzullarına göre Würm I ile Würm II buzul arası ile Würm II sonuna kadar devam etmiştir (Bostancı, 1973:147).

ALTINCI KESİM HATAY PALEOLİTİĞİ

6. HATAY İLİ PALEOLİTİK KÜLTÜRLERİ

Rift Vadisi'nin kuzey ucunda yer alan Hatay, güneyden gelen hominid göçü için önemli bir noktada yer almaktadır. Paleolitiğin her döneminde hominid göçünün odak noktasında bulunmaktadır. İklimi ve ekolojik yapısı da Paleolitik yerleşimler için çok uygundur. Bulunduğu konum itibarıyla de Afrika'dan Asya ve Avrupa'ya geçişte köprü görevi gören Yakınoğu'ya çok yakın oluşu bu bölgedeki kültürlerle ilişki içinde olduğunu gösterir. Bu nedenle bölge ayrı bir önem taşımaktadır.

6.1. Altındere (Avratlar Deresi)

Şenyürek 1958, 1959 ve 1960 yıllarında Hatay Altındere'de (Avratlar Deresi) yaptığı araştırmalarda bazı Paleolitik aletler bulunduğunu belirtmektedir (Şenyürek, 1961:149). Altındere günümüzde hala Antakya'nın içinden akmakta ve Asi Nehri'ne dökülmekte olan küçük bir deredir.

Altındere bölgesinde ilk Paleolitik alet 1943 yılında askerliğini Antakya'da yapmakta olan Arkeolog Nurettin Can tarafından bulunmuştur. Bu aleti inceleyen Kansu, 1943 yılında bu aleti Chélleen ve daha sonra Acheuléen olarak sınıflandırmıştır. Nurettin Can 1943 yılında Antakya'da Altındere adı verilen bir yatakta, ifadesine göre 1,30m. derinlikte kum tabakaları içinde bulunduğu iki ufak iki yüzeyliyi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsüne getirilmiştir (Kansu bu iki yüzeylilerden bir tanesinin çizimini yayınlamıştır) (Levha 69:1) (Kansu, 1945:293).

Levha 69:1'de gösterilen iki yüzeyli 7,3x6,7x2,8cm. ölçüsünde ve hem alt hem de üst yüzünde kabuktan bir parça bulunmaktadır, diğeri ise 7,1x6,6x3,2cm. ölçüsündedir. Kansu her iki, iki yüzeyliyi de armut biçimli olarak tanımlamaktadır. Fakat çiziminden disk biçimli iki yüzeyliye benzediği

anlaşılmaktadır. Çizimden aletin ucunun sonradan kırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu aletin açık sarı renkli olduğu, çizimi yayınlanmamış olanının ise oldukça koyu sarı renkli olduğu söylenmektedir. Her iki alet üzerinde de patina olduğu belirtilmektedir (bkz. Kansu, 1945:293).

1957 yılında yapılan araştırmalar esnasında Nurettin Can'ın 1943 yılında iki yüzeyli ve kazıyıcı bulunduğu yer taranmıştır. Antakya'nın batı kenarında bulunan Altındere'ye Antakya'da aynı zamanda Avratlar Deresi denilmektedir. Asi Nehri'ne dökülen bu dere yazın kurumaktadır. Bu derenin batısında uzanan bir seki üzerinde yapılan araştırma esnasında yüzeyden 3 iki yüzeyli ile 3 yonga bulunduğu belirtilmektedir. Bu alandan toplanan ve hepsi de çakmaktaşıdan yapılmış olan aletlerin üzerindeki patina kahverengi ile sarı arasında değişmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:186).

Levha 69:2'de gösterilen iki yüzeylinin uç kısmı kırılmıştır. Aletin her iki yüzü ve dip kısmı işlenmiş olmakla beraber, üst ve alt yüzlerde kabuktan bazı kısımlar bırakılmıştır. Yürek biçimli formlara yaklaşan bu aletin kenarları hafifçe dışbükeydir. Üzerinden çıkarılan yonga yüzleri sığdır. Levha 69:3'de gösterilen alet yürek biçimli formlara yaklaşan sivri uçlu bir iki yüzeylidir. Kenarları dışbükey olan bu iki yüzeylinin de yonga yüzleri sığdır. Bu aletin üst ve alt yüzü ile dip kısmı işlenmiş olmakla beraber, her üç kısımda da kabuktan parçalar kalmıştır. Bu iki yüzeylide üst yüz daha kabarıktır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:186).

Nurettin Can tarafından bu alanda bulunan ve Kansu tarafından incelenen ve çizimi yayınlanan küçük iki yüzeyli, çizimden ve Ankara Üniversitesi, Antropoloji ve Etnoloji kürsüsünde korunan aslında görülebileceği gibi oval bir biçim göstermektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:187).

1958 yılında Altındere'de, 1957'de alet toplanan alanda yapılan yeni bir araştırmada, üçü tam ve birinin de büyük kısmı korunmuş olan, 4 iki yüzeyli, bir yarım iki yüzeyli, bir iki yüzeyli parçası ve bir içbükey kazıyıcı bulunmuştur (Şenyürek, 1958:60). Bu aletlerin Altındere'nin batısında bulunan ve Belediye Caddesi üzerindeki köprüde dere seviyesinden

yüksekliği 13–15m. olan bir sekinin üstünü örten ve kalınlığı 1m. kadar olan bir çakıl tabakası içinden çıktığı belirtilmektedir (Şenyürek, 1958:61).

Bulunmuş olan iki yüzeylilerden biri mızrak biçiminde (Levha 70a) ve diğeri de yürek biçimindedir (Levha 70b:1). Diğer iki el baltasında ise sivri bir uç yerine hafifçe dışbükey bir ağız görülmektedir (Levha 70b:2, Levha 71a). Böylece, burada düz ağızlı iki yüzeylilerin mevcut olduğu görülmektedir. Levha 71b:1’de gösterilen yarım iki yüzeylinin de düz kenarlı bir örneğe ait olması muhtemeldir. Levha 71b:2’de gösterilen parça iki yüzeylinin dip kısmına aittir. 1958 yılında bulunan iki yüzeyliler üzerindeki yonga yüzleri, 1957’de toplanan örneklerde olduğu gibi sıgıdır. Uzunluğu 90mm., genişliği 60mm. ve kalınlığı 27,3mm. olan içbükey kazıyıcının (Levha 71b:3), Altındere’de bulunan iki yüzeyliler ile aynı kültüre, yani Üst Acheuléen (Micoquien) kültüre ait olduğu belirtilmekte ve Clactonien tekniği ile yapıldığı söylenmektedir (Şenyürek, 1958:61).

Altındere’de 1958 yılında toplanan 4 örnek ile 1957’de toplanan 3 iki yüzeyliden ve Nurettin Can tarafından 1943 yılında bulunan örnekten oluşan iki yüzeyli örneklerinin minimum ve maksimum ölçüleri Çizelge 2’de gösterilmiştir (Şenyürek, 1958:62).

Çizelge 2.1943 Yılında Nurettin Can’ın ve 1957–1958 Yıllarında Şenyürek ve Bostancı’nın Bulduğu 8 Adet İki Yüzeyliden Alınan Ölçüler

8 El Baltasının Ortalama ve Minimum-Maksimum Ölçüleri			
	Uzunluk	Genişlik	Kalınlık
Ortalama	89,72mm.	67,07mm.	38,75mm.
Minimum Maksimum	72,5–109mm.	58–80mm.	31–52mm.

Kaynak: Şenyürek, 1958:62

Paleolitik aletler Antakya’nın batı kenarında bulunan ve aşağı kısmı şehrin mahalleleri arasından geçen Altındere’nin batısında uzanan bir seki içinden çıkmaktadır. Paleolitik aletleri içeren bu seki Belediye Caddesi üzerinde bulunan köprüde dere tabanının 13–15m. üstünde durmaktadır. Paleolitik aletler Belediye Caddesi’nin köprünün batısında kalan kısmı ile

güneyde bulunan tarlalar içinde bulunmaktadır. Aletler, tarlaları örten sıg toprak örtüsünün altında bulunan ve kalınlığı 1m. civarında olan bir çakıl tabakası içinden çıkmaktadır. Belediye Caddesi'nin güney kıyısındaki kesitte bu çakıl örtüsünün, dere tarafından oyulmuş olan Pliosen Dönem'e ait marnlı arazi üzerinde durduğu söylenmektedir. Burada Pliosen Dönem'e ait marn ile Pleistosen'e ait olan çakıl yatağı arasında bariz bir düzensizliğin olduğu belirtilmektedir. Bu çakıl tabakası Asi Nehri'nin bir kolu olan Altındere'nin, o zamanki vadi tabanını genişlettiği yani hızının azalmış olduğu, bir dönemde biriktirilmiştir (Şenyürek, 1961:150).

Altındere'nin batısında uzanan 13–15m.'lik sekinin üstünde, daha yüksek yani daha eski bir sekinin olduğu söylenmektedir (30–35m.). Bu daha eski seki içinde herhangi bir alete veya fosil kalıntıya rastlanmamıştır. Ayrıca, köprünün hemen yanında dere tabanından yüksekliği 3,5m. olan bir menderes sekisinin olduğu belirtilmektedir (Şenyürek, 1961:151).

Altındere'de bulunmuş olan Paleolitik aletler çakmaktaşı veya kuvarsitten yapılmıştır. Aletlerin çoğunun üzerindeki patinanın rengi kahverengi ile sarı arasındadır. Bir iki yüzeyli koyu kahverengi bir patina göstermektedir. Bir diskte de patina beyazdır (Şenyürek, 1961:151).

Levha 72a'da gösterilen örnek, uzunluğu 94,5mm., genişliği 67,5mm. ve kalınlığı 37mm. olan üçken biçiminde bir iki yüzeylidir. İki yüzeylinin üst yüzü alt yüzünden daha kabarıktır. Aletin sol kenarının alt kısmı sonradan kırılmıştır. Sağlam olan sağ kenarın düz olduğu görülür (Şenyürek, 1961:151).

Levha 72b'de gösterilen iki yüzeylinin uzunluğu 117mm., genişliği 77mm. ve kalınlığı 41mm.'dir. Aletin dip kısmında kabuk bulunmaktadır. Üst yüzü alt yüzünden daha kabarık olan bu aletin sol kenarı sonradan kırılmıştır. Aletin sağlam olan sağ kenarı, dışbükeydir. Yandan bakıldığı zaman bu kenarın hafifçe "S" şeklinde olduğu görülmektedir (Şenyürek, 1961:151).

Levha 73a'da gösterilen yürek biçimindeki küçük iki yüzeylinin uzunluğu 74mm., genişliği 63mm. ve kalınlığı 43mm.'dir (Şenyürek, 1961:151). İki yüzeylinin dip kısmında düz olan topuk korunmaktadır. Aletin

her iki yüzü de kabarıklıkla beraber, üst yüzü alt yüzünden daha kabarıktır. Üst yüzün orta kısmında bir omurga veya sırt dikkat çekmektedir. Aletin üst yüzünün uç kısmından koparılmış olan yongalar biraz geride bir basamak meydana getirmiştir. Aletin kenarları zedelenmiş olmakla beraber, kenarların "S" şeklinde olmadıkları ve dışbükey oldukları görülmektedir (Şenyürek, 1961:152).

Levha 73'de gösterilen iki yüzeylinin uzunluğu 105,5mm., genişliği 67mm. ve kalınlığı da 48mm.'dir. Her iki yüzü ile dip kısmı işlenmiş olan bu aletin üst yüzü alt yüzünden biraz daha kabarıktır. Aletin üst ve alt yüzlerinde kabuk parçaları bulunmaktadır. Aletin, hafifçe yıpranmış olan sol kenarının dışbükey olduğu görülmektedir. Sağ kenardan büyük bir yonganın koparılmış olmasından dolayı bu kenar içbükeydir. Yandan bakıldığı zaman, sol kenarın düz olmasına karşılık sağ kenarın hafifçe "S" şeklinde olduğu gözlemlenmektedir (Şenyürek, 1961:152).

Levha 74a'da gösterilen örneğin uzunluğu 97mm., genişliği 67mm. ve kalınlığı 38,5mm. olan sivri uçlu bir iki yüzeylidir. Görünüşe göre bu aletin uç kısmı, olasılıkla üretim sırasında kırılmış ve yan tarafta yeniden bir uç yapılmıştır. İki yüzeylinin üst yüzü alt yüzünden biraz daha kabarıktır. Kenarların düz olduğu görülmektedir (Şenyürek, 1961:152).

Levha 74b'de gösterilen örnek, uzunluğu 102,5mm., genişliği 68,5mm. ve kalınlığı 45,5mm. olan bir iki yüzeylidir. Bu aletin alt yüzünün hemen hemen düz olmasına karşılık üst yüzü kabarıktır. İki kenar dip kısmına doğru birbirine yaklaşmaktadır. Aletin dip kısmında kabuk bulunmaktadır (Şenyürek, 1961:152).

Levha 75a'da gösterilen örnek, uzunluğu 88,5mm., genişliği 77mm. ve kalınlığı 37mm. olan tamamlanmamış bir iki yüzeylidir (Şenyürek, 1961:152). Alt yüzü düz ve üst yüzü kabarıklıkla olan bu iki yüzeylinin üst yüzünün uç ve kenar kısımlarından bazı yongalar koparılmıştır. Bu aletin alt yüzünün sadece uç kısmından birkaç yonga koparılmıştır. Aletin üst ve alt yüzlerinde kabuk parçaları bulunmaktadır. Yandan bakıldığı zaman her iki kenarın da düz olduğu görülür. Üstten bakıldığı zaman, kenarlar hafifçe dışbükeydir (Şenyürek, 1961:153).

Levha 75b'de gösterilen iki yüzeylinin kenarları ve uç kısmı büyük ölçüde zedelenmiştir. Bu aletin uzunluğu 120mm., genişliği 84mm. ve kalınlığı 44,5mm.'dir. Bu aletin üst ve alt yüzlerinin kabarıklığı hemen hemen aynıdır. Bu aletin ölçüleri Nurettin Can'ın 1943 yılında bulduğu ilk örneğin uzunluk ve genişliğine yakındır. Buna karşılık bu iki yüzeyli Nurettin Can'ın bulduğu örnekten biraz daha kalındır. Kansu'nun bu alet için verdiği ölçüler 122x84x35mm.'dir. Uç kısmının kırık olması dolayısıyla bu aletin orijinal uzunluğunun 1943 yılında bulunan ilk örneğinkinden biraz daha fazla olması muhtemeldir. Kansu, bu iki yüzeyliyi Micoquien (Üst Acheuléen) olarak değerlendirmiş ve aynı yerde bulunmuş olan diğer buluntulardan ayırmıştır (Şenyürek, 1961:153).

Levha 76a'da gösterilen iki yüzeylinin uzunluğu 87,5mm., genişliği 61mm. ve kalınlığı 42mm.'dir. Oval biçimde olan bu örneğin uç kısmı dışbükey bir ağız göstermektedir. Ağızın orta kısmı kullanma sonucunda düzelmiştir. Bu aletin üst yüzü, hemen hemen düz olan alt yüzünden çok daha kabarıktır. Yandan bakıldığı zaman, aletin sol kenarının "S" şeklinde olmasına karşılık sağ kenarının düz olduğu görülür (Şenyürek, 1961:153). Aletin uç kısmından koparılan yongalar üst yüzün orta kısmında bir basamak meydana getirmiştir. Üstten bakıldığı zaman sol kenarın dışbükey olmasına karşılık sağ kenarın düz olduğu gözlemlenebilir (Şenyürek, 1961:154).

Levha 76b'de gösterilen örnek, uzunluğu 69mm., genişliği 59,5mm. ve kalınlığı 35,5mm. olan düz ağızlı bir iki yüzeylidir. Disk biçimli olan bu örneğin ağız kenarı dip kısmına paralel olmayıp eğimli durmaktadır. Bu aletin üst yüzü alt yüzünden daha kabarıktır. Üst yüzün orta kısmında dip kısmına kadar uzanan bir omurga görülmektedir. Yandan bakıldığı zaman aletin sol kenarının "S" şeklinde olduğu görülür. Üstten bakıldığı zaman, bu kenar dışbükeydir. Buna karşılık kısa olan sağ kenar, önden bakıldığı zaman içbükeydir (Şenyürek, 1961:154).

Levha 77a'da gösterilen örnek, uzunluğu 102mm., genişliği 61mm. ve kalınlığı 50mm. olan bir nacaktır. Aletin ağız kısmı biraz zedelenmiş olmakla beraber, bir nacak olduğu açıktır. Her iki yüzü de işlenmiş olan bu aletin üst, alt ve dip kısımlarında kabuktan büyük parçalar bulunmaktadır. Aletin dip

kısımında üst ve alt yüzlerin kabarıklığı hemen hemen aynı olduğu halde uç kısmında üst yüzün kabarıklığı daha fazladır. Üstten bakıldığı zaman düz olan sağ ve sol kenarların birbirine hemen hemen paralel oldukları görülür. Yandan bakıldığı zaman, aletin sol kenarı düzdür. Buna karşılık sağ kenar üst yüze doğru içbükeydir (Şenyürek, 1961:154).

Levha 77b'de gösterilen örneğin çekirdekten yapılmış nacak veya kıyıcı olduğu söylenmektedir (Şenyürek, 1961:154). Bu aletin uzunluğu 68,5mm., genişliği 71,5mm. ve kalınlığı 44mm.'dir. Yani genişliği uzunluğundan daha fazladır. Üst yüzü alt yüzünden daha kabarık olan bu aletin üst ve alt yüzlerinden birkaç yonga koparmak suretiyle keskin, geniş ve hemen hemen düz bir ağız meydana getirilmiştir. Böylece, çok basit bir şekilde yapılmış olmasına rağmen keskin bir alet elde edilmiştir (Şenyürek, 1961:155).

Levha 78a'da gösterilen aletin uzunluğu 67,5mm., genişliği 54,5mm. ve kalınlığı 17mm. olan yongadan yapılmış iki yüzeyli veya uçtur. Bu aletin uç kısmı kırılmıştır. Zamanında aletin uzunluğunun şimdikinden daha fazla olduğu açıktır. Aletin topuğu ile vurma yumrusu kaldırılmıştır. Böylece aletin dip kısmı inceltirilmiştir. Dip kısmının bir sapa takılmış olması muhtemeldir (Şenyürek, 1961:155).

Levha 78b'de gösterilen alet yongadan yapılmıştır ve uzunluğu 86mm., genişliği 73mm. ve kalınlığı 26mm.'dir. Kalın bir yongadan yapılmış olan bu aletin topuğu hazırlanmıştır. Bu aletin alt yüzünde, vurma yumrusunun altında kalan kısımdan bazı yongalar koparılmıştır. Bu suretle belirgin olan vurma yumrusunun bir kısmı da kaldırılmıştır. Vurma yumrusunun karşısındaki kenarın üst yüzü de işlenmiştir. Böylece, vurma yumrusunun karşısında muntazam olmayan içbükey bir kenar meydana gelmiştir. Aletin sol kenarının alt yüzü de işlenmiştir. Bu kalın yonga aletin bir ön kazıyıcı ve aynı zamanda bir kenar kazıyıcı olarak kullanılmış olması muhtemeldir (Şenyürek, 1961:155).

Levha 79a'da gösterilen aletin uzunluğu 61mm., genişliği 52mm. ve kalınlığı 16,5mm. olan bir kenar kazıyıcıdır. Bir kenarı her iki taraftan işlenmiş durumdadır (Şenyürek, 1961:155). Çiziminden, bu aletin Acheuléen

gelenekli Moustérien özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Levha 80:1'de gösterilen örnek, 68mm. uzunluğunda, 52,5mm. genişliğinde ve 21,5mm. kalınlığında kazıyıcıdır. Aletin vurma yumrusunun karşısındaki kenarı ile sol kenarı her iki yüzden de işlenmiştir. Aletin alt yüzünden koparılan yongalar vurma yumrusunun bir kısmını da kaldırmıştır. Bu alet hem bir ön kazıyıcı hem de bir kenar kazıyıcı olarak kullanılmış olabilir (Şenyürek, 1961:155). Bu örneğin uç kısmı Altındere'de bulunan diğer aletlerinkinden daha sivridir (Şenyürek, 1961:156).

Levha 80:2'de gösterilen örnek, çevresinin önemli bir kısmı işlenmiş olan bir yuvarlak kazıyıcıdır. 49,5x46x17mm. ölçülerinde olan bu kazıyıcının kenar kısımlarında görülen düzelti oldukça diktir (Şenyürek, 1961:156).

Levha 81:1'de gösterilen örnek, 61x55,5x48mm. ölçülerinde olan çekirdekten yapılmış bir kazıyıcıdır. Levha 81:2'de gösterilen örnek ise 75mm. uzunluğunda, 71mm. genişliğinde ve 31mm. kalınlığında yine çekirdekten yapılmış bir diskettir. Beyaz patina gösteren bu diskin her iki yüzü de dışbükeydir. Levha 79b'de gösterilen örnek de uzunluğu 70mm., genişliği 60mm. ve kalınlığı 27mm. olan yongadan yapılmış bir diskettir (Şenyürek, 1961:156).

Levallois tipte bir çekirdek Levha 82'de gösterilmiştir. 85,5x78x36mm. ölçülerinde olan bu örnek tipik bir Levallois çekirdektir. Üst yüzünden büyük bir yonga koparılmış olan bu çekirdeğin alt yüzü dışbükeydir (Şenyürek, 1961:156).

İki yüzeylilerin üretiminde kullanılan taşların, örs üzerinde yontma tekniği ile koparıldıkları anlaşılmaktadır. Altındere'de bulunmuş olan iki yüzeyliler üzerindeki yonga yüzlerinin genellikle sığ olduğu söylenmektedir. İki yüzeyliler arasında en çok görülen tipler yürek biçimlilerdir. Bunları da üçken ve pisi balığı biçiminde olanlar takip etmektedir. Altındere endüstrisi içinde, ince ve sivri uçlu tipik Micoquien iki yüzeyliler mevcut değildir. Üstten bakıldığı zaman iki yüzeylilerin çoğunda kenarların dışbükey olduğu görülür. Üstten bakıldığı zaman, kenarları düz olan örneklere daha seyrek rastlanmaktadır. Aletlere yandan bakıldığı zaman bunların çoğunluğunda kenarların düz olduğu görülür. Kenarları "S" şeklinde olan örnekler

azınlıktadır. Düz ağızlı iki yüzeyliler, yani nacaklar arasında da kenarlar üstten bakıldığı zaman, çoğunlukla dışbükeydir. Bu grupta da, yandan bakıldığı zaman kenarların düz olduğu ve “S” şeklinin azınlıkta olduğu görülmektedir. Altındere'de bulunmuş olan iki yüzeylilerin çoğunda aletin üst yüzü alt yüzünden daha kabarıktır. İki yüzeyliler ile nacakların yarısında dip kısmı da işlenmiştir. Altındere'de bulunmuş olan iki yüzeylilerin bazılarının üzerinde kabuktan parçaların korunduğu görülmektedir (Şenyürek, 1961:157). Mevcut 21 iki yüzeyli ve nacağın ölçüleri Çizelge 3'de gösterilmiştir. Çizelge 4'de ise bu örneklerin ölçülere göre dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 3. Şenyürek'in 1958–1960 Yıllarında Altındere'de Bulduğu 21 Adet İki Yüzeylinin ve Nacağın Ölçüleri

21 El Baltasının Ortalama ve Minimum-Maksimum Ölçüleri			
	Uzunluk	Genişlik	Kalınlık
Ortalama	93,75mm.	68,79mm.	40,52mm.
Minimum	68,5-122mm.	58-84mm.	31-52mm.
Maksimum			

Kaynak: Şenyürek, 1961:158

Çizelge 4. Şenyürek'in 1958–1960 Yıllarında Altındere'de Bulduğu 21 Adet İki Yüzeylinin ve Nacağın Uzunluk Ölçülerinin Dağılışı

21 El Baltasının Ölçülere Göre Dağılımı	
60-69mm.	2
70-79mm.	4
80-89mm.	2
90-99mm.	6
100-109mm.	4
110-119mm.	1
120-129mm.	2

Kaynak: Şenyürek, 1961:158

Altındere'de iki yüzeyliler ile birlikte bulunmuş olan yonga aletlerin bir kısmı Clactonien tekniği ile ve bir kısmı da Levallois tekniği ile yapılmıştır (Şenyürek, 1961:158). Altındere'de bulunan örneklerin ışığında, Altındere endüstrisinin Üst Acheuleén'in, çok az Micoquien eğilimi gösteren geç bir safhası olarak kabul edilebileceği söylenmektedir (Şenyürek, 1961:159).

Leakey ve Howell Yakın Doğu'nun Üst Acheuléen ve Micoquien endüstrilerini Riss-Würm buzularasına dayandırmaktadır. Böylece, Altındere endüstrisinin ve bunu ihtiva eden 13–15m.'lik sekinin Riss-Würm buzularasına (Geç İnterpluvial Dönem) ait olması muhtemeldir. Gerçekten Riss-Würm buzularası safhasında deniz seviyesinin yükselmiş olması, denizden 23km. uzaklıkta bulunan Altındere'nin yatağını derinliğine kazacak yerde aşındırma suretiyle genişletmesine yol açmış olabilir (Şenyürek, 1961:159). 13–15m.'lik sekinin üstünde uzanan 30–35m.'lik sekinin Orta Pleistosen'e ait olması muhtemeldir (Şenyürek, 1961:159).

6.2. Antınözü İlçesi

Bostancı 1954 yılında yaptığı araştırmalar esnasında Hatay İli'nde Altınözü İlçe merkezinin güney doğusunda, bir sekinin yüzeyinde bir iki yüzeyli bulmuştur (Harita 11–12) (Şenyürek, Bostancı, 1958b:184). 1956 yılında Altınözü'nde yapılan araştırmada ilçe merkezinin biraz güney doğusunda ve ilçe merkezi ile ilk buluntu yeri arasında bir tarla içinde bir iki yüzeyli ile üç yonga alet bulunmuştur. 1954'de bulunmuş olan alet tuğla renginde bir patinaya sahiptir. 1956 yılında bulunan aletlerin patina rengi ise bazı örneklerde açık kahverengi bazılarında ise gridir. Altınözü'nde toplanan aletlerin hepsi de çakmaktaşıdan yapılmıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:185).

1954 yılında bulunmuş olan iki yüzeyli, Levha 83:1'de gösterilmiştir. Mızrak biçimli olan bu iki yüzeylinin ucu kırıktır ve üst yüzü alt yüzünden daha kabarık, yani daha dışbükeydir. Bu aletin üst yüzünde yonga yüzleri sıgıdır. Bu örneğin Micoquien'in ince ve sivri uçlu küçük iki yüzeylilerine benzediği söylenmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:185).

Levha 83:2'de gösterilen iki yüzeyinin üst yüzü alt yüzünden daha kabarıktır. Bu aletin kenarları hafifçe dışbükeydir. Dip kısmı işlenmiş olan bu iki yüzeylide yonga yüzleri sıgıdır ve alt yüzün dip kısmında kabuktan bir parça kalmıştır. Armut biçiminde olan bu iki yüzeyinin uç kısmı kırılmıştır. Kırılan uç kısmında bir kenar oluşmuş ve bu kenar bir süre kullanılmıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:185).

Levha 83:3'de gösterilen alet, üçgen biçimine yaklaşan bir kazıyıcıdır. Orta kalınlıkta olan bu kazıyıcı Levellois tekniği ile yapılmıştır. Levha 83:4'de gösterilen alet kalın bir kazıyıcıdır. Levha 83:5'de gösterilen alet iki kenarı işlenmiş bir kazıyıcıdır. Vurma yumrusunun kaldırıldığı anlaşılmaktadır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:185). Aletin sadece üst yüzünün yarıdan biraz fazlası işlenmiştir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:186).

6.3. Tıkalı Mağara

Şenyürek, (1958:57); 1958 yılında deniz seviyesinden 83m. yükseklikteki yeni bir mağarada sondaj çalışması yaptığından ve bu mağaraya Tıkalı Mağara adını verdiğiinden bahsetmektedir. Bu mağara tavanının yakınına kadar molozla dolmuştur. Doğal bir mağara olan Tıkalı Mağara, kalker oluşumun içinde açılmıştır.

Tıkalı Mağara, Hatay İl merkezinin güneybatısında, Samandağ İlçesi'nin kuzeybatısında Mağaracık Köyü yakınında (Harita 12) ve daha önce kazılan Birinci (Merdivenli) ve İkinci Mağara'lar arasında fakat daha yüksekte, deniz seviyesinden 83m. yükseklikte bulunmaktadır. Bu mağarada 1958 yılının Eylül ayında yapılan kazıda, 470cm. uzunluğunda ve 260–400cm. genişliğinde bir açma açıldığı belirtilmektedir. Böylece, tavanının yakınına kadar molozla dolu olan mağara ağzının batı kısmı tamamıyla açılmış bulunmaktadır (Şenyürek, 1959:9). Haziran ve Eylül aylarında yapılan kazılarda, ağızdan itibaren mağaranın 4m. içine girildiği belirtilmektedir (Şenyürek, 1959:10).

Haziran ayında kazılan açmada moloz yığınının alt kısmında Roma Çağı'na ait üç künke rastlanmıştır. Eylül ayında yapılan kazıda Paleolitik

tabakanın yüzey toprağının 180cm. altında başladığı anlaşılmıştır. Mağaranın ağız kısmında altta yer alan Paleolitik Dönem tabakasının kalınlığı ise 135–145cm. arasında değişmektedir. İçinde yer yer kırmızı toprak ceplerde bulunan sarı renkte toprağa sahip olan Paleolitik tabakada, kalker çimentosu oluşumlarının da olduğu söylenmektedir. Paleolitik tabakanın alt seviyesi içinde, Paleolitik aletlerle fosil memeli hayvanlara ait kemik-diş ve ocak izleri görülen kalker çimentosu ile yapışmış çok sert bir tabaka bulunmaktadır. Bu sert kısım içinde kazıya devam etmek çok güçleştiğinden Paleolitik tabakanın altında bulunan kum yığınının sadece bir noktada inildiği ve kazıya bu sert kısım içinde yüzey toprağından 300cm. derinlikte son verildiği belirtilmektedir (Şenyürek, 1959:10).

Tavanının yakınına kadar dolmuş olması nedeniyle mağara ağzının toprak seviyesinin üstünde kalan kısımlarının üç ayrı geçit gibi görüldüğü söylenmektedir. Yapılan kazıda bu üç ağzın toprak yüzeyinin hemen altında birleştiği ve böylece bir tek ağız oluşturdukları görülmüştür. Biraz doğuda yine dolmuş iki ağız daha görülmüşse de bunların Tıkalı Mağara'ya bağlanıp bağlanmadıkları tespit edilememiştir (Şenyürek, 1958:58).

Tıkalı Mağara'nın güneye bakmakta olan ağzının genişliği, toprak dolgusu seviyesinde 23m.'dir. 1958 yılında mağara ağzının sadece batı kısmında sondaj yapıldığı belirtilmektedir (Şenyürek, 1958:58).

Mağara ağzının batı kısmında 3x6m.'lik bir sondaj açılmış ve 1m. kazıldıktan sonra çukur daraltılarak 3x4m.'lik bir kısımda derine inilmiştir. Dolgunun üst kısmında bir sütuna ait parçalarla Geç Hellenistik ve Roma Çağı'na ait çanak-çömlek parçaları bulunmuştur. Dolgu içinde mağaranın ağzına doğru uzanan Roma Çağı'na ait üç künk tespit edilmiştir. Mağaranın tavanının yakınına kadar doldurulmuş olmasının sebebinin anlaşıldığı belirtilmektedir. Seleuceia Pieria şehrinin Roma Çağı insanların bu su borularını korumak için mağarayı tavanı yakınına kadar molozla doldurdukları söylenmektedir (Şenyürek, 1958:58).

Bu sondajda, 160–190cm. derinlikte çanak-çömlekle birlikte bir iki çakmaktaşı parçası bulunmuştur. Çanak-çömlek kırıntıları 190cm. derinlikte sona ermiş ve yer yer kırmızı toprak bulunan sarı bir toprak tabakası

görülmüştür. Tahrip edilmemiş olan bu sarı toprak tabakası içinde tipik çakmaktaşı aletlere rastlanmıştır. Bu sarı toprak tabakasının 325cm. derinliğe kadar devam ettiği belirtilmektedir. Yani bu Paleolitik tabakanın kalınlığı 135cm.'dir. Bu sarı toprak tabakası içinde tipik çakmaktaşı aletler bulunmakla beraber, çok az hayvan kemiğine rastlanmıştır (Şenyürek, 1958:58).

325cm. derinlikte ve sarı toprak tabakasının altında, kuzeyden güneye doğru meyilli olan, bir deniz kumu birikintisinden bahsedilmektedir. Bu deniz kumu birikintisi bugünkü deniz seviyesinin 80m. üstündedir. Bu kum birikintisinin üstünde büyük kaya parçaları bulunmaktadır (Şenyürek, 1958:59).

Tıklı Mağara'nın Paleolitik tabakalarında bulunmuş olan aletlerin çoğunluğu çakmaktaşıdan yapılmıştır. Yongalar arasında sert kumtaşıdan yapılmış birkaç örneğe de rastlanmıştır. Aletlerin üretiminde kullanılan çakmaktaşının ve bunların üzerindeki patinanın rengi değişkendir (Şenyürek, 1959:11).

Tıklı Mağara'nın ağız kısmında tespit edilen tabaka içinde Paleolitik aletler arasında en sık görülen tipler, Birinci (Merdivenli) Mağara'nın Üst Levallois-Moustérien kültüre ait olan IV. ve V. tabakalarında olduğu gibi, uçlar (Levha 84) ve kazıyıcılardır (Levha 85 ve Levha 86:1-2). Bunlara ilaveten, bu tabakada bir kenarı körleşmiş olan iki bıçak örneği (Levha 86:3), iki küçük disk ve orta büyüklükte bazı Levallois yongalar bulunmuştur (Levha 87:1, 3-4) (Şenyürek, 1958:59).

Bu tabakada bulunan aletlerin çoğunluğu, Levallois kültürün bir karakteristiği olan hazırlanmış topuğa sahiptir. Diğer taraftan bu aletlerin yine önemli bir kısmı daha çok Moustérien kültürde görülen basamak pulcuklu düzelti göstermektedir. Bulunmuş olan aletlerin en küçüğünün uzunluğu 30,5mm. ve en büyüğünün ise 98mm.'dir. Fakat bunların dörtte üçünde uzunluk 42-64mm. arasındadır (Şenyürek, 1958:59).

Tıklı Mağara endüstrisinin Levallois endisi yüksektir. Topukları hazırlanmış olan örnekler çoğunluğu oluşturmaktadır (Şenyürek, 1959:11). Tıklı Mağara endüstrisinde hazırlanmış olan topukların bir kısmı düz, bir

kısmı da dışbükeydir (Levha 88:1–5). Dışbükey örnekler arasında Levalloisien kültürde görülen çatı biçimli topuk formuna sık sık rastlanmaktadır (Levha 88:4–5) (Şenyürek, 1959:12).

Topuğu korunmuş olan 770 örneğin 56'sının (% 7,27) topuğu iki yüzlüdür (Levha 88:6–7). Bunların bir kısmında topuğun sağ ve sol yanları üzerinde düzelti görülmektedir. Topuğun sağ ve sol yanları veya bunların birisi, hazırlanmış olmakla beraber ortada keskin bir köşe oluşturan örneklerde bu gruba dahil edilmiştir. Topuğu korunan 770 örneğin 247'sinde yani % 32,07'sinde tek bir faset görülmektedir. Bu örnekler Clactonien tekniği ile yapılmıştır (Şenyürek, 1959:12). Mevcut alet ve yongalar arasında topukları hazırlanmış olanlar çoğunluğu oluşturmakla beraber, Clactonien tekniği ile yapılmış olanlar azınlığı oluşturmaktadır. Tıkalı Mağara endüstrisinin dilgi endisi % 3,55'dir, yani dilgilere ender rastlanmaktadır (Şenyürek, 1959:13).

Tıkalı Mağara endüstrisinde tipolojik Levallois endisi % 56,61'dir. Tıkalı Mağara endüstrisinin kazıyıcı endisi % 45,45'dir. Bu endüstride kazıyıcıların oldukça önemli bir yer işgal ettikleri görülmektedir. Tıkalı Mağara Charantien endisi % 12,25'tir. Tıkalı Mağara endüstrisinin sırtlı bıçak endisi % 0,98 gibi çok küçük bir oran göstermektedir. Mevcut örnekler arasında iki yüzü işlenmiş sivri uçlu kaba bir parçanın küçük bir iki yüzeyinin uç kısmına ait olması muhtemeldir (Levha 88:11). Bunun dışında iki yüzeylilere ait kalıntılar bulunmamıştır (Şenyürek, 1959:13). Acheuléen endis % 1,22 ve iki yüzeyli endis % 0,24'tür yani her iki endis de küçüktür (Şenyürek, 1959:14). Aletlerin uzunlukları 30,5-98mm. arasında değişmektedir. Aletlerin dörtte üçünde uzunluk 42-64mm. arasındadır (Şenyürek, 1959:17).

Uçlar: Mevcut 44 işlenmiş ucun 36'sı Levallois ve sekizi de Moustérien tiptedir (Levha 89–90, Levha 91:1–2, Levha 92:3–4, Levha 93:1–3 ve Levha 98:4). Büyük kısmı üçgen biçiminde olan Levallois uçlar arasında klasik Levallois tipler çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunları üst yüzleri köşe şeklinde olan örnekler takip etmektedir. Sadece üç örnek diagonal Levallois tipi temsil etmektedir. Sekiz örnek (5 Levallois ve 3 Moustérien) uzun uçları

temsil etmektedir. Bunlardan bir tanesi uzun Levallois dilgi üzerine yapılmıştır (Levha 92:3). Uçlar arasında, iki küçük örnek bulunmaktadır. Bu küçük örneklerden bir tanesinde vurma yumrusu kaldırılmıştır. Bir örnek üzerinde kısa sap görülmektedir. Bir örnek almaşık düzelti göstermektedir (Levha 91:1). Bir örneğin uç kısmında, üst yüzün her iki kenarı da işlenmiştir. Aynı zamanda aletin alt yüzünde bir kenar düzeltilenmiş, üst yüzünde ise alt yüz üzerinde bulunan düzeltinin bittiği yerden başlamak üzere, düzelti uygulanmıştır (Levha 91:2). Böylece, bu örnek iki yüzeyle düzelti ve almaşık düzelti arasında birleşmektedir. İki ucun dip kısımları üst ve alt yüzlerden bazı yongalar koparılmak suretiyle inceltilmiştir. Diğer bir örnekte ise dip kısmı sadece üst yüzden bir kaç yonga koparılmak suretiyle inceltilmiştir (Şenyürek, 1959:18). Tıklı Mağara'da bulunan uçlar Birinci Mağara'da bulunanlardan biraz daha uzundur (Şenyürek, 1959:19).

Uç ve Kazıyıcı Arasında Olan Örnekler: Bu gruptaki altı örneğin dördü Levallois ve ikisi de Moustérien tiptedir (Levha 92:5–6 ve Levha 93:9). Örnekler düzeltili Levallois ve Moustérien uç grubuna dahil edilmiştir. Bir örnekte vurma yumrusunun kaldırılmış olduğu görülmektedir. Bir örnek almaşık düzelti göstermekte ve diğer bir örnekte de topuk, uç kısmındadır (Levha 93:9) (Şenyürek, 1959:19).

Pseudo-Levalloisien Uçlar: Üç örnek Pseudo-Levallois uç tipindedir (Levha 91:3 ve Levha 96:3–4). Her üç örnekte de hazırlanmış olan topuk kalındır (Şenyürek, 1959:19).

Mekik Biçimli Alet: Tıklı Mağara kazılarında sadece bir örnek bulunduğu belirtilmiş (Şenyürek, 1959:19). Alet hakkında bilgi verilmemiştir.

Kazıyıcılar (Levha 88:9–10, Levha 93:4–8 ve Levha 94–95): Bulunmuş olan 95 kazıyıcı arasında çeşitli kazıyıcı tipleri bulunmaktadır (Şenyürek, 1959:19). 27 kazıyıcının sırt kısmında kabuk bulunmaktadır. Tıklı Mağara'da bulunan kazıyıcıların ortalama uzunluğu Birinci Mağara'nın V. tabakasında bulunanların ortalamasına yakındır (Şenyürek, 1959:20).

Ön Kazıyıcılar: Mevcut iki örnekten biri Üst Paleolitik formda tipik bir ön kazıyıcıdır (Levha 97:4). Bu örnek aynı zamanda bir kenar kazıyıcı olarak da kullanılmış olabilir (Şenyürek, 1959:20).

Taşkalem: Tıkalı Mağara kazılarında bir tane taşkalem bulunmuştur o da iyi yapılmamıştır (Levha 97:3) (Şenyürek, 1959:20).

Taş Delgiler: Biri tipik ve ikisi de atipik olmak üzere 3 delgi bulunmuştur (Levha 97:5) (Şenyürek, 1959:20).

Sırtlı Bıçak: Tıkalı Mağara kazılarında sırt kısımları körleşmiş olan 4 bıçak örneği bulunmuştur. Bunlardan biri, kesiti üçken biçiminde olan bir Levallois dilgi üzerine yapılmıştır ve biri de küçüktür (Şenyürek, 1959:20).

Tıkalı Mağara kazılarında 28 doğal sırtlı bıçak (Levha 96:1–2), üç çontuklu alet (Levha 97:7) ve 9 dişlemeli alet (Levha 92:1 ve Levha 96:5–7) bulunmuştur. Bunlardan sadece bir tanesinde dişçikler uç kısmında bulunmaktadır (Levha 97:8). Bir yonga üzerinde alt yüzde düzelti (Levha 98:3) ve bir yonga üzerinde de almaşık düzelti görülmektedir. Altı yongada her iki yüz üzerinde düzelti görülmektedir (Levha 98:1–2). Tıkalı Mağara kazılarında çakmaktaşıdan yapılmış üç kıyıcı alet bulunmuştur. Levha 97:6'da gösterilen örneğin bir kenarı işlenmiş ve bir köşesi de gaga biçiminde hazırlanmıştır (Şenyürek, 1959:21).

Tıkalı Mağara kazılarında 9 disk bulunmuştur (Levha 99:1–2). Bu disklerin ortalama uzunluğu 42,94mm.'dir (Şenyürek, 1959:21).

Bulunmuş olan 53 çekirdeğin bir kısmı Levallois ve bir kısmı da disk biçimlidir. Levallois tipte olan disk biçimli çekirdeklere (Moustérien) daha sık rastlanmaktadır (Şenyürek, 1959:21).

Tıkalı Mağara'da tamamlanmış aletlerle birlikte, yongaların, çekirdeklerin, döküntülerin ve vurgaçların bulunmuş olması bu mağaranın bir iskan yeri olmakla beraber aynı zamanda bir atölye olduğunu da göstermektedir (Şenyürek, 1959:22).

Günümüzde ağız kısmından itibaren bir hayli kazılmış olan giriş boşluğu, insitu gibi görünmeyen sedimanlarla dip kısmına doğru tıkanmıştır. Bununla birlikte, doğu duvarı kenarında ve tavana yakın kısımlarında asılı olarak eski kazılardan arta kalmış olan dolgu kalıntıları vardır. Üstte gri renkli Holosen seviyenin altında bulunan kıvılcımlı Pleistosen seviyeler, çok sayıda yontmataş endüstri ögesi içermektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:165). Kazılmış alanlarda ise Orta Paleolitiğe ait parçalar ile Klasik

Çağlara ait çanak-çömlek parçaları karışık olarak bulunmaktadır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:166).

6.4. Merdivenli Mağara

Alman Jeoloğu Klaus Hormann'ın Samandağ, Mağaracık Köyü yakınında bulunan bir mağaradan bahsetmesi üzerine, Enver Bostancı 1954 yılında jeologla bu mağaraya gitmiş ve yüzeyden çakmaktaşı ve bazı fosil hayvan kemikleri toplamıştır. Enver Bostancı 1956 yılında tekrar bu bölgeye gelerek bu mağarada bir sondaj yapmıştır. Bu sondajda Paleolitik Dönem'e ait çakmaktaşı aletler, fosil hayvan dişleri, kemikleri ve insana ait bazı kalıntılar bulunmuştur. Bu sondajdan sonra Bostancı'nın teklifi üzerine bu mağarada Şenyürek ve Bostancı birlikte kazı yapmaya karar vermişlerdir. Birinci Mağara (Merdivenli) adını verdikleri bu mağarada 1956 ve 1957 yıllarında kazı yapmışlardır (Şenyürek, Bostancı, 1958a:147). Bu kazılardan birincisini 1956 yılı Haziran ayında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi adına, ikincisini 1956 yılı Eylül ayında Türk Tarih Kurumu adına ve üçüncüsünü de 1957 yılı Haziran ayında yine Türk Tarih Kurumu adına yapmışlardır (Şenyürek, Bostancı, 1958a:148).

Merdivenli* Mağara Hatay İl merkezinin güneybatısında, Samandağ İlçesi'nin kuzeybatısındaki Mağaracık Köyü'nde bulunmaktadır (Harita 11–12). Bu köy Samandağ İlçe merkezine 4,5km. mesafede Seleuceia Pieria şehrinin kenarında kurulmuştur (bkz. Bostancı, 1967:19). Musa Dağı'nın güney eteklerinde Miosen Dönem'e ait kalkerler içinde bulunmaktadır (Şenyürek, Bostancı, 1958a:149). Bu kalker arazide birçok mağara bulunmaktadır (Bostancı, 1967:20).

Çevlik Beldesi ve Mağaracık Köyü arasında Mağaracık Köyü'nün kuzeybatısında Musa Dağı yamacı üzerinde bulunan Merdivenli Mağara'nın,

* Bu mağara daha önce kazıldığı için Birinci Mağara olarak adlandırılmıştır fakat bu mağaranın ağzının üst kısmında Seleuceia Pieria şehri sakinleri taş kestikleri için amfi tiyatro şeklinde merdivenler meydana getirmişlerdir. Bostancı, (1967:19); mağaraya Merdivenli Mağara dediği takdirde herkesin hangi mağara olduğunu kolaylıkla anlayabileceğini söylemektedir. Böylece mağaraya Merdivenli Mağara denmeye başlanmıştır.

giriş boşluğunun uzunluğu 23m., genişliği 8m., günümüz tabanından tavanına kadar olan yüksekliği ise 5m.'dir. Bugünkü deniz seviyesinden 36–39m. yüksekte olan mağaranın ağız güneye bakmaktadır. Mağara, giriş boşluğundan içeriye doğru bir koridorla devam etmektedir ve belki başka boşlukları da bulunmaktadır. Dolayısıyla görüldüğünden daha büyük olma olasılığının olduğu söylenmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:165).

Bu mağarada yapılan kazılarda mağaranın Roma Çağı'nda bir taşocağı olarak kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Mağaranın batı duvarından kesilmiş olan taş blokları mağaranın içinde işlenmiştir. Taşçılar mağara tabanının önemli bir kısmını kazmışlar, buralardaki kültür tabakalarını karıştırmışlar ve bu yerleri molozlarla doldurmuşlardır. Mağaranın üst kısmında bulunan kayalar oyularak taştan bir merdiven yapılmıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958a:150).

Siyah humuslu topraktan oluşan en yeni kültür tabakası I. çukurun kuzey kenarında 35cm., kaya altında 25cm. kalınlığındadır. Açık kahverenginde olan II. kültür tabakasının kalınlığı I. çukurun kuzey duvarında 51cm.'dir. Diğer taraftan, bu tabaka kaya altında 118cm. kalınlığa ulaşmaktadır. Siyah topraktan oluşan III. tabakanın kalınlığı I. çukurun kuzey duvarında 39cm. ve kaya altında 50cm.'dir. III. kültür tabakasının altında ve IV. kültür tabakasının üstünde tavandan düşmüş taşlardan oluşan verimsiz bir kısım bulunmaktadır. I. çukurda nispeten seyrek ve IV. çukurla kaya altında daha sık olan bu ince taş tabakası III. ve IV. kültür tabakaları arasında bir zamana denk gelmektedir. Koyu kahverenginde olan IV. kültür tabakası I. çukurun kuzey duvarında ve kaya altında 47cm. kalınlığındadır. Bu tabakanın orta kısmında kalker çimentosu ile yapışmış olan ve kemiklerle çakmaktaşı aletleri içeren sert bir kat bulunmaktadır (Şenyürek, Bostancı, 1958a:151). Bu sert kısım özellikle IV. çukurda ve kaya altında geniş bir alan kaplamaktadır. IV. kültür tabakasının altında bulunan V. tabaka daha açık renkli sarımsı topraktan oluşmaktadır. Bu tabakanın kalınlığı I. çukurun kuzey duvarında 58cm. olduğu halde kaya altında, 191cm.'ye ulaşmaktadır. I. çukurda bu tabakanın tamamıyla bir kültür tabakası olmasına karşılık kaya altında bu tabakanın alt kısmı verimsizdir ve bu kısımda büyük kaya

parçaları göze çarpmaktadır. I. çukurda V. kültür tabakasının altında ve kum tabakalarının üst kısmında tavandan düşmüş büyük kaya parçaları görülmektedir. IV. çukurda ve kaya altında bu büyük taş parçaları kumun üst kısmında ve V. tabakanın alt kısmında bulunmaktadır. Mağaranın kazılmış bütün kısımlarında kum tabakasının üst kısmında büyük kaya parçaları ile karşılaşmıştır. Kumun üst kısmında duran bu taş parçaları deniz kumunun biriktiği zamanla mağaranın Üst Levalloiso-Moustérien kültürünün sahipleri tarafından iskanı arasında uzun bir zamanın geçmiş olduğuna işaret etmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958a:152).

Mağaranın kazılan kısımlarında büyük kaya parçalarının altında deniz kumu ile karşılaşmıştır. Deniz kumu I. çukurun kuzey duvarında 230cm., kaya altında ise 364cm.'dir. Yani kuzeyden güneye doğru meyilli olan kum tabakası I. çukurun kuzey duvarında bugünkü deniz seviyesinden 36,70m. ve kaya altında 35,36m. yükseklikte durmaktadır. Bu deniz kumu mağaranın doğu-batı duvarlarında ve tavanında görülen tatlı su menşeli kumtaşı kalıntılarından daha yenidir (Şenyürek, Bostancı, 1958a:152).

I. çukurda kum birikintileri içinde yüzeyden itibaren 571cm. derinliğe kadar inilmiştir. Bu, mağarada inilen en derin seviyedir. Bu derinliğe kadar kum içinde 7 tabaka tespit edilmiştir. Yukarıdan itibaren kum tabakalarının renkleri ve I. çukurun kuzey duvarındaki kalınlıkları Çizelge 5'de gösterilmiştir (Şenyürek, Bostancı, 1958a:152).

Çizelge 5. Merdivenli Mağara'nın Kum Tabakaları ve Kalınlıkları

Kum Tabakası	Yapı ve Renk	Kalınlık(cm)
1	Gevşek, gri kum	80
2	Kırmızı kum	10
3	Pekişmiş, açık gri kum	48
4	Gevşek, siyah kum	40
5	Gevşek, sarı kum	63
6	Gevşek, siyah kum	50
7	Gevşek, sarı kum	50

Kaynak: Şenyürek, Bostancı, 1958a:153

571cm. derinlikte kazıya son verildiği zaman 7. kum tabakasının altında daha sert sarı bir kum şeridi görünmüş. Bu kum tabakalarının daha derinlere indiği anlaşılmaktadır. Daha derine inilemediğinden bu kum yığınlarının altında daha eski bir iskan tabakasının bulunup bulunmadığı tespit edilememiştir (Şenyürek, Bostancı, 1958a:153).

Kum tabakaları, mağaranın Üst Levalloiso-Moustérien kültürünün sahipleri tarafından iskan edilmeden önceki bir çağda deniz baskınına uğradığını göstermektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958a:153).

Deniz menşeli Miosen kalkerleri içinde açılmış olan bu mağara daha sonra tatlı su baskınına uğramış ve bunun sonucunda tavanına kadar içinde fosil memeli hayvan kalıntıları ve gastropod kavkaları bulunan bir kumtaşı dolgusu ile dolmuştur. Sonradan bu dolgu aşınmış ve mağaranın alt kısmında deniz kumu tabakaları birikmiştir. Deniz çekildikten sonra mağara uzunca bir müddet boş kalmış ve sonra Üst Levalloiso-Moustérien kültürün sahipleri tarafından iskan edilmiştir. Üst Levalloiso-Moustérien kültürden sonra nispeten kısa bir müddet boş kalan mağara bu defa Üst Paleolitik (Aurignacien) kültürün sahipleri tarafından iskan edilmiştir. Üst Paleolitik insanlar mağarayı terk ettikten sonra, Roma Çağı'nda taş ocağı olarak kullanılıncaya kadar mağara, görünüşe göre, tekrar boş kalmış ve Roma

Çağı'ndan zamanımıza kadar sadece arada sırada çobanlara bir sığınak vazifesi görmüştür (Şenyürek, Bostancı, 1958a:155).

Mağarada tespit edilen beş kültür tabakasından en üstte bulunan I.'si Roma Çağı'na ve bunun altında bulunan II. ve III. kültür tabakaları Üst Paleoliğe (Aurignacien) aittir. II. ve III. kültür tabakaları dilgiler, kazıyıcılar ve taşkalemlerle karakterize edilmektedir. IV. ve V. kültür tabakaları uçlar ve kazıyıcılarla karakterize edilen Üst Levalloiso-Moustérien kültürü temsil etmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958a:151).

Mağarada yapılan sondaj iki kültürün var olduğunu ortaya koymuştur. Bunlardan ilki kalın tabakalardan çıkmış olan Levalloiso-Moustérien kültürüdür. Merdivenli Mağara'nın IV. ve V. kültür tabakaları uçlar ve kazıyıcılarla karakterize edilmektedir. Diğer II. ve III. kültür tabakalarının da Üst Paleolitik Aurignacien kültüre ait olduğu anlaşılmıştır. Bu kültürde de Levalloiso-Moustérien özellikler hakimdir. Sadece taşkalemlerle ön kazıyıcılar ve dilgiler bu kültürü daha eski olan IV. tabakadan ayırmaktadır (Bostancı, 1967:20).

Bulunan aletler, çok eski bir dilgi kültürünün bulunduğu açıkça göstermektedir. Merdivenli Mağara Aurignacien kültürüne ait örnekler Levha 100'de gösterilmiştir. Düzeltisiz uzun dilgiler çoktur (Levha 100:1). Bir tarafı işlenmiş dilgiler bulunduğu gibi Aurignacien uçları da tipiktir. Levha 100:4'de gösterilen uç, işçilik bakımından Moustérien uçlarda olduğu gibi muntazam bir düzelti göstermektedir. Kazıyıcılar nadir olarak ele geçmektedir. Küçük ön kazıyıcı örnekler de bulunmuştur. Büyük bir yongaya yapılmış bir ön kazıyıcı da tipiktir (Levha 100:7) (Bostancı, 1967:21).

Taşkalemlerden beş tanesi Levha 100'de 5-6 ve 8-10 no'lu çizimlerde gösterilmiştir. Levha 100:5'de gösterilen tipik bir kenar taşkalemidir. Bu taşkalem bir yongaya yapılmıştır. Yonganın üst kısmı yanlamasına işlenmiş ve kenar kısmından bir yonga çıkarılarak taşkalem yapılmıştır. Bu tip taşkalemler Üst Paleoliği karakterize eder (Levha 100:5). Levha 100:6, 10'da diğer kenar taşkalemlere ait örnekler gösterilmiştir. Levha 100:10'da gösterilmiş olan alet, teknik bakımdan Levha 100:5'de gösterilen ile aynı özelliğe sahiptir. Üst kısım yanlamasına işlenmiş ve kenardan keskin bir yüz gösteren yerden bir yonga koparılmıştır. Levha 100:6'da gösterilen alette bir

kenar taşkalemdir. Dilginin ucuna yapılan bu taşkalem iki yonga koparılmak suretiyle yapılmıştır. Diğer taşkalemler, flüt ağızlı ve çok yüzlü olanlarıdır ki bunlardan bazıları yongalar ve bazıları da blok çakmaktaşı parçalarına yapılmışlardır. Çok yüzlü taşkaleme bir örnek Levha 100:8'de gösterilmiştir. Bu taşkalem iki taraflıdır ve her iki uçtan da birçok yonga çıkartılarak çok yüzlü iki taraflı bir taşkalem meydana getirilmiştir. Çok yüzlü taşkalemler Kanal Mağarası'nda da bulunmuştur fakat onlar kalın dilgilere yapılmıştır. Bu taşkalemler Üst Paleolitik örneklerdir ve Merdivenli Mağara'daki Üst Paleolitik kültür daha eski bir kültürdür. Bu da Üst Paleolitik tipteki aletlerin yongalara yapılmış olmasından anlaşılmaktadır. Flüt ağızlı taşkalemler Moustérien tip yongaların ya ucuna ya da yonganın topuğuna yapılmıştır. Bu tip örnekler Kanal Mağarası'nda da mevcuttur. Yalnız Merdivenli Mağara'da yongalar üzerinde bulunan flüt ağızlı taşkalemler Orta Paleolitik'te bulunan örneklerle çok benzer (Bostancı, 1967:21).

Merdivenli Mağara Üst Paleolitik Aurignacien kültürünün yaşı Würm I buzulu ile Würm II buzulu arasına rastlamaktadır. Kanal Mağarası'ndaki kültürle olan benzerlikler az olmakla beraber birbirini takip eden dönemlerde yapılmış oldukları söylenmektedir. Kanal Mağarası Aurignacien kültüründe bulunan elamanların morfolojik yapısı, Merdivenli Mağara Aurignacien'inden daha genç olduğunu göstermektedir. Buluntulara göre kronolojik sıraya koymak gerekirse Merdivenli Mağara Levalloiso-Moustérien'ini, Aurignacien takip etmekte ve sonra Kanal Mağarası Aurignacien insanları buraya gelip yerleşmiş gözükmektedir. İki mağara arasındaki ilişkiler sadece morfolojik yönden kurulmuştur (Bostancı, 1967:22).

Merdivenli Mağara'da kültür katlarına ait kazıların tamamen bittiği söylenmektedir. İki sezon devam eden kazılarda Levalloiso-Moustérien katlardan birçok alet toplanmıştır (Bostancı, 1967:22). Tipik bulunan bazı aletlerin çizimleri Levha 101 ve Levha 102'de gösterilmiştir. Bu aletler, Orta Paleolitiğin en tipik örnekleridir (Bostancı, 1967:23).

Merdivenli Mağara'da çıkan işlenmiş yonga üzerine uçların kalın olmadıkları görülür. Levha 102:1-2'de gösterilen aletler yonga üzerine uçlara ait örneklerdir. Aynı zamanda bu uçların alt yüzlerinde düzeltmeler mevcuttur.

Uzunlukları sırası ile 62, 58 ve 63mm., genişlikleri 56, 47 ve 51mm., kalınlıkları ise 14, 11 ve 12mm.dir. Alt yüzü işlenmemiş uçlar da mevcuttur. Bunlara örnek Levha 102:5'de gösterilmiştir. Uzunluğu 101mm., genişliği 40mm. ve kalınlığı 13mm.'dir. Uçların büyük bir kısmı standart Levallois tiptedir (Levha 101:1, 4, 6–8; Levha 102:1–2, 5). Üçgen şeklinde olan işlenmiş uçlardan ikisinin alt yüzünde düzeltiller mevcuttur (Levha 101:6–7). Bir tanesinin alt yüzü düzeltisizdir (Levha 101:4) (Bostancı, 1967:23).

Bir yonga delici olarak kullanılmıştır. Üçgen biçimde olan yonganın uç kısmı delici olarak kullanılmıştır (Levha 101:8). Delici görevini gören uç o kadar çok kullanılmıştır ki bir tarafı cilalanmıştır (Bostancı, 1967:23).

Kazıyıcılar arasında da tipik örnekler bulunmaktadır. Kazılarda çıkan en tipik kazıyıcı Levha 101:3'de gösterilmiştir. Yonganın bir kenarı düz bir hat şeklinde düzeltilemiş ve yonganın uç kısmı yanlamasına kesilmiştir. Kenar kazıyıcılar, Orta Paleolitik kültürlerini karakterize eden en tipik aletlerdir. Bu kazıyıcılar yongaların üzerine yapılmışlardır. Merdivenli Mağara'da Levallois tekniğinin hakim olmadığı Moustérien tabakalarda flüt ağızlı taşkalemler bulunmuştur. Bunlar da yongaların üzerine yapılmıştır. Bu taşkalemler, Aurignacien katlarda bulunan flüt ağızlı taşkalemlere benzemektedir. Levha 102:4 ve 6'da flüt ağızlı taşkalemler görülmektedir. Bu taşkalemlerin ikisinin de topuğun kenarına yapılmış olduğu söylenmektedir. Taşkalem tekniğinin Orta Paleolitik'te de yaygın olduğu bilinmektedir. Fakat taşkalem çeşitlerinin en güzel örnekleri Üst Paleolitik Dönem'de görülmektedir (Bostancı, 1967:24).

Merdivenli Mağara'da V. ve IV. Kültür Tabakası (Üst Levallois-Moustérien Kültür)

V. Kültür Tabakası (Levha 103–104)

Uçlar (Levha 103:4, 7, 10–14 ve Levha 104:5–7 ve 9–14): Mağaranın karıştırılmamış kısımlarında, V. kültür tabakasında çoğunluğu üçgen biçiminde ve ufak bir kısmı da yaprak biçiminde olan 45 uç bulunmuştur (Şenyürek, Bostancı, 1958b:171). Bunların büyük bir çoğunluğunda topuk hazırlanmıştır. Uçların çoğunluğu orta kalınlıktadır. Diğerleri ince veya daha da nadir olmak üzere kalındır. Kenarlarda küçük düzeltiller görülmektedir.

Kalın bir yonganın üzerine yapılmış olan bir örneğin üst yüzünün büyük bir kısmı işlenmiştir (Levha 104:9). Uçların büyük bir kısmı standart Levallois tiptedir (Levha 104:11, 13). Birkaç örnek diyagonal Levallois tipindedir (Levha 103:14 ve Levha 104:14). Uçların 18'inde üst yüzde köşeli bir sırt vardır. 45 ucun sadece ikisinde sapı inceltmek amacıyla vurma yumrusundan bir iki küçük yonga koparılmıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:172).

Kazıyıcılar (Levha 103:1, 5–6, 8 ve Levha 104:1–4 ve 8): Mağaranın bu kültür tabakasında 48 kenar kazıyıcı bulunmuştur. Kazıyıcıların büyük kısmında topuk hazırlanmıştır. Kazıyıcıların 36 tanesinde bir kenar ve 12 tanesinde ise iki kenar düzeltilenmiştir. Kazıyıcıların büyük çoğunluğunda kenarlar dışbükey, küçük bir kısmında ise kenarlar düzdür (Şenyürek, Bostancı, 1958b:172). Bir kazıyıcının işlenmiş iki kenarından biri içbükey ve diğeri de dışbükeydir. 48 kazıyıcının sadece bir tanesinde vurma yumrusundan bir iki küçük yonga koparılmıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:173).

V. kültür tabakasında, uçlara ve kazıyıcılara ilaveten, çok sayıda yonga bulunmuştur. Bu yongalar arasında orta büyüklükte bazı Levallois örnekleri dikkat çekmektedir (Levha 103:2–3). V. kültür tabakasında işlenmiş veya kullanılmış kemik aletlere rastlanılmamıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:173).

IV. Kültür Tabakası (Levha 105–106)

Uçlar (Levha 105:11–17 ve Levha 106:7–16): Bulunan 36 ucun çoğunluğu üçgen ve kalan küçük bir kısım da yaprak biçimindedir. V. kültür tabakasında görülen tipler bu tabakada da devam etmektedir (a.g.y). Bu tabakada üst yüzde köşeli bir sırt bulunan uçlarda, V. kültür tabakasına göre bir artma görülmektedir. Uçların çoğunluğunda topuk hazırlanmıştır. Bunların beşinde topukta birden fazla yüzçük ve dördünde ise bir faset vardır. Bir ucun dip kısmı her iki taraftan bir sap meydana getirecek şekilde işlenmiştir (Levha 106:9). Bir uç Chatelperron tipi hatırlatmaktadır (Levha 106:8) (Şenyürek, Bostancı, 1958b:174).

Kazıyıcılar (Levha 105:5–10 ve Levha 106:1–6): 43 kazıyıcı örneğe bakıldığında, V. kültür tabakasında bulunan tiplerin devam ettiği görülür.

Kazıyıcıların 32 tanesinde bir kenar ve 11'inde iki kenar işlenmiştir. Bunların büyük bir kısmında kenarlar dışbükey ve diğerlerinde düzdür. Kazıyıcıların çoğunluğunda topuk hazırlanmıştır. Sadece iki kazıyıcının alt yüzünde düzelti vardır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:175).

Bu aletlere ilaveten, IV. kültür tabakasında aralarında Levallois örneklerin de görüldüğü birçok yonga bulunmuştur (Levha 105:1-4). Bu yongalardan bazılarının üzerinde kullanıldıklarını gösteren izler mevcuttur. Bu tabakada Levallois yongalarının diğer yongalara oranı V. kültür tabakasında olduğundan daha azdır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:175).

Genel olarak IV. tabaka endüstrisinin, V. tabakada görülen endüstrinin daha gelişmiş bir devamı olduğu söylenebilir. Endüstrinin Levallois karakteri V. tabakada, IV. tabakada olduğundan daha barizdir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:175).

V. ve IV. kültür tabakalarında bulunan uç ve kazıyıcıların uzunlukları Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Merdivenli Mağara V. ve IV. Kültür Tabakalarında Bulunan Uç ve Kazıyıcıların Ölçüleri

	Uçların Ortalama ve Minimum-Maksimum Uzunlukları	Kazıyıcıların Ortalama ve Minimum-Maksimum Uzunlukları
V. Kültür Tabakası	52,96mm.(33,3-89,5mm.)	55,16mm. (39-87,5mm.)
IV. Kültür Tabakası	52,52mm. (37-92,6mm.)	53,39mm. (35-81,5mm.)

Kaynak: Şenyürek, Bostancı, 1958b:175

Şenyürek, Bostancı, (1958b:177); Merdivenli Mağara'da IV. kültür tabakasının, bol miktarda sarkıt parçalarını ve orta kısımda kalker çimentolu sert bir katı barındırdığını, bunların da bu dönemde yağışın artmış olduğunu gösterdiğini söylemektedirler. Bu nedenle, Merdivenli Mağara'nın IV. kültür tabakasının Würm I'in maksimum ilerleyişi ile çağdaş olması muhtemeldir.

Üst Paleolitik (Aurignacien) Kültür

III. ve II. kültür tabakaları tarafından temsil edilen Üst Paleolitik kültür, özellikle II. tabakada mağaranın önemli bir kısmında Roma Çağı'nda tahrip edilmiştir. Kaya altına gelmekte olan ve tahrip edilmemiş olan alanda görülen durum Roma Çağı'nda burada çalışmış olan taşçıların, II. kültür tabakasını kazdıklarına ve tabanı tesviye ettiklerine işaret etmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:177).

III. kültür tabakasında kazıyıcıların kaybolduğu, üçgen uçların çok azaldığı ve sonunda kaybolduğu ve bunların yerine dilgilerin, uzun Aurignacien uçların, ön kazıyıcıların, yuvarlak, dik ve burunlu kazıyıcıların ve taşkalemlerin hakim olduğu görülmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:177).

III. Kültür Tabakası (Levha 107–108)

Uç ve Dilgiler (Levha 107): Bulunmuş olan 14 ucun dokuzu bir veya iki kenarında geniş düzelti göstermektedir. Diğerleri düzeltisizdir. Uçlar çoğunlukla uzun ve dardır. Yalnız III. kültür tabakasının alt kısmında bulunmuş olan üçgen 3 uç Üst Levalloiso-Moustérien örnekleri hatırlatmaktadır ve alttaki tabakadan karışmış olabilir. Bu uçların 11 tanesinde, yandan bakıldığı zaman, alt yüz içbükeydir. Levalloiso-Moustérien tipe yaklaşan 3 uçta ise alt yüz düzdür. Uçların dört tanesinin az-çok bükük olduğu söylenmektedir. III. kültür tabakasında bulunmuş olan 14 ucun sadece ikisi Chatelperron tipe yaklaşmaktadır. Karıştırılmış olan ikinci çukurda bulunan Chatelperron tipteki ucun III. tabakaya ait olması muhtemeldir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:178).

Bulunmuş olan 14 dilginin beşinde bir veya iki kenar düzeltilidir. Bunların 9 tanesi kullanıldıklarını gösteren izler taşımaktadır. Üç dilgi üzerinde kabuk bulunmaktadır. 11 örnekte alt yüzün içbükey olduğu görülmektedir. Dört örneğin uçtan bükük olduğu söylenmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:178).

Ön Kazıyıcılar: Üç ön kazıyıcı bulunmuştur. Bir ön kazıyıcının kenarlarında bunun aynı zamanda bir bıçak olarak kullanıldığını gösteren izlerin olduğu söylenmektedir. İki ön kazıyıcının alt yüzü hafifçe içbükeydir. Bunlardan bir tanesinin bükük olduğu belirtilmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:178).

Deliciler: Mağaranın karıştırılmamış olan kısımlarında 5 delici bulunmuştur. (Şenyürek, Bostancı, 1958b:179). Daha fazla bilgi verilmemiştir.

Taşkalemler: Üç taşkalem bulunmuştur (Levha 108:1–3). Taşkalemlerden ikisinin ağız kısmı büküktür. Levha 108:1'de gösterilen taşkalemin diğer ucu bir delici olarak kullanılmış olabilir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:179).

II. Kültür Tabakası (Levha 109–110)

Uç ve Dilgiler: Mağaranın karıştırılmamış kısımlarında bulunmuş olan 6 uçtan üçü uzun-dar ve üçü de üçken biçimindedir. Uçların hiçbirinde kenarlarda düzelti bulunmamaktadır. Kenarlar sadece kullanım izleri göstermektedir. Bunların üçünde, yandan bakıldığı zaman, alt yüz içbükeydir. İki uçun bükük olduğu söylenmektedir. Bu tabakada Chatelperron tip uçlara rastlanılmamıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:180).

Bulunmuş olan 18 dilginin sadece dördünde bir veya iki kenar işlenmiştir (Levha 109:1, 3, 5, 8). Diğer dilgiler düzeltisizdir ve sadece kullanım izleri taşımaktadır. 12 örnekte alt yüz içbükeydir. Bu dilgilerden yedisinin, uçlardan bükük oldukları söylenmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:180).

Ön Kazıyıcılar: Yedi ön kazıyıcı bulunmuştur (Levha 110:4–7, 9). Levha 110:7'de küçük bir ön kazıyıcı görülmektedir. Ön kazıyıcıların çoğunda bir veya iki kenarda bu kenarların da kullanıldıklarını gösteren izler vardır. Beş ön kazıyıcıda alt yüz içbükeydir. İki örneğin bükük olduğu söylenmektedir (Şenyürek, Bostancı, 1958b:180).

Burunlu Kazıyıcılar: İki burunlu kazıyıcı bulunmuştur. Levha 110:3'de gösterilen örnek iyi yapılmış ve dik yüzlü burunlu kazıyıcıdır. Bunun bir kenarı, kullanıldığını gösteren izler taşımaktadır. İkinci örnek kalın bir yongadan yapılmıştır (Şenyürek, Bostancı, 1958b:180).

Delici: Mağaranın karıştırılmamış kısımlarında sadece bir örneğin bulunduğu söylenmektedir (Levha 109:10) (Şenyürek, Bostancı, 1958b:181). Alet hakkında bilgi verilmemiştir.

Taşkalemler: Mağaranın karıştırılmamış kısımlarında üç taşkalem bulunmuştur (Levha 110:1–2). Taşkalemlerden ikisinin bükük olduğu, bir

tanisinin ise oldukça kalın olduğu söylenmektedir (Levha 110:1) (Şenyürek, Bostancı, 1958b:181).

II. ve III. kültür tabakalarında bulunan uç, dilgi, ön kazıyıcı ve taşkalemlerin ortalama ölçüleri Çizelge 7'de gösterilmektedir.

Çizelge 7. Merdivenli Mağara II. ve III. Kültür Tabakalarında Bulunan Uç, Dilgi, Ön Kazıyıcı ve Taşkalemlerin Ölçüleri

		Ortalama ve Minimum- Maksimum Uzunluk	Ortalama ve Minimum- Maksimum Genişlik	Ortalama ve Minimum- Maksimum Kalınlık
Merdivenli Mağara: II. Tabaka	Uç (6 örnek)	54,65mm. (38,4-58,5mm.)	28,66mm. (18,5-36mm.)	8,78mm. (6,6-12mm.)
	Dilgi (18 örnek)	63,90mm. (45,5-93mm.)	24,52mm. (16,4-30,7mm.)	8,15mm. (5-14,5mm.)
	Ön kazıyıcı (7 örnek)	45,72mm. (39,3-53,4mm.)	23,12mm. (14-29mm.)	8,74mm. (5-13mm.)
	Taş kalem (3 örnek)	47,50mm. (40-54,5mm.)	29,13mm. (24-37,7mm.)	13mm. (10,5-17,5mm.)
Merdivenli Mağara: III. Tabaka	Uç (14 örnek)	59,53mm. (49-82,2mm.)	28,86mm. (22-41mm.)	9,74mm. (5,3-16,3mm.)
	Dilgi (14 örnek)	71,83mm (57,5-102mm.)	25,66mm. (20-33,6mm.)	9,52mm. (4,2-14,4mm.)
	Ön kazıyıcı (3 örnek)	47,16mm. (41-58mm.)	27,80mm. (24,7-32,7mm.)	10,13mm. (9-11,4mm.)
	Taş kalem (3 örnek)	52,53mm. (43,6-65mm.)	27,96mm. (21-34,5mm.)	10,36mm. (6,7-13,2mm.)

Kaynak: Şenyürek, Bostancı, 1958b:182

Minzoni-Déroche, (1993:149); bu mağarada ele geçen Üst Paleolitik Dönem buluntu topluluğunu tipolojik özellikleri açısından Kanal

Mağarası'ndakilere benzetmektedir.

Güleç, ve diğ., (1997:252); Merdivenli Mağara'da daha önceki kazılarda dokunulmamış sedimanlara rastlandığını belirtmektedirler. Fosil kemiklerin korunma durumunun iyi olduğu ve bol miktarda kemiğin bulunduğu söylenmektedir. Bu sedimanların Orta ve Üst Paleolitik kültürü verdiği söylenmektedir.

6.5. Kanal Mağarası

Antakya İl merkezinin güneybatısındaki Samandağ İlçesi'nin kuzeybatısında Mağaracık Köyü yakınındadır. Musa Dağı'nın denize bakan yamaçları üzerinde olup Akdeniz'e yaklaşık 300m. uzaklıktadır. Akdeniz'in bugünkü seviyesinden ise 20m. yüksektedir. Kanal Mağarası ile Merdivenli Mağara arasında 500m. kadar bir mesafe bulunmaktadır. Roma su kanalının çok yakınında yer almaktadır. Kanalın denize doğru aktığı istikamette durulursa mağaranın ağzının sol tarafta, dip kısmının da sağ tarafta kaldığı gözlenmektedir (Harmankaya, Tanındı, 1997:Kanal Mağarası).

Kanal Mağarası, Miosen kalkerleri içinde açılmıştır. Mağaracık Köyü'nden çok Çevlik Mevkii'ne yakındır ve Çevlik Karakolu'na 200m. mesafededir (Harita 12-13). Bu mağara 12 Eylül 1966 tarihinde Hamit Gülseren'in haber vermesi üzerine bulunmuş ve kazısı yapılmaya başlanmıştır. Mağara önünde yapılan araştırmada Üst Paleolitik dilgi kültürünün bulunduğu anlaşılmıştır. Yapılan kazıda bol miktarda yonga ve dilgi alet toplanmıştır (Bostancı, 1967:27).

Roma Çağı'nda kanal yapımı nedeniyle bir mağara harabesi haline gelmiş olan bu sitin mağara olmadığı da ileri sürülen bir savdır. Bir mağara olmaktan öte mağara kompleksi görünümündedir. Roma kanalı çalışmaları sırasında mağara giriş kısmına yakın bir yerden ve bu kısma paralel olarak ikiye ayrılmıştır. Yapılan ayrıntılı incelemeler sonucunda mağaranın olası morfolojisi saptanabilmiştir. Güney-güneybatıya bakan ağız kısmındaki kalıntılar kanal boyunca dikkatle incelendiğinde, mağaranın güneyden kuzeye doğru sıralanan, ortadaki sağlam kalmış üç girişinin bulunduğu fark

edilebilmektedir. Girişlerin karşısındaki kalıntılar, bunların en azından iki gözle ilişkili olabileceklerini göstermektedir. Güney uçta bulunan ve büyük ölçüde tahribata uğramış olan birinci giriş, dolayısıyla kanalın diğer kenarında yalnızca dip kısmı kalmış olan bir boşlukla ilişkili görünmektedir. Dip kısmın girişe göre daha düşük bir kotta olması ise orijininde bu boşluğun eğimli olduğu izlenimini vermektedir. Orijinal tavanı koruyan boşluk parçasının tabanı oldukça kalın ve kalsit örtü ile kaplıdır. Kalsitik tabanın üstündeki dolguların zamanın akışı içinde, suyla süpürülmüş olmaları olasılığı çok yüksektir. Ancak bu kalsit örtünün kanal tabanı ile birleştiği hat incelendiğinde, dolgunun kalsit örtünün ve belki de kanal tabanının altında da devam ettiği görülmektedir. Bostancı'nın sözünü ettiği Levalloiso-Moustérien buluntuların bu seviyeden gelmiş ve yüzeyden toplanmış olma olasılığı yüksektir. Bu boşluk girişten itibaren 20m. uzunluğundadır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:164).

Diğerlerinden daha yuksekte bulunan, üçgen kemerli bir form gösteren ortadaki giriş, gerek dıştan, gerekse kanal yönünden bakıldığında stratigrafi veren, az çok çimentolaşmış, bu nedenle de tahrip olmamış bir dolgu ile geniş ölçüde tıkanmıştır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:165).

Kanalın içinden bakıldığında, buradaki dolgunun ilk boşluğun dolgusu kadar kalın olmadığı görülmektedir. Bu girişin karşı tarafından kanalın açılması sırasında kesilmiş kayaların bulunuşu girişin açıldığı bu gözün yatay uzanımının fazla olmadığını düşündürmektedir. İkinci girişi tıkanmış olan dolguda daha yakın bir zamanda, ancak kimin tarafından yapıldığı anlaşılamayan 1m. genişliğinde, 1,38m. yüksekliğinde ve tabanda yarım metre karelik alan oluşturan bir profil kazısının yapıldığı saptanmıştır. Burada birbirinden farklı 4 seviye gözlemlenmektedir. En üstte kahverengi aktüel tabaka, bunun altında ise kırmızı tonlarda üç ayrı jeolojik seviye yer almaktadır. Son üç seviyede çok sayıda yontmataş endüstri öğeleri ile birlikte kemik parçaları açıkça görülebilmektedir. Yontmataş endüstri Üst Paleolitik görünümlüdür (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:165).

Hemen hemen tamamen tahribata uğramış üçüncü giriş kuzey uçta yer almaktadır ve diğer girişlere göre daha alçaktadır. Girişin karşısında

tamamen çimentolaşmış ve buluntu içeren oldukça kalın bir dolgu bulunmaktadır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:165).

Kanal Mağarası'nda Roma Çağı'nda başlayan tahribat hızla devam etmektedir. İçlerinde çok zengin çakmaktaşı ve fauna kalıntıları bulunan irili ufaklı çimentolaşmış sediman bloklarının duvar örgülerinde kullanıldığı ve etrafa saçılmış bir biçimde sürüklendiği görülmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:165).

Mağaranın ağızı, kaidesi yerde olan bir üçgen şekindedir. Mağaranın kaidesinde sert bir alan bulunmaktadır. Burası içinde aletlerin bulunduğu çimentolaşmış bir tabakayı içermektedir. Tabakanın kanal kesiti tarafından derinliği 1,5m.'dir. Fakat kazılmasının mümkün olmadığı söylenmektedir. Mağaranın orta kısmı kanal tarafından yok edilmiştir. Kanalin Seleuceia Pieria şehri sakinleri tarafından açıldığı ve o dönemde denizin mağara yakınlarında bulunduğu söylemektedir. Kanal Mağarası iskan edildiği zaman denizin etrafındaki düzlükleri tamamen kapladığını çünkü aşağı seviyelerdeki mağaraların (Büyük Mağara ve İkinci Mağara) sadece Roma Devri malzemesi verdiği söylenmektedir (Bostancı, 1967:28).

Minzoni-Déroche, (1993:149); kültür birikintisinin su erozyonu ve sedimanların meyildeki hareketleri sonucunda depolanmış, çimentolaşmış ve karışmış dolgudan ibaret olduğunu kabul etmektedir.

Kanal Mağarası'nda betonlaşmış bir kısmın üstünde tipik dilgi aletler toplanmıştır. Bir de kanalın sağ yan tarafında bulunan mağaranın dip kısmında da dilgilerle, ön kazıyıcılar ve taşkalemler bulunmuştur. Çok dikleşmiş olan bu kesimde daha fazla kazı yapılamadığı belirtilmiştir (Bostancı, 1967:28).

En önemli kısım mağaranın ağızında yani önde ve açıkta bulunan toprak dolgu tabakasıdır. Bu toprak dolgu tabakasından çıkan çakmaktaşıdan yapılmış aletler burada bir dilgi ve yonga kültürünün bulunduğunu ortaya koymuştur. Aurignacien kültürle birlikte bulunan fosil kemikler arasında domuz, geyik cinsleri ile dağ keçilerine ait kemikler bulunmaktadır (Bostancı, 1967:28).

Kanal Mağarası'nda 1966 yılında yapılan sondajdan 1468 adet

Aurignacien kültüre ait çeşitli tiplerde aletler toplanmıştır. Geniş çapta bir kazı yapılamamıştır (Bostancı, 1967:28). Kanal Mağarası önündeki sedimanın tamamen kazılmadığı söylenmektedir (Bostancı, 1967:36).

Kanal Mağarası'nın ön kısmında yapılan kazı neticesinde elde edilen çeşitli aletlerin sınıflandırılması izelge 8'de gösterilmiştir.

Çizelge 8. Kanal Mağarası'nın Ön Kısmında Yapılan Kazı Sonucunda Elde Edilen Çeşitli Aletlerin Sınıflandırılması

1	Dilgi üzerine ön kazıyıcı	52
2	Kısa dilgi üzerine ön kazıyıcı	50
3	Yuvarlak kazıyıcı	7
4	İki taraflı dilgi kazıyıcı	4
5	Kalın dilgi üzerine ön kazıyıcı	10
6	Tipik olmayan dilgi ve yonga üzerine kazıyıcı	6
7	Dik kazıyıcı	6
8	Kenar kazıyıcı	3
9	Dilgi üzerine flüt ağızlı taşkalem	12
10	Yonga üzerine flüt ağızlı taşkalem	11
11	Dilgi üzerine kenar taşkalemi	58
12	Yonga üzerine kenar taşkalemi	4
13	Çok yüzlü taşkalem	8
14	Yassı taşkalem	1
15	Tipik olmayan taşkalem	12
16	Çift taraflı taşkalem	1
17	Testere	1
18	Arkası kütleştirilmiş Chatelperron tip bıçak	6
19	Chatelperron uç	2
20	Font Yves uç	8
21	Düzeltilenmiş dilgi üzerine uç	13
22	Düzeltilenmiş yonga üzerine uç	5
23	Düzeltilenmemiş dilgi	977
24	Düzeltilenmemiş yonga	131
25	Çekirdek	59
26	Üzerinde çok az düzelti bulunan dilgi	15
27	Levallois yonga	6

Toplam 1468

Kaynak: Bostancı, 1967:29–30

Aletlerin tasnifini gösteren Çizelge 8 incelenecek olursa, dilgiler ve dilgiler üzerine yapılmış bulunan ön kazıyıcılarla, taşkalemler büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Kanal Mağarası'nda bulunan kültür esas itibarı ile bir dilgi kültürüdür ve Üst Paleolitik kültürleri kapsamaktadır. Mevcut yongaların Levallois özellikler taşıması, Orta Paleolitik tekniğin bu kültür içinde uygulandığını göstermektedir. Aletlerin yüzde olarak dağılım oranları ve sahip oldukları teknikler, göz önünde bulundurulduğunda, hangi kültürlerle ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Kanal Mağarası'nda elde edilen aletler Ortadoğu Aurignacien kültürleri ile karşılaştırmayı kolaylaştırmıştır. Aletler bir Üst Aurignacien'in yani Gravetien'in bulunmadığını da ispat etmektedir. Mevcut aletler daha çok Alt ve Orta Aurignacien'i karakterize etmektedir (Bostancı, 1967:29).

Dilgiler üzerinde ön kazıyıcılar 52 tanedir. Bu aletlerin üç tip dilgi üzerine yapıldığı görülmüştür. Birincisi kalın ve uzun, dilgiye benzeyen bloklar üzerine yapılan ön kazıyıcılardır (Levha 111:1-3). Bunlardan en büyüğü 71mm. uzunlukta, 26mm. genişlikte ve 16mm. kalınlıktadır. En küçükleri ise 36mm. uzunlukta, 23mm. genişlikte ve 14mm. kalınlıktadır. Bu örnekler normal olarak Ortadoğu'da Alt ve Orta Aurignacien'de bulunan tiplere benzemektedir (Bostancı, 1967:30).

Kanal Mağarası'nda Avrupa'da, Chatelperronien seviyede bulunan Abri Audi ve Chatelperron tiplere benzeyen aletler de bulunmuştur. Aletlerin açık sarı ve koyu kahverengi çakmaktaşıdan yapıldıkları görülmüştür. Genel olarak Merdivenli Mağara'da Levallois-Moustérien İle Aurignacien dönemde kullanılan çakmaktaşı renkleri daha koyudur. Kanal Mağarası'nda siyah renkte çakmaktaşı bulunduğu gibi çoğunluk açık sarı ve kırmızıya kaçan bir tondadır (Bostancı, 1967:30).

Kısa dilgiler üzerinde ön kazıyıcılar 50 tanedir. Bunlar küçük kütleli ve ince dilgilere yapılmışlardır. Bir kısmı sadece ön kazıyıcı olarak kullanılmış ve bir kısmının da her üç cephesi de işlenerek kenar kazıyıcı olarak da kullanılmıştır. Bu tip kazıyıcıların en küçüğü 26mm. uzunlukta ve 22mm. genişliktedir. En büyüğü ise 42mm. uzunlukta ve 29mm. genişliktedir. Bu örneklerle fazla miktarda rastlanmıştır (Bostancı, 1967:30).

Yuvarlak kazıyıcılar 7 tanedir. Bu kazıyıcılar kalın-ince dilgi ve yongalara yapılmışlardır. Bunlar daire şeklinde kazıyıcılardır (Levha 111:9–10). Bazılarında dik düzelti görülür. Bir kısmı ince ve yassıdır. Bir tanesi büyükçe bir yongaya yapılmıştır. Bu aletin çapı 49mm. olup bir daire şeklindedir. En küçük yuvarlak kazıyıcının çapı 25mm.'dir ve kalınlığı ise 9mm.'dir. Bu aletlere Alt ve Orta Aurignacien'de rastlanır (Bostancı, 1967:30). Büyük tipleri Alt Aurignacien'i karakterize eder. Bu çakmaktaşı aletlerin renkleri açık sarı ile koyu kahve arasında değişir (Bostancı, 1967:31).

İki taraflı dilgi kazıyıcılar dört tanedir. Bunlar kısa ve kalın dilgiler olup iki uçlarına kazıyıcı yapılmıştır. Ayrıca bu kazıyıcıların yan kenarlarında da işleme vardır. Bunlardan ikisi iyi yapılmıştır fakat diğer ikisi o kadar tipik değildir. En ince dilgi üzerine yapılmış iki taraflı kazıyıcının uzunluğu 45mm., genişliği 18mm. ve kalınlığı 5mm.'dir. En kalın olan iki taraflı kazıyıcının uzunluğu 27mm., genişliği 20mm. ve kalınlığı 11mm.'dir (Bostancı, 1967:31).

Kalın dilgiler üzerinde ön kazıyıcılar 10 tanedir. Kalın dilgiler üzerinde yapılmış olan kazıyıcılar iki gruba ayrılır. Birinci gruptakiler uzun dilgi şeklinde bloklar üzerine yapılmışlardır (Levha 111:1–3). İkinci gruptakiler kısa-uzun ve kalın dilgiler üzerine yapılmışlardır. Bu kazıyıcıların bir kısmında yanlarda da işleme görülür. Sayıları pek fazla olmayan bu kazıyıcılar tipik aletlerdir ve Alt-Orta Aurignacien seviyelerde görülmektedir. Dilgilerin uçlarına yapılmış olan kazıyıcılar da işçiliğin çok iyi olduğu görülmektedir (Levha 111:1–4). Kanal Mağarası'nda Orta Aurignacien'i karakterize eden burun kazıyıcılar bulunmamıştır (Bostancı, 1967:31).

Tipik olmayan yonga ve dilgi kazıyıcılar dört tanedir. Tipik olmayan dilgilerden kazıyıcılar yapılmıştır. Bu dilgiler ya kırılmış ya da kısa kopmuş dilgilerdir. Kazıyıcılar o kadar tipik olmamakla birlikte iyi bir işçilik göstermektedir. Diğer tipik olmayan kazıyıcılar küçük ve büyük yongalar üzerine yapmışlardır. Kazıyıcıların bazılarında yanlarda ve bazılarında sadece uç kısımlarında düzelti görülmektedir (Bostancı, 1967:32).

Dik kazıyıcılar 6 tanedir ve daha çok kalın blok halinde bulunan çakmaktaşlarına yapılmışlardır. Bu blokların uç kısımlarında işleme alanı

daha uzun ve dik bir satıh gösterir. Bu tip kazıyıcılar Orta Aurignacien'i karakterize ederler (Bostancı, 1967:32).

Kenar kazıyıcılar 3 tanedir. Kenar kazıyıcılar Merdivenli Mağara'da Levalloiso-Moustérien seviyede çıkan yonga uçlara benzemektedir. Bu aletler, Kanal Mağarası'nda Orta Paleolitik Moustérien karakterin devam ettiğini göstermektedir. Bunların yanında Merdivenli Mağara'da bulunan üçgen yongalara benzeyen, işlenmemiş tipler Kanal Mağarası'nda da çıkmıştır. Bu üçgen uçların alt yüzlerinin hazırlanmamış olduğu gözlemlenmiştir. Mağaracık mağaralarında şimdiye kadar tespit edilen Orta Paleolitik kültürlerin tam anlamı ile yonga kültürü olduğu anlaşılmaktadır (Bostancı, 1967:32). Kanal Mağarası'nın araştırılmasıyla bölgede ilk defa bol malzeme veren bir dilgi kültürü merkezine rastlanılmıştır (Bostancı, 1967:33).

Dilgi ve yonga üzerinde taşkalemler 23 tanedir. Kısa ve uzun dilgiler üzerine flüt ağızlı taşkalemlerin güzel örnekleri bulunmuştur. Bu taşkalemlerin bazılarının diğer ucunda kazıyıcı bulunmaktadır (Levha 111:8). Yongalar üzerine yapılan flüt ağızlı yani orta taşkalemler de karakteristiktir (Levha 112:8-9, 15). Bu yongaların bir ucuna kazıyıcı diğer ucuna da taşkalem yapılmış örnekler vardır (Levha 111:6). Kanal Mağarası'nda flüt ağızlı taşkalemler aynı zamanda küçük-büyük bloklara da yapılmıştır. Hem kazıyıcı ve hem de flüt ağızlı taşkalemi üzerinde barındıran dört alet bulunmuştur. Flüt ağızlı taşkalemlerin en büyüğü 65mm. uzunlukta bir yongaya yapılmıştır (Levha 112:2). Diğerleri orta boydadır. Kazıyıcılar üzerine yapılan flüt ağızlı taşkalemler 54mm. ile 33mm. arasında değişmektedir (Bostancı, 1967:33).

Dilgiler ve yongalar üzerine yapılmış kenar taşkalemleri 62 tanedir. Bu taşkalemlerin 58'i dilgiler üzerine ve dördü de yongalar üzerine yapılmıştır. Kenar taşkalemleri, diğer taşkalemlere nazaran daha fazladır (Levha 112:3, 5-7). En büyük kenar taşkalemi 68mm. uzunluğunda bir dilgiye yapılmıştır. Diğerleri orta büyüklükte dilgilere yapılmışlardır. Levha 112:3'de gösterilen 58mm. uzunluğunda ve 34mm. genişliğinde bir yonga üzerine yapılmıştır. Levha 112:5 gösterilen örnek tipik bir kenar taşkalemidir. Bu taşkalem

46mm. uzunluğunda ve 27mm. genişliğindedir. Kalın bir yonga üzerine yapılmıştır. Levha 112:6–7'deki kenar taşkalemleri dilgiler üzerine yapılmıştır. Levha 112:7'de gösterilen tipik bir kenar taşkalemidir (Bostancı, 1967:33). Önce dilginin uç kısmı yanlamasına işlenmiş ve sonra bir kenardan koparılan yonga ile kenar taşkalemi meydana getirilmiştir. Arkası kütleştirilmiş dilgiler üzerinde de kenar taşkalemlerine rastlanılmıştır. Bunlardan başka küçük blok çakmaktaşları ve şekilsiz parçalar üzerine de kenar taşkalemleri yapılmıştır. Levha 112:6'daki kenar taşkalemi 45mm. uzunlukta ve 19mm. genişliktedir. Levha 112:7'deki kenar taşkalemi 50mm. uzunlukta ve 17mm. genişliktedir (Bostancı, 1967:34).

Çok yüzlü taşkalemler 8 tanedir. Bu aletlerin en güzelleri küçük kalın çakmaktaşı parçalarına yapılmıştır. Bunlardan iki örnek Levha 112:4, 10'da gösterilmiştir. Levha 112:4'de gösterilen aletin bir ucuna çok yüzlü taşkalem bir ucuna da kazıyıcı yapılmıştır. Levha 112:10'da gösterilen çok yüzlü taşkalem üzerinde parmakla kavranabilecek yüzey mevcuttur. Levha 112:4'de gösterilen çok yüzlü taşkalem 42mm. uzunlukta, 22mm. genişlikte ve 10mm. kalınlıktadır. Levha 112:1'de gösterilen çok yüzlü taşkalem de kalın bir dilgi üzerine yapılmıştır. Bu aletin uzunluğu 59mm., genişliği 17mm. ve kalınlığı ise 11mm.'dir. Bu örnekler hem Alt hem de Orta Aurignacien'de bulunur (Bostancı, 1967:34).

Yassı taşkalem, iki taraflı taşkalem ve testere niteliğini taşıyan birer alet bulunmuştur. Bu da bu aletlerin Kanal Mağarası'nda çok nadir olduğunu göstermektedir (bkz. Bostancı, 1967:34).

Arkası kütleştirilmiş Chatelperron tip bıçaklar gerçek Chatelperron tiplerden farklıdır. Yongalara ve kalın dilgilere yapılmış olan bu aletler arkası işlenmiş Üst Aurignacien (Gravetien) uçlarına da hiç benzememektedir (Bostancı, 1967:34). Bu aletlerin bir tarafı kalın ve bir tarafı incedir. Kalın olan kısmı diklemesine yongalar kopartılarak kütleştirilmiştir. Levha 113:1–3'de gösterilen aletler Üst Paleolitiğin eski dönemlerine aittir. Bu aletlerin bazıları üzerine taşkalem de yapılmıştır. Bu aletlerin boyları 55mm. ile 67mm. arasında değişir. Levha 113:1'deki aletin uzunluğu 61mm., genişliği 22mm. ve kalınlığı kütleştirilmiş kenar üzerinde 12mm.'dir. Levha 113:2'de

gösterilen örnek 55mm. uzunlukta, 19mm. genişlikte ve 11mm. kalınlıktadır. Levha 113:3'deki alet 67mm. uzunlukta, 10mm. genişlikte ve 18mm. kalınlıktadır. Bunlardan bir tanesinin ucunda hafif işleme vardır ve dilginin arka kısmı da kütleştirilmiştir. Bu alet Üst Aurignacien'in sırtı devrik dilgilerini hatırlatmaktadır. Chatelperron uçlar Avrupa Aurignacien'inde bulunanlara tam anlamı ile benzememekle birlikte, teknik bakımdan aynı özellikleri göstermektedir (Bostancı, 1967:35).

Font Yves uçlardan 8 tane bulunmuştur. Bu uçlar ince dilgiler üzerine yapılmıştır. Uzunlukları 67mm. ile 30mm. arasında değişmektedir. Bu uçların sadece uç kısımlarının her iki taraftan işlendikleri görülür. Bazı örneklerde ise işleme sadece bir taraftadır. Font Yves uçlara ait örnekler Levha 113:8, 12-18'de gösterilmiştir (Bostancı, 1967:35).

Düzeltilenmiş dilgi üzerine uçlar 13 tanedir. Bunlar çeşitli büyüklükler de olup uçları sivri dilgilerdir. Bu uçların en uzununu 89mm.'dir. Düzeltilenmiş dilgi üzerine uçlardan bir örnek Levha 113:4'de gösterilmiştir. Bu alet kırılmıştır ve 57mm. uzunluğundadır. Aletin kenarında ve ucunda düzelti görülmektedir (Bostancı, 1967:35).

Düzeltilenmiş yonga üzerine uçlar 5 tanedir ve bunlar ince yongalardır. Bu uçlar Orta Paleolitik gelenekleri ile yapılmıştır (Levha 114:4, 10). Yani bu uçlar, Levallois çekirdeklerden elde edilen yongalar üzerine yapılmışlardır. Bu yongaların alt yüzlerinde düzelti bulunmamaktadır (Bostancı, 1967:36).

Düzeltilenmemiş dilgilerin sayısının 977 olmasından da anlaşılmaktadır ki endüstri ögesinin çoğunluğunu dilgiler oluşturmaktadır. Dilgiler çeşitli büyüklüklerde olup, bulunan en uzun dilgi 86mm.'dir. En küçüğü de 31mm. uzunluğundadır. Diğer dilgiler ise orta büyüklüktedir (Bostancı, 1967:36).

Düzeltilenmemiş yongalar bu kültürün Orta Paleolitik geleneklerini de göstermektedir. Yongaların büyüklükleri, bölgede Merdivenli Mağara'da bulunan Levallois yongalara benzemektedir. Bu yongalara ait örnekler Levha 114:5-6, 11'de gösterilmiştir. İşlenmemiş yongaların sayısının 131 olması da göstermektedir ki Ortadoğu'da Üst Paleolitik kültürlerde yonga

kullanımı devam etmektedir (Bostancı, 1967:36).

Diğer aletlere oranla çekirdeklerin de sayısı yüksek sayılabilir. Çeşitli şekiller gösteren çekirdekler 59 tanedir. Çekirdeklerin tamamından dilgilerin çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Yongaların çıkarıldığı çekirdeklere rastlanılsa da tipik Levallois çekirdeklere rastlanmamıştır. Çekirdeklerin bazılarında bir, çok azında ise iki platform görülür. Ele geçen çekirdeklerin büyük bir çoğunluğu şekilsiz çekirdeklerdir (Bostancı, 1967:36).

Üzerinde çok az düzelti bulunan dilgiler 15 tanedir. İşleme dilgilerin çoğunlukla kenarlarında görülmektedir (Levha 113:5-6). Bazı dilgilerde düzelti uç kısmına yakın yerlerde bazen tek ve bazen çift kenarda bulunmaktadır (Levha 113:5) (Bostancı, 1967:36).

Levallois yongalar sadece 6 tanedir. Bunlar ince yongalar olup alt yüzleri sade ve düzeltilenmiş olanları da vardır. Bir yonga ucun yan tarafı çok keskindir ve ucu da çok sivridir (Bostancı, 1967:36). Yonganın sol tarafında devamlı sürtmeden dolayı bir oluk oluşmuştur. Bu yonga muhtemelen kemik aletleri inceltmek veya cilalamak gibi amaçlar için kullanılıyor olabilir. Levallois yongalar Merdivenli Mağara'nın Aurignacien tabakalarından da çıkmıştır. Merdivenli Mağara'da bulunan Üst Paleolitik'le, Kanal Mağarası Üst Paleolitik kültürü karşılaştırılırsa bir ilişkinin bulunduğu görülür. Kanal Mağarası'ndaki yongaların Orta Paleolitik Dönem'i temsil ettiği ve Aurignacien seviyelerin altında Orta Paleolitik tabakaların mevcut olduğu söylenmektedir (Bostancı, 1967:37).

Kanal Mağarası Aurignacien kültüründe bulunan elamanların morfolojik yapısı, Merdivenli Mağara Aurignacien'inden daha genç olduğunu göstermektedir. Buluntulara göre kronolojik sıraya koymak gerekirse Merdivenli Mağara Levallois-Moustérien'ini bu mağaranın Aurignacien'i takip etmektedir ve sonra Kanal Mağarası Aurignacien insanları buraya gelip yerleşmişlerdir (Bostancı, 1967:22).

Kanal Mağarası'nın üst seviyelerinde Ortadoğu'nun Alt ve Orta Aurignacien'iyile yaşıt olduğu tahmin edilen bir kültürün bulunduğu söylenmektedir. Kanal Mağarası'nda yapılan kazı, mağaranın ağız önündeki açık alanda yapılmıştır. Esas mağara kanal tarafından yok edilmiştir. Tam

bir stratigrafi tespit edilemediği için, sadece burada bulunan aletlerin morfolojik durumları incelenmiştir (Bostancı, 1967:40). Kanal Mağarası, Merdivenli Mağara'da bulunan Aurignacien kültürünü teyit etmiştir, bu nedenle de çok önemlidir. Bölgede devamlı bir Orta Paleolitik Levalloiso-Moustérien kültürünün bulunduğu Merdivenli ve Tıklı Mağara'daki buluntularla anlaşılmış bulunmaktadır. Üst Paleolitik kültürler hakkında, Kanal Mağarası ile Merdivenli Mağara gerekli bilgiyi vermektedir. Mağaracık çevresinde Orta Paleolitik insanları ile Aurignacien (Üst Paleolitik) insanları yaşamıştır. Bu iki döneme ait malzeme bol miktarda ele geçmesine rağmen fosil insanlara ait kalıntılar ele geçmemiştir (Bostancı, 1967:41).

Kanal Mağarası'nda ortaya çıkarılan aletler 27 bölüme ayrılarak incelenmiştir. Dilgiler üzerine yapılan aletler çoğunluğu teşkil etmektedir. Ön kazıyıcılar, yuvarlak, dik, iki taraflı kazıyıcılar kültürde önemli bir yer tutar. Bu aletlerden sonra taşkalemler kültürün ana özelliğini belirlemeye yardımcı olmaktadır. Kanal Mağarası'nda dilgi endüstrisi ile beraber ortaya çıkan yonga üzerine uçlar ve kenar kazıyıcılar Orta Paleolitik kültürel etkilerinin devam ettiğini göstermiştir (Bostancı, 1967:41).

Merdivenli Mağara'nın Levalloiso-Moustérien kültürü çok zengindir ve Tıklı Mağara'da bu kültürün zenginliğini göstermiştir. Bu kültürler Würm I buzulu ile yaşıttır. Üst Paleolitik kültürler ise Würm I ve II arasında kurak bir döneme denk gelmektedir (Bostancı, 1967:41).

6.5.1. Kanal Mağarası Aurignacien'i ile Merdivenli Mağara Aurignacien'i Arasında Görülen İlişkiler

Merdivenli Mağara'da II. ve III. kültür tabakaları Aurignacien kültürü kapsamaktadır. Dilgiler, uzun Aurignacien uçlar, ön kazıyıcılar, yuvarlak, dik ve burunlu kazıyıcılar, çeşitli taşkalemler Merdivenli Mağara'nın Üst Paleolitik Aurignacien kültürünü karakterize etmektedir. Bu kültürde kemik aletlerde ele geçmiştir. Buluntular arasında kenar taşkalemleri, çok yüzlü taşkalemler ve flüt ağızlı taşkalemler görülmektedir. Büyük dilgi kazıyıcılar nadirdir (Bostancı, 1967:37).

Kanal Mağarası'nın Aurignacien'i, Merdivenli Mağara'nın Aurignacien'i ile karşılaştırılabilir. Merdivenli Mağara'da bulunan Aurignacien kültürde, Levalloiso-Moustérien daha hakim bir unsur olarak görülmektedir (Bostancı, 1967:37). Bu sebeple "Merdivenli Mağara Aurignacien'i zaman ve dönem itibarı ile Kanal Mağarası Aurignacien'inden daha eskimidir?" sorusu akla gelmektedir. Çıkan malzemeden elde edilen sonuçlar, bölgede Alt ve Orta Aurignacien insanların yaşamış olduğunu göstermektedir. Kanal Mağarası'nda bulunan Font Yves uçlar Yakınoğu'nun Orta Aurignacien'inde çıkmıştır. Fakat Merdivenli Mağara'da bu aletlere rastlanılmamıştır. Merdivenli Mağara'da bir adet yuvarlak kazıyıcı çıkmıştır fakat Kanal Mağarası'nda bu aletler çok boldur. Dik kazıyıcılar Orta Aurignacien'i karakterize etmektedir fakat bunlar Kanal Mağarası'nda ve Merdivenli Mağara'da çok nadirdir (Bostancı, 1967:38).

Kanal Mağarası'nda bulunan arkası kütleştirilmiş Chatelperron tip aletler Merdivenli Mağara Aurignacien'inde yoktur. Taşkalemler karşılaştırılacak olursa yine iki Aurignacien arasında bir fark görülür. Kanal Mağarası'nda taşkalemler daha çok dilgile yapılmıştır. Ancak Merdivenli Mağarada Aurignacien seviyelerde çıkan taşkalemler daha çok yongalara ve blok çakmaktaşı parçaları üzerine yapıldıkları görülür. Üçgen şeklindeki yonga üzerine uçların topuk kısımlarında kenarlara, kenar taşkalemleri ile flüt ağızlı taşkalemlerin yapıldıkları gözlemlenmiştir. Merdivenli Mağara'nın Üst Levalloiso-Moustérien kültüründe de flüt ağızlı taşkalemlere rastlanılmıştır. Bu özellik dikkate alınırca flüt ağızlı taşkalem tekniğinin Merdivenli Mağara'da Orta Paleolitik menşeli olduğu söylenebilir (Bostancı, 1967:38).

Kanal Mağarası'nda çıkan aletler stratigrafik ve morfolojik karakterlerine göre yaşlandırılmıştır. Orta Aurignacien özellikleri taşıyan aletlere daha fazla rastlanılmıştır. Bazı araştırmacılar (Leakey gibi) Orta Aurignacien'e sadece Aurignacien demektedir. Çünkü Üst Aurignacien'e Gravetien ve Alt Aurignacien'e de Chatelperronien denmektedir (Bostancı, 1967:38).

Üst Paleolitiğin çeşitli safhalarına ait olan kültürlerin aynı orijinli olduklarını kabul etmek o toplulukların farklı ekonomilerini inkar etmiş olmak demektir. Toplumlardaki ekonomik farklar, kültürlerde teknik farkları ortaya çıkarmaktadır. Teknikler arasında görülen devamlılıkta ekonomi sistemlerindeki değişmelerin fazla olmadığını gösterir (Bostancı, 1967:39).

6.6. Üçağzlı Mağara

Hatay İl merkezinin güneybatısında, Samandağ İlçesi'nin yaklaşık 12km. güneyinde, Çevlik'in 25km. ve Asi Nehri'nin döküldüğü ağzın 15km. güneyinde, Akdeniz havzasının en kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır (Harita 13–14). Mağaranın, topografya ve ekolojik özellikleri açısından Anadolu'dan daha çok kıyasal Doğu Akdeniz bölgesine benzediği söylenmektedir. Mağaranın doğusuna ve kuzeyine doğru olan kireçtaşı sarp kayalıklar ve metamorfik kayalar iç platoya doğru birkaç yüz metre yükselirken, mağaranın güneyine doğru Kel Dağı denizden 1500m. yükselir (Kuhn, 2004b:277). Üçağzlı Mağara, Al Ansariye Dağları'nın eteklerinde, Kel Dağı'nın kuzeydoğu yamacındadır. Kıyı, mağara çevresinde çok diktir (Kuhn, 2004a:434). Deniz seviyesinden 18m. yüksekliktedir. 200m² yüzölçümüne sahiptir ancak 120m²'lik bir bölümü kazıya elverişlidir (Minzoni-Déroche, 1992a:74). Üçağzlı Mağara büyük, kısmen çökmüş karstik bir boşluktur (Kuhn, ve diğ., 1999a:64). Tavanı ve denize bakan batı duvarı zaman içerisinde tamamen çökmüş olan mağara Erken Üst Paleolitik ve Üst Paleolitik Dönem'lere ilişkin bilgiler vermektedir (Güleç, ve diğ., 2005:237).

Mağara, Kretase kalker kayalığının içinde doğal nedenlerle meydana gelmiştir. Ağız güneybatıya açılan mağara kuzeydoğu, güneybatı ve güneydoğu yönlerindeki üç gözden oluşmaktadır. Mağaranın içinde yapılan ölçümler sonucunda 200m² boyutunda bir yaşam alanının var olduğu anlaşılmıştır (Minzoni-Déroche, 1992a:74). Yüksekliği 4,5–5m. ile 2,5m. arasında değişmektedir (Harmankaya, Tanındı, 1997:Üçağzlı Mağarası).

Üçağzlı Mağara'da Üst Paleolitik tabakalardan ele geçen aletlerin büyük çoğunluğu çakmaktaşıdan yapılmıştır. Üçağzlı Mağara'nın yaklaşık

30km.'lik bir yarıçapı içinde çok yaygın çakmaktaşı hammaddesinin olası birincil ve ikincil kaynaklarının birkaçı saptanmıştır (Kuhn, 2004a:438).

Üçağızlı Mağara'ya en yakın olan çakmaktaşı kaynağı, mağaradan yaklaşık 15km. uzaklıkta bulunan Yayladağı İlçesi yakınındaki çakmaktaşları, 40cm. kadar olan ölçülerde küresel ve elipsoit yumrulardan oluşmaktadır. Çakmaktaşının en yaygın türü açık gri ya da kahverengidir. Yayladağı Kretase çakmaktaşları, Üçağızlı Mağarası'nın bütün tabakaları içindeki en yaygın türdür (Kuhn, 2004a:438).

Çakmaktaşı kaynakların ikincisi, Üçağızlı Mağara'dan 30km. uzaklıkta, daha genç (Eosen, Oligosen ya da Miosen) kalkerler içinde oluşmuştur. Şenköy yakınındaki yaklaşık 30cm. büyüklüğünde olan kaliteli çakmaktaşı, yassı, düzensiz şekilli olan yumrulardan oluşmaktadır. Şenköy çakmaktaşları renk ve doku bakımından farklıdır. En çok kahverenginden siyaha kadar olan renklere sahip çakmaktaşı görülmektedir. Yayladağı Kretase çakmaktaşlarından daha iyi yongalanma özelliğine sahip olmasına rağmen Şenköy çakmaktaşı Üçağızlı Mağara'da oldukça az kullanılmıştır (Kuhn, 2004a:438).

Minzoni-Déroche'a, (1992a:74); göre ise; mağarada yaşayan Üst Paleolitik insanları, çakmaktaşı hammadde kaynaklarını, mağaranın kuzeyinde yer alan Pliosen plajındaki çakmaktaşı çakıllarından karşılamışlardır. Bu çakıllar çok aşındığı için üzerinde kabuk barındırmamaktadır. Üçağızlı Mağara'dan ele geçen taşımaları üzerinde kabuğa ait kalıntıların bulunmamasını da bu hammadde kaynağının kullanıldığıyla açıklamaktadır.

Üçağızlı Mağara ilk kez 1989–91 yılları arasında Angela Minzoni-Déroche yönetiminde kazılmıştır (Güleç, ve diğ., 1998:251). 1996–97 yıllarında Erksin Güleç; Samandağ'da, Çevlik'ten Meydan Köyü'ne kadar uzanan alanda bir araştırma projesi başlatmış, bu proje kapsamında 1997 yılında Üçağızlı Mağara'da bir sondaj kazısı gerçekleştirilmiş, bunu 1998 yılında Hatay Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında, Erksin Güleç'in bilimsel danışmanlığında başlatılan ikinci dönem Üçağızlı Mağara kazıları izlemiştir (bkz. Güleç, Dinçer, 2000:37).

Doğudan batıya doğru eğimli olan tabakalar ikiye ayrılır. En üst arkeolojik tabakalar bugünkü deniz seviyesinden yaklaşık olarak 18m. yüksekliktedir (Kuhn, ve diğ., 1999a:64). Üçağzlı Mağara'da Üst Paleolitik tabakalar yüzey toprağının hemen altında başlamaktadır. Post-Pleistosen materyalleri adeta yok gibidir. Büyük ihtimalle mağaranın çöküşü Pleistosen'in sonlarında oluşmuştur ki bu yüzden daha sonraki insanlar için barınak olarak cazip gelmemiştir (Kuhn, ve diğ., 1999a:65).

Üçağzlı Mağarası'nın tavanı geçmişte çökmüştür, bunun sonucu erozyonla aşağı yukarı 3m.'lik bir arkeolojik tabaka kaybolmuştur. Bozulmamış arkeolojik katlaşım iki alanda korunmuştur. Stratigrafik düzen mağaranın arka duvarı olan kuzey ucu boyunca korunmuştur ve burası kazının yoğunlaştığı yerdir. En kuzeydeki arkeolojik sediman 4m.'den daha derine ulaşır (Kuhn, 2004a:434).

Mağaranın güney bölümünde bulunan 1. lokalite; Minzoni-Déroche'un kazılarının ana noktasıdır (Levha 119a). Güleç ve ekibinin yaptığı kazıların ana merkezi olan 2. ve 3. lokaliteler Üçağzlı Mağara'da daha önce yapılmış olan araştırmada daha az incelenmiştir (Levha 119a-b). 2. lokalite sağlam sedimanlardan oluşan küçük dar bir alandır. 3. lokalite sağlam sedimanların daha geniş yer kapladığı 2. lokalitenin hemen yanındadır. 2. ve 3. lokalitenin her ikisinde de küçük sondaj kazıları yapılmıştır. 2. ve 3. lokaliteler, 2-3m. uzunluğunda geniş şerit halinde sağlam sedimanların birbirine bağlandığı alanlar olarak gözükür. Bu alanlar daha sonra kazılarak şerit halinde birbirleriyle birleştirilmiştir (Levha 119a-b) (Kuhn, ve diğ., 1999a:65).

Sağlam sedimanların bulunduğu bölümler kısıtlı olduğu için, kazılan alanlar çok azdır. 2. lokalitedeki kazı, yüzeyden yaklaşık 1,5m. aşağıya kadar yapılmıştır. Kazı çok sağlam olan bir katmanda sona erdirilmiştir. Bu katmanın arkeolojik tabakaların sonu anlamına gelmediği söylenmektedir. Küçük bir alanda kazı yapmanın imkansız olduğu ve kazının bırakıldığı söylenmektedir. 3. lokalite yüzeyden sadece 45cm. derinliğe kadar kazılmıştır (Kuhn, ve diğ., 1999a:65).

Üçağzlı Mağara'da kazı üyesi olan Steven Kuhn yontmataş endüstrinin Üst Paleolitiğe ait olduğunu ve bu kültürün kendi içinde 2 bölüme

ayrıldığıını söylemektedir. Altta Üst Paleolitiğin daha erken dönemlerine ait olan kültür tabakası, Öncül Üst Paleolitik olarak ifade edilmektedir. Paleolitik terminoloji içinde Öncül Üst Paleolitik adlandırmasına, Üçağzılı Mağara'da ikinci dönem kazıları (Güleç kazıları) başlayana kadar rastlanılmamaktadır. Bizde, Öncül Üst Paleolitik yerine Erken Üst Paleolitiğe geçiş safhası olarak adlandırmayı uygun bulmaktayız. Bunun üstünde daha geç döneme tarihlenen ve Yakın Doğu'nun Ahmarian kültürü olarak tanımlanan kültür tabakası bulunmaktadır (bkz. Güleç, Dinçer, 2000:39). Üçağzılı Mağarası, iki ana kültürel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar Erken Üst Paleolitik, (Ahmarian B, B1-B3 ve C tabakaları) ve Erken Üst Paleolitiğe geçiş safhasıdır (F'den I tabakasına kadar). C/D, D ve E tabakaları, iki ana bileşen arasında geçiştir ve sınıflandırılmasının oldukça zor olduğu söylenmektedir (Güleç, ve diğ., 2005:238).

Üçağzılı Mağara'da Üst Paleolitik katmanlar 3m.'den daha kalındır. Çalışmalar sonucunda sedimanların özelliklerine göre dokuz seviye saptanmıştır (A'dan I'ya kadar). Katmanların jeolojik bileşenleri kırmızıdan turuncuya değişen terra rosa killerdir (Güleç, ve diğ., 2004:2).

Kazılarda stratigrafik seriyi tamamlamak ve mümkün olursa sedimanların altındaki ana kayaya ulaşmak için küçük bir sondaj açılmıştır. Sondaj 4,70m. derinliğe kadar kazılmıştır (Güleç, ve diğ., 2004:3). Sondaj çalışmasının, uygulamadaki zorluklar ve dar bir derinlikte sürdürülen kazının içerdiği tehlikeler nedeniyle durdurulduğu belirtilmektedir. Birbiriyle tutarlı kültürel sedimanın, 3,5m.'den daha derin tabakalarda bulunamadığı söylenmektedir. Bu derinliğin altında sediman, bol miktarda mikro fauna kalıntısı içeren homojen kırmızı kilden oluşmaktadır. 3,5m.'nin altında kültürel materyaller son derece nadirdir. Mikro faunanın bolluğu, insanların sıklıkla kullanmadığı dönemde mağaranın baykuş ya da diğer avcı kuşlar tarafından kullanıldığını düşündürür. Düşük yoğunluklu kültürel materyaller I tabakasının alt kısmında G.Ö 41.000 yıl öncesinde, mağaranın insanların yaşam alanı olmadığını ya da çok nadiren kullanıldığını gösterir (bkz. Güleç, ve diğ., 2004:4).

Üçağızlı Mağara'da stratigrafi, Erken Üst Paleolitiğe geçiş safhası ile Erken Üst Paleolitik yontmataş endüstrisi olan Ahmarian arasındaki geçişi göstermektedir. B, B1-B4 ve C tabakaları tipik olarak Ahmarian karakter göstermektedir (Levha 117:1-7, Levha 118:1-10). F, Fa, Fb/Fc, G, H, H2/H3 ve I tabakaları Erken Üst Paleolitiğe geçiş safhası örnekleri vermektedir (Levha 117:8-15, Levha 118:11-17). C/D, D ve E tabakalarından ele geçen aletlerin azlığı nedeniyle buluntu topluluğunu nitelendirmek oldukça zordur, fakat buluntuların Erken Üst Paleolitiğe geçiş safhasından daha çok Ahmarian endüstriye yakın olduğu söylenmektedir (bkz. Kuhn, 2004a:435, Kuhn, 2004b:280).

Üçağızlı Mağara'daki Erken Üst Paleolitik topluluklar (Ahmarian), 2. ve 3. lokalitenin (Levha 119a) en üst tabakalarında (A-D) bulunmuştur. Yayımlanan sonuçlardan ve Antakya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan koleksiyonların kontrolünden, 1. lokalitede daha önce yapılmış kazılardan çıkan buluntuların, Ahmarian endüstriye benzediği söylenmektedir. Yaklaşık olarak düzeltilenmiş aletlerin % 76'sı dilgiler üzerine yapılmıştır. İşlenmemiş taşmalıkların % 50'si dilgi parçalarını içerir. En sık rastlanan düzeltilenmiş aletler diğerlerine oranla çoğunluğu oluşturan ön kazıyıcılardır (Levha 115:6-9, Levha 116:1-4, Levha 117:1-2, 9-10, Levha 118:1-5, 14-15). Dilgiler üzerine yapılmış uçlar Erken Üst Paleolitik özellikleri gösteren, El-Wad ve Ksar Akil uçlarına benzer (Levha 115:2-5, Levha 117:4-5, Levha 118:6-8). Alet topluluğu içinde çok az taşkalem vardır (Levha 116:5-6, Levha 117:3, 13-14, Levha 118:9, 12) (Kuhn, ve diğ., 1999a:66). Üçağızlı Mağara'da Ahmarian olarak sınıflandırılan tabakalardan çok az sayıda taşkalem ele geçmesi şaşırtıcıdır. Çünkü taşkalemler Ahmarian toplulukları niteleyen en önemli alet gruplarıdır. Yakınoğu'da Ahmarian endüstrilerde taşkalemler en baskın tipleri oluşturmaktadır. Bu durum dikkate alındığında, bu tabakaları Ahmarian olarak adlandırmanın çok doğru olmayacağı kanısındayız.

B, B1-B4 ve C tabakalarının Ahmarian alet toplulukları, prizmatik çekirdeklerden (Levha 116:10-11, Levha 117:7, 15) çıkarılan dilgi taşmalıkların baskınlığı tarafından karakterize edilmektedir. Ön kazıyıcılar Ahmarian'da baskın alet formlarıdır. Dilgiler üzerindeki ön kazıyıcılar özellikle

yaygındır (Levha 115:6–7, Levha 116:4, Levha 117:1–2, Levha 118:1–3). Diğer yaygın alet formları düzeltilenmiş dilgiler ve dilgi üzerine uçları içerir (Ksar Akil veya El-Wad uçları) (Levha 115:2–5, Levha 117:4–5, Levha 118:6–8) (Kuhn, 2004b:280). B, B1-B4 ve C tabakalarının Ahmarian buluntuları prizmatik çekirdeklerden üretilen çok düzgün dilgi taşımaları ile karakterize edilir. Çekirdeklerin ve dilgilerin morfolojileri, taşımaları üretiminde yumuşak vurgaç darbelerini ya da dolaylı vurmaya göstermektedir. Dilgilerin topları çoğunlukla hazırlanmıştır. Dilgilerin üzerindeki ön kazıyıcılar Ahmarian buluntuları içindeki ortak alet biçimleridir (Levha 115:6–7, Levha 116:4, Levha 117:1–2, Levha 118:1–3). Diğer ortak alet biçimleri düzeltilenmiş ve ucu sivriltilmiş dilgileri içerir (Ksar Akil ya da El-Wad uçları) (Levha 115:2–5, Levha 117:4–5, Levha 118:6–8) (Kuhn, 2004a:436).

2003 yılında B ve B1-B3 tabakalarında çok sayıda vurgaç ve kullanıma bağlı olarak çukurlaşmış çeşitli örslerin bulunduğu belirtilmektedir. Vurgaç ve örslerin çok sayıda ele geçmesi 2003 yılı kazılarının mağara duvarlarına çok yakın alanlarda gerçekleştirilmesinin bir sonucu olabilir (bkz. Güleç, ve diğ., 2005:239).

Üçağzılı Mağara'nın G ve H tabakalarındaki Erken Üst Paleolitik geçiş safhası alet topluluğu gibi I tabakası aletleri de özellikle Orta Paleolitik teknikleri ile yonga ve dilgi üzerine yapılmış alet formlarını içermektedir (Güleç, ve diğ., 2004:2). Genel olarak, I tabakasının üst kısmı seyrek insan ürünlerine sahiptir ve kısa periyotları kapsar. I tabakası taş aletlerinin teknolojik özellikleri Levallois tekniğinin özelliklerini göstermektedir (Levha 116:7–9, Levha 117:11, Levha 118:13) (Güleç, ve diğ., 2004:3).

Taşkalemler Üçağzılı Mağara'nın üst tabakalarında oldukça nadirdir ama F, G ve H tabakalarında daha yaygındır. Normalde taşkalemler kemik, boynuz ya da ağaç işlemek için kullanılan aletlerdir ve bu nedenle az sayıda kemik aletin ele geçirildiği tabakalarda daha yaygın olmaları şaşırtıcıdır. Kenneth Martinez'in mağaranın alt seviyelerinden elde edilen çok sayıda taşkalem üzerindeki çalışması, bu aletlerin yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermiştir ancak örneklerin çoğu kemik ya da odun oymak için kullanılmamıştır. Bazılarının kenarları hayvansal dokuları kesmek için

kullanılmışken (kasaplık aktiviteleri), bazılarının ise deri işlemek için kullanıldığı söylenmektedir (Güleç, ve diğ., 2004:4).

Üçağzlı Mağara'daki Erken Üst Paleolitiğe geçiş safhası, geniş, düz dilgiler ve yüzüklü topuğa sahip uçlar ile karakterize edilir (Levha 118:16–17). Birkaç örnek Levallois ürünleri için olan tanıma tam olarak uymaktadır (Levha 116:7–9, Levha 117:11, Levha 118:13). Özellikle G'den I'ya kadar olan tabakalarda taşımalık ve çekirdeklerin genel biçimi Levallois tekniğinin son derece benzeridir. Taşımalıkların üzerindeki çıkarım izleri çekirdekten çıkartılmanın bir yönde ya da bir yöne paralel olduğunu yansıtır ve birçok çekirdek tek vurma düzlemine sahiptir. Geniş düzlemler ve belirgin vurma yumruları, baskın olarak sert vurgaçların kullanıldığını göstermektedir. Yüzüklü topukları ile özellikle kısa ve kalın olan ön kazıyıcılar düzeltilenmiş alet formlarının en yaygınıdır (Levha 116:1–3) (Kuhn, 2004a:436).

Üçağzlı Mağara'daki Erken Üst Paleolitiğe geçiş safhası alet toplulukları, geniş, yüzüklenmiş topuklu, düz dilgilerin yüksek oranlarını vermektedir. Levallois taşımalıklar için tam tanımlamaya uyan parçaların sayıları azdır fakat özellikle G, H ve I tabakalarında hem taşımalıkların hem de çekirdeklerin genel görünümü Levallois tekniğini anımsatmaktadır. Geniş topuk ve belirgin vurma yumrusu sert vurgaçların baskın bir şekilde kullanıldığını göstermektedir (Kuhn, 2004b:280).

Stratigrafik serinin en altında açığa çıkarılan I tabakasından çok az sayıda alet elde edilmiştir. Sayıca az olsa da, bu aletler I tabakasının Moustérien ya da Orta Paleolitik özelliklerini yansıttığını göstermektedir. Radyo karbon tarihlemeleri de bunu göstermektedir. I tabakasının en azından üst kısmında daha önceden Üçağzlı Mağara'da tanımlanan Erken Üst Paleolitiğe benzer, ancak biraz daha eski başka bir alet topluluğunun varlığını göstermektedir (bkz. Güleç, ve diğ., 2004:2).

Dilgi yapım teknolojisi Levallois tekniğini andıran bazı özellikler taşıdığı için Üçağzlı Mağara'da Orta Paleolitik ve Üst Paleolitik kültürler arasında geçiş olabileceği düşünülebilir. Bunun aksine mağarada bulunan Ahmarian topluluklar hem tipolojik hem teknolojik yönden Üst Paleolitiğin tipik özelliklerini gösterir. Üçağzlı Mağara'da özellikle 2. ve 3. lokalitelerdeki

(Levha 119a) tabakalar en Erken Üst Paleolitik ve Ahmarian kültürler arasındaki sürekliliği göstermektedir (Kuhn, ve diğ., 1999a:69).

Üçağzlı Mağara'nın katlaşımı en alttan en üste kadar aralıksız belli bir aşama ile karakterize edilir. Tek istisnası en erken tabaka (I) dışında aletlerin çoğunluğu dilgi taşımalarının üzerine yapılmış olmasıdır. Düzeltelenmiş alet envanterleri de dikkatte değer şekilde devamlılığa sahiptir. Ön kazıyıcılar tabaka I hariç her tabaka içinde baskın olan alet formlarıdır (Kuhn, 2004a:436).

Güleç'in bilimsel danışmanlığındaki ikinci dönem kazılarında saptanan Epi-Paleolitik dolgularda, yontmataş alet endüstrisinin ağırlıklı olarak mikrolit geleneğinde olduğu söylenmektedir. Mikrogravetlere sıkça rastlanır; sırtlı dilgilerin ve dilgi çekirdeklerinin de olduğu söylenmektedir (Dinçer, ve diğ., 2001:1–2).

Üçağzlı Mağara'nın Üst Paleolitik tabakalarından elde edilen AMS radyo karbon tarihlendirmeleri, Üçağzlı Mağara'nın G.Ö 41.000'den 28.000 yıl öncesine kadar en azından 12–13 bin yıl boyunca kullanıldığını göstermektedir (bkz. Güleç, ve diğ., 2004:2, Kuhn, 2004a:436).

Üçağzlı Mağara'da beslenmede artan bir çeşitlilik gözlenmiştir. Erken tabakalarda karasal av en önemli hayvansal protein kaynağıdır. Erken Üst Paleolitik faunası geyik, keçi, karacadan oluşmaktadır, genel hatlarıyla nemli bir ortama işaret etmektedir. Kaplumbağa, yabani tavşan, kuş ve deniz kabukluları bulunan hayvan kalıntıları arasındadır. Tabaka F, G ve H'de en yaygın av hayvanı yabani keçidir (*Capra aegagrus*). E, D ve C tabakalarında hayvan kalıntılarının çoğunluğu üç geyik türüne aittir (*Dama*, *Capreolus*, *Cervus*) (Güleç, ve diğ., 2003:477). Alageyik, karaca, yaban keçisi, ayı, öküz ve domuzlara ait kalıntılarda özellikle B1-B3 tabakasında bol miktarda bulunmuştur (Güleç, ve diğ., 2005:238). B ve B1–B4 tabakalarında karaca (*Capreolus*) en yaygın av hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Güleç, ve diğ., 2003:477).

I tabakasındaki hayvan türleri üst tabakadan keskin bir şekilde farklıdır. I tabakasının hayvan kemiklerinin büyük çoğunluğunu geyik, karaca ve dağ keçisi ile az sayıda domuz (*Sus scrofa*) ve yaban öküzü (*Bos*

primigenius) kemikleri oluşturmaktadır. Genel olarak büyük hayvanlara ait kalıntılar, I tabakasının oluşumu sırasında nemli ya da sık orman koşullarının varlığını göstermektedir. G ve H tabakalarında olduğu gibi, I tabakasındaki küçük av hayvanlarının ve denizel yiyeceklerin yokluğu geçim ekonomisinin karasal hayvanlara odaklandığının göstergesidir (Güleç, ve diğ., 2004:3).

Tabaka I ile F arasında, yabani keçi başlıca büyük av hayvanıdır. Bu hayvanı bolluk açısından karaca takip etmektedir; domuz ve ayı daha az görülmektedir. Orta tabakalar (D,E) içinde alageyik, karaca ve geyik en yaygın büyük av hayvanlarıdır. En üst tabakalarda (B, B1-B4 ve C) karaca en yaygın avdır, bunu bolluk açısından alageyik takip eder (Kuhn, 2004a:438). Bu buluntular arasında alageyiğe ait kemiklerin bulunması, üzerinde durulması gereken bir noktadır. Alageyiğin doğal yaşam alanına ilişkin verilerden yola çıkılarak, bölgenin bitki örtüsünün sözü edilen dönemde çok sık ormanlardan oluştuğu ve iklimin nemli olduğu söylenebilir.

Tabaka D'nin aşağısında Üçağzılı Mağara yerleşimcilerinin küçük av hayvanlarını ya da deniz hayvanlarını nadiren tükettikleri görülür. Özellikle B ve B1-B4 tabakaları küçük hayvan kalıntılarının önemli miktarını kapsamaktadır. Tavşan, kuş ve büyük balıkların kemikleri de bol miktarda bulunur. Beslenmede Üçağzılı Mağara'da hayvansal olmayan bir ürün kullanıldığına dair bir kanıt yoktur (Kuhn, 2004a:438).

6.7. Barutlu Mağara

Barutlu Mağara, Mağaracık Köyü mezarlığının hemen yakınındaki bir dere yatağının kenarında yer almaktadır (Harita 12). Ağızı güneye bakmakta olan bu mağaranın giriş kısmına yakın bir yerde, oldukça büyük bir sondaj çukurunun açılmış olduğu görünmektedir. Tabanın kumla karışık toprağı içinden Roma Çağı'na ait çanak-çömlek parçaları ele geçirilmiştir (Yalçinkaya, ve diğ., 2000:166).

Şenyürek ve Bostancı tarafından kazılmış, ancak yeri belirtilmemiş olan İkinci Mağara'nın araştırmacılar tarafından verilmiş olan fotoğrafındaki arazi morfolojisi incelendiğinde ve buluntu türleri ile kum depoları dikkate

alındığında, Barutlu Mağara ile İkinci Mağara'nın aynı mağara olma olasılığı vardır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:166).

6.8. Kıyı Boyu Mağaraları

Samandağ'ın kuzeyindeki kıyıların güneye doğru uzantısı hakkında kabaca bir fikir edinebilmek amacıyla Çevlik'ten başlayarak Yayıkdamla Köyü yakınlarına kadar uzanan kıyı boyunun deniz yoluyla tarandığı belirtilmektedir. Güneye doğru inildikçe kıyı şeridi daralmakta, denize dik olarak inen dağlarla kıyı şeridi sık sık kesilmektedir. Kıyı boyunca, yamaçlar içine oyulmuş birçok mağaranın bulunduğu söylenmektedir. Bunların bazılarının içlerinde, yer aldıkları kot nedeniyle, Paleolitik iskan izlerini bulma şansının olmadığı söylenmektedir. Bu alandaki araştırmanın vakit darlığı nedeniyle yalnızca, konumlarından ötürü iskana elverişli gibi görünen iki mağaraya girilerek inceleme yapıldığı söylenmektedir, bu arada Üçağzılı Mağara'da ziyaret edilmiştir. İçlerine girilen mağaralardan biri Kumsal Mağarası, diğeri İkiz Mağara'dır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:166).

6.9. Sungur Köyü Çevresi

Sungur Köyü, Ziyaret Dağı'nın eteklerinde, Şenköy ile Yeditepe arasında, Şenköy'ün güneybatısında yer almaktadır (Harita 12). Köy bir açık hava Paleolitik sit alanı üzerine kurulmuş görünmektedir. Çok sayıda Paleolitik parçanın köyün sokaklarında sürüklendiği gözlenmiştir (Levha 120). Bu parçalar, büyük bir olasılıkla köyün kurulması sırasında yüzeye çıkmış ve köy sakinlerinin etkinlikleri ile de çıkmaya devam etmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:167). 1969 yılı yüzey araştırmaları sırasında Sungur Köyü'ne de uğradığı anlaşılan Bostancı'nın (1971:89); herhangi bir buluntudan söz etmemiş olması ise şaşırtıcıdır.

Sungur Köyü'ndeki bu durum çevrenin araştırılması gereğini doğurmuş ve köyün doğusu, kuzeydoğusu ve güneybatısı hızlı bir şekilde taranmıştır. Araştırma sonucunda açık hava ışık yerleri ve büyük bir

olasılıkla iskan edilmiş bir mağaradan oluşan önemli bir kompleks saptanmıştır. Bu yörede saptanan buluntu yerleri şöyle özetlenmiştir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:167).

6.9.1. Deliktaş-Harmanyeri Mevkii

Deliktaş Mevkii, Sungur Köyü'nün yaklaşık 2,5km. kuzeydoğusunda yer almaktadır (Harita 12). Deliktaş Mevkii'nin yaklaşık 1,5km. kuzeydoğusundaki tepe düzlüklerinde ise Harmanyeri denilen diğer bir mevkii bulunmaktadır. Kaliteli çakmaktaşı yumrularını yoğun bir biçimde sergileyen bu alanda Paleolitik Dönem'e ait çok sayıda yontmataş endüstri ögesi aktüel parçalarla birlikte karışık olarak bulunmaktadır. Buradan kısa sürede birçok parça toplamak olanaklı olmakla birlikte, 1998 yılı yüzey araştırmaları sırasında toplamanın minimum düzeyde tutulmasına özen gösterildiği söylenmektedir. Paleolitik parçalar Orta Paleolitik görünümlüdür (Levha 120:2-3). Burasının gerek günümüzde, gerekse Orta Paleolitik'te işlik yeri olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:167).

6.9.2. Hacı Fakı Mevkii

Sungur Köyü'nün yaklaşık 4km. kuzeydoğusunda Antakya-Yayladağ karayolunun hemen kenarında yer alan tepenin üzerindeki düzlükte bulunan bir mevkiidir (Harita 12). Esasen burası Harmanyeri Mevkii'nin doğu uzantısında bulunmaktadır, ancak ondan daha düşük bir kotta yer almaktadır. Burada kalkerler içinde oluşmuş zengin bir çakmaktaşı yatağı yüzeye çıkmış olarak bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda irili ufaklı çakmaktaşı yumrularına alan boyunca rastlamak olanaklıdır. Çakmaktaşıları kalitelidir. Harmanyeri Mevkii'nde olduğu gibi buradan da çok sayıda Paleolitik parça toplamak olanaklıdır. Üstün bir Levallois işçilik gösteren endüstri topluluğu içinde Levallois çekirdeklerle (Levha 121:1-2) birlikte Levallois taşımaları üzerine yapılmış aletlerin bulunuşu (Levha 120:1, 4), geçici konaklama-işlik

yeri kompleksinin varlığını göstermektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:168).

6.9.3. Ali Efendi Deresi (Üçağızlı) Mevkii

Ali Efendi Deresi (Üçağızlı) Mevkii, Sungur Köyü'nün yaklaşık 4km. kuzeydoğusunda Antakya-Yayladağ karayolunun aşağısında, kurumuş olan Ali Efendi Deresi'nin iki sekisini kaplayan yaklaşık 10 dönümlük bir alandır (Harita 12). Üçağızlı Mevkii olarak da bilinmektedir. Sekiler üzerinde yer alan tarlalar bol miktarda çakmaktaşı yumruları ve Paleolitik parçaları içermektedir. Boyutları ve morfolojileri ile Harmanyeri ve Hacı Fakı Mevkii buluntularından farklılık gösteren buluntu topluluğu içinde bulunan, örs üzerinde yontulmuş geniş ve düz topuklu, belirgin vurma yumrulu ve konili yongalar (Levha 122:1-2; Levha 123:3), dişlemeli (Levha 122:1, 3) ve çontuklu parçalar (Levha 123:2), kıyıcı aletler, şekilsiz ya da yuvarımsı çekirdekler (Levha 123:1) bu topluluğu Clactonien'e bağlamaktadır. Parçalar genellikle bej renkli patina taşımaktadır. Düzelteli parçaların azlığına karşın çok sayıda çekirdek, kabuk soyma yongası ve kabuklu yonganın varlığı bu sitin daha çok bir işlik yeri olduğunu göstermektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:168).

6.9.4. Assar Mağarası ve Gölyeri Mevkii

Assar Mağarası, Sungur Köyü'nün yaklaşık 1km. güneybatısında bir tepenin kalkerli yamaçları üzerinde yer almaktadır (Harita 12). Önündeki ovadan 100m., bugünkü deniz seviyesinden ise 800m. yüksekliktedir. Ağız güney-güneybatıya bakmaktadır. Önünde oldukça geniş bir teras vardır. Yer aldığı tepenin önündeki düzlüğe oldukça egemen bir konumdadır. Bugünkü görünümü ile iki boşluktan oluşmaktadır. Bu boşluklardan birinin ağzının hangi dönemde yapıldığı anlaşılamayan bir duvarla örüldüğü söylenmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:168).

Assar Mağarası'nın 1969 yılı Sungur Köyü araştırmaları sırasında Bostancı tarafından ziyaret edildiği anlaşılmaktadır. Ancak, Asar

Mağarası'nın görüldüğü ve içi kaya olduğu için burada herhangi bir devre ait malzeme bulunamadığı anlaşılmaktadır. Buna karşın mağaranın önünde bir yonga üzerine kenar kazıyıcı bulunduğu da belirtilmektedir. Oysa mağaranın aktüel tabanı üzerinde Protohistorik Dönem'lere ait el yapımı çanak-çömlek parçalarının yanı sıra az sayıda da olsa çakmaktaşıdan yongalar bulunmaktadır (Levha 120:8). Assar Mağarası'nın önündeki seki ve yamaçlar üzerinde de yontmataş aletler bulunmaktadır (Levha 120:5). Bu parçalar Orta Paleolitik formları yansıtmaktadır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:168).

Yine mağaranın yer aldığı tepenin hemen dibinde bulunan ve Gölyeri Mevkii denilen düzlükteki tarlada, yuvarımsı çekirdekler (Levha 124:1), düzeltisiz ya da düzeltili yongalar (Levha 124:2) ve dişlemeli parçalar (Levha 124:3) dikkati çekmektedir. Bu bölgede bulunan parçaların özellikleri, bölgede Clactonien ve Orta Paleolitik tipte parçaların karışık olarak bulunduğu izlenimini vermektedir. Şekilsiz çekirdeklerin yanı sıra kalın, geniş ve düz topuklu, çok belirgin vurma yumrulu ve konili çok sayıda yonga (Levha 124:2), Ali Efendi Deresi sitinin buluntularına benzemektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:168). Bazı yongalar ise mağara yamacında bulunan parçalarla aynı özellikleri taşımaktadır (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:169).

Bütün bu saptamaların ışığında Assar Mağarası'nda Orta Paleolitik ve belki de bunun altında Clactonien tekniğini içeren yongalı bir Alt Paleolitik kültür katlaşmasının bulunabileceği düşünülebilir. Ancak bu savın kesinlik kazanabilmesi için mağarada bir sondaj kazısının yapılması gerektiği belirtilmektedir (Yalçınkaya, ve diğ., 2000:169).

YEDİNCİ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

7. SONUÇ

Gaziantep ve çevresi Paleolitik Kültür Dönemi buluntu yerlerinin çoğu açık hava buluntu yeridir. Bu tür alanlar çoğunlukla vadi yamaçları, nehir sekileri ve yatakları, ender olarak da platolar üzerinde yer almaktadır. Buluntular çoğunlukla çeşitli doğal olaylarla sürüklendiklerinden ya da çevreye yayıldıklarından insitu değillerdir. Bu nedenle de buluntuların ele geçtikleri noktalar, çoğunlukla gerçek yerleşme yerleri olarak kabul edilemez. Bölgenin bazı alanlarında, buluntuların insitu olabilecekleri yerleri saptamak ve buralarda açık hava kazıları yaparak buluntuları, stratigrafik ve kronolojik bir temele oturtmak gerekmektedir. Bu tür merkezleri özellikle Gaziantep, Adıyaman ve Şanlıurfa bölgelerinde bulmak olası görünmektedir. Bu bölgedeki Paleolitik buluntular, çakmaktaşı yataklarının hemen yanında ya da yakınında ele geçmektedir. Bu durum dikkate alınırsa insitu buluntu yerlerinin çakmaktaşı kaynaklarına yakın yerlerde bulunması olasıdır.

Genellikle Paleolitik Dönem yerleşmelerinde insanların hammadde bakımından zengin olan alanları yerleşme yeri ya da işlik yerleri olarak tercih ettikleri bilinmektedir. Bölgedeki stratigrafik mağara buluntularının çok az oluşu da bölgesel bağlantıların kurulmasını zorlaştırmaktadır. Bölgenin Doğu Toroslar'ın uzantısı üzerinde bulunması, mağara ve kayaaltı sığınaklarının oluşumu bakımından bu bölgeyi verimli kılmaktadır. Bu noktadan ve alanın Pleistosen Dönem'de yaşam açısından elverişli oluşundan yola çıkarak, bölgenin mağara iskanı yönünden de sistemli bir taramadan geçirilmesi gerekmektedir.

Bölgedeki Paleolitik Dönem'e ilişkin buluntu yerlerinin çoğu açık hava buluntu yeridir. Buluntuların ışığında saptanan kültür evreleri bölgede Alt, Orta ve Üst Paleolitik insanların yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bölge özellikle Alt ve Orta Paleolitik iskanı açısından çok zengin bir görünüm

sunmaktadır. Buluntular çoğu zaman dağınık yüzey toplamaları şeklinde ele geçtiklerinden ait oldukları endüstri açısından belirli kategoriler içinde toplamak olanaklı gibi görülmemektedir.

Güneydoğu Anadolu'nun özellikle batı bölümü Paleolitik Dönem boyunca oldukça yoğun bir biçimde iskan edilmiştir. Burada gerçekleştirilen araştırmalar, hem yongalı hem de iki yüzeyle alet içeren endüstrilerin varlığını göstermektedir. Özellikle iki yüzeyle endüstrinin daha geniş bir alana yayılmış olduğu gözlenmektedir. Bölgede akmakta olan Fırat Nehri ve Paleolitik Dönem insanının yaşamasına elverişli doğal koşulların bulunuşu, bölgenin yoğun bir Paleolitik iskan gösterebileceğine bir işarettir. Güneydoğu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde özellikle insitu buluntu yerlerinde sistemli kazılar yapmak ve bu yolla buluntuları stratigrafik ve kronolojik bir temele oturtmak gerekmektedir. Böylece Güneydoğu Anadolu'nun, Anadolu ve Yakındoğu kronolojileri içindeki yerine oturtulması ve ilişkilerin ortaya koyulması mümkün olabilecektir.

Hatay ve çevresi, Yakındoğu, Asya ve Avrupa arasında önemli bir coğrafik pozisyonu işgal eder ve Avrasya'daki Homo Erectus'un yayılımında önemli bir rotadır. Türkiye'nin Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının ortak noktasında bulunduğu ve jeolojik dönemlerden beri çeşitli göçlere sahne olduğu bilinmektedir. Hatay bölgesi de bu göç yollarının üzerinde yer aldığı için Paleolitiğin her döneminde önemini korumuştur. Bölge, insanlaşma sürecinin kilit bölgelerinden biri olduğu kadar, insanın evrimsel gelişimine de ışık tutabilecek önemli merkezlerden biri durumundadır.

Rift Vadisi'nin kuzey ucunda bulunan Hatay İli, güneyden gelen hominid göçleri için önemli bir geçiş güzergahı üzerinde yer almaktadır. Ekolojik yapısı Paleolitik yerleşimler için çok uygundur. Konumu itibariyle Afrika'dan Asya ve Avrupa'ya geçişte köprü görevi gören Yakındoğu'ya çok yakın oluşu bu bölgedeki kültürlerle ilişki içinde olduğunu gösterir.

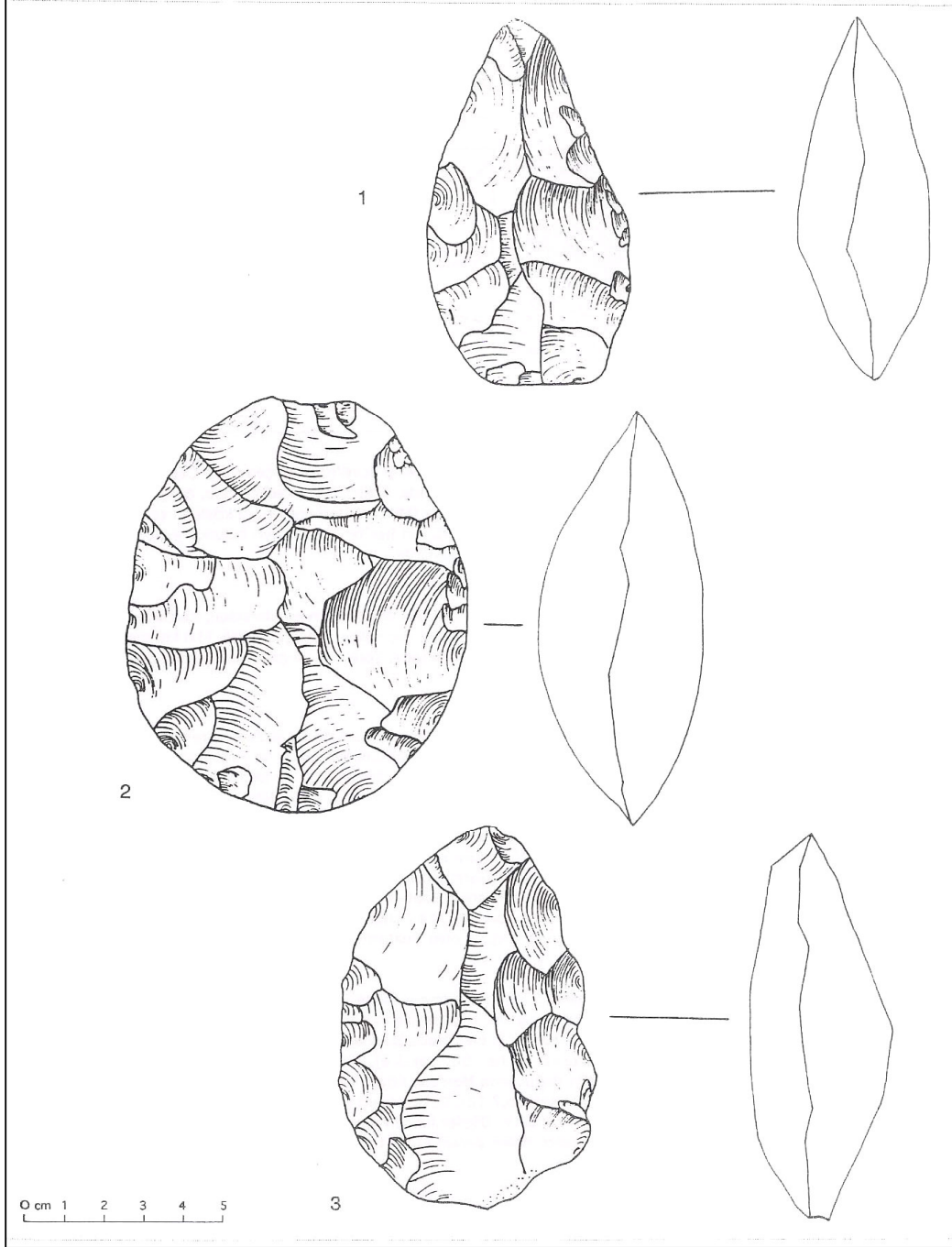
Hatay yöresinde bugüne kadar mağaralarda Alt Paleolitik tabakaların saptanamamış olması en azından Hatay'ın güneyinde, Paleolitik insanların ancak Orta Paleolitik'ten itibaren mağaralara girerek kıyı bölgelerini iskan etmiş olduklarını göstermektedir. Yörede Levallois teknik, birkaç sit hariç, Üst

Acheuléen'den başlayarak Orta Paleolitik süresince yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Bu yoğunluğu bölgesel bir gelenekten çok, zengin ve kaliteli çakmaktaşı yataklarının varlığıyla açıklamak gerektir.

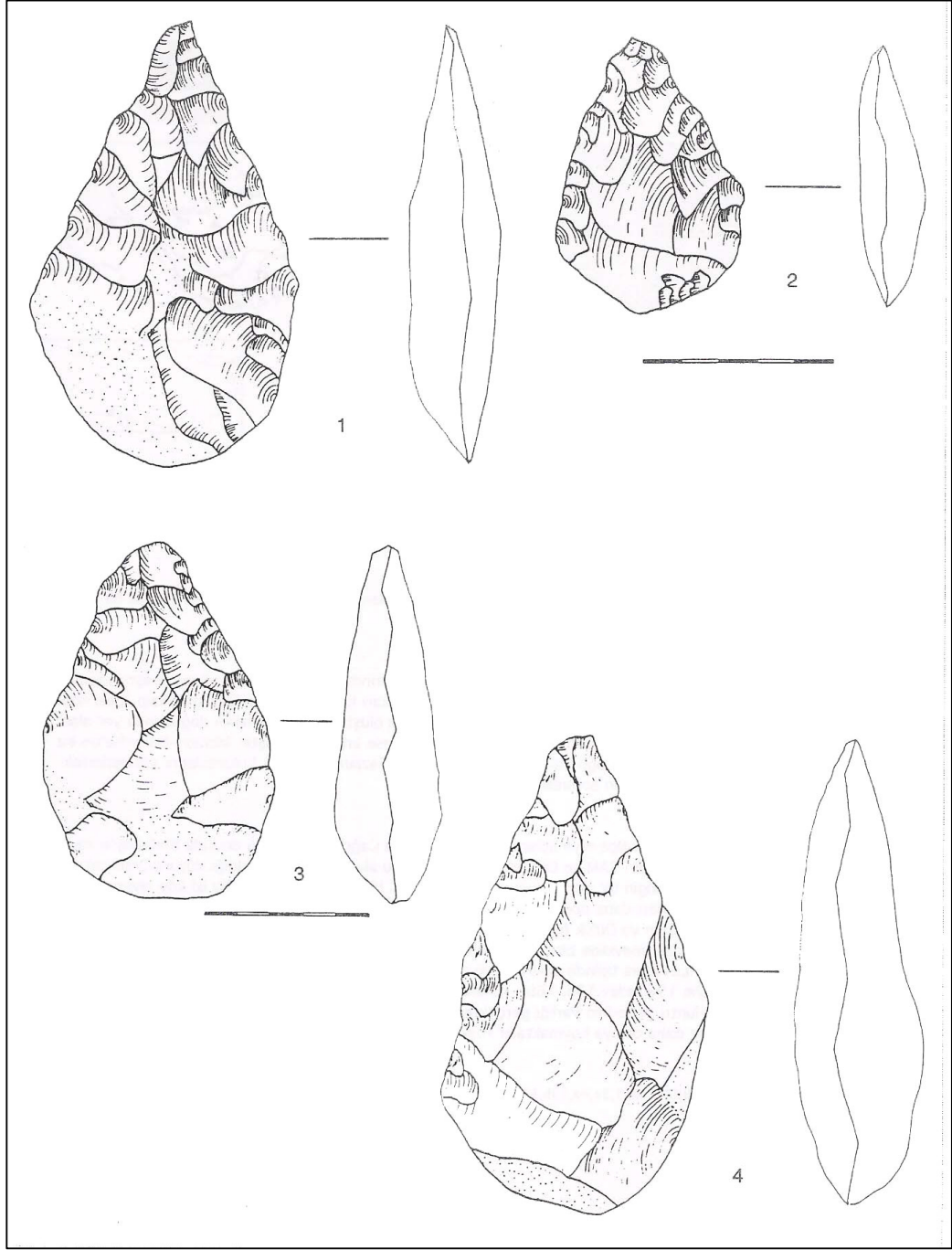
Hatay İlindeki Paleolitik Dönem yerleşiminin görüldüğü mağaralardan Üçağzılı Mağarası hariç, tüm mağaralar morfolojileri nedeniyle, Roma Çağı'nda çeşitli amaçlarla kullanılmışlardır. Batı Toroslar'daki mağaraların da benzer durumu gösterdikleri düşünülürse, bu iskan ve katlaşım biçiminin Akdeniz Bölgesi mağaralarının bir özelliği olduğu söylenebilir. Samandağ çevresi mağaraları genel durumları içinde ele alındığında gerek Orta, gerekse Üst Paleolitik iskan açısından büyük bir önem taşıdıkları kesindir. Batı Toroslar'da olduğu gibi burada da mağaraların Klasik Çağlarda yoğun bir biçimde kullanıldıkları ve Roma tabakalarının altında Paleolitik Dönem yerleşimine ait katlaşımları içerdikleri görülmektedir.

Hatay İli, stratejik konumu itibari ile Afrika, Yakındoğu, Anadolu ve Balkanlar hattının odak noktası özelliğini korumuştur. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz sahil şeridinde saptanmış prehistorik iskanların, iç kesimlere doğru sayılarının azalması, aynı zamanda Gaziantep-Adıyaman yönündeki prehistorik bulguların çoğalması, günümüze kadar yapılan araştırmalar ışığında Afrika-Yakındoğu ve Anadolu bağlantılarının Amik Ovası üzerinden kuzeydoğuya doğru olduğu kanısını doğrumuştur.

LEVHALAR

Levha 1. Gaziantep'in Nizip İlçesi'nde, Sam Köy ve Karahöyük Bölgesinde (Yukarı Kısım) Bulunan İki YüzeYLiler

Levha 2. Gaziantep'in Nizip İlçesi'nde, Nizip Çayı'nın Fırat'a Döküldüğü Yere Kadar Olan Bölgede (Aşağı Kısım) Bulunan İki Yüzejliler

Levha 3a. Mercihamış Köyü Çevresinden Toplanan Yontmataş Aletlerden Bir Grup

Levha 3b. Hacı Karacalı Tarlası (W48/43) Buluntu Yeri İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup

Levha 4a. Karadere I (W48/39) Buluntu Yeri İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup

Levha 4b. Bozyer Mevkii (W48/34) Buluntu Yerinden Bir Grup İki Yüzeyle Alet

Levha 5a. Hameyli Tepe (W48/33) İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup

Levha 5b. Göçem Mevkii (W48/32) İki Yüzeyle Aletlerinden Bir Grup

Levha 6a. Kiraç Dere (W48/29) Buluntu Yerinden Micoquien Tip İki Yüzeyli Alet

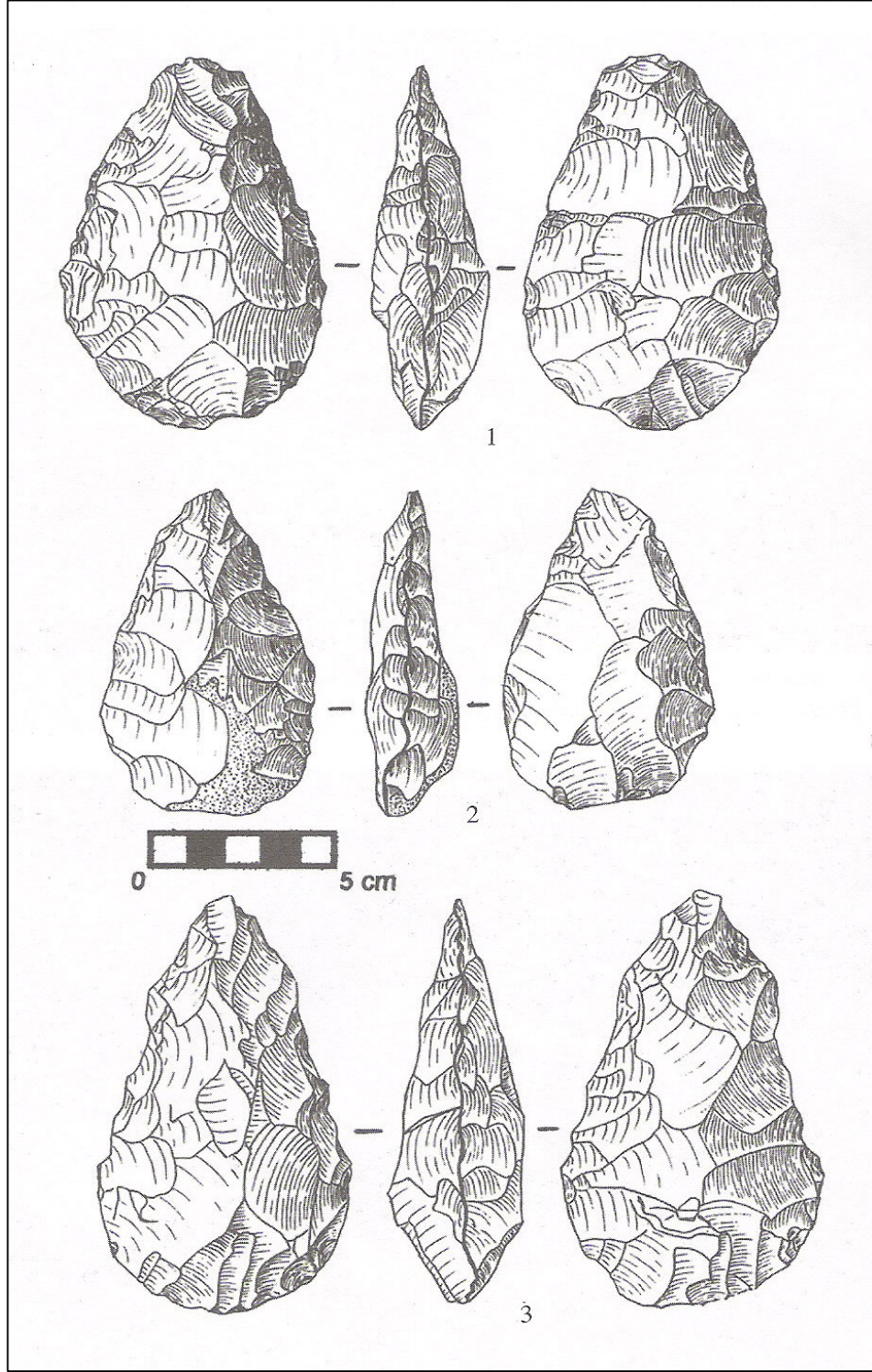
Levha 6b. Haradan Dere (W48/27) Buluntu Yeri İki Yüzeyli Aletlerinden Bir Grup

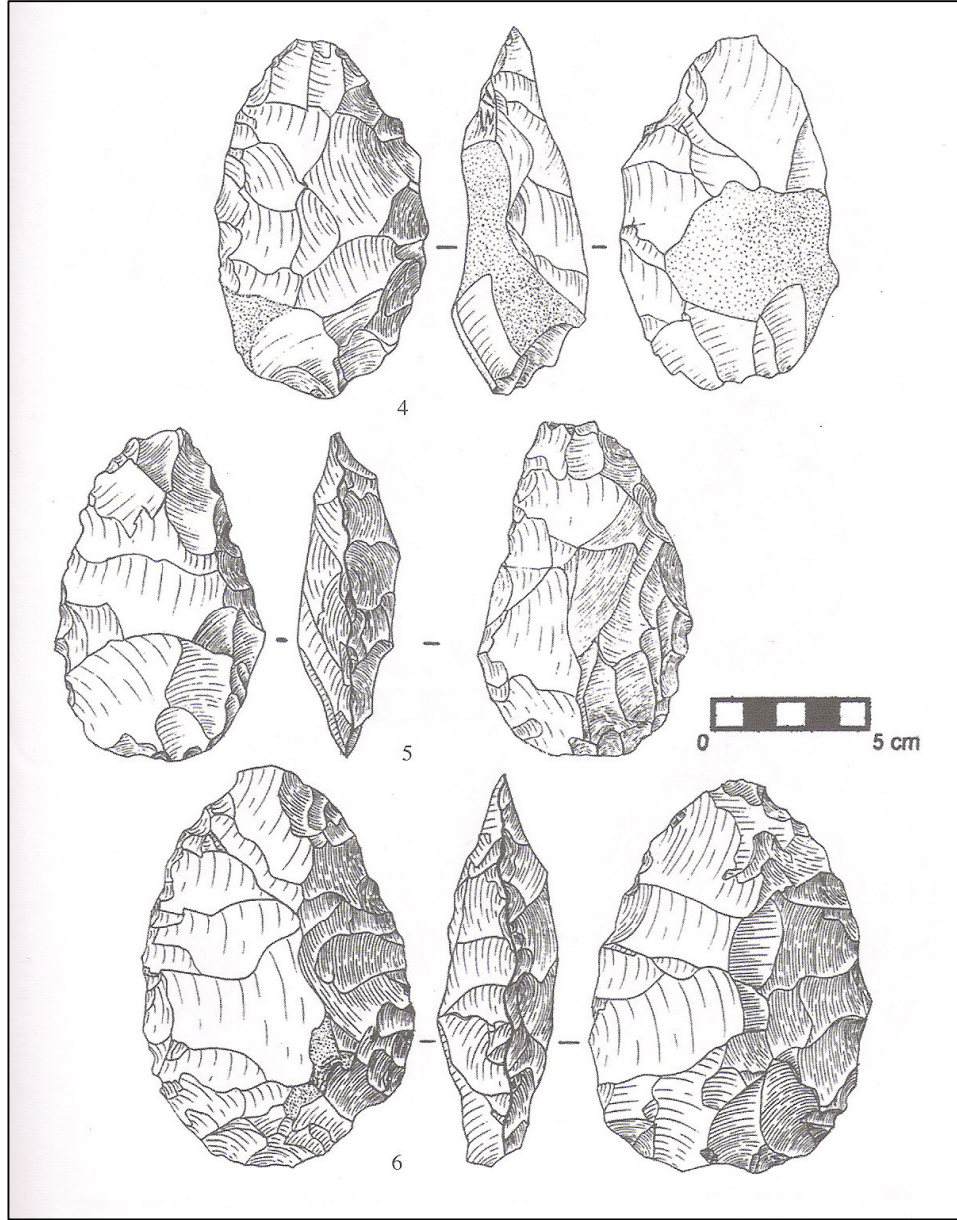
Levha 7a. Dızdırtaşı Paleolitik İstasyonunda, Buluntu Yerinde Görülen Bir İki Yüzeyli Alet

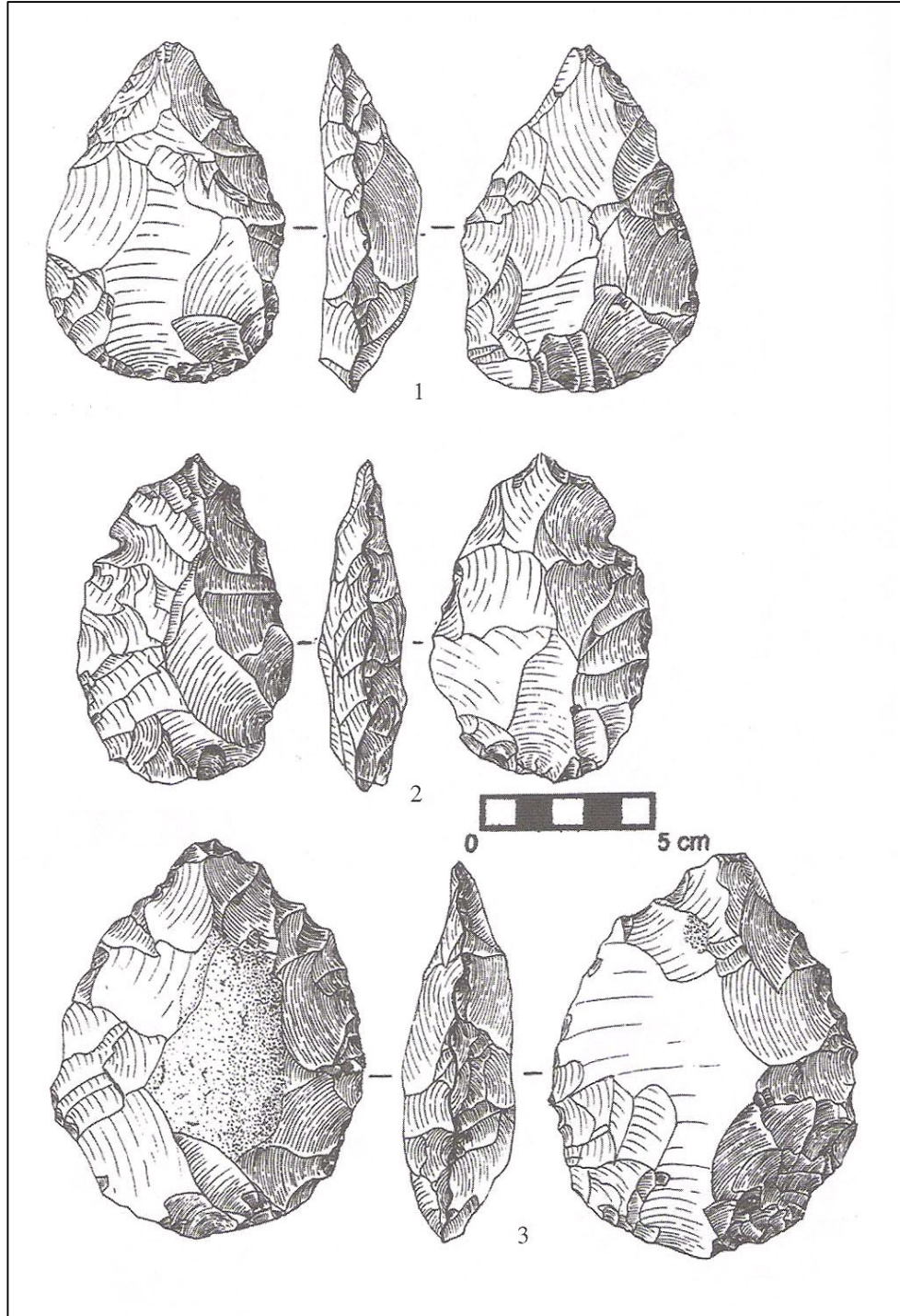
Levha 7b. Kubuşoğlu Mevkii (V48/43) İki Yüzeyli Aletlerinden Bir Grup

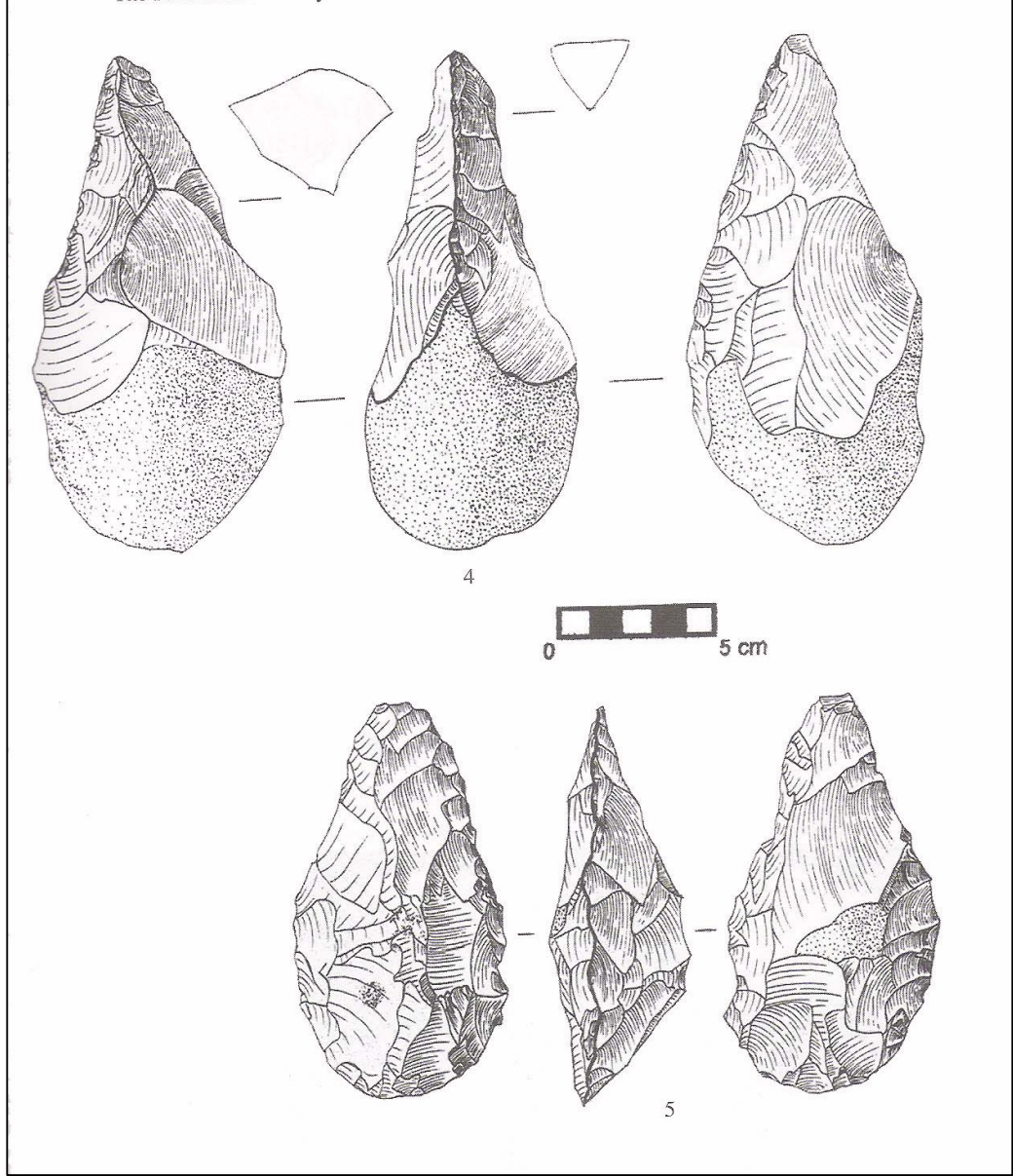
Levha 8. Dızdırtaş Paleolitik İstasyonundan İki Yüzeyle Aletler, 1-3) Badem Biçimli İki Yüzeyle Aletler

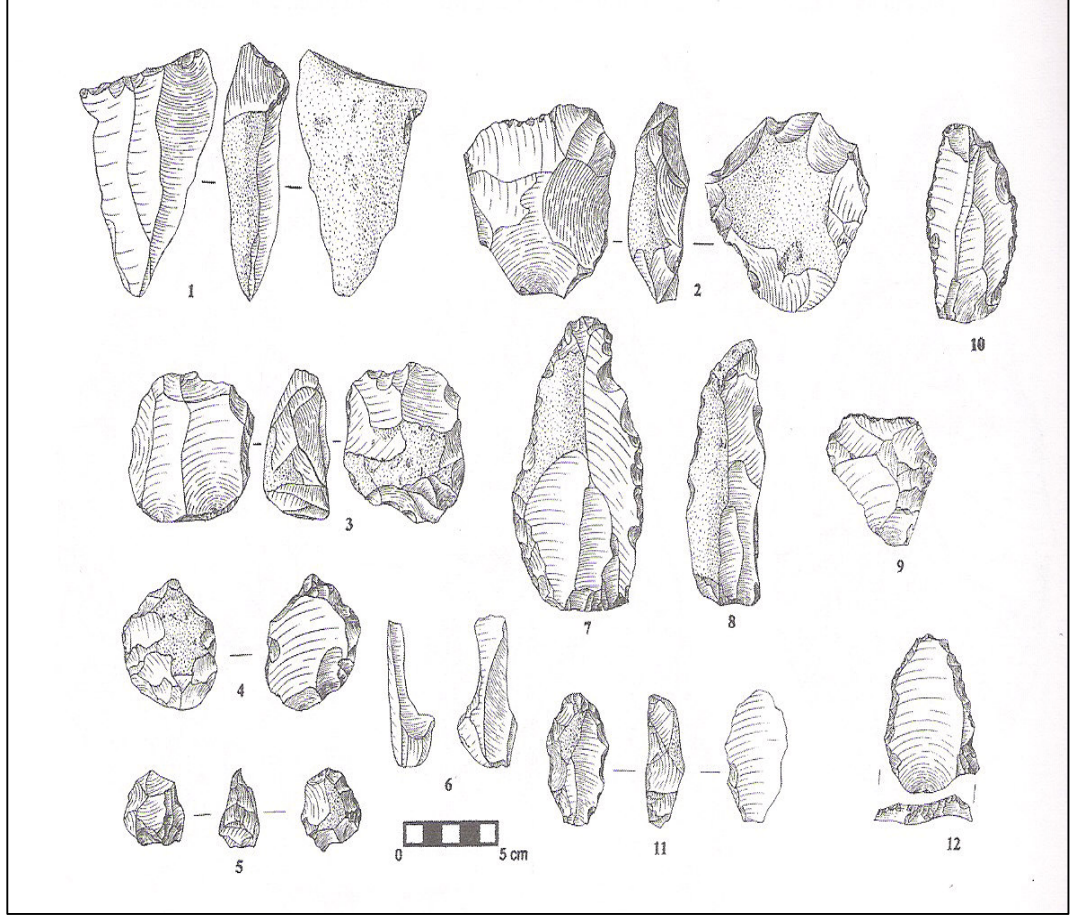
Levha 9. Dızdırtaş Paleolitik İstasyonundan İki Yüzeyle Aletler, 4-6) Badem Biçimli İki Yüzeyle Aletler

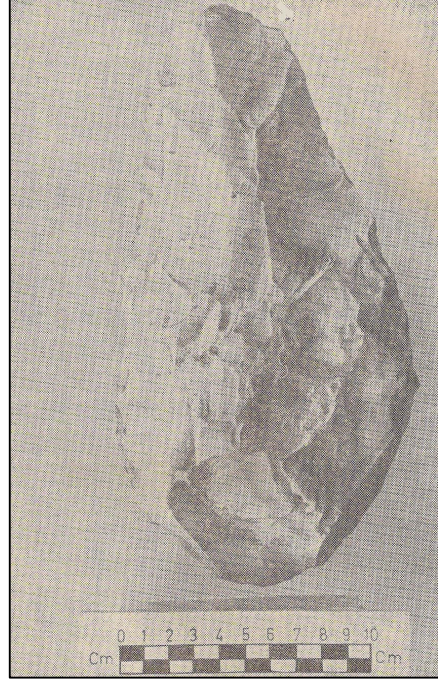
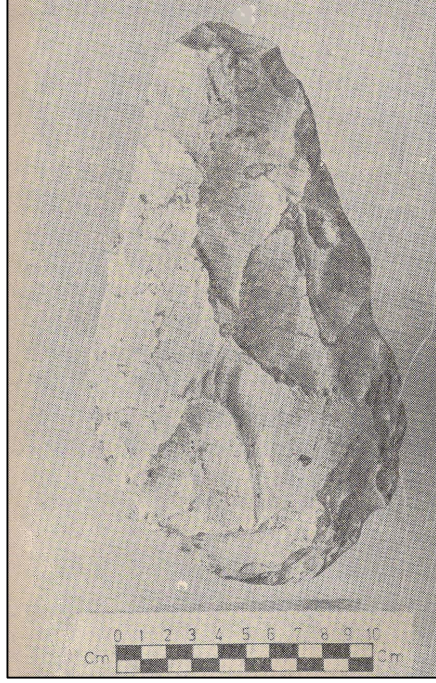
Levha 10. Dızdırtaşı Paleolitik İstasyonu Buluntularından Bir Grup, 1) Oval İki Yüzeyli, 2) Yüreğimsi İki Yüzeyli, 3) Kısmi İki Yüzeyli

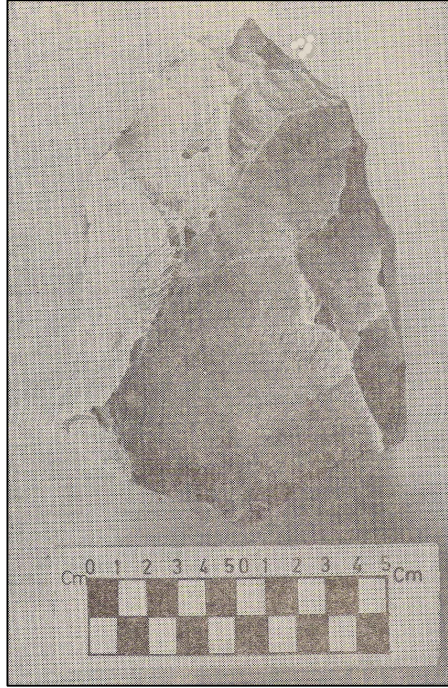
Levha 11. Dızmırtaşı Paleolitik İstasyonu Buluntularından Bir Grup, 4) Üç Yüzlü Kazma, 5) Micoquien İki Yüzeyle

Levha 12. Dızımirtaşı Paleolitik İstasyonu Yontmataş Buluntuları, 1-5) Levallois Çekirdekler, 6) Dönümlü Parça, 7-10) Kenar Kazıyıcılar, 11) Ön Kazıyıcı, 12) Levallois Yonga Üzerine İki Dışbükey Kenar Kazıyıcı

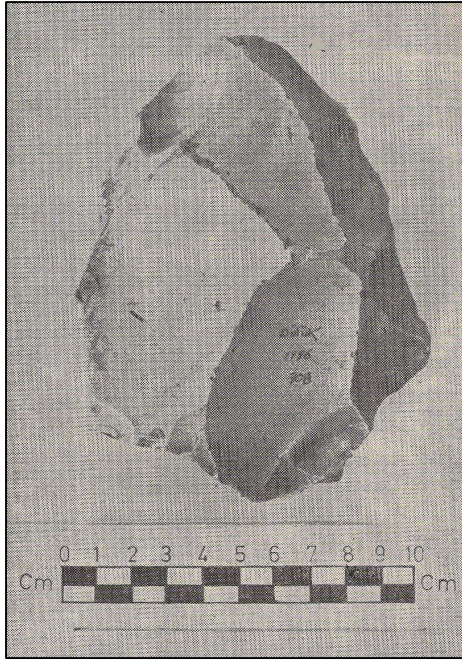
Levha 13a-b. Dülük'te Bulunan İki Yüzeyle Örneği a) Üst Yüz, b) Alt Yüz

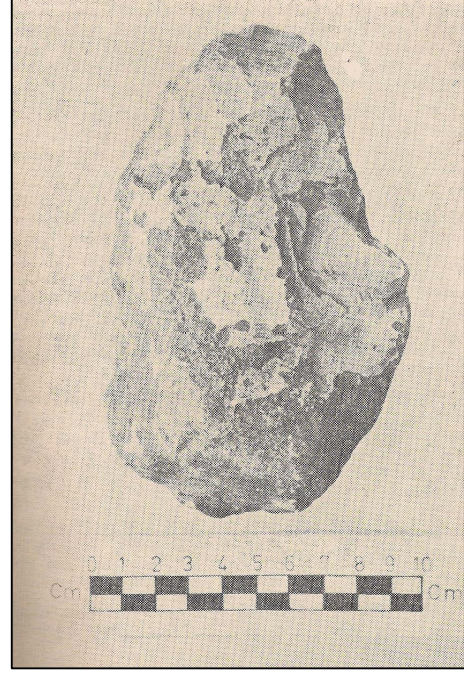
Levha 13c-d. Dülük Çevresinde Bulunan Clactonien Tipte Bir Yonga c) Dış Yüz, d) İç Yüz

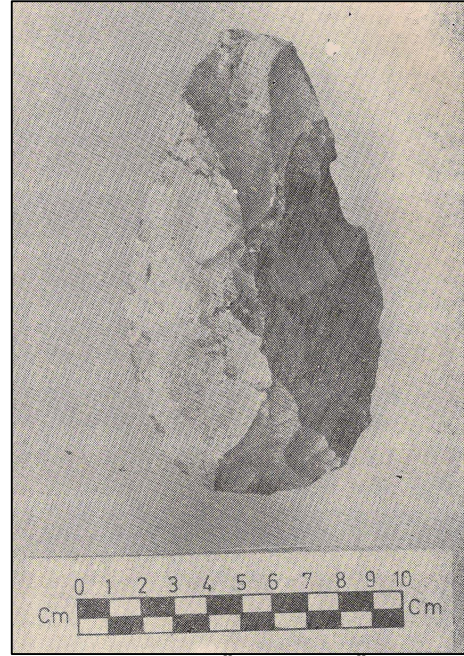
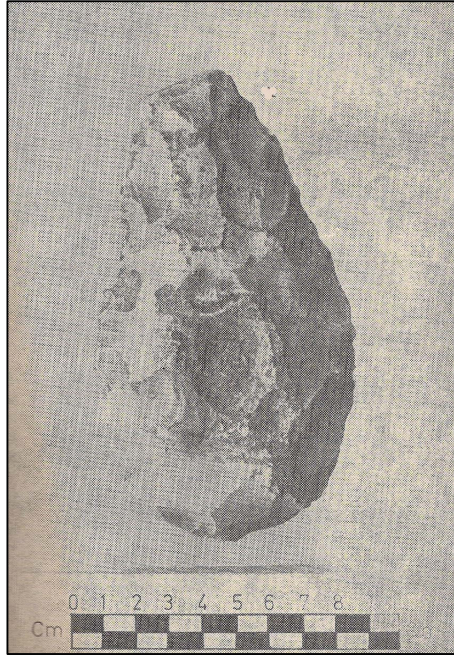
Levha 14a. Muine Atasayan Tarafından Dülük Çevresinde Bulunan Dilgi ve Yonga

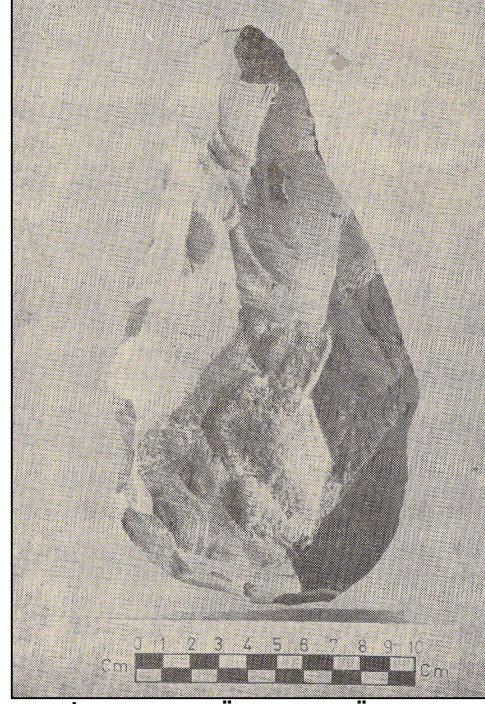
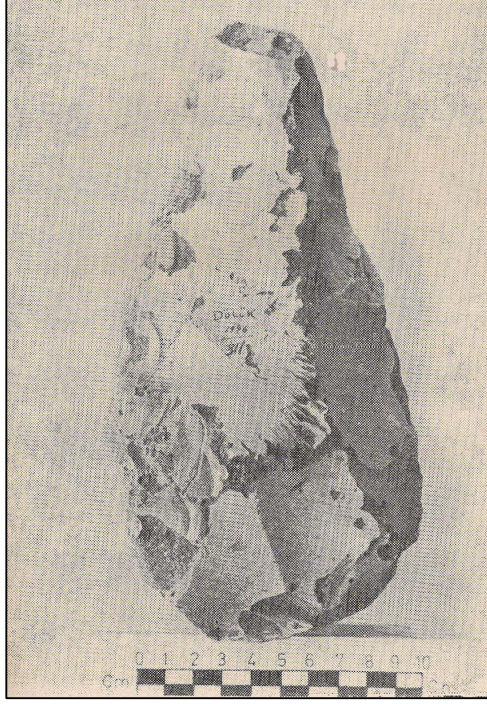
Levha 14b-c. Dülük Çevresinde Bulunan İki Yüzeyle Örneği b) Üst Yüz, c) Alt Yüz

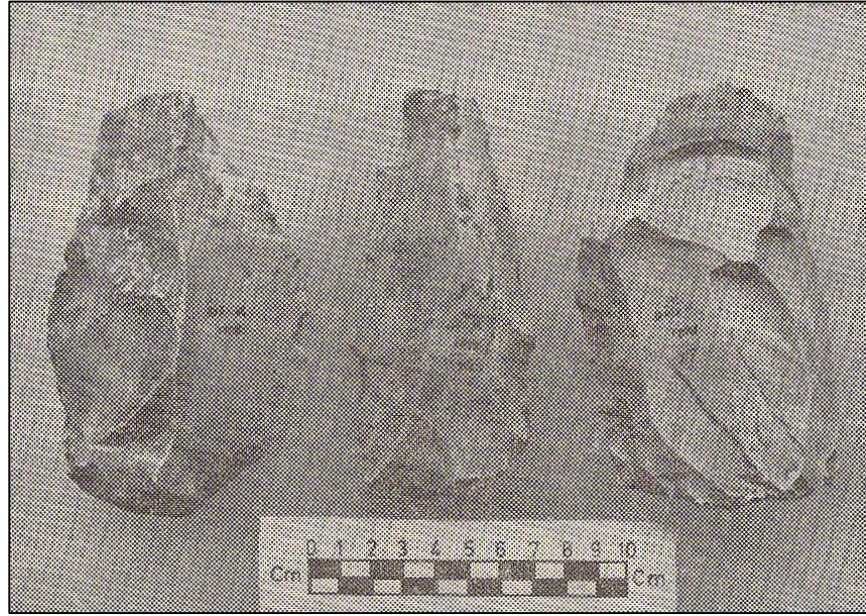
Levha 15a-b. Dülük Çevresinde Bulunan Bir İki Yüzeyle Örneği a) Üst Yüz, b)
Alt Yüz

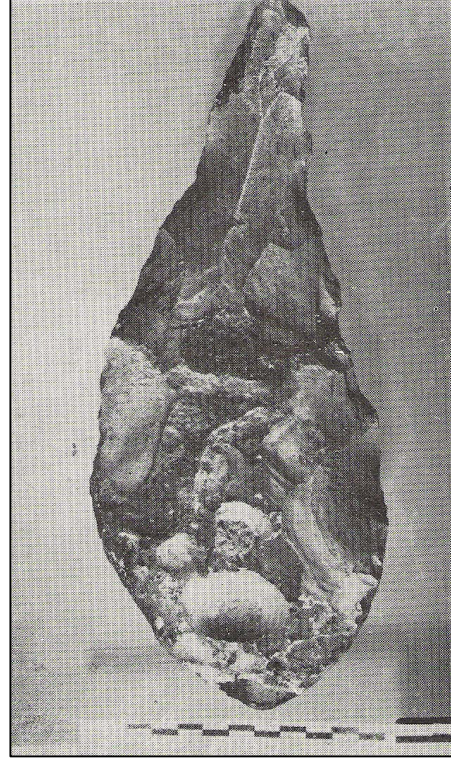
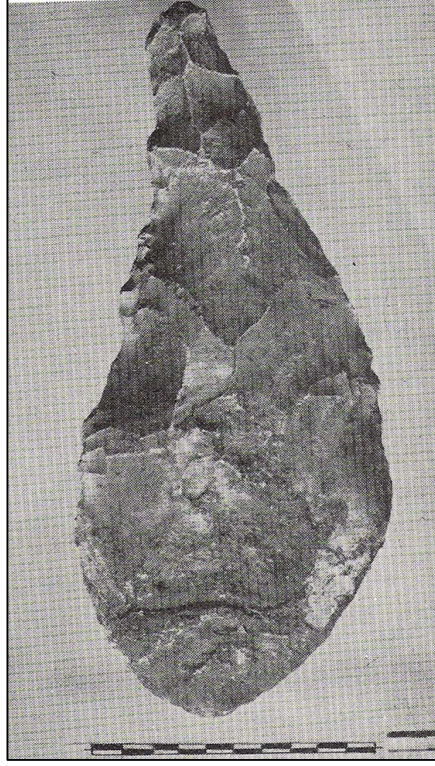
Levha 15c-d. Dülük Çevresinde Bulunan Bir İki Yüzeyle Örneği c) Üst Yüz, d)
Alt Yüz

Levha 16a-b. Dülük Çevresinde Bulunan Bir İki Yüzeyle Örneği a) Üst Yüz, b) Alt Yüz

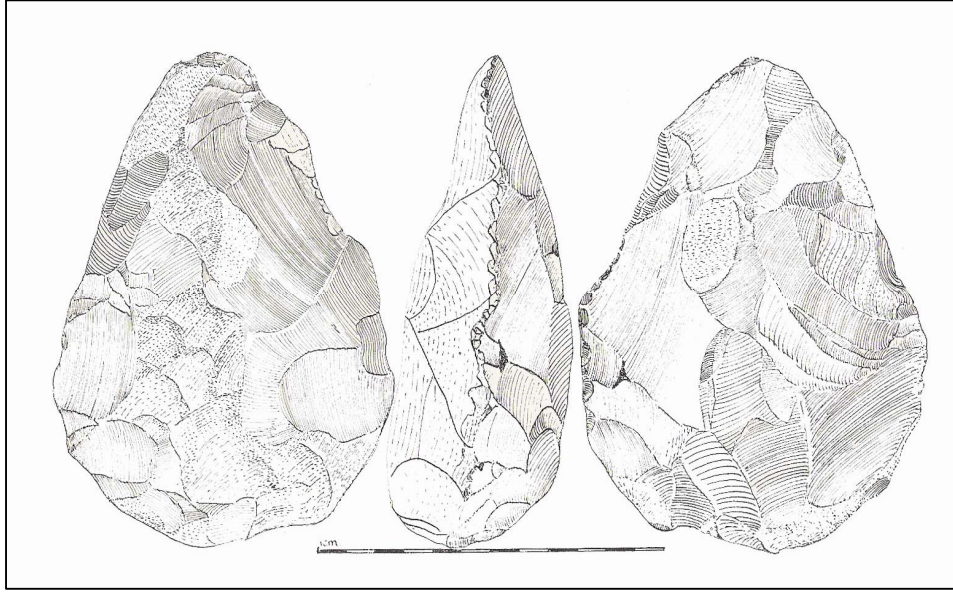
Levha 16c. Dülük Çevresinde Bulunan Clactonien Tipte İki Yonga ve Bir Dilgi

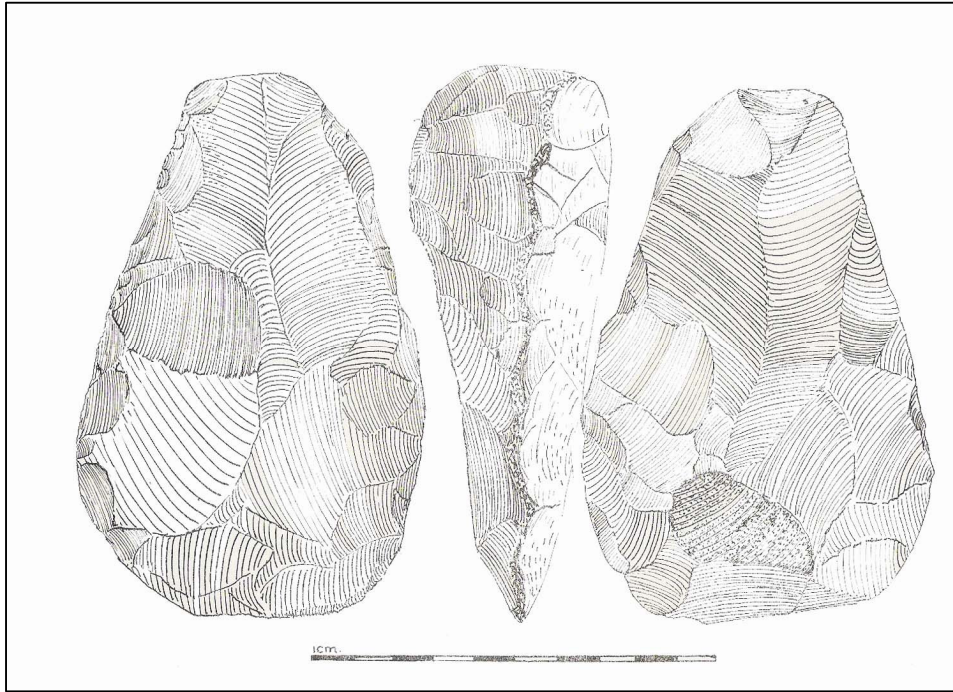
Levha 17a-b. Dülük'te Bulunan Chelléen İki Yüzeylisinin Üst ve Alt Yüzden Görünüşü

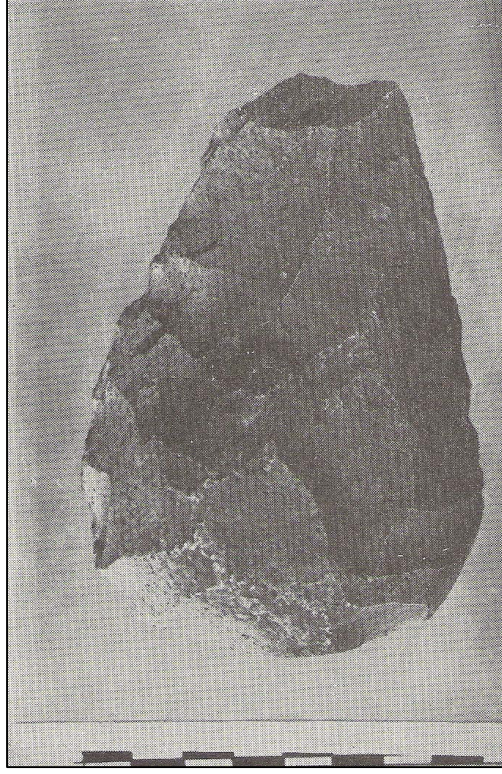
Levha 17c. Dülük'te Bulunan Armut Biçimli Chelléen İki Yüzeylisinin Çizimi

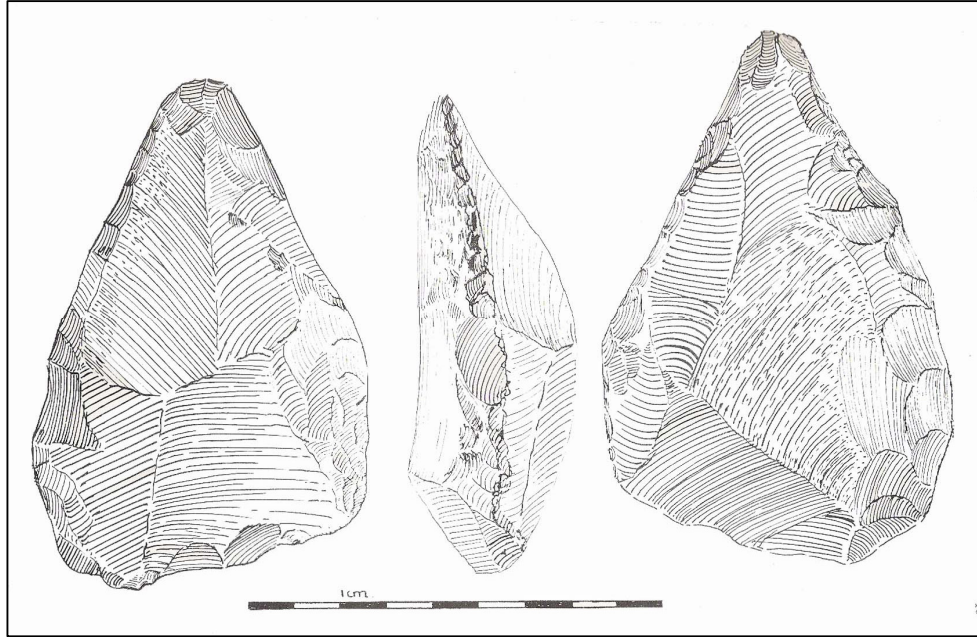
Levha 18a. Dülük'te Bulunan Badem Biçimli Alt Acheuléen İki Yüzeysel Çizimi

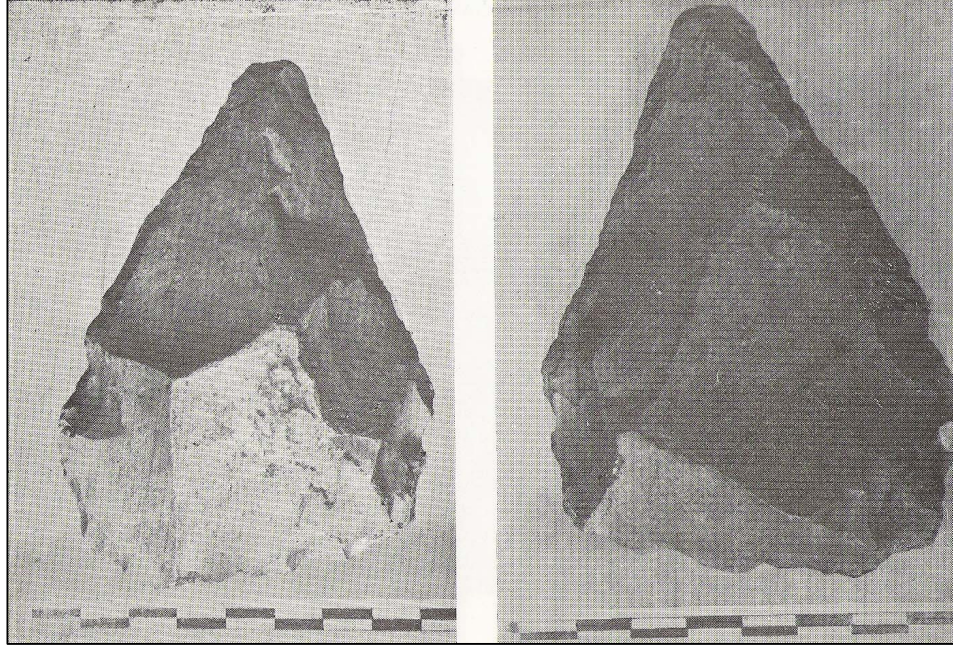
Levha 18b. Dülük'te Bulunan Armut Biçimli Üst Acheuléen İki Yüzeysel Çizimi

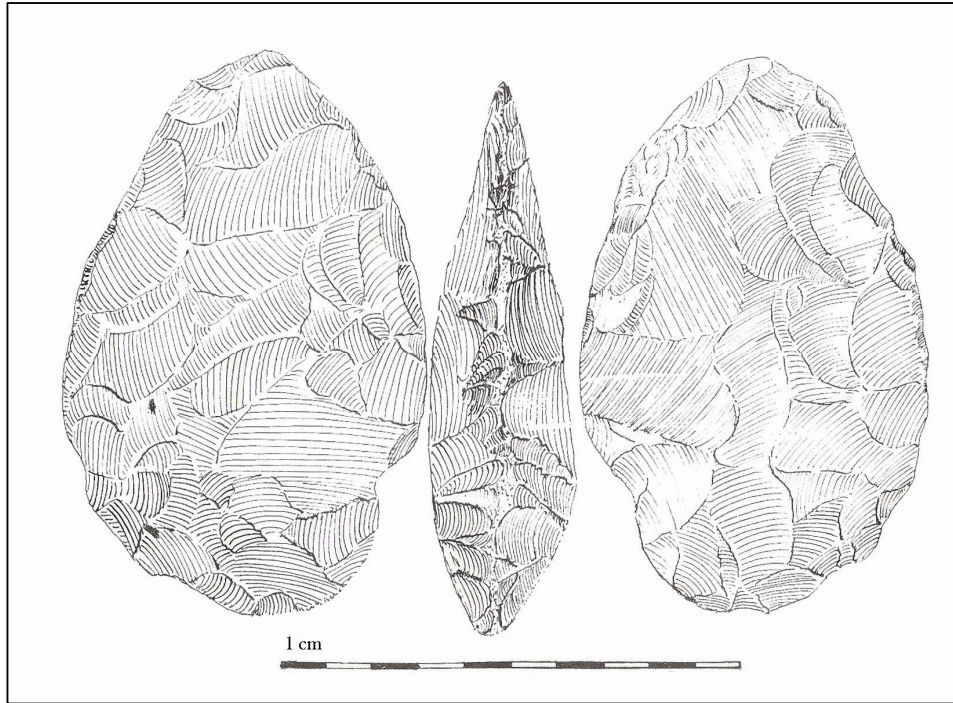
Levha 19a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeylenin Üst Yüzden Görünümü

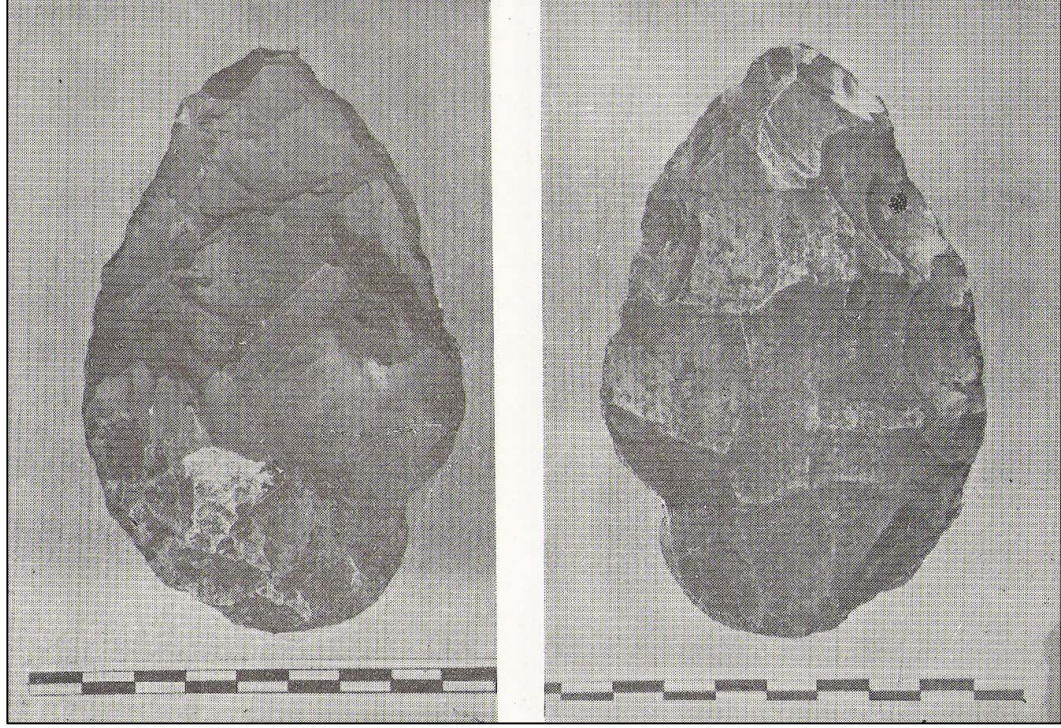
Levha 19b. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

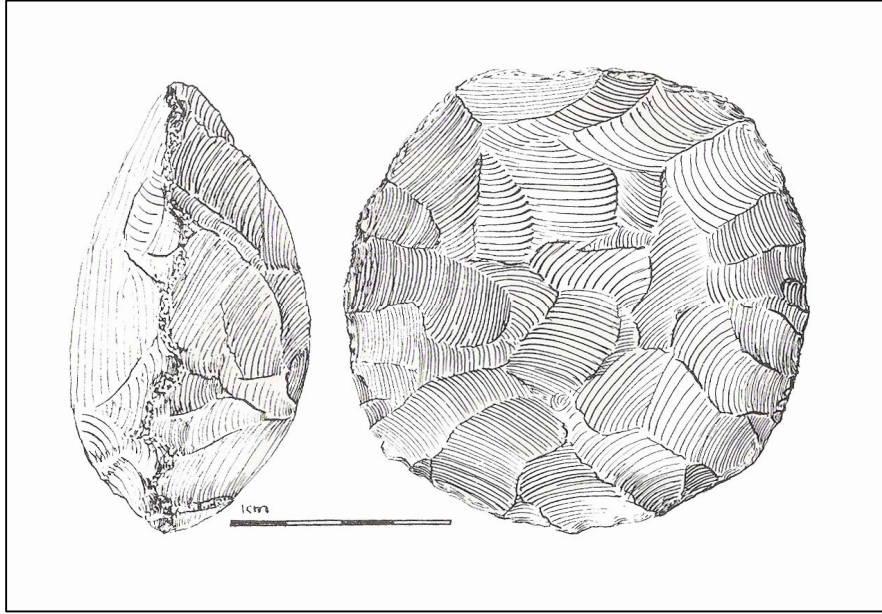
Levha 20a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeylinin Üst ve Alt Yüzden Görünümü

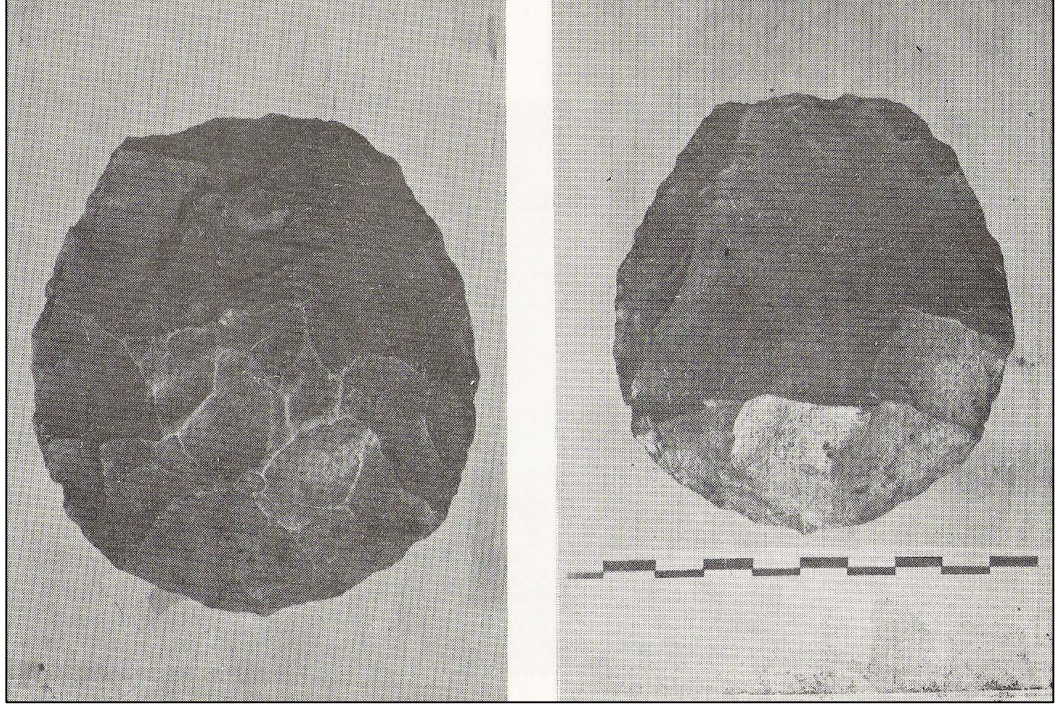
Levha 20b. Dülük'te Bulunan Badem Biçimli Üst Acheuléen İki Yüzeylisinin Çizimi

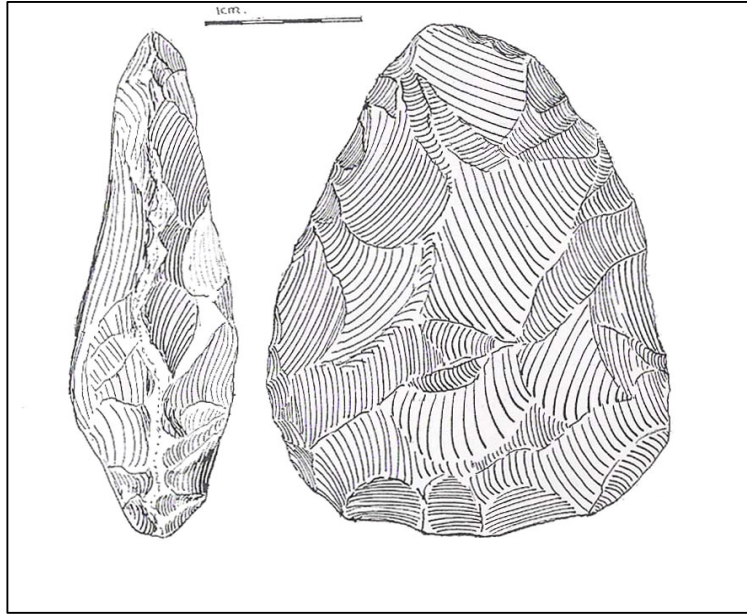
Levha 21a. Dülük'te Bulunan Acheuléen İki Yüzeylelinin Üst ve Alt Yüzden Görünüşü

Levha 21b. Dülük'te Bulunan Disk Şeklindeki Üst Acheuléen İki Yüzeyleli Çizimi

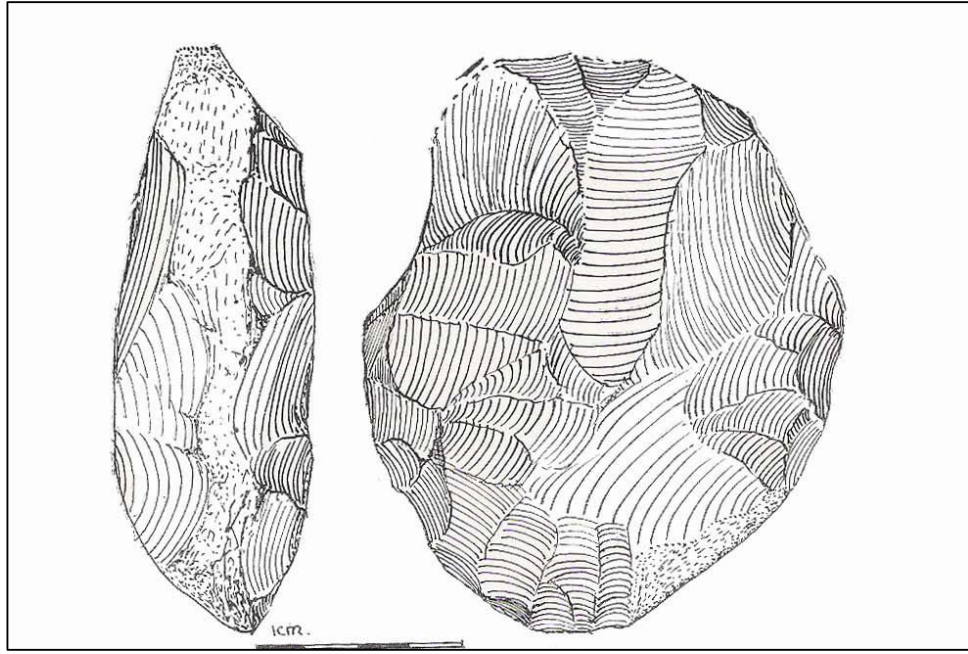
Levha 22a. Dülük'te Bulunan Disk Şeklindeki Acheuléen İki Yüzeyleşinin Üst ve Alt Yüzden Görünümü

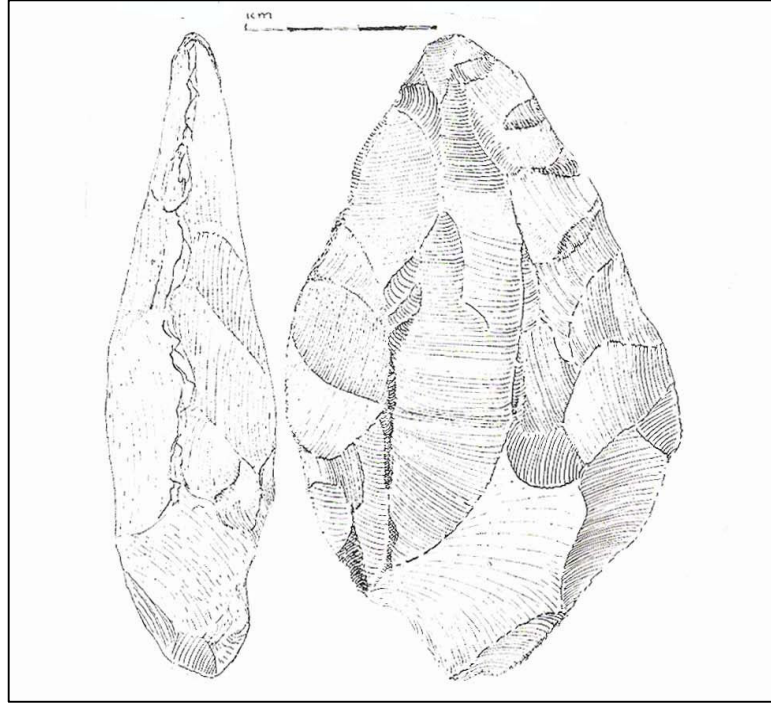
Levha 22b. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

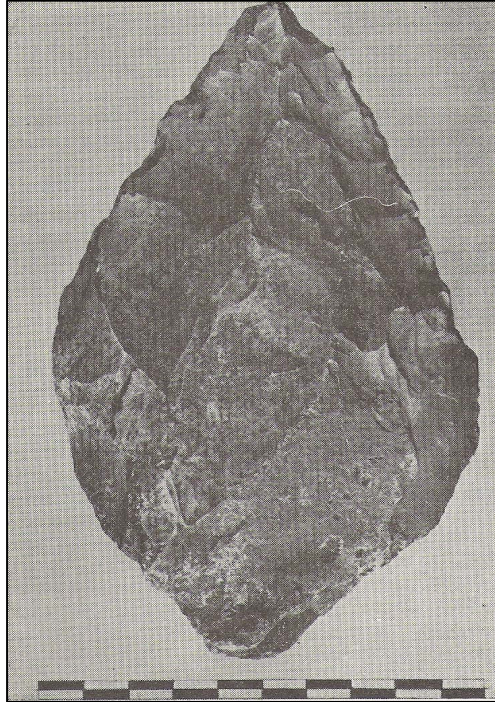
Levha 23a. Dülük'te Bulunan Acheuléen İki YüzeYinin Üstten Görünüşü

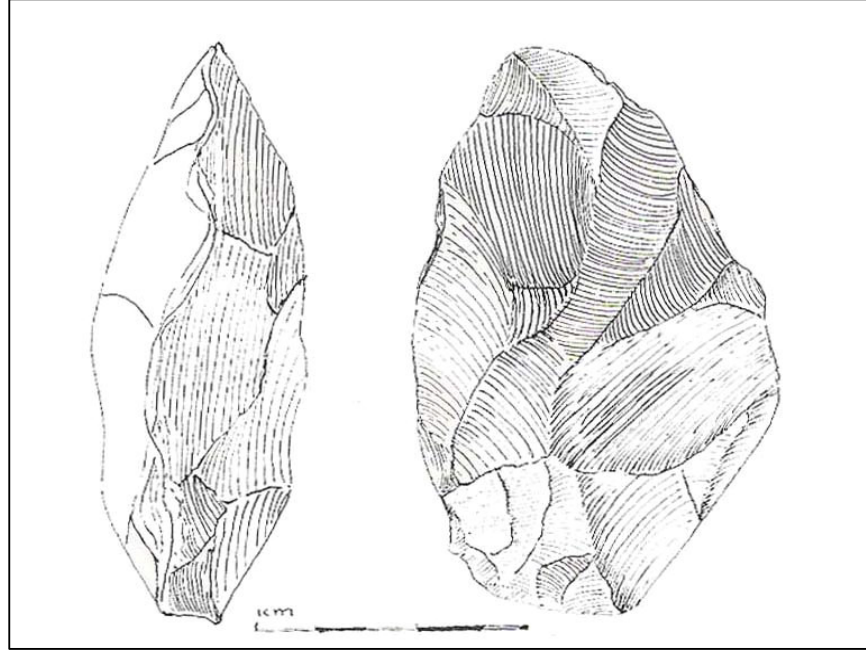
Levha 23b. Dülük'te Bulunan Disk Şeklindeki Acheuléen İki YüzeYli Çizimi

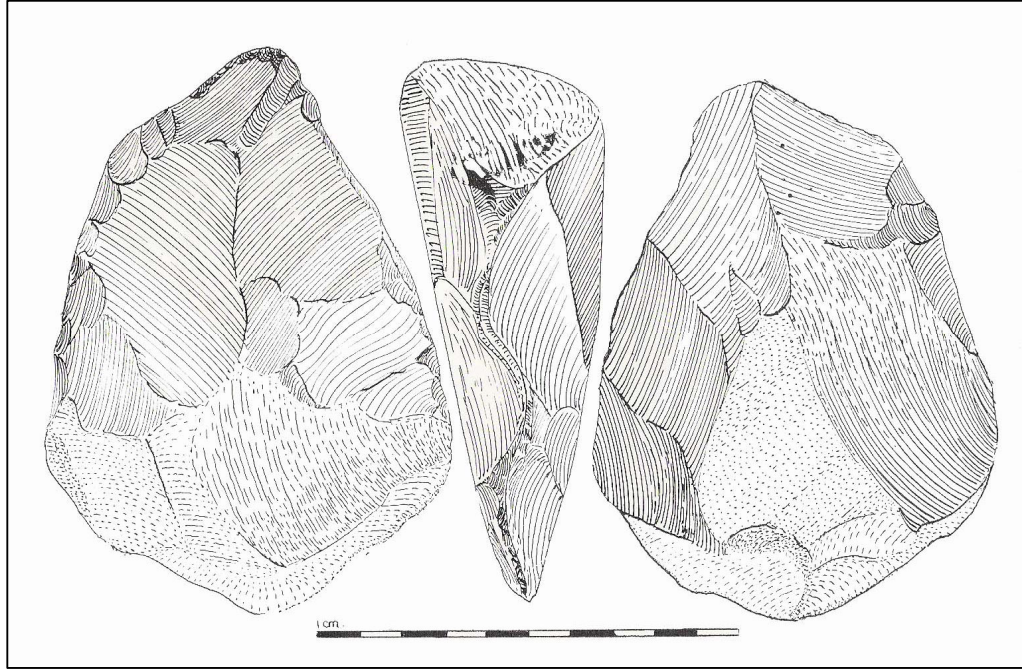
Levha 24a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyli Çizimi

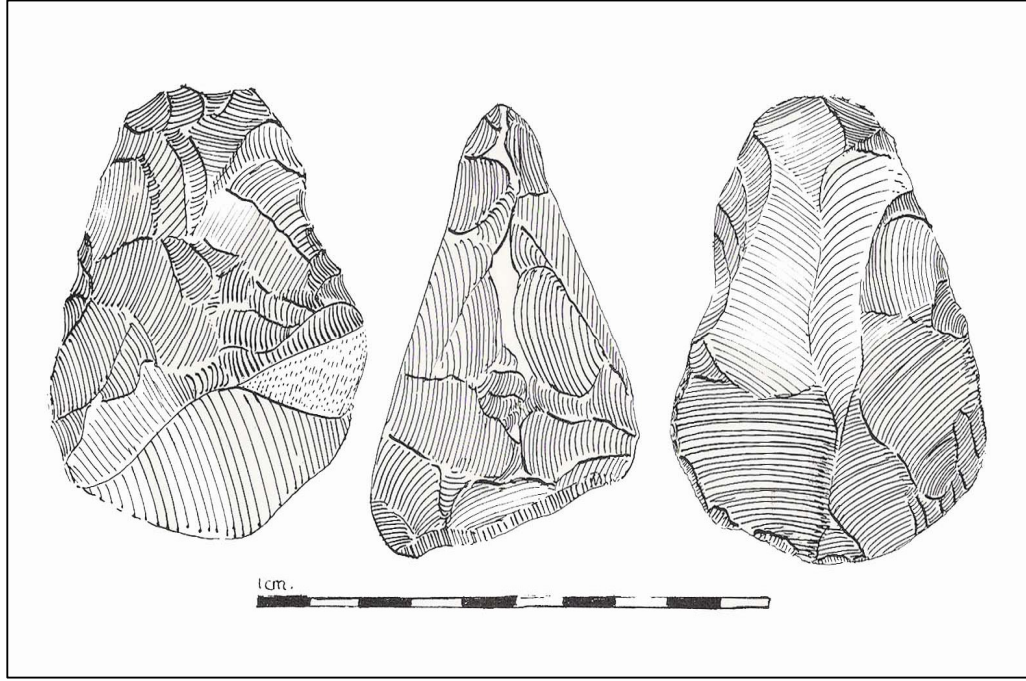
Levha 24b. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeylinin Üstten Görünüşü

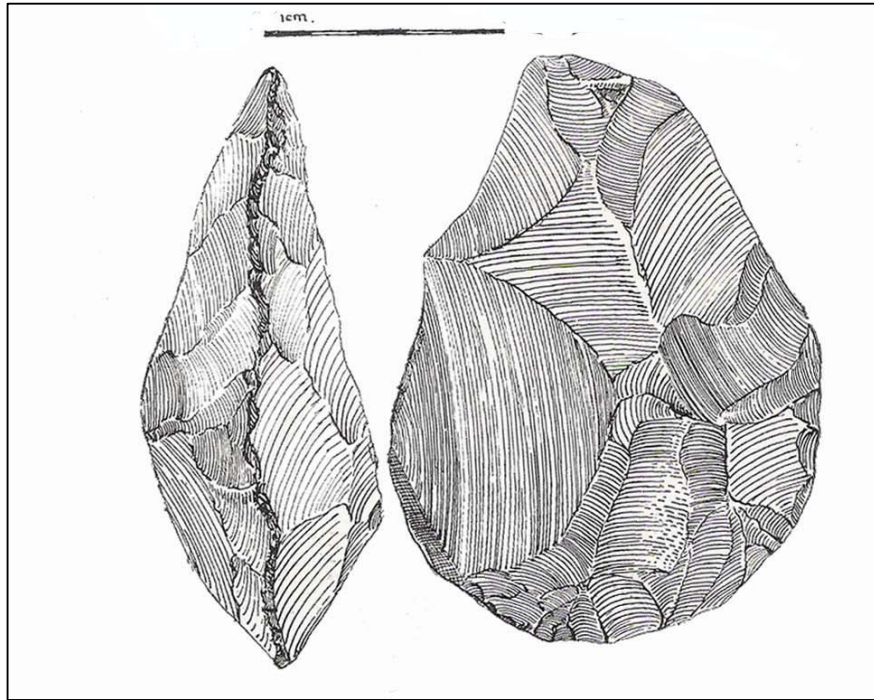
Levha 25a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

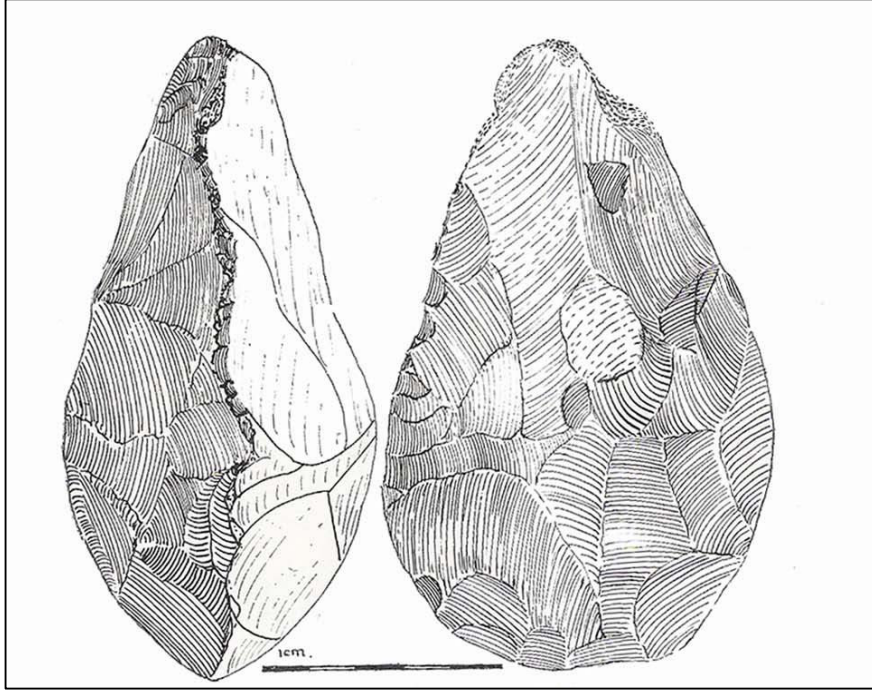
Levha 25b. Dülük'te Bulunan Acheuléen Kısmi İki Yüzeyle Çizimi

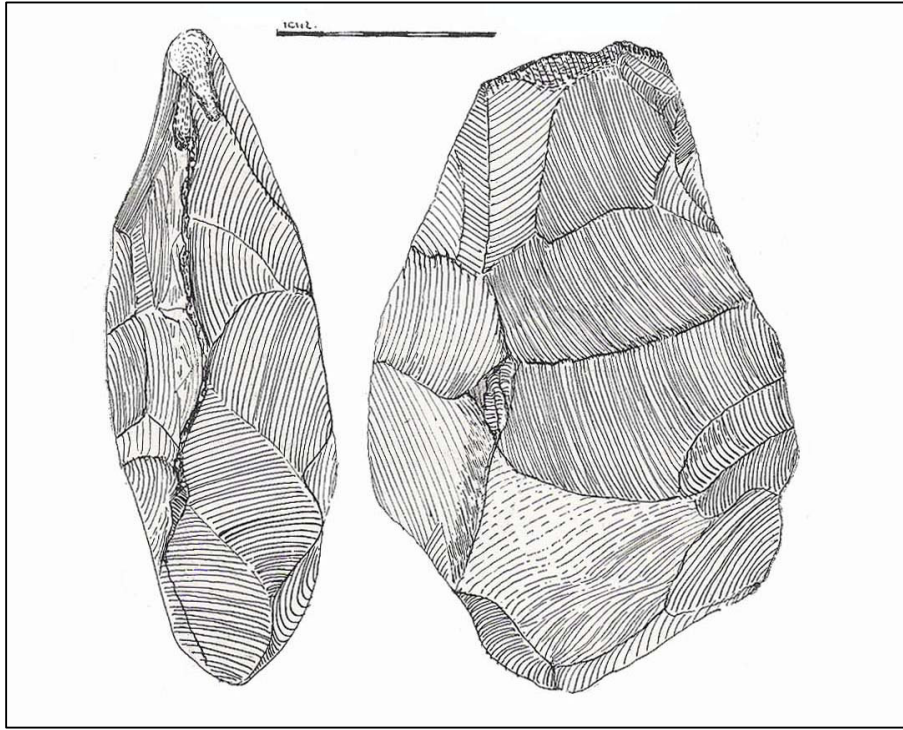
Levha 26a. Dülük'te Bulunan Üst Acheuléen (Micoquien) İki Yüzevli Çizimi

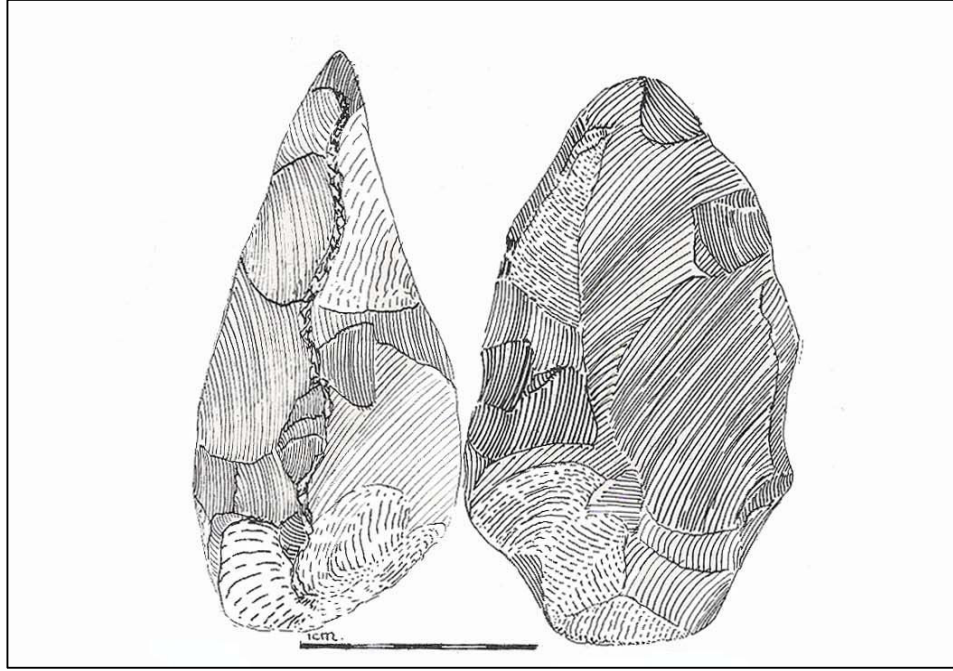
Levha 26b. Dülük'te Bulunan Armut Biçimli Acheuléen İki Yüzevli Çizimi

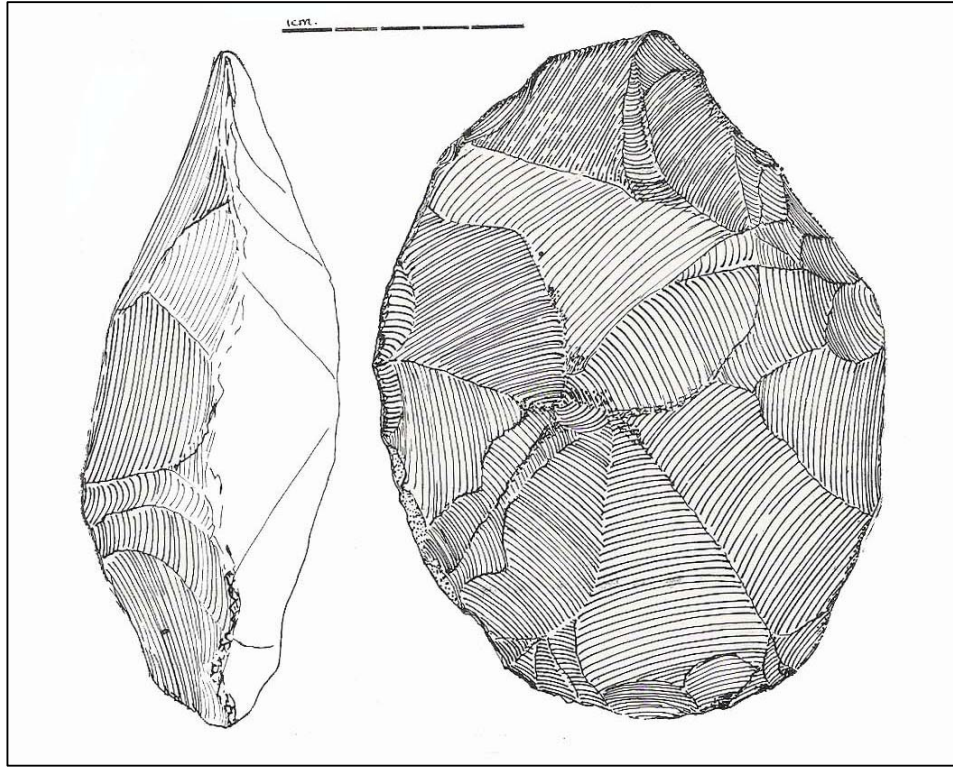
Levha 27a. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

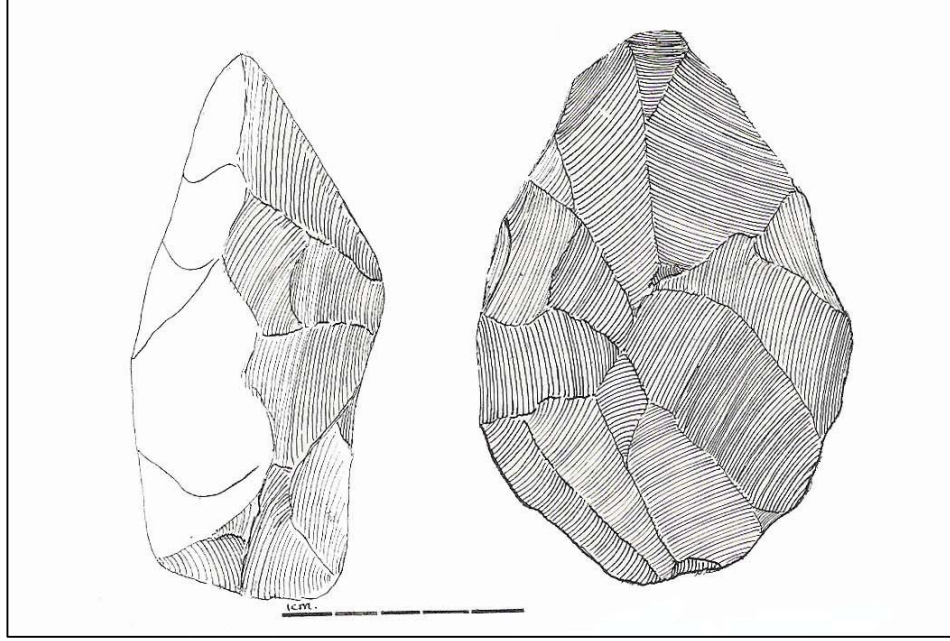
Levha 27b. Dülük'te Bulunan Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

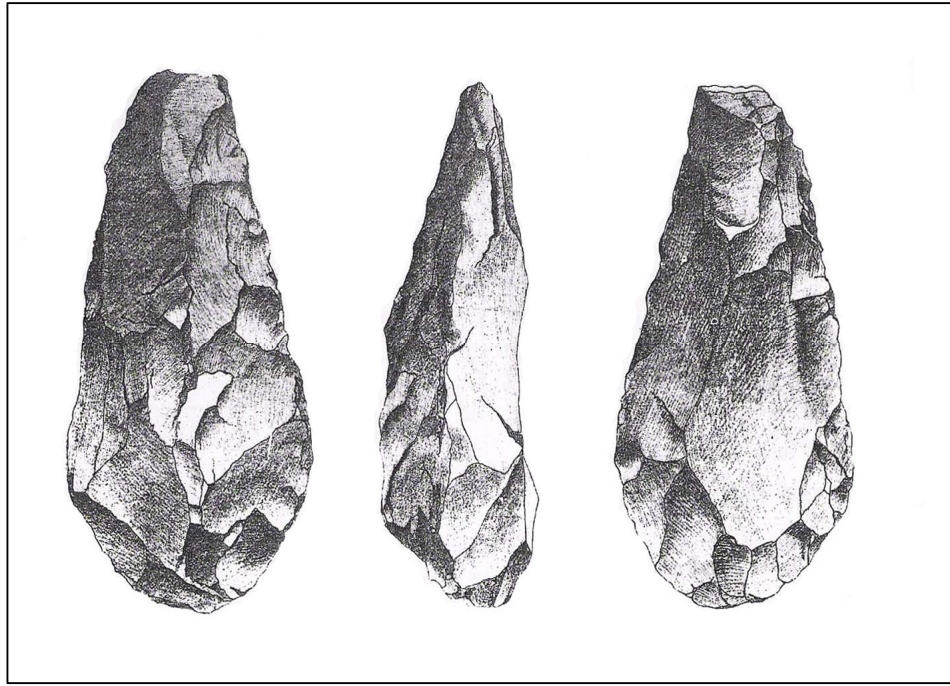
Levha 28a. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

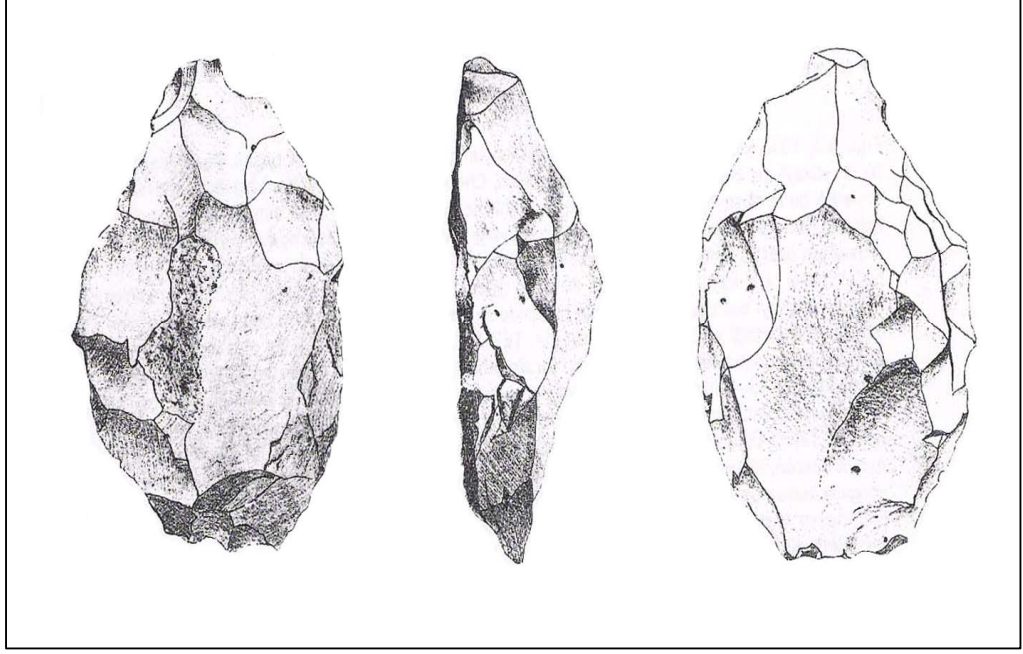
Levha 28b. Dülük'te Bulunan Ovoid Biçimli Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

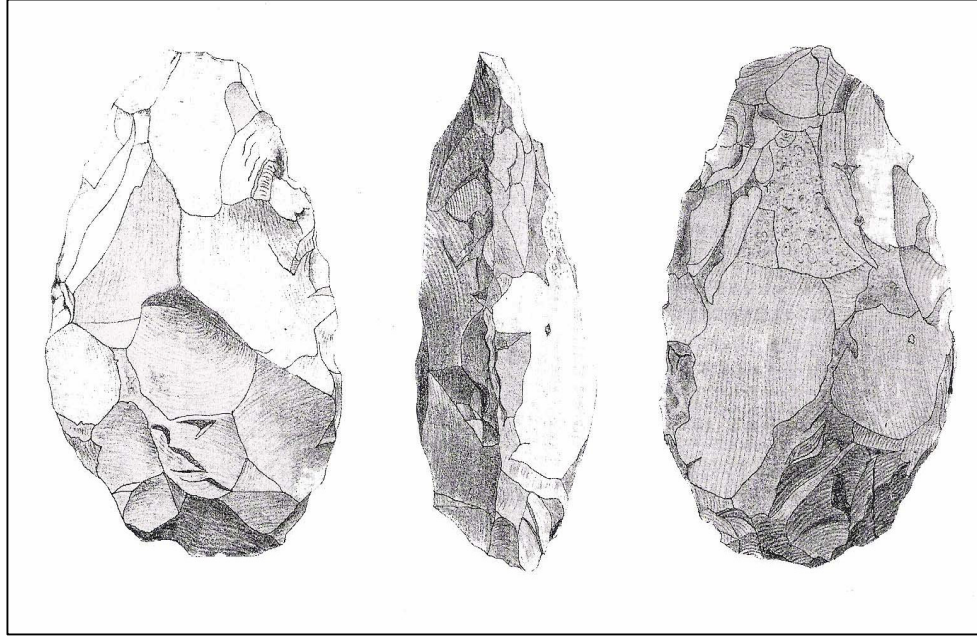
Levha 29a. Dülük'te Bulunan Yürek Biçimli Acheuléen İki Yüzeyle Çizimi

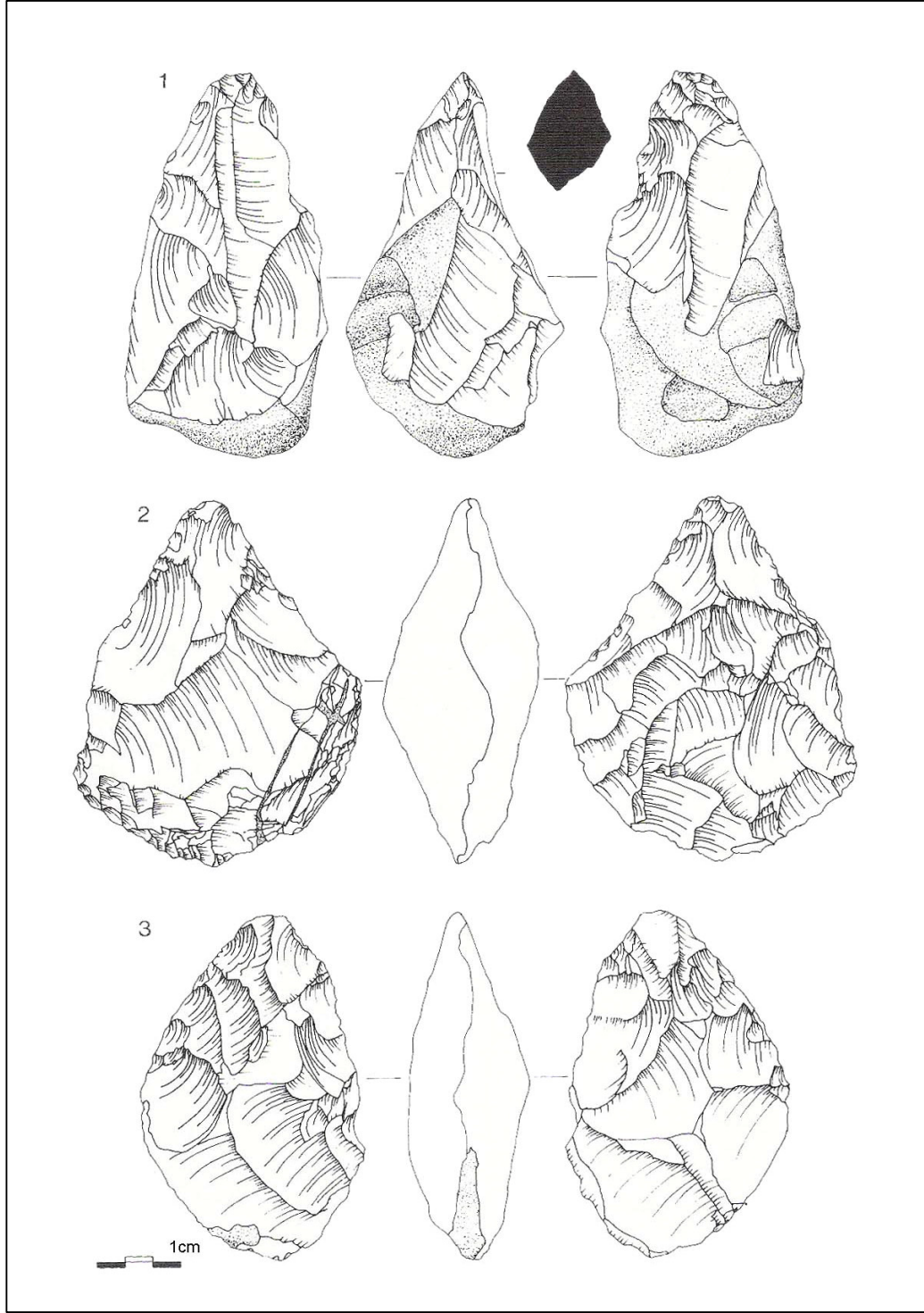
Levha 29b. Gaziantep-Narlı Arasında Metmenge Köyü'nün 700m. Güneydoğusunda Bulunan İki Yüzeyle Çizimi

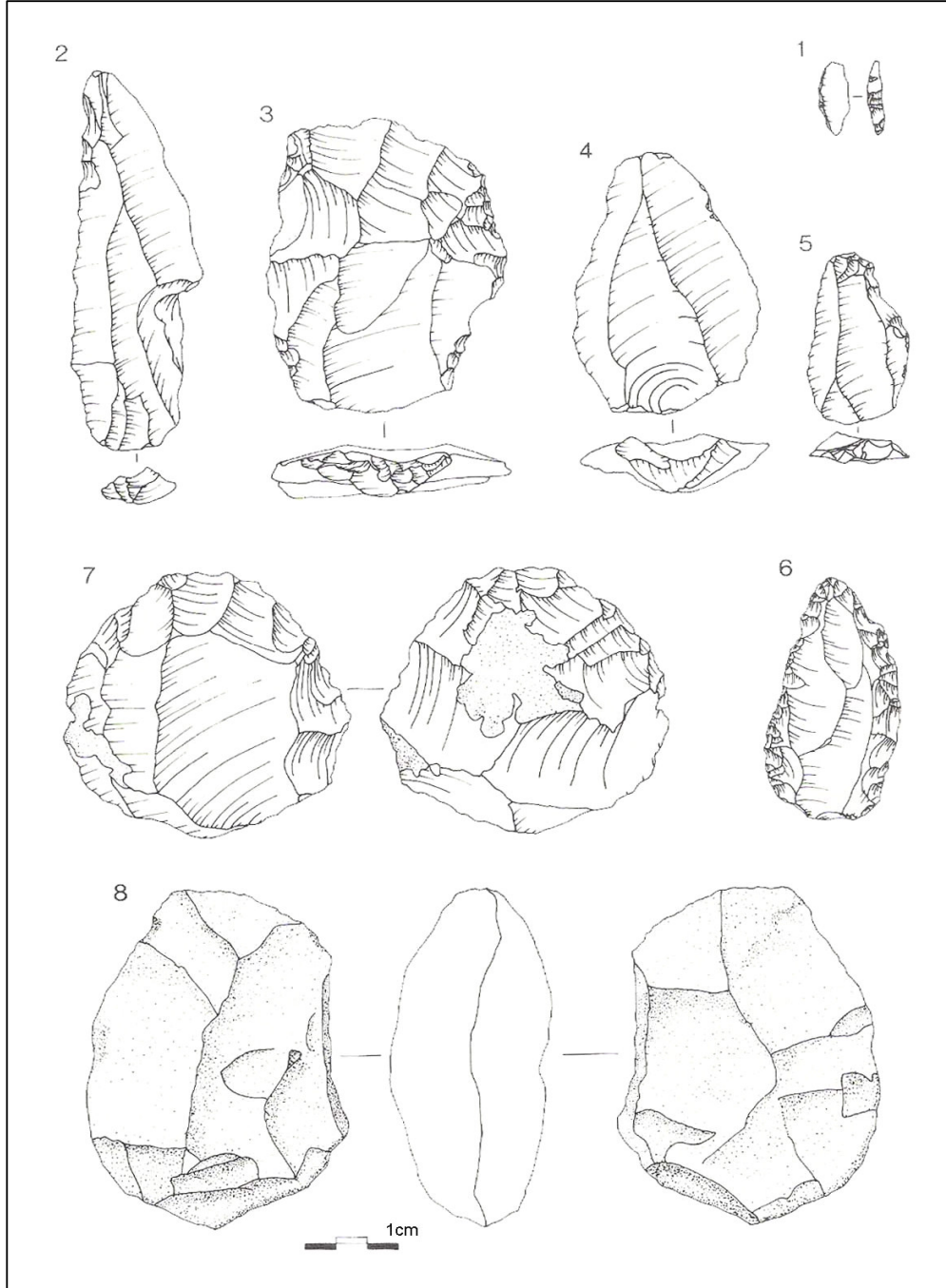
Levha 30a. Gaziantep-Narlı Arasında Metmenge Köyü'nün 400m. Doğusunda Bulunan İki Yüzeyle Çizimi

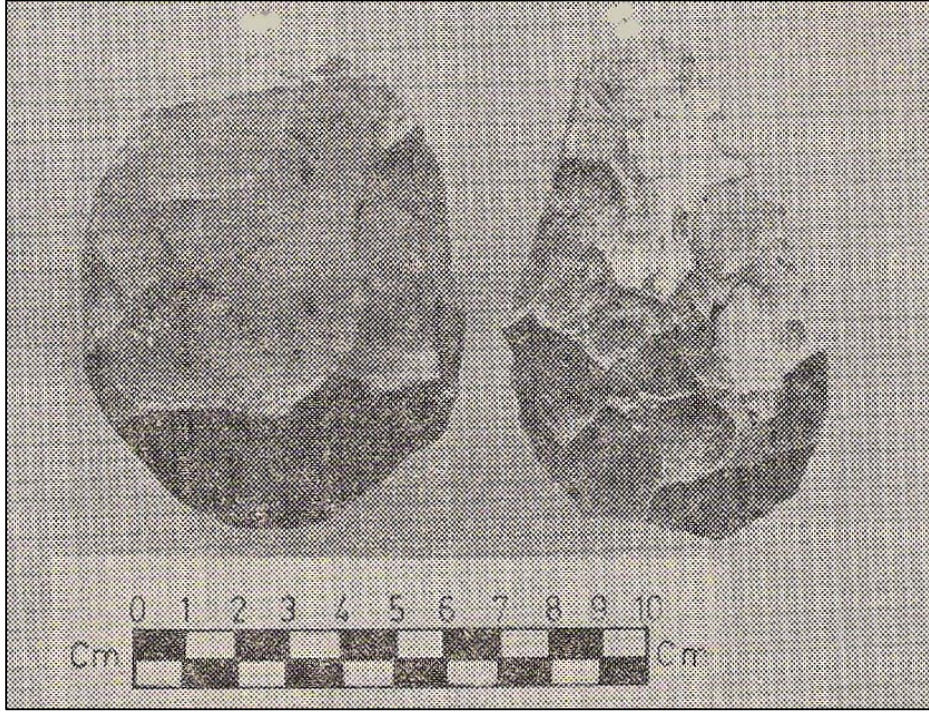
Levha 30b. Gaziantep-Narlı Arasında İncesu Köyü'nün 2km. Güneydoğusunda Bulunan İki Yüzeyle Çizimi

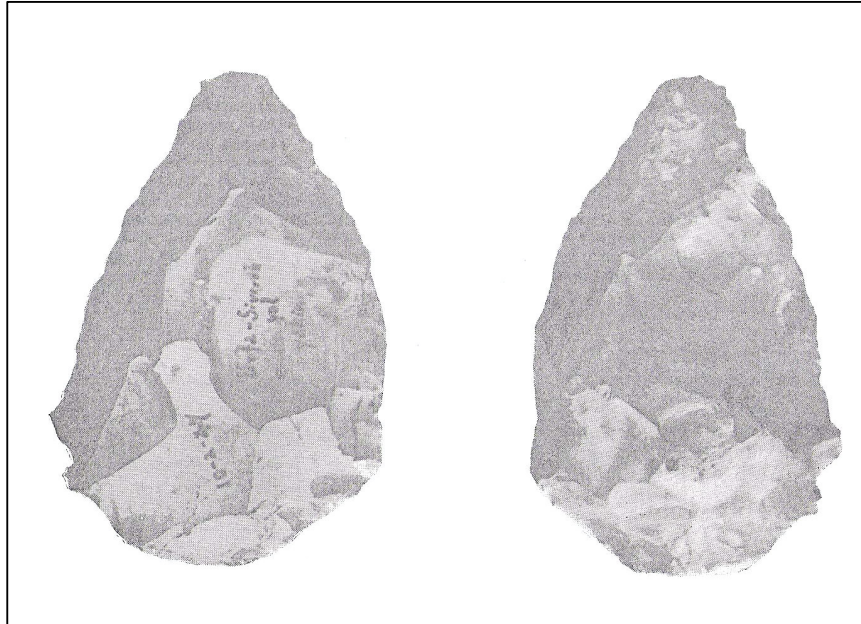
Levha 31. Sakçagözü Çevresinden SAK 14 Buluntu Yerinden, 1) Üç Yüzlü Kazma, 2) Yürek Biçimli İki Yüzeyle, 3) Badem Biçimli İki Yüzeyle

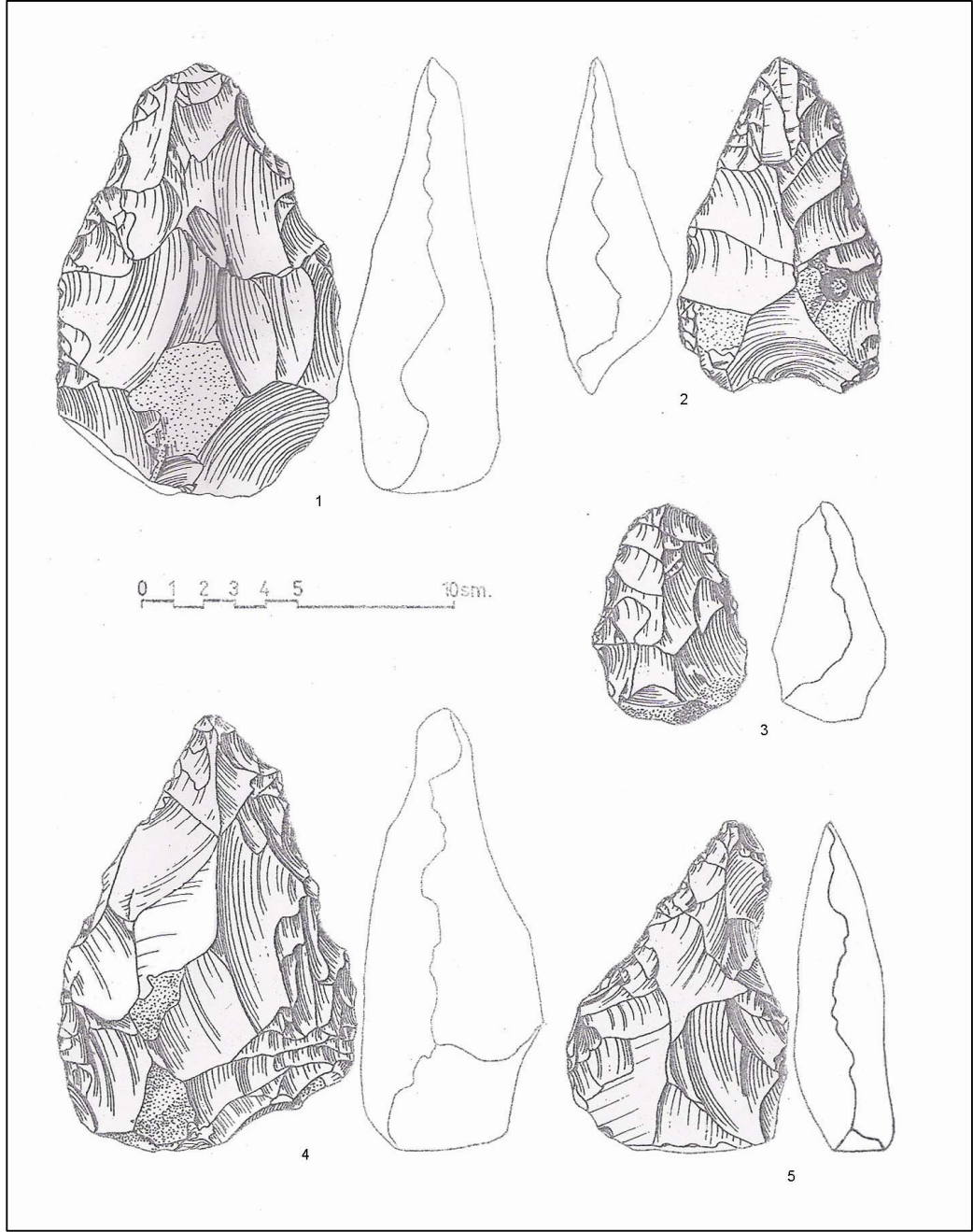
Levha 32. Sakçagözü Çevresinden Buluntu Grubu, 1) SAK 12 Buluntu Yerinden Sırtı Devrik Dilgicik, 2) SAK 18, 3) SAK 14, 4) SAK 18, 5) SAK 7 Buluntu Yerinden Ele Geçen Levallois Ürünler, 7) SAK 14 Buluntu Yerinden Levallois Çekirdek, 8) SAK 14 Buluntu Yerinden Bazalttan İki Yüzeyle

Levha 33a. Bozova Alt Paleolitik Buluntularından İki Örnek, Disk Biçimli Çekirdek ve Çekirdek Biçimli İki Yüzeyle

Levha 33b. W. Brice'in 1947 Yılında Şanlıurfa-Siverek Civarında Bulduğu Acheuléen İki Yüzeyleinin Ön ve Arka Yüzden Görünüşü

Levha 34. Aşağı Fırat Havzası 1977 YüzeY Araştırmalarında Bulunan İki YüzeYli Aletler, 1, 4) Şehremuz'da Bulunan İki YüzeYliler, 2) Çekiş Mevkii'nde Bulunan İki YüzeYli, 3) Hasimerte Sirtında Bulunan İki YüzeYli, 5) Yeniköy'de Bulunan İki YüzeYli Aletler

Levha 35a. Uçlu, Dilgili ve Yongalı Levallois Çekirdeklerden Bir Grup

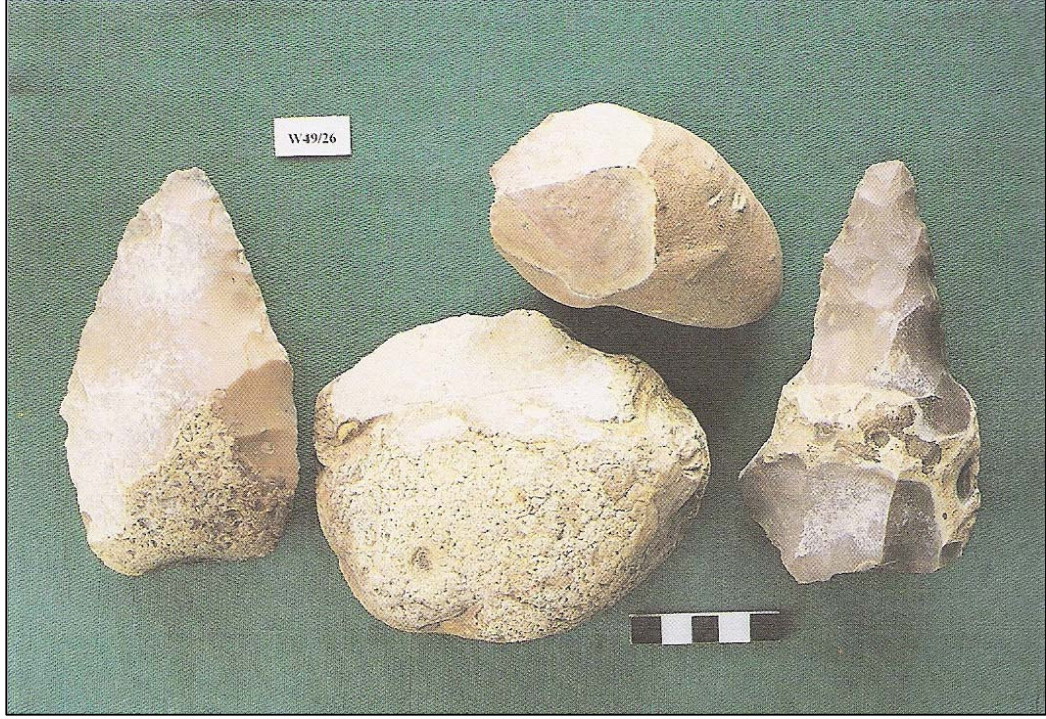
Levha 35b. Değişik Buluntu Yerlerinden Toplanmış Olan İki Yüzeyle Aletlerden Bir Grup

Levha 36a. 3'no.lu Buluntu Yerinden Toplanan Üç Yüzlü (Kazma) Aletler

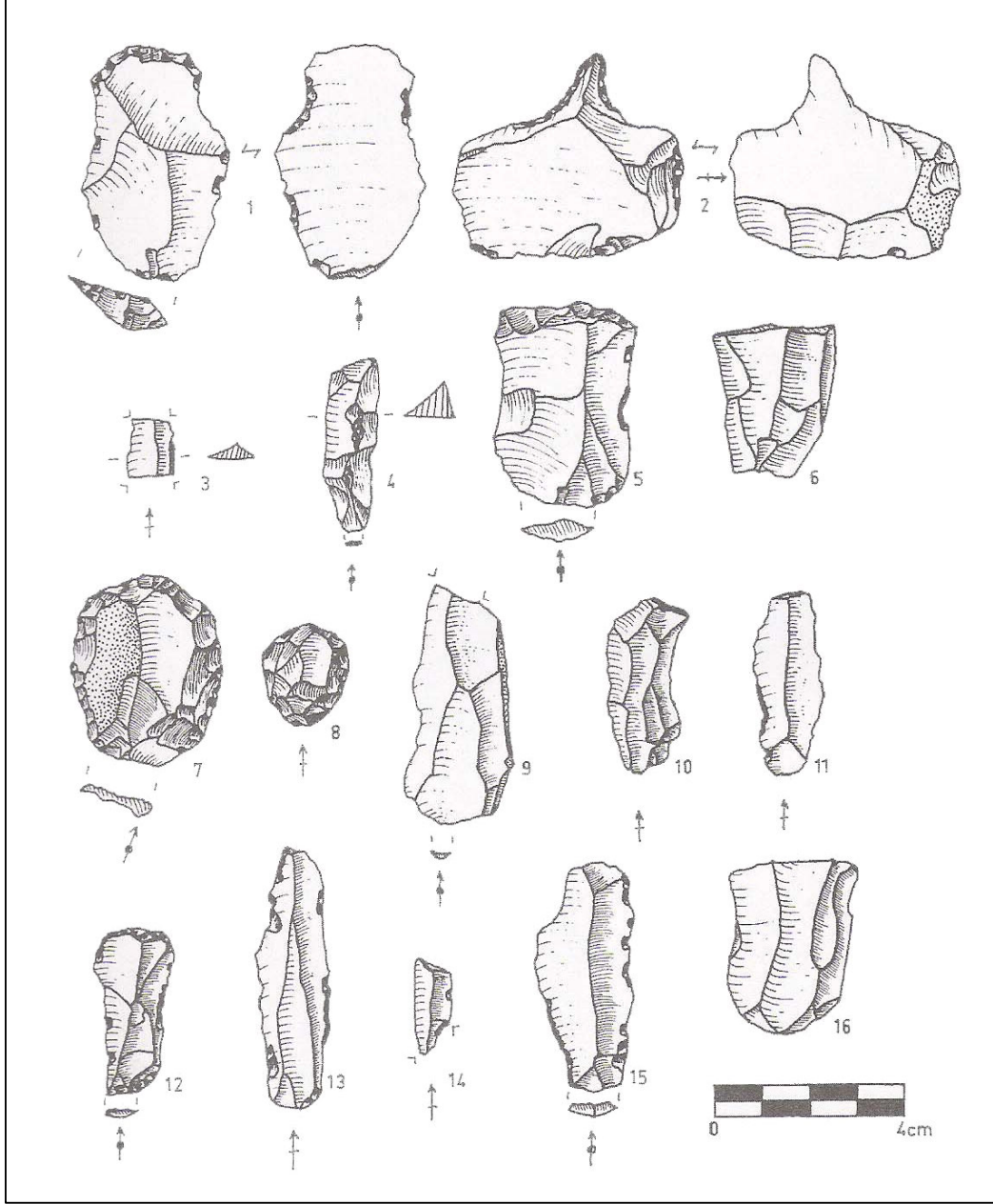
Levha 36b. Levallois Olan ya da Olmayan Yonga ve Dilgiler Üzerine Yapılmış Çeşitli Aletler

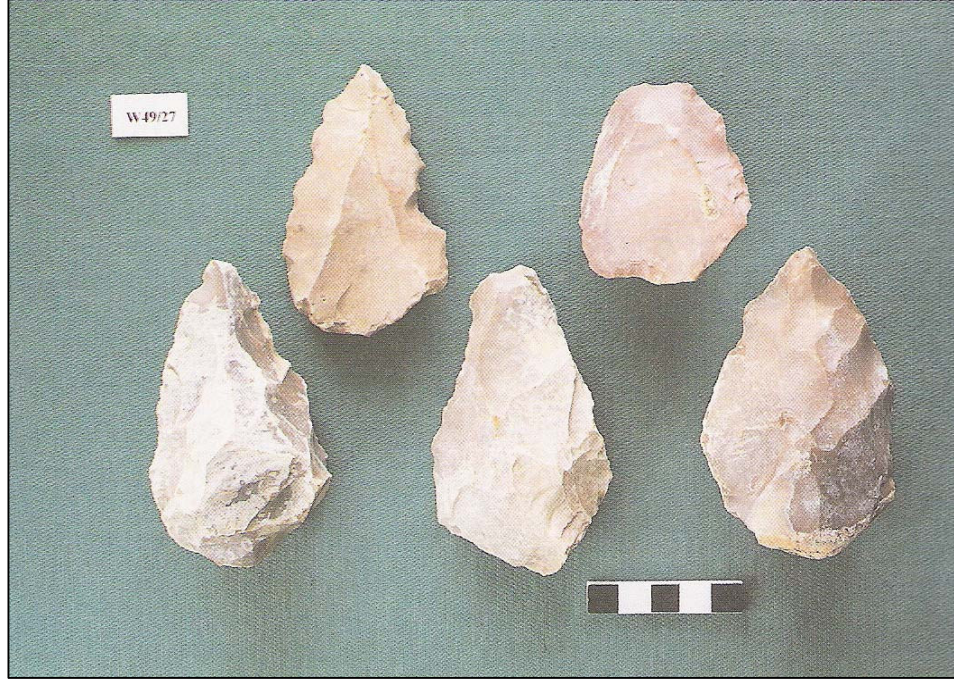
Levha 37a. Tiladil Gölü Tarlalarında Bulunan Yontmataş Aletlerden Bir Grup

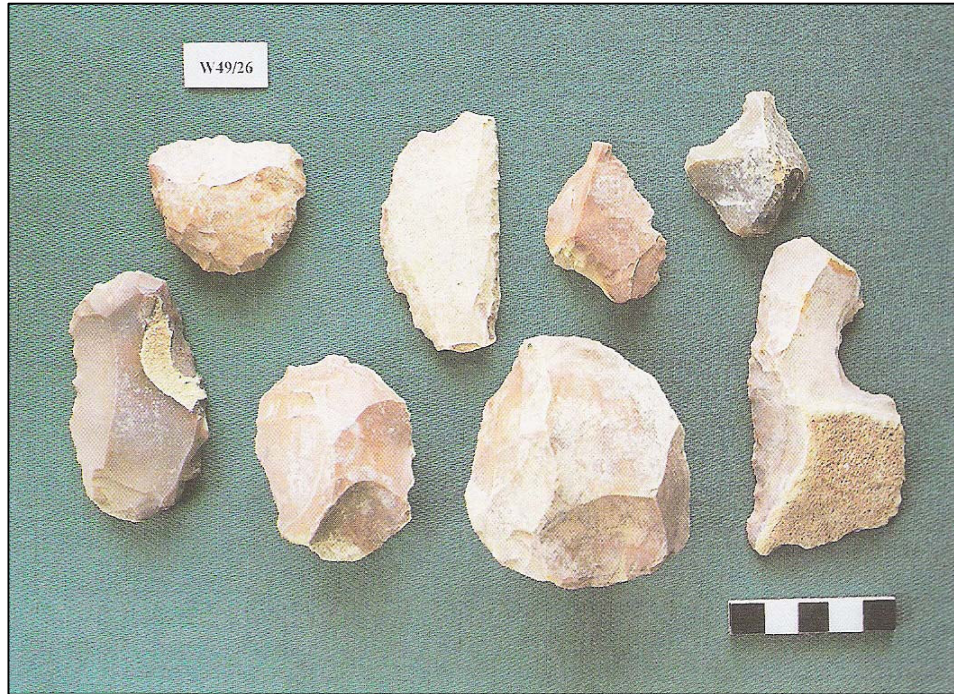
Levha 37b. W49/32'no.lu Buluntu Yerinden İki Yüzeyli Aletler

Levha 38. Üst Paleolitik Sonrası Özellikler Gösteren Yontmataş Aletlerden Örnekler

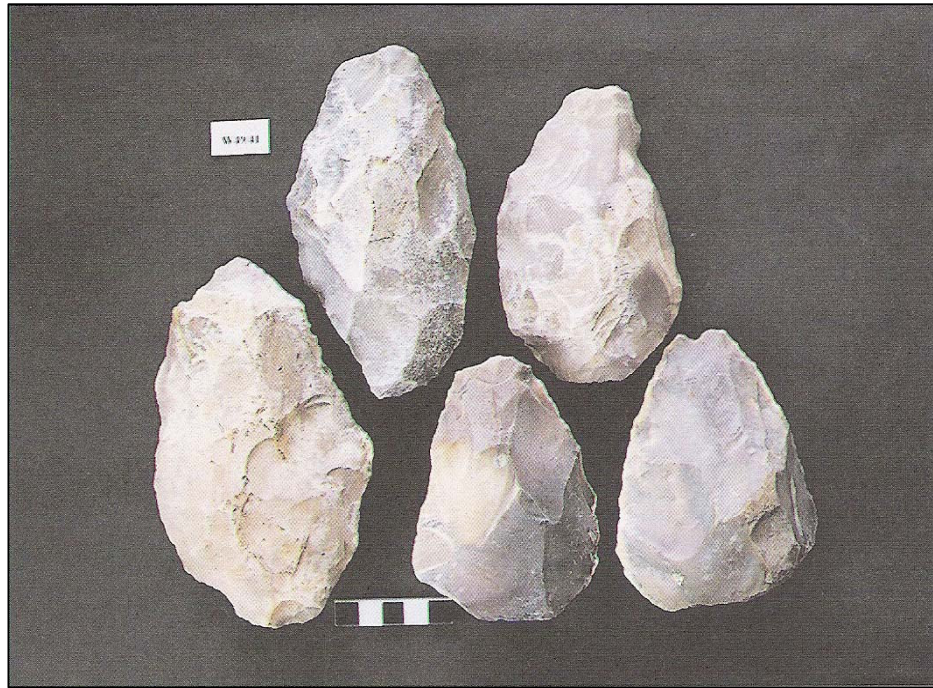
Levha 39a. Kulabtar Mevkii (W49/26-Şih Mehmet Karadağ Tarlası)
Yontmataş Alet Örnekleri

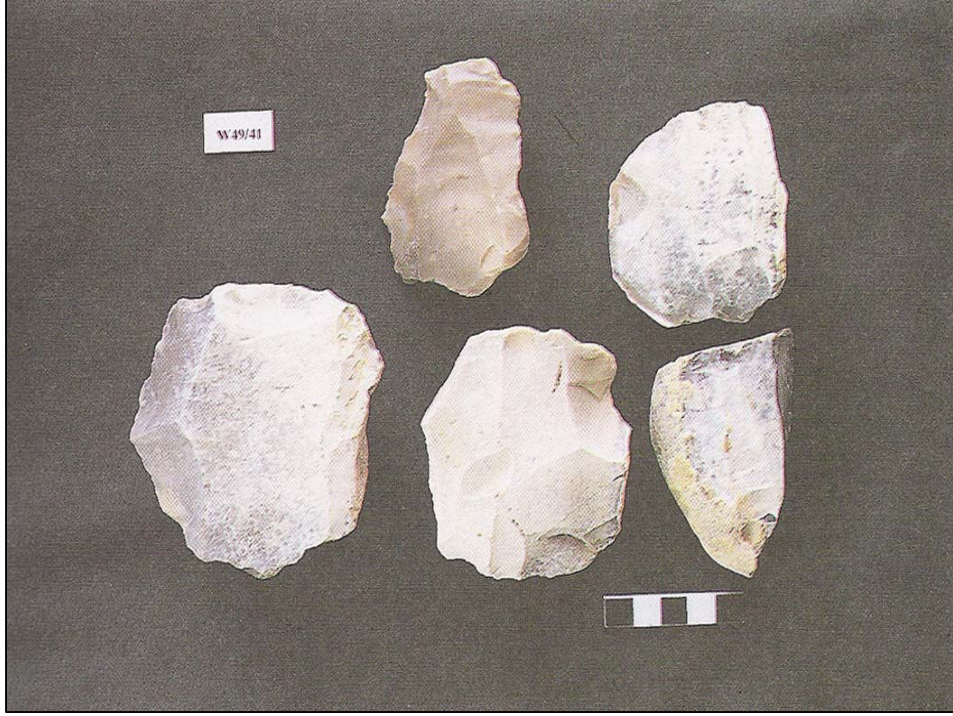
Levha 39b. Kulabtar Mevkii (W49/26) Yontmataş Aletlerinden Bir Grup

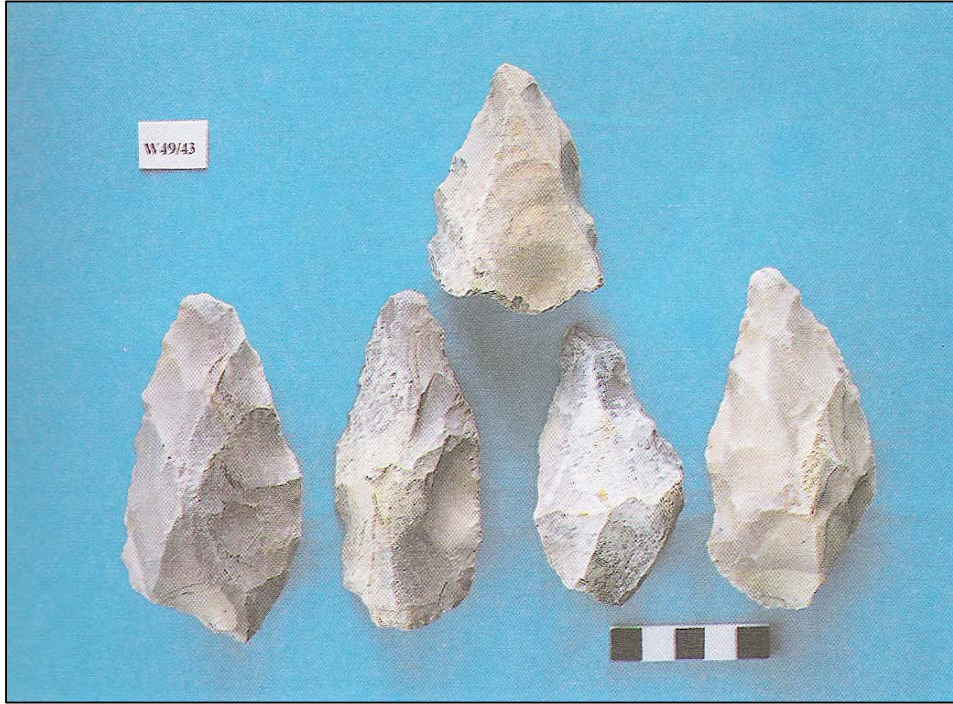
Levha 40a. Belo Dağı (W49/36) Yontmataş Aletlerinden Bir Grup

Levha 40b. Kızkapan Üstü Mevkii'nde Bulunan İki Yüzeyli Aletlerden Bir Grup

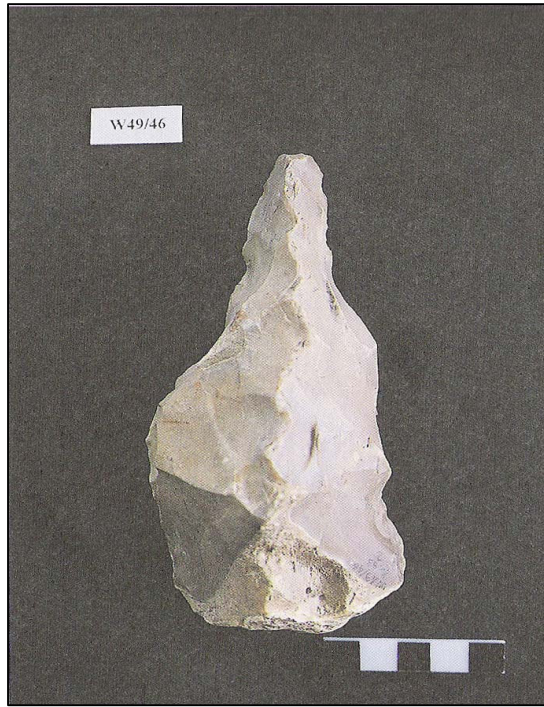
Levha 41a. Kızıkapın Üstü Mevkii'nde Bulunan Çekirdek Örnekleri

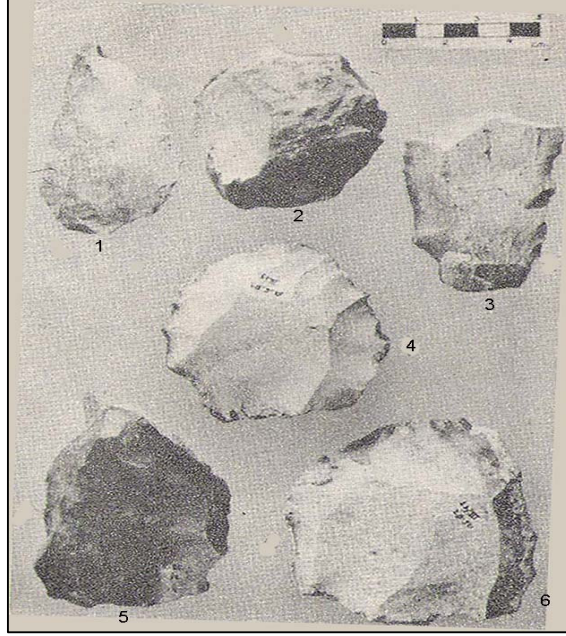
Levha 41b. Kızıkapın Mevkii (W49/43) Küçük İki Yüzeyle Alet Örnekleri

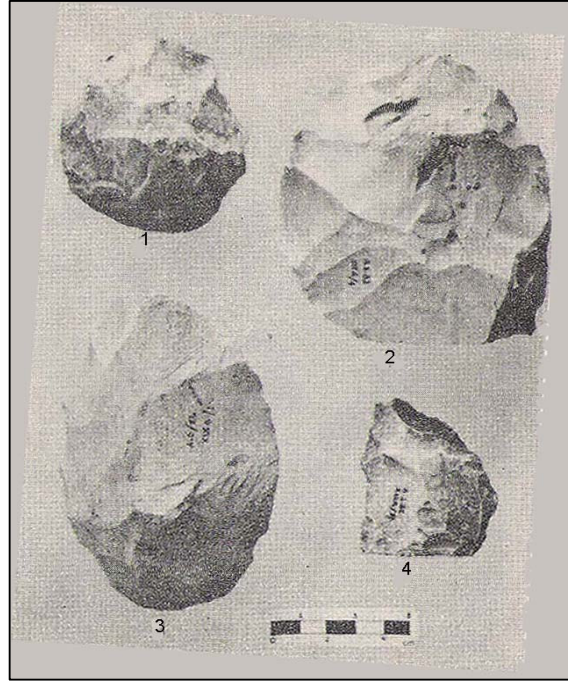
Levha 42a. W49/46'no.lu Paleolitik İstasyondan Bulunan İki Yüzeyli Aletlerden Örnekler

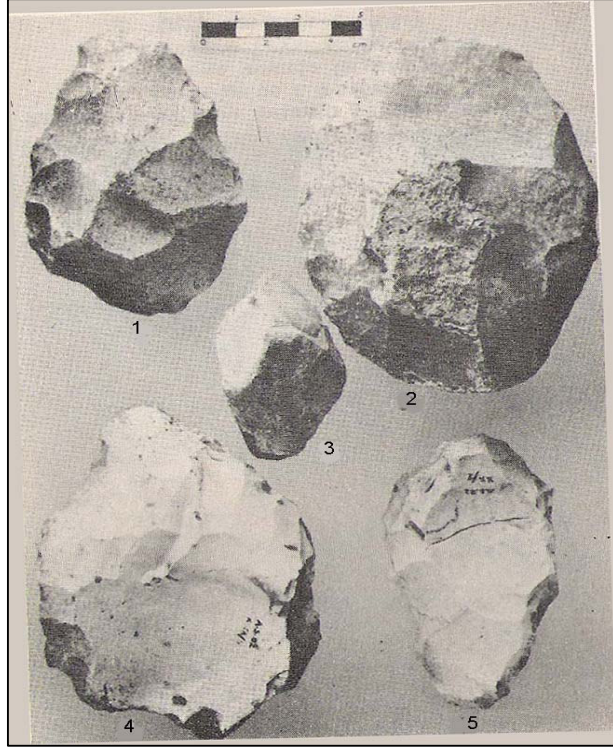
Levha 42b. W49/46'no.lu Paleolitik İstasyondan Bulunan Üç Yüzlü Kazma

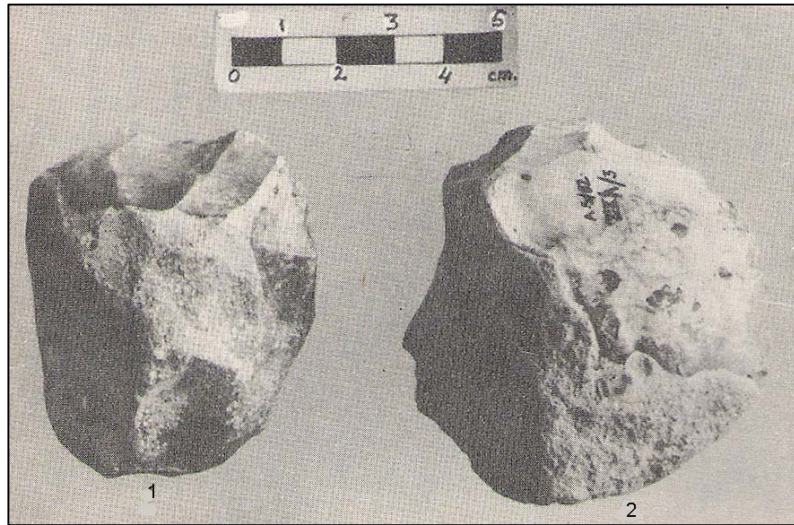
Levha 43a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 3'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) Levallois Uç, 2) Yuvarlak Ön Kazıyıcı, 3) Yonga Ucunda Ön Kazıyıcı, 4, 6) Yongalı Levallois Çekirdekler, 5) Uçlu Levallois Çekirdek

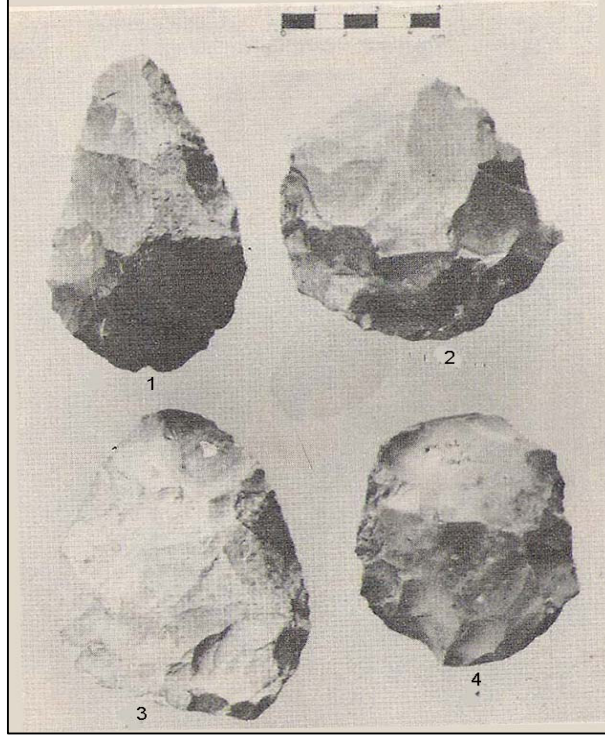
Levha 43b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19a'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) İki Yüzeyle Doğru Gelişen Kıyıcı Alet, 2-3) Klasik İki Yüzeyle (3'no.lu Çizim Kumtaşından), 4) Çekirdek Biçimli İki Yüzeyle

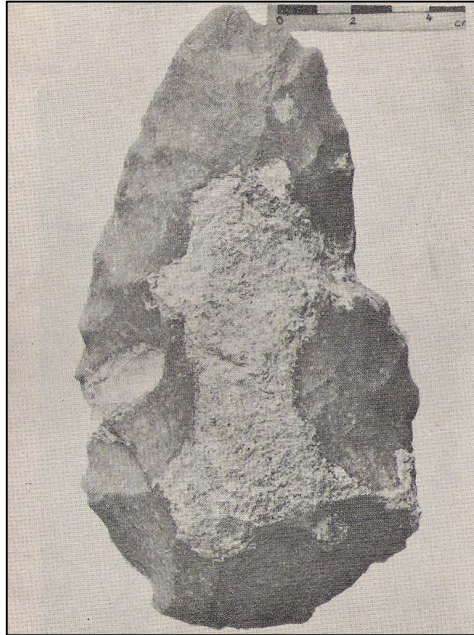
Levha 44a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19a ve 20'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) Klasik İki Yüzeyliler, 3) Kıyıcı Alet, 4-5) Çekirdek Olarak Kullanılmış İki Yüzeyliler (4'no.lu Çizim 19a'dan Ele Geçmiştir)

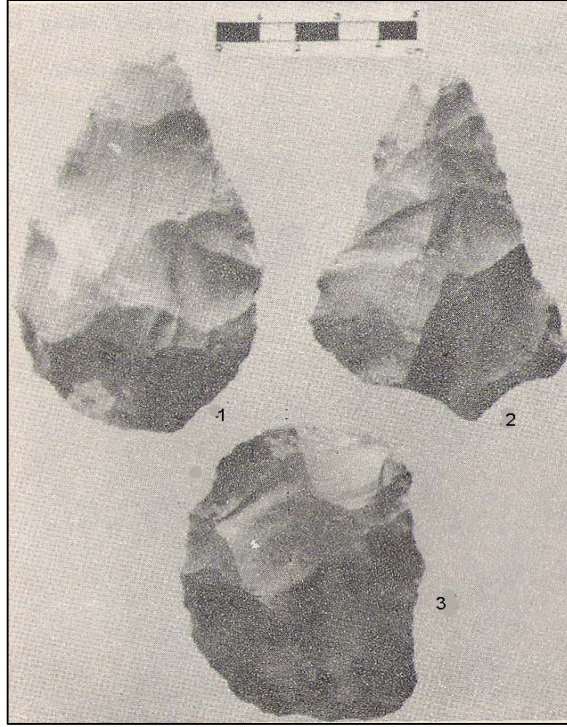
Levha 44b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19a ve 20'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) Kıyıcı Aletler

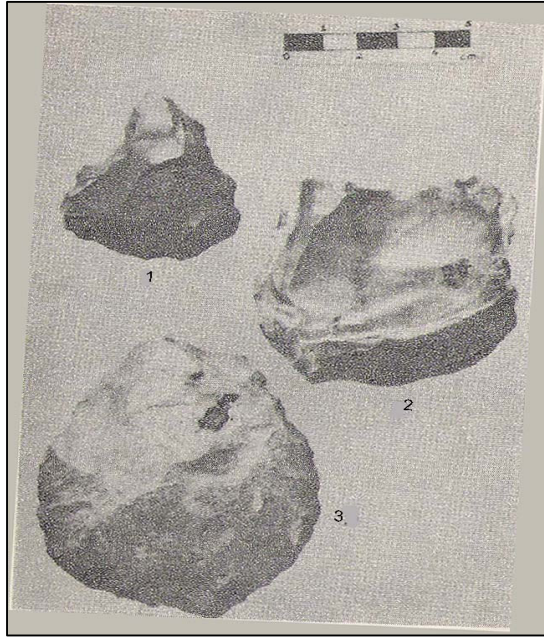
Levha 45a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 4a'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) İki Yüzeyle, 2, 4) Disk Biçimli Çekirdek (4 Kenar Kazıyıcı Haline Çevrilmiş), 3) Dibi Vurma Düzlemi Kalıntılı İki Yüzeyle

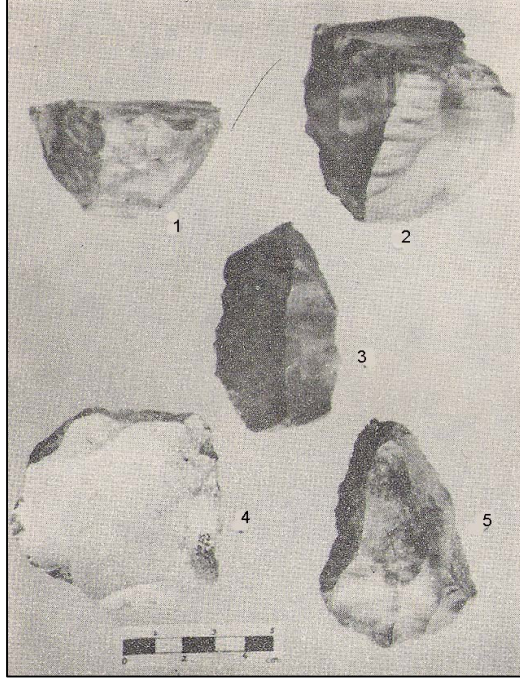
Levha 45b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 8a'no.lu Buluntu Yerinden Ele Geçen İki Yüzeyle

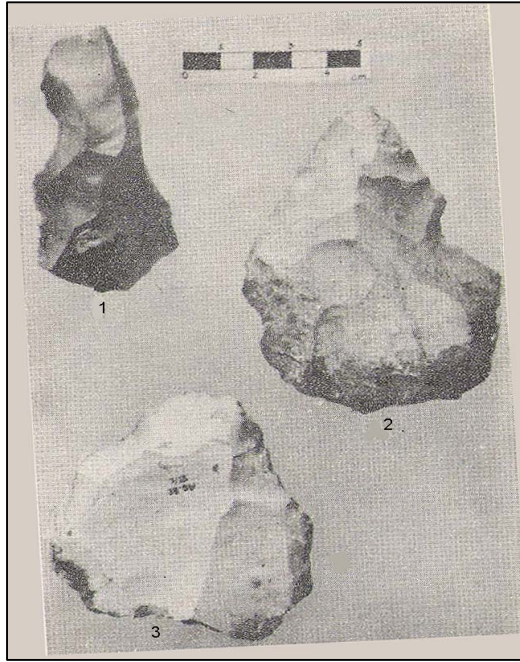
Levha 46a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 11'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) İki Yüzeyle (2'nin Dibi Vurma Düzlemi Kalıntılı), 3) Disk Biçimli Çekirdek

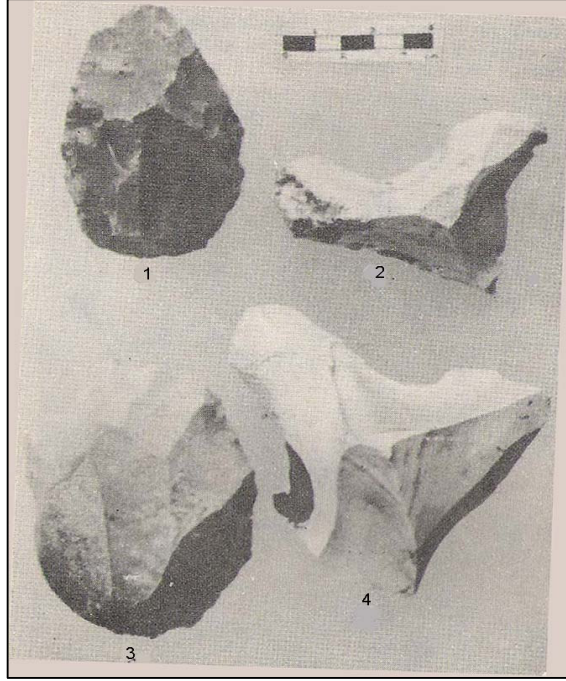
Levha 46b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 5'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) Yöneşen Dişlemeli Alet, 2) Tipik Olmayan Levallois Çekirdek, 3) Disk Biçimli İki Yüzeyle

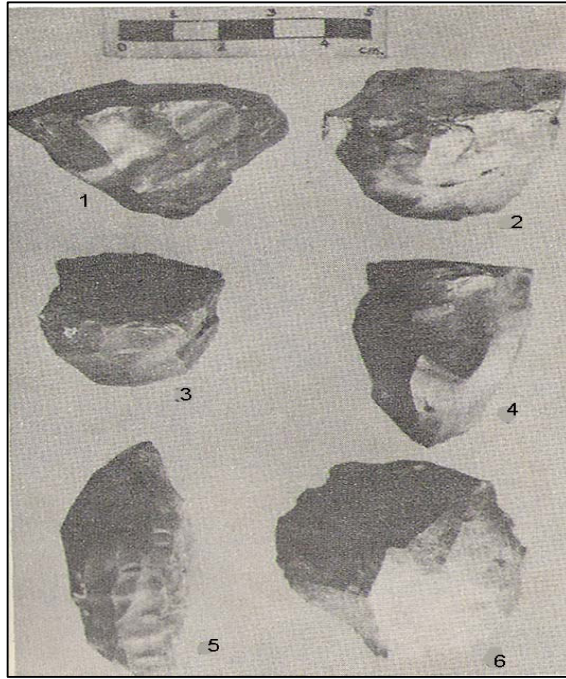
Levha 47a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 6'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-2) Piramit Biçimli Çekirdekler, 3) Dilgi, 4) Levallois Çekirdek, 5) Yonga

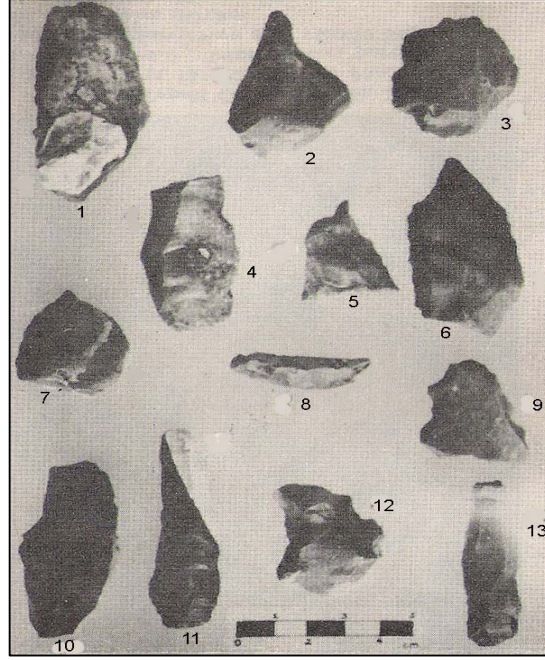
Levha 47b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 6b'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) Çontuk ve Taşkalem Taşıyan Levallois Dilgi, 2) Dibi Vurma Düzlemi Kalıntılı İki Yüzeyle, 3) Levallois Çekirdek

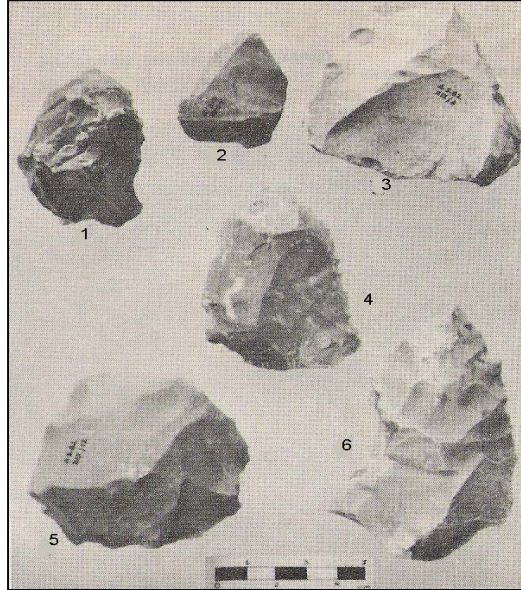
Levha 48a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 9'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1) İki Yüzeyle, 2-3) Gaga Aletler, 4) İri Yonga Üzerine Rende

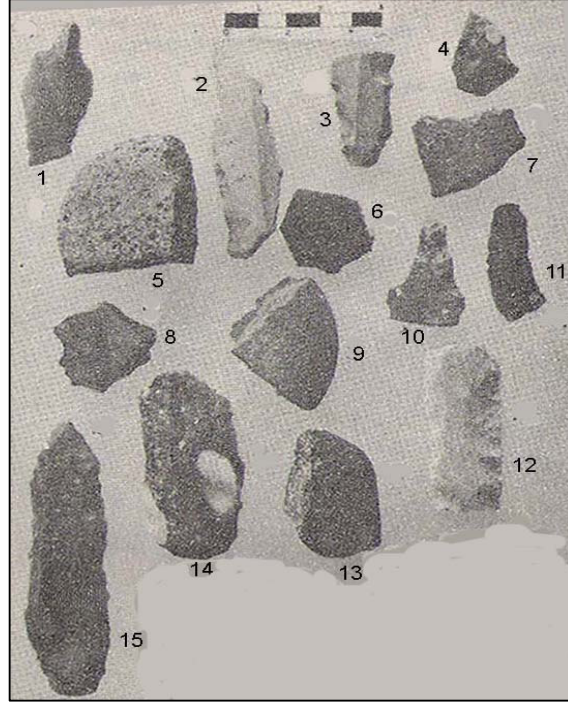
Levha 48b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 15'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1-3) Piramit Biçimli Çekirdekler, 4-5) Prizma Biçimli Çekirdekler, 6) Disk Biçimli Çekirdek

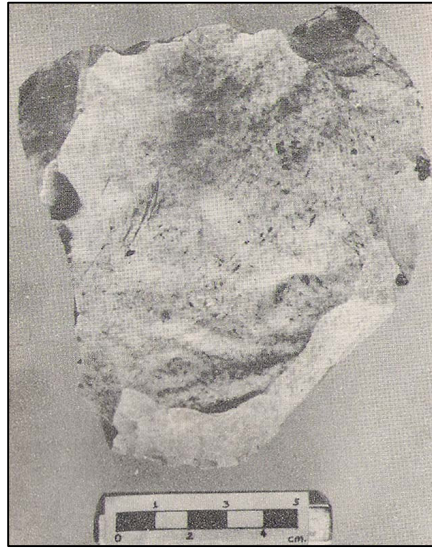
Levha 49a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 15'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1, 3, 9) Ön Kazıyıcılar, 2, 5, 7) Taş Delgiler, 4, 10) Taşkalemler, 6) Uç, 8) Çekirdek Yenileme Dilgisi, 11, 13) Dilgiler, 12) Dişlemeli Alet

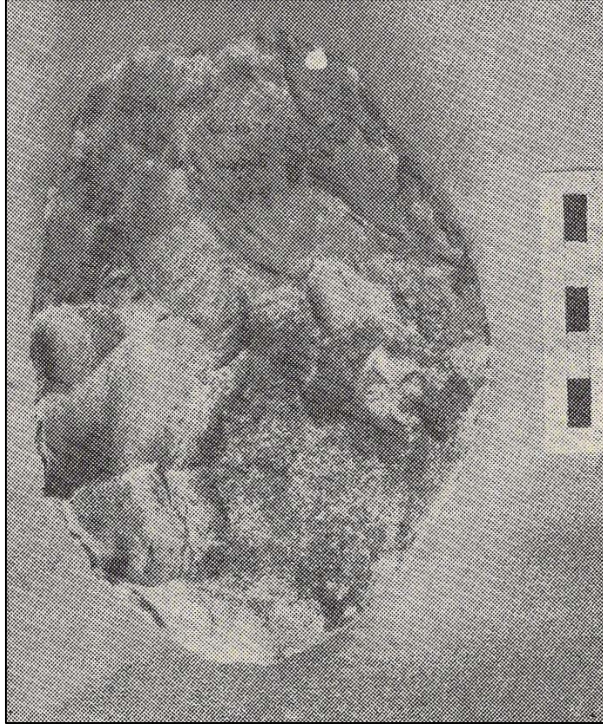
Levha 49b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 19'no.lu Buluntu Yerinden Örnekler, 1, 4) Ön Kazıyıcılar, 2) Taşkalem, 3) Levallois Çekirdek, 5) Disk Biçimli Çekirdek, 6) Kazmaya Doğru Gelişen İki Yüzeyli

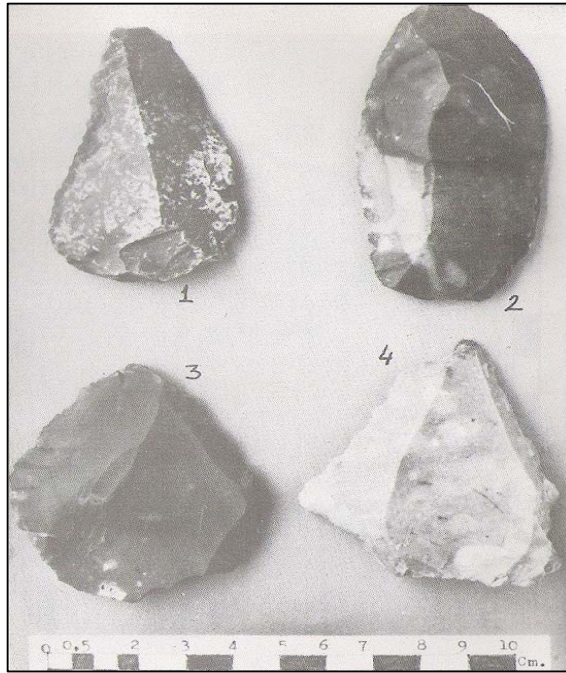
Levha 50a. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi Ziyaret Tepesi Ören Yerinden Örnekler, 1) Taş Delgi, 2, 3, 11, 12, 14, 15) Düzeltili ve Düzeltisiz Çeşitli Dilgiler, 4) Taşkalem, 5, 9) Sürtme Taşları Parçaları, 6-8) Seramik Parçaları, 10) Saplı Uç Parçası, 13) Cilalı Balta Parçası

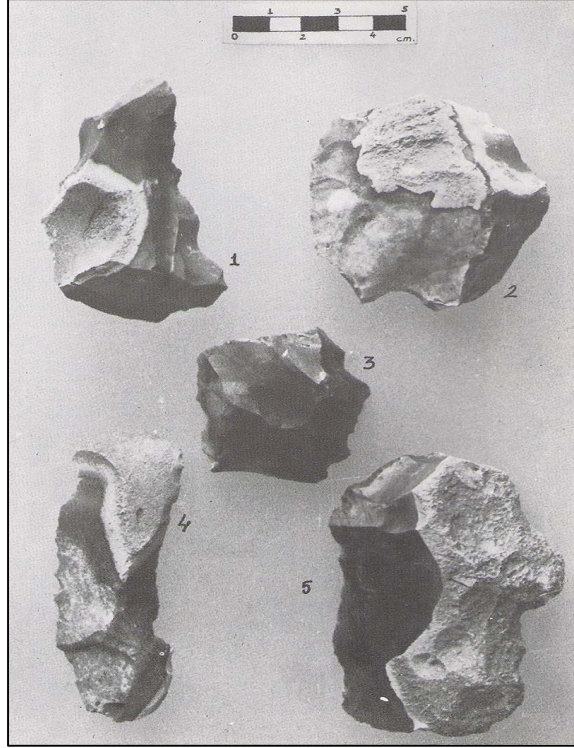
Levha 50b. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi 10'no.lu Buluntu Yerinden Ele Geçen ve Alanın En Büyük Levallois Çekirdeği

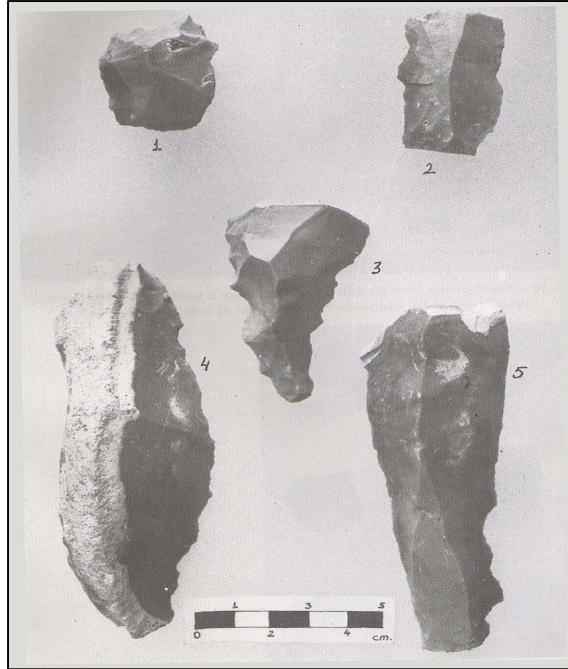
Levha 51a. Keysun Çevresinde Bulunan İki Yüzeyle

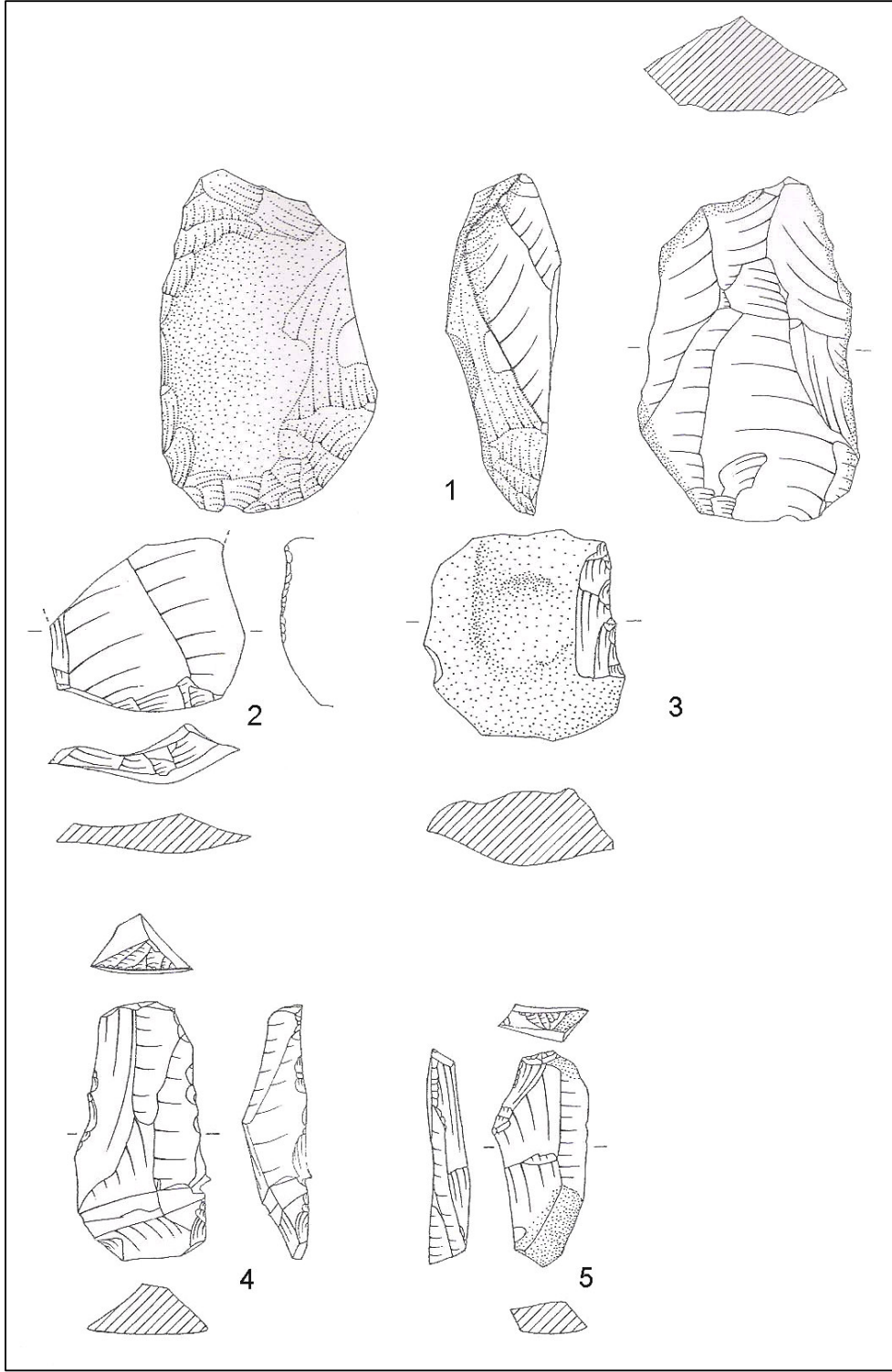
Levha 51b. Adıyaman/Samsat Çevresi 13'no.lu Buluntu Yerinden Çeşitli Aletler, 1-2) Kenar Kazıyıcı, 3-4) Uç

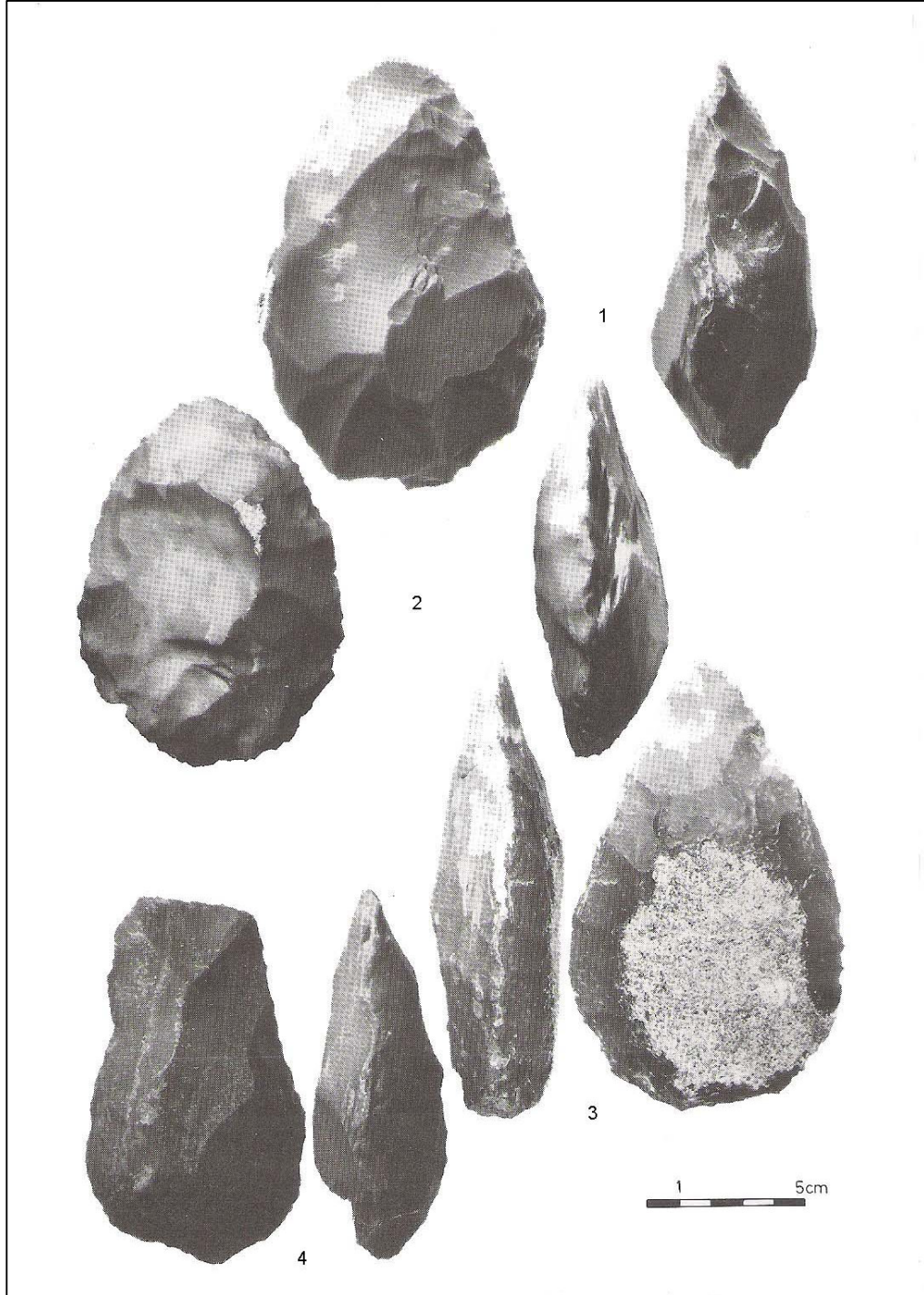
Levha 52a. Adıyaman/Samsat Çevresi 4'no.lu Buluntu Yerinden Çeşitli Aletler, 1, 3) Dişlemeli Alet, 2, 5) Düzeltli Yonga, 4) Dilgi

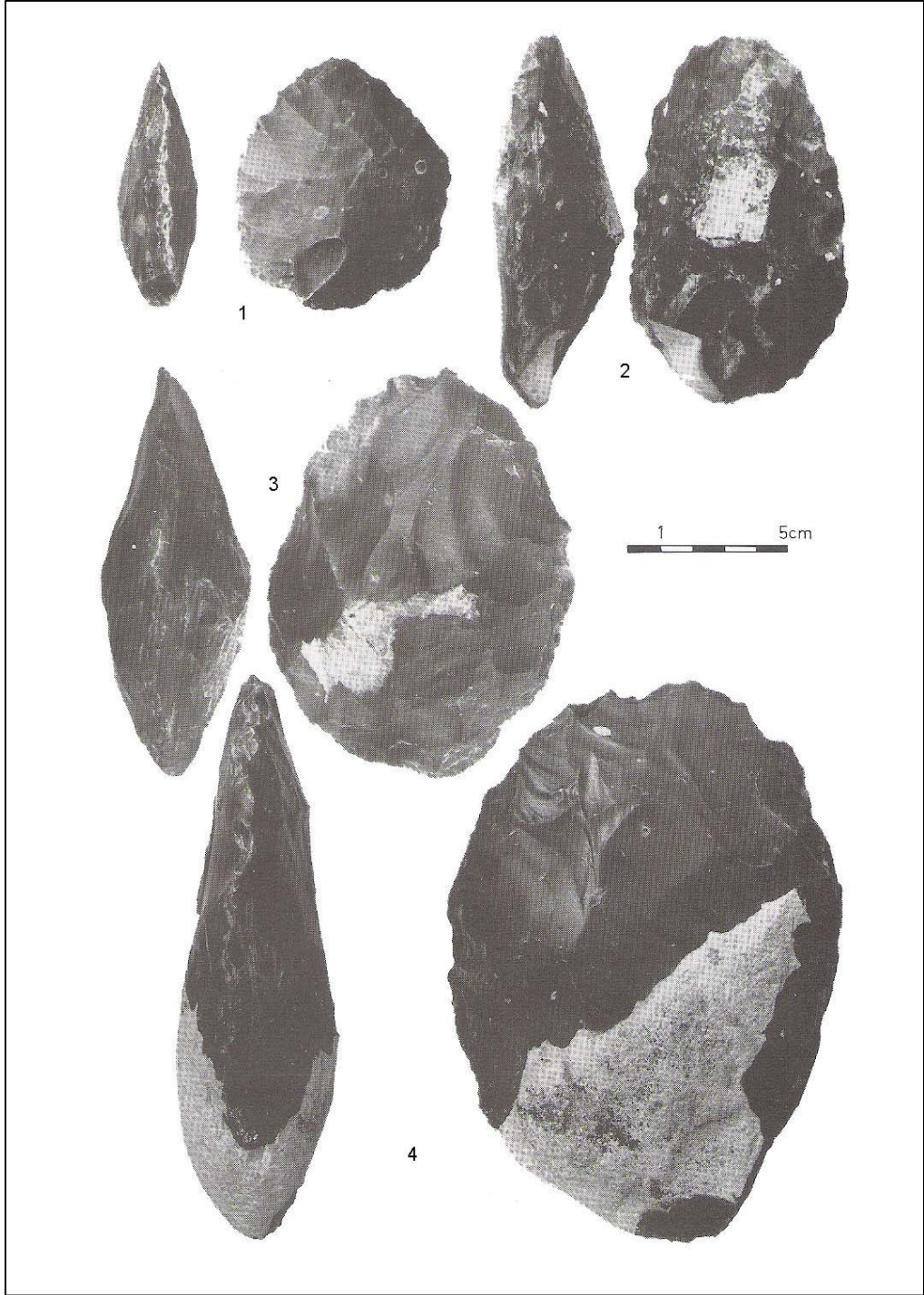
Levha 52b. Adıyaman/Samsat Çevresi 1 ve 2'no.lu Buluntu Yerinden Çeşitli Aletler, 1, 3-5) Dişlemeli Alet, 2) Budanmış Dilgi

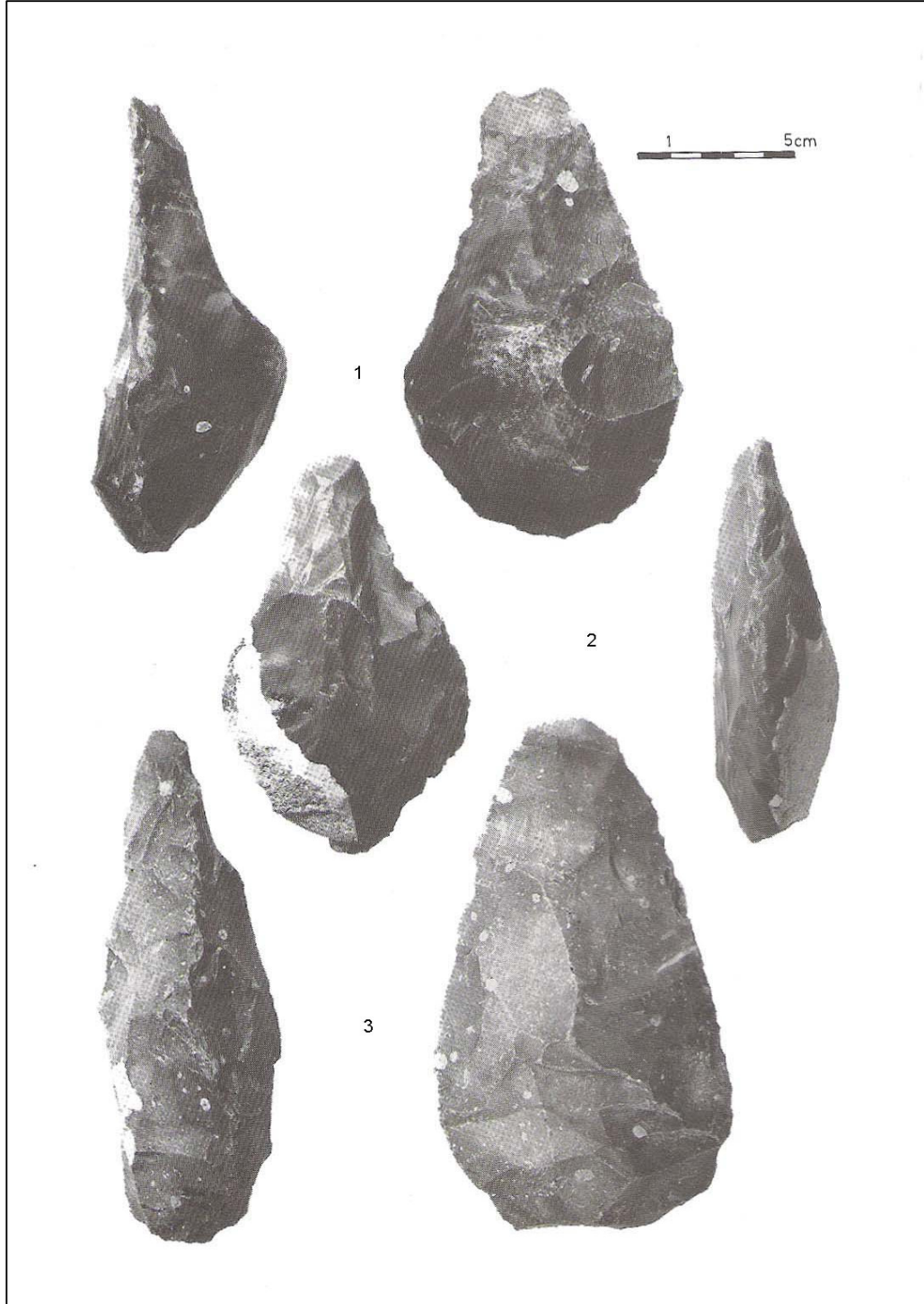
Levha 53. Adiyaman Şehremuz Buluntuları, 1) Yassı Çekirdek, 2) Levallois Yonga, 3) Kenar Kazıyıcı, 4-5) Ön Kazıyıcı

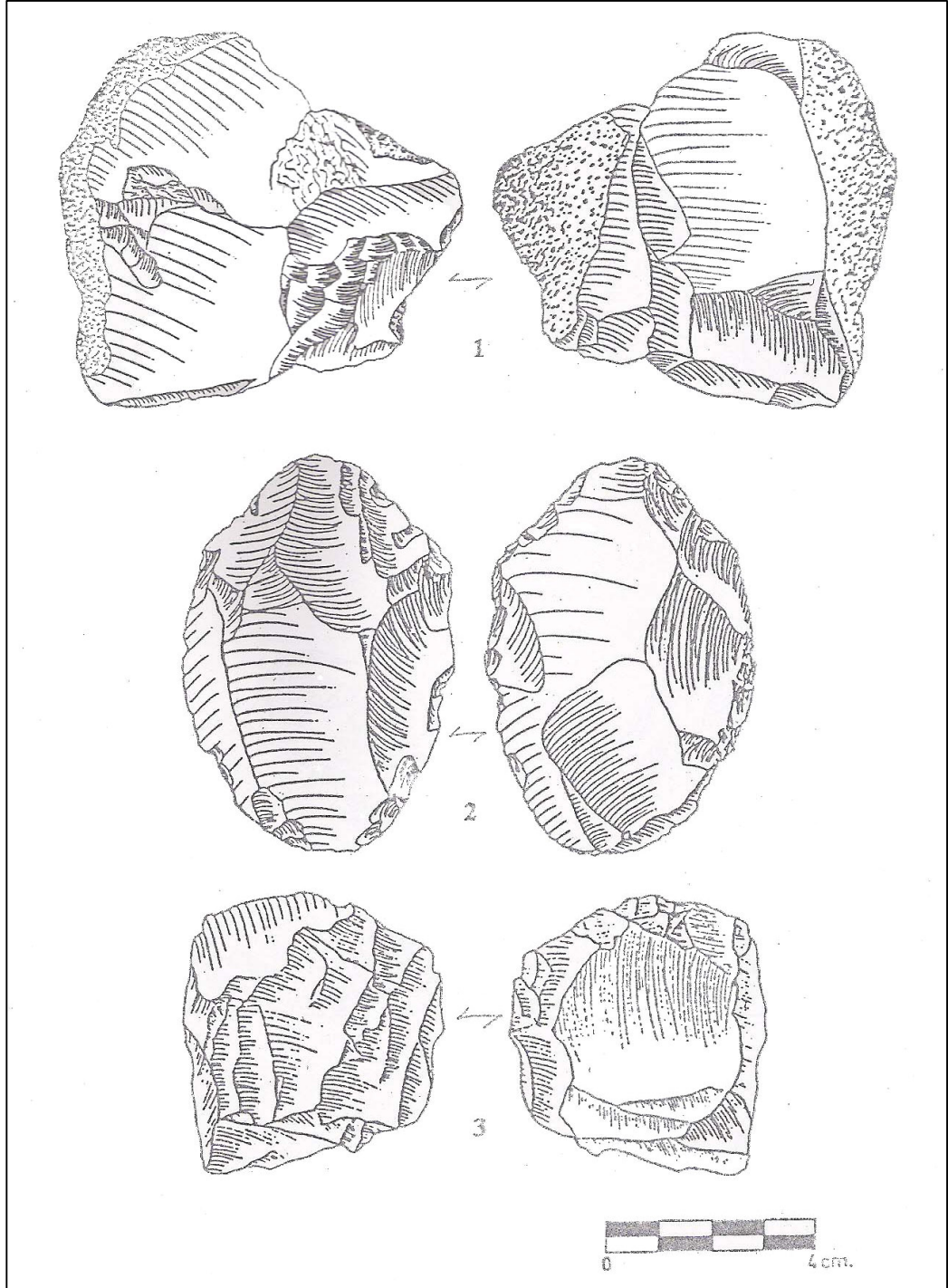
Levha 54. Şehremuz Kazılarında Çıkan İki Yüzeyle Aletler

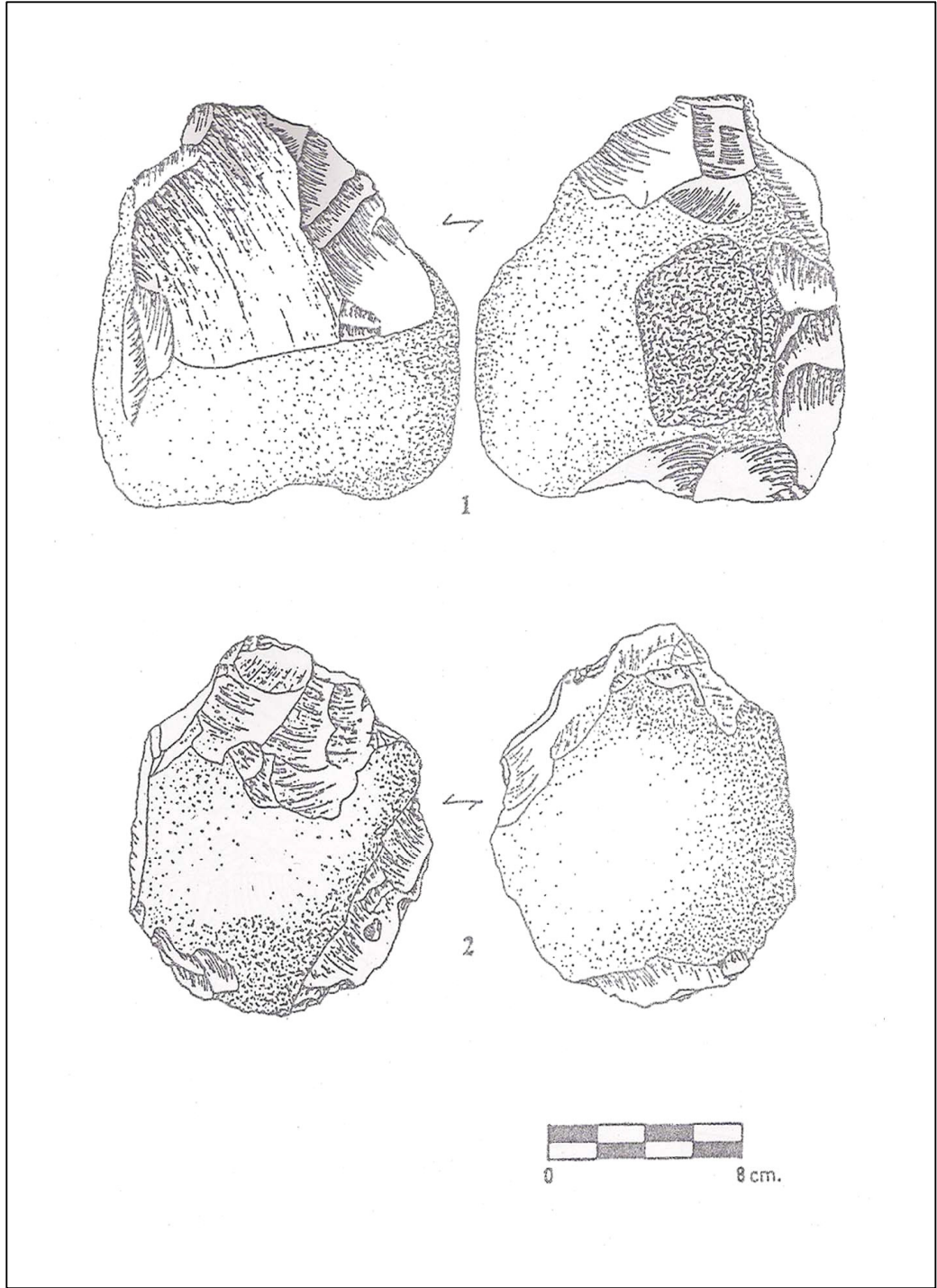
Levha 55. Şehremuz Kazılarında Çıkan İki Yüzeyle Aletler

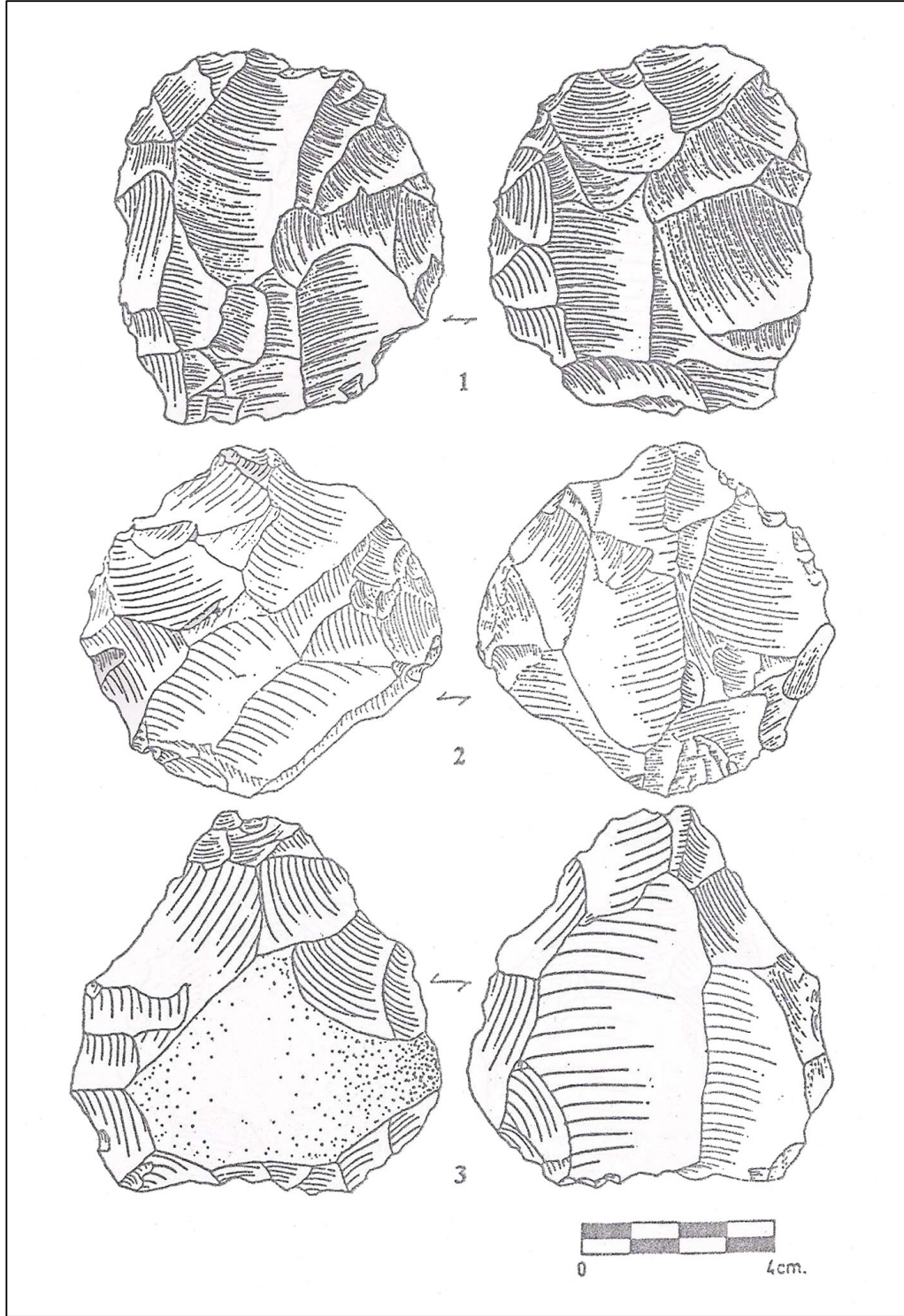
Levha 56. Şehremuz Kazılarında Çıkan İki Yüzeyle Aletler

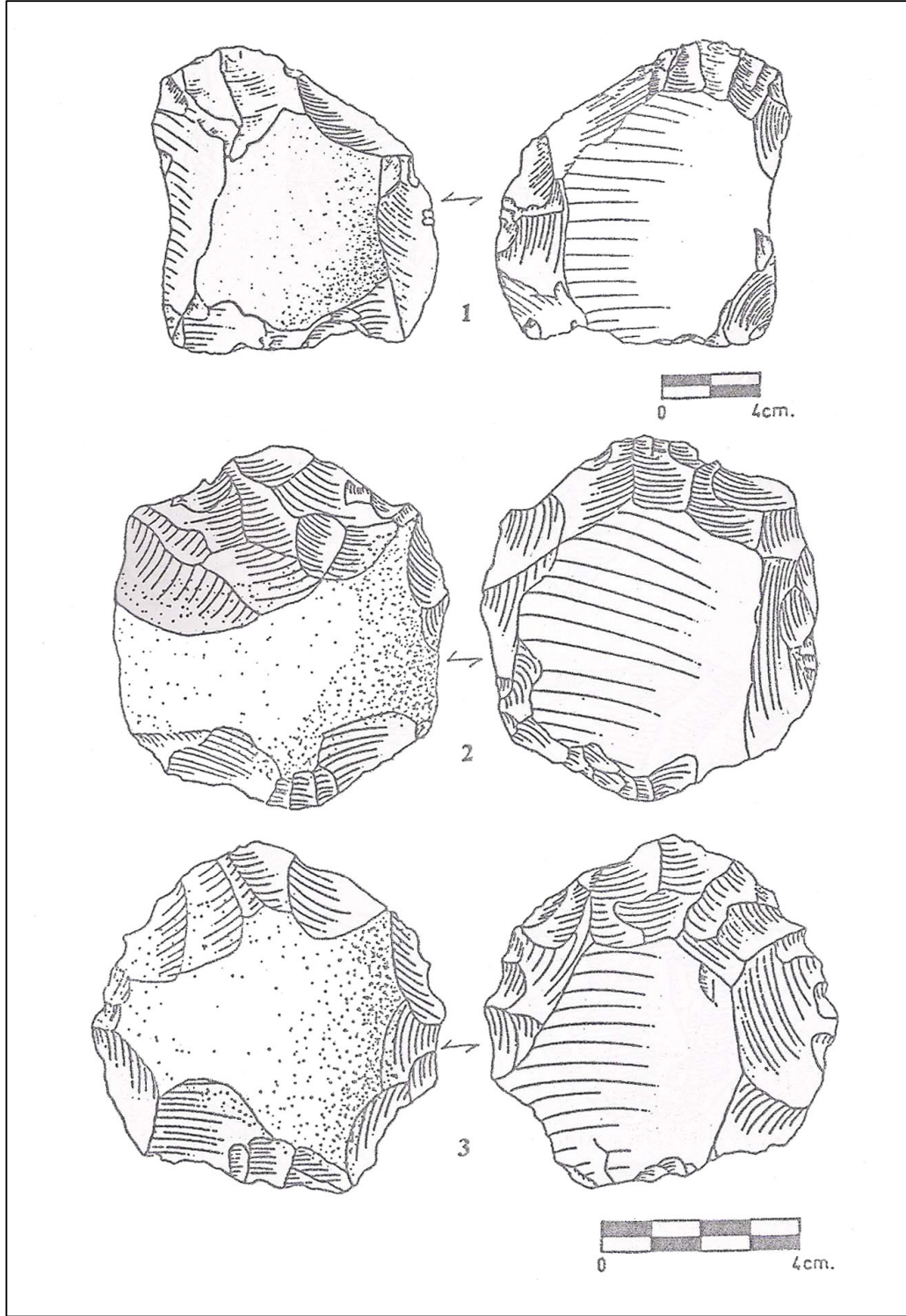
Levha 57. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1) Şekilsiz Çekirdek, 2) Yonga Üzerine Şekilsiz Çekirdek, 3) Yuvarımsı Çekirdek

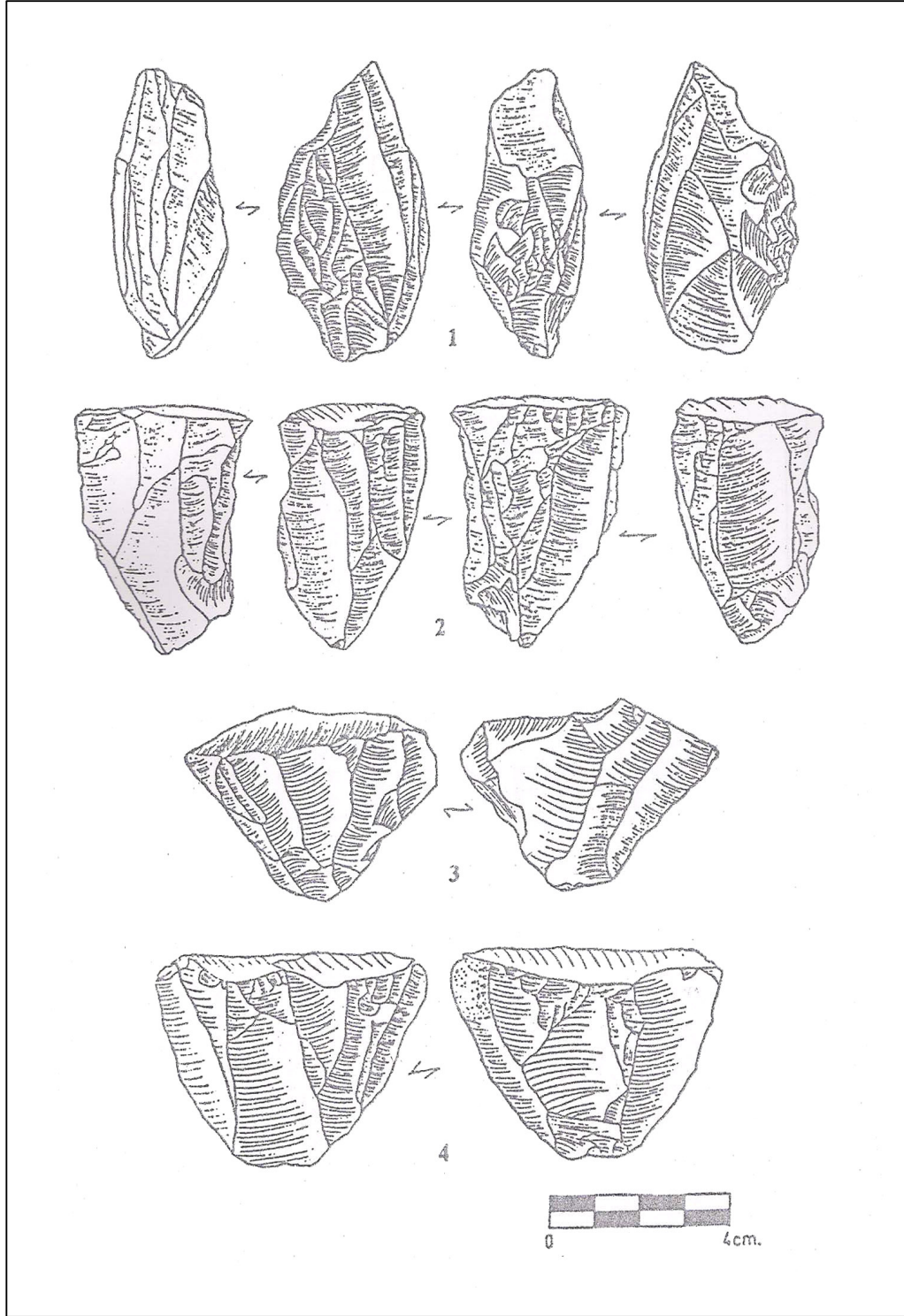
Levha 58. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1-2) Kabuklu ve İri Şekilsiz Çekirdekler

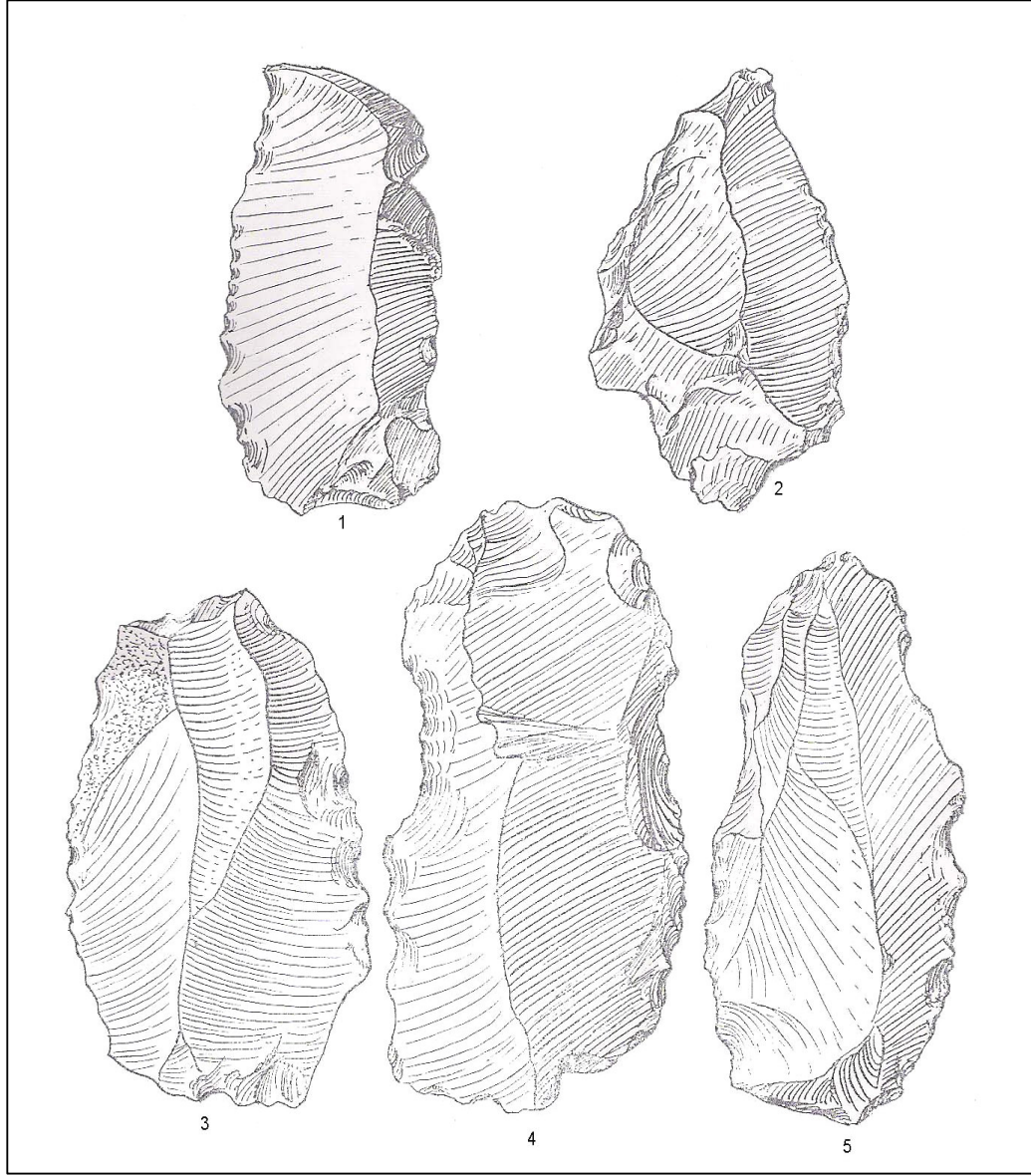
Levha 59. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1) Levallois Çekirdekten Dönüşmüş Olan Disk Biçimli Çekirdek, 2) Disk Biçimli Çekirdek, 3) Recurrent Levallois Çekirdek

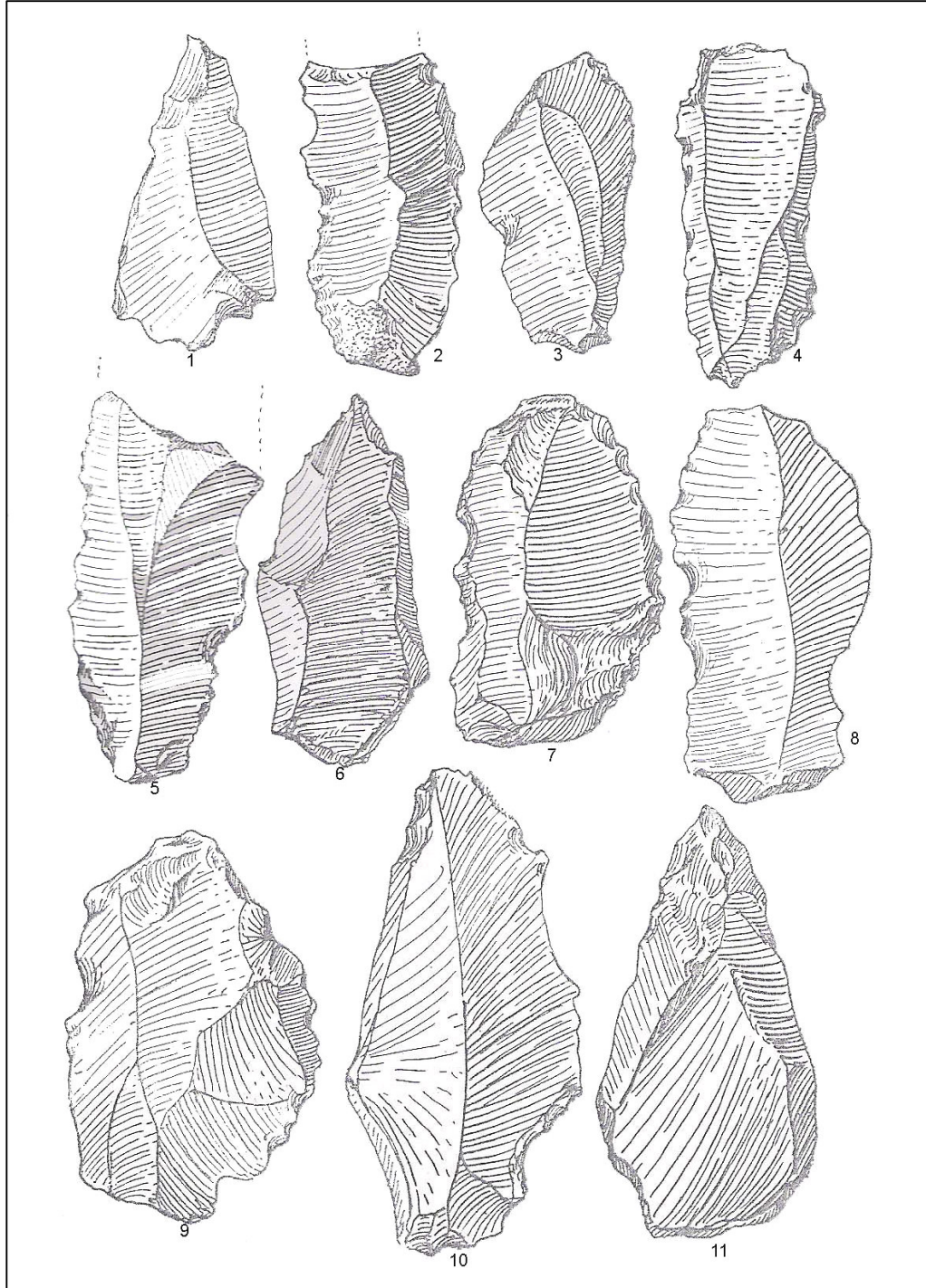
Levha 60. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1-3) Lineal Levallois Çekirdekler

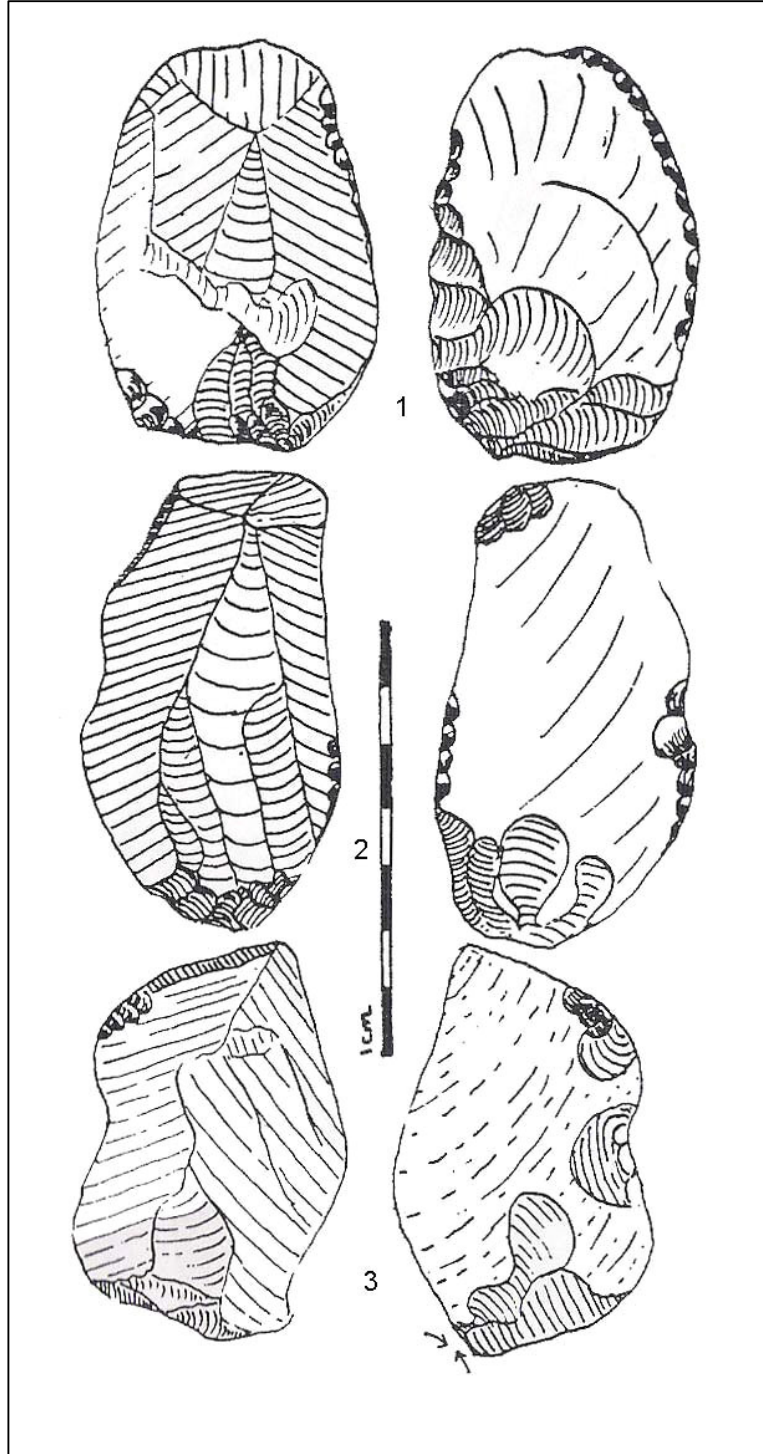
Levha 61. Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri, 1-2) Prizmatik Çekirdekler, 3-4) Piramit Biçimli Çekirdekler

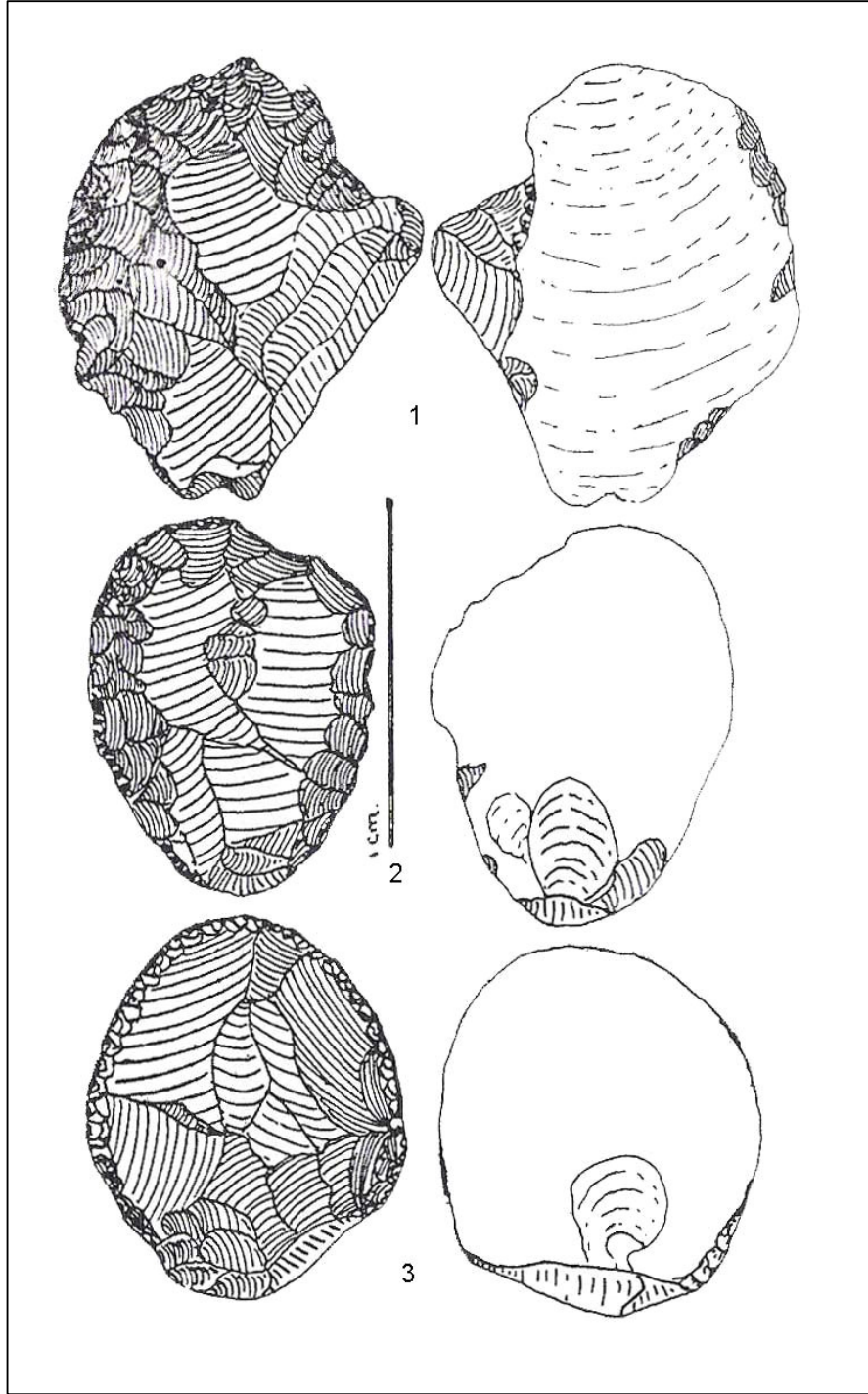
Levha 62. Adıyaman Pirun'da Bulunan ve Orta Paleolitik Olarak Sınıflandırılmış Alet Grubu

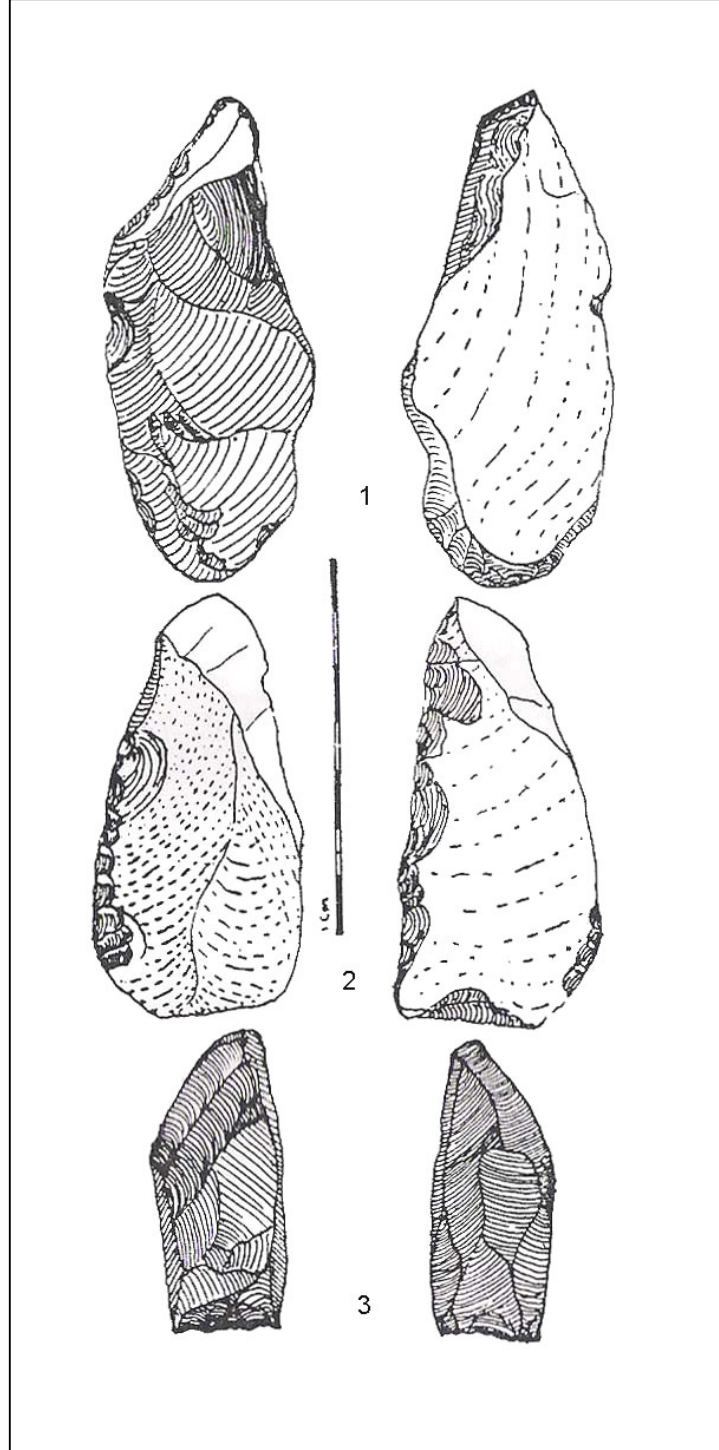
Levha 63. Adiyaman Pirun'da Bulunan ve Üst Paleolitik Olarak Sınıflandırılmış Alet Grubu

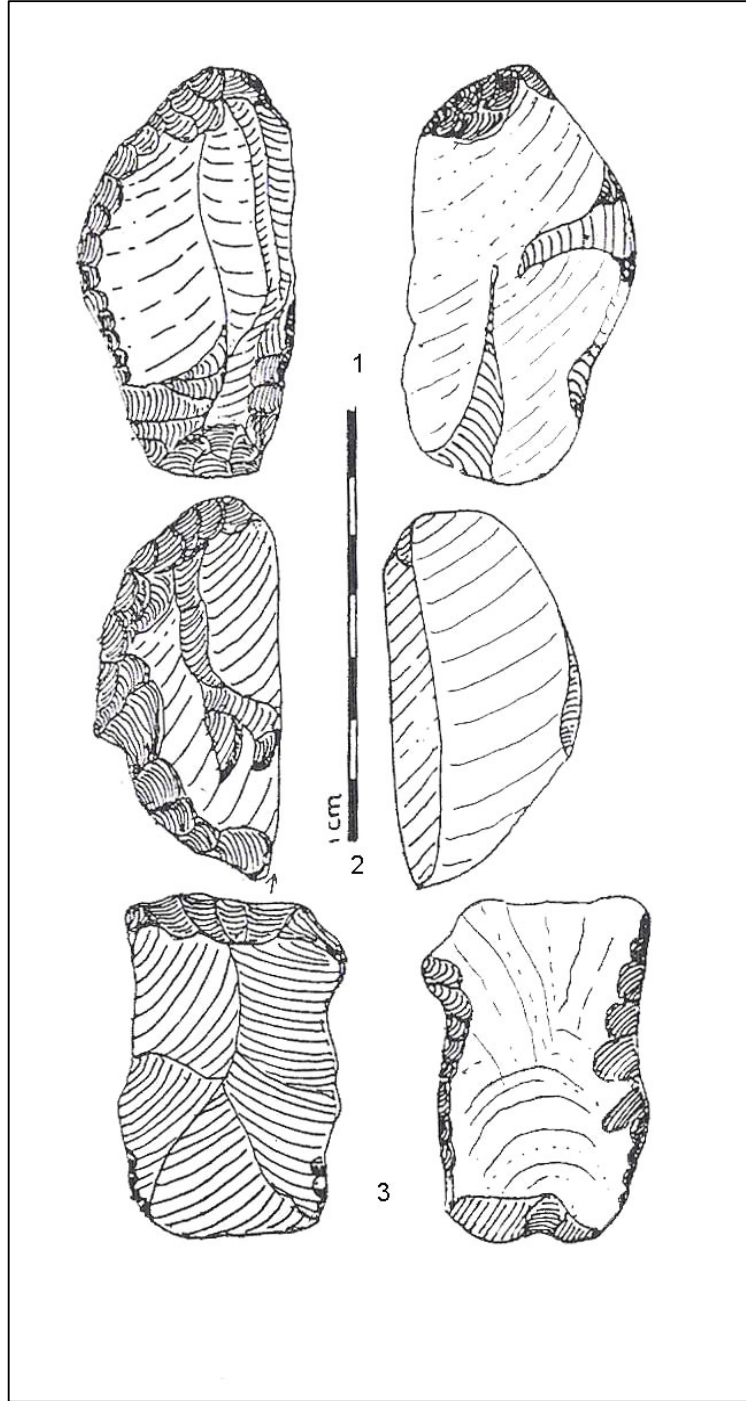
Levha 64. Pirun I Dere Terasında Bulunmuş İki Yüzünde de Düzelti Bulunan,
1-2) Levalloiso-Moustérien Alet, 3) Levalloiso-Moustérien Yonga

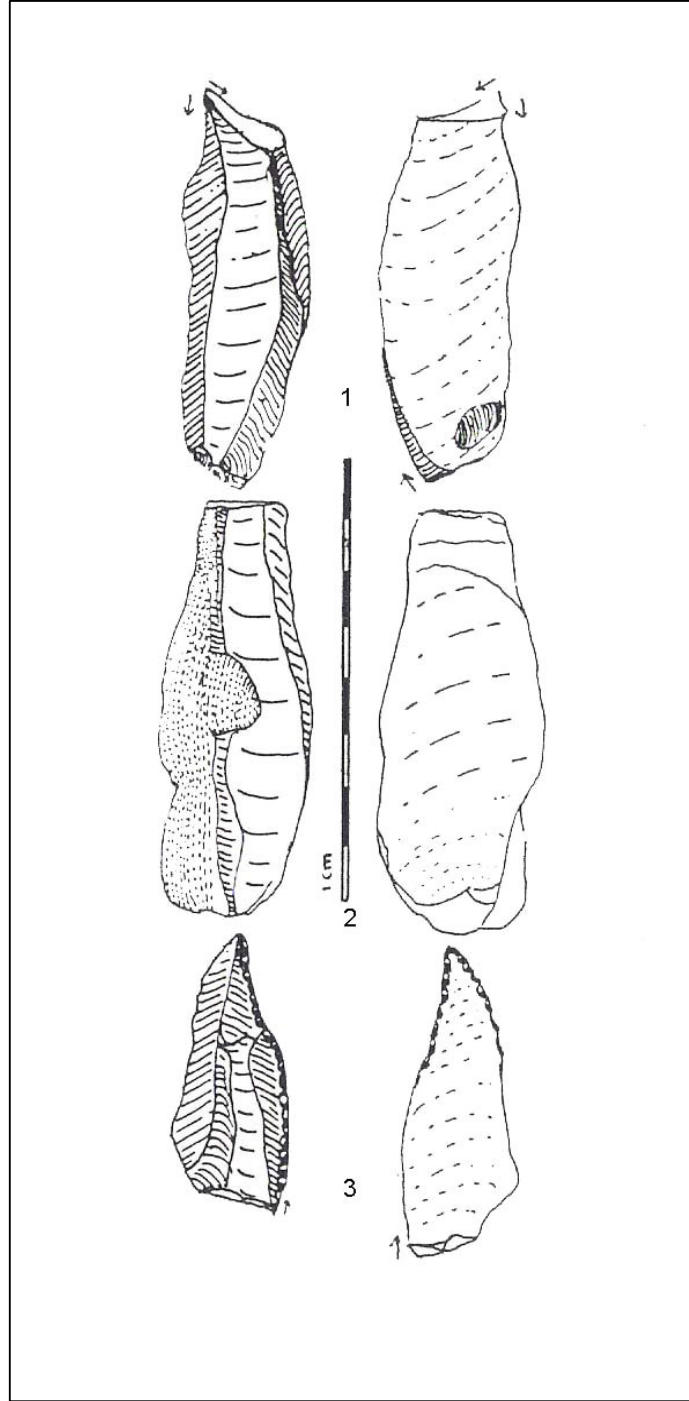
Levha 65. Pirun I Dere Terasında Bulunmuş, 1) Kalın Yonga Üzerine Kenar Kazıyıcı, 2) Kalın Yonga Üzerine Yapılmış İki Kenar Kazıyıcı, 3) Ovoid Kenar Kazıyıcı

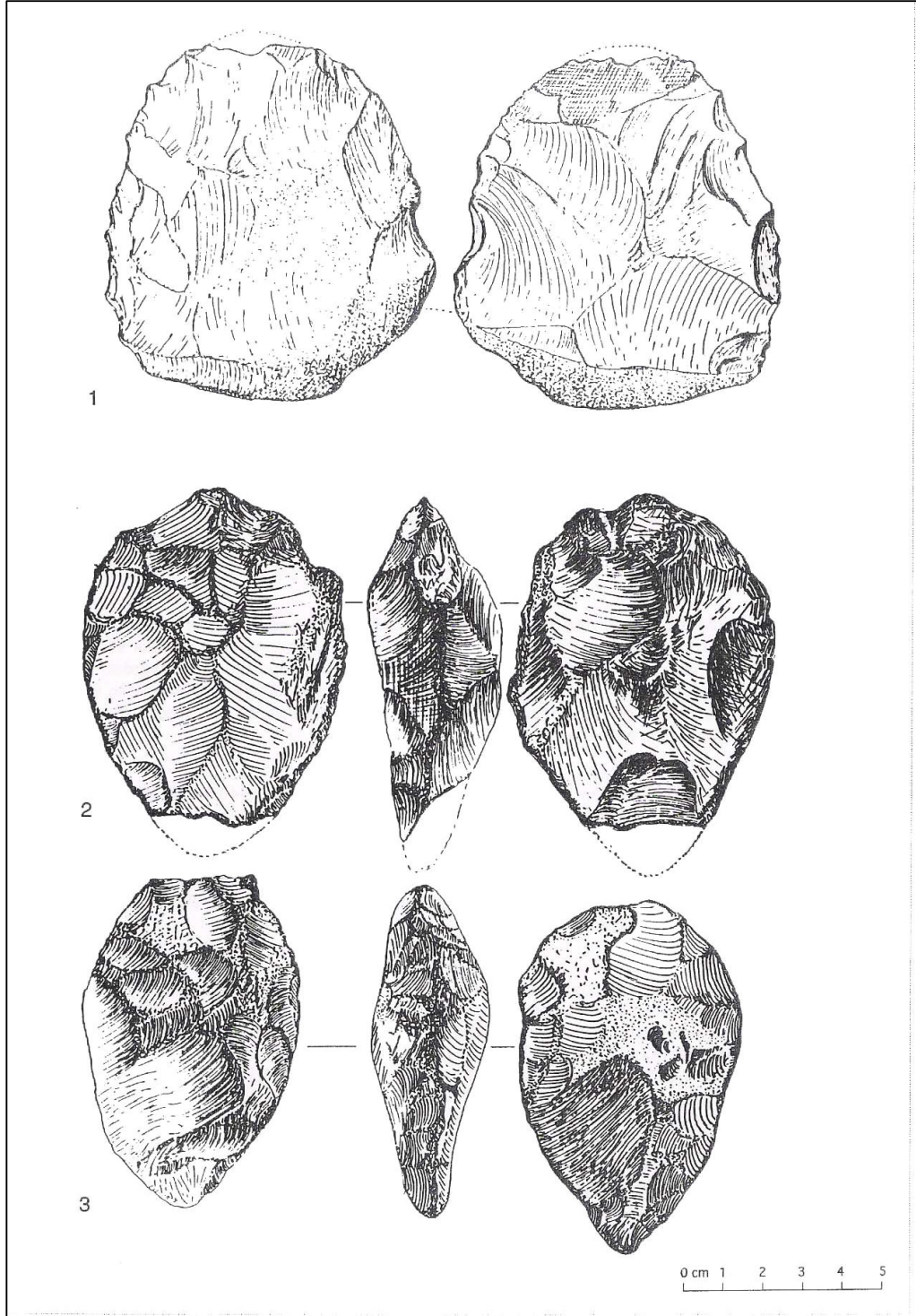
Levha 66. Pirun I Terasında Bulunmuş, 1) Orta (Flüt Biçimli) Taşkalem, 2) Her İki Yüzde Düzelti Bulunan Orta Taşkalem, 3) Çok Yüzlü Taşkalem

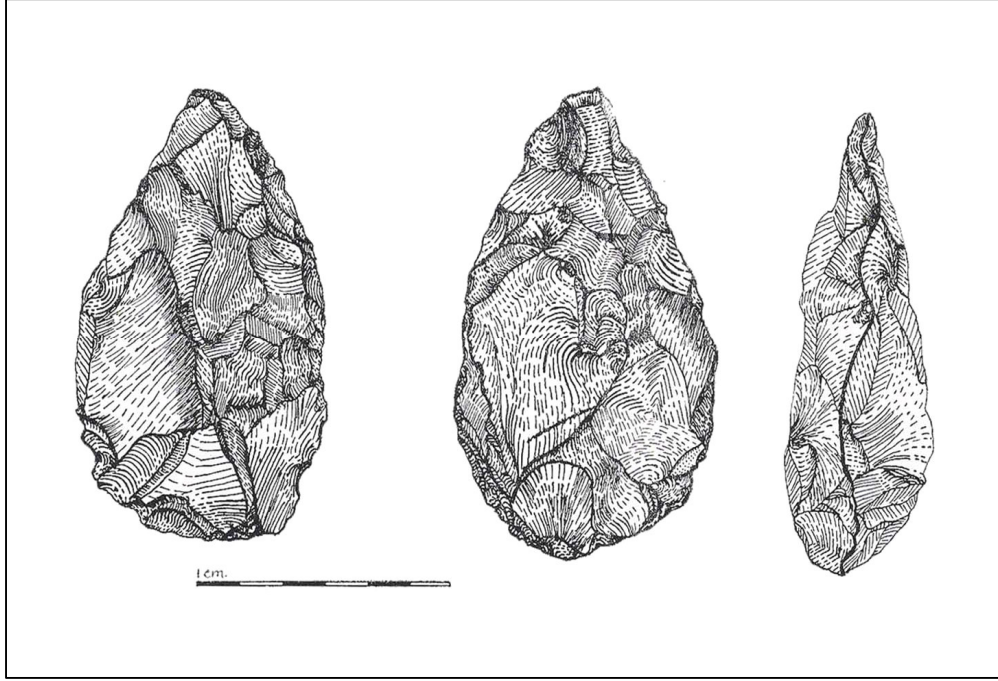
Levha 67. 1) Pirun II Terasında Bulunmuş Kenar kazıyıcı ve Ön Kazıyıcı Olarak Kullanılmış Alet, 2) Pirun I Terasında Bulunmuş Dışbükey Kenar Kazıyıcı, 3) Pirun I Terasında Bulunmuş Kenar Kazıyıcı ve Ön Kazıyıcı Olarak Kullanılmış Alet

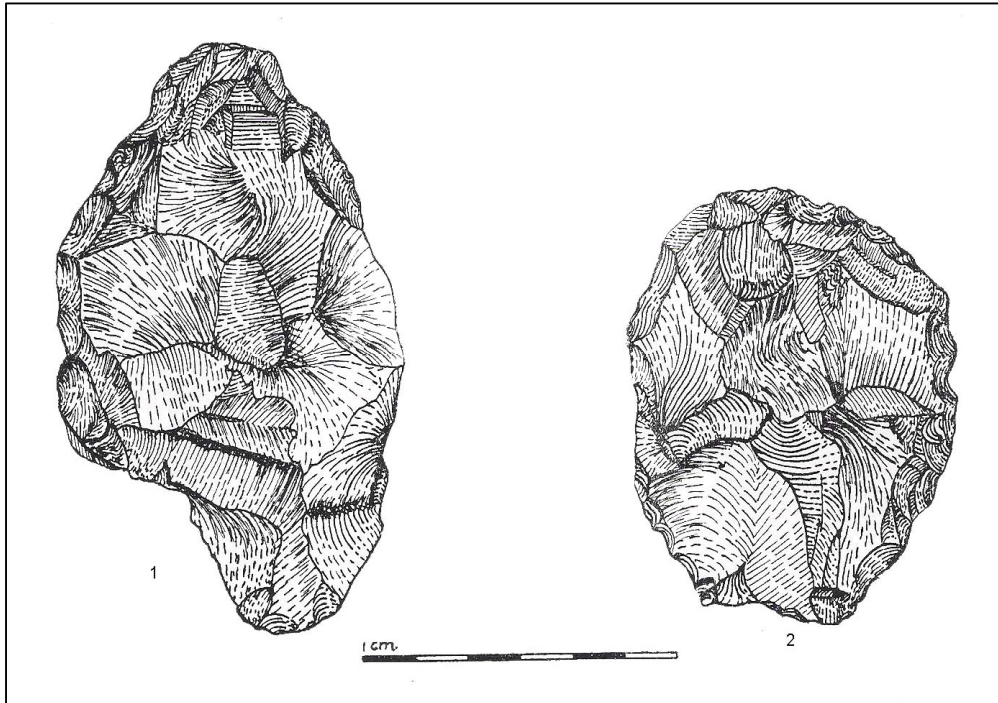
Levha 68. 1) Pirun I Terasında Bulunmuş Kenar Taşkalemi, 2) Pirun I Terasında Bulunmuş Kenar Taşkalemi, 3) Pirun Köprüsü Yanındaki Sekiden Bulunmuş Uç Tarafı Delici Olarak Kullanılmış Kenar Taşkalemi

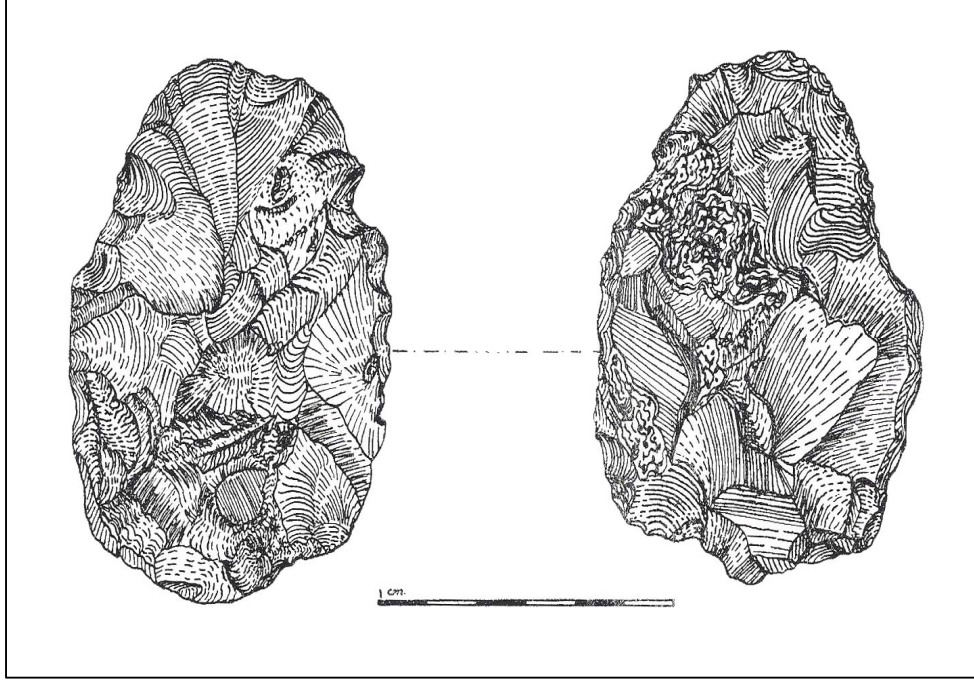
Levha 69. 1) Disk Biçimli İki Yüzeyle, 2-3) Altındere'de Yüzeyden Toplanan İki Yüzeyleler

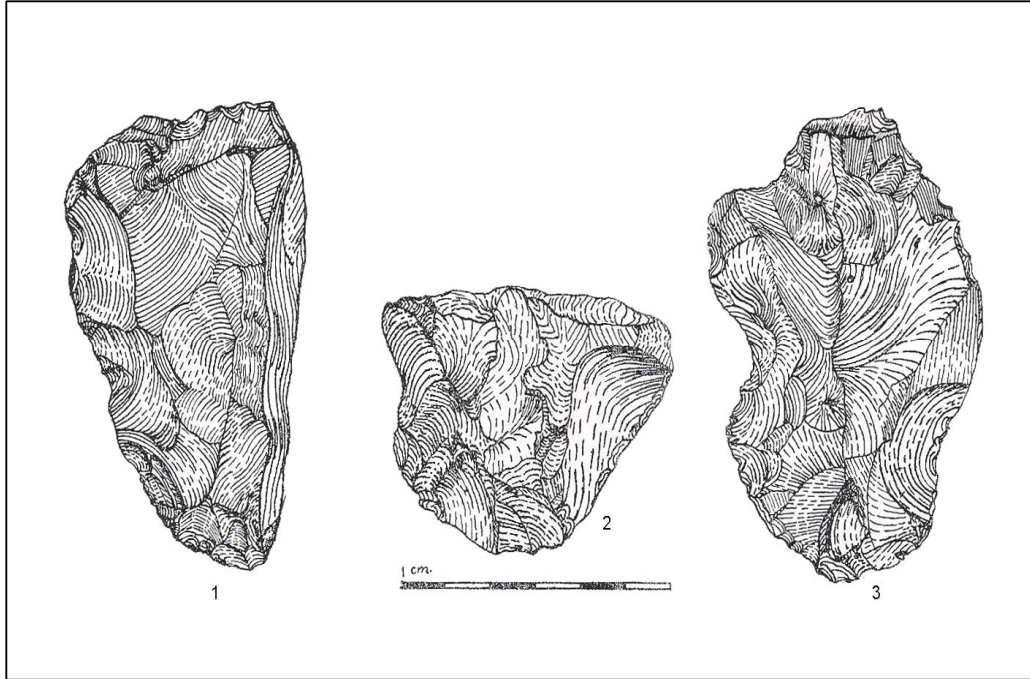
Levha 70a. Altındere'de 1958 Yılında Şenyürek'in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyle

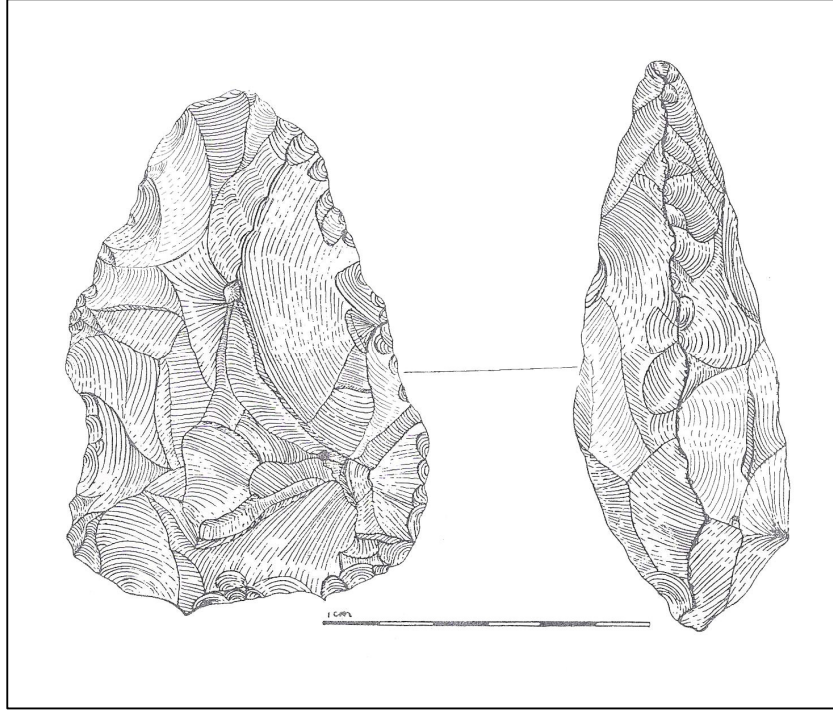
Levha 70b. Altındere'de 1958 Yılında Şenyürek'in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyle

Levha 71a. Altındere'de 1958 Yılında Şenyürek'in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyle

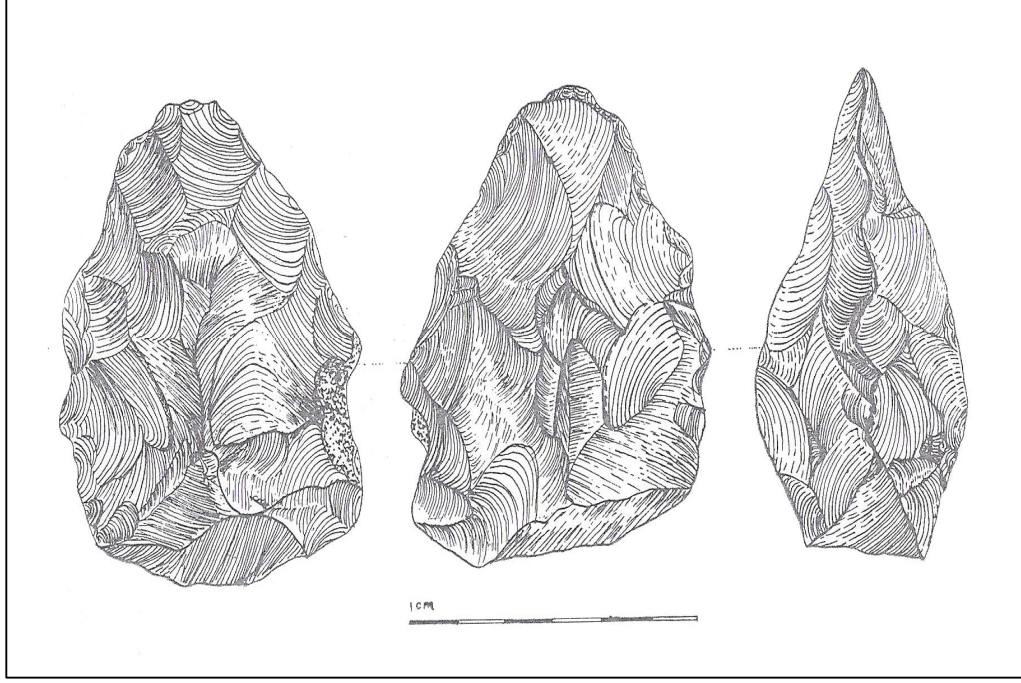
Levha 71b. Altındere'de 1958 Yılında Şenyürek'in Bulduğu Üst Acheuléen İki Yüzeyleler

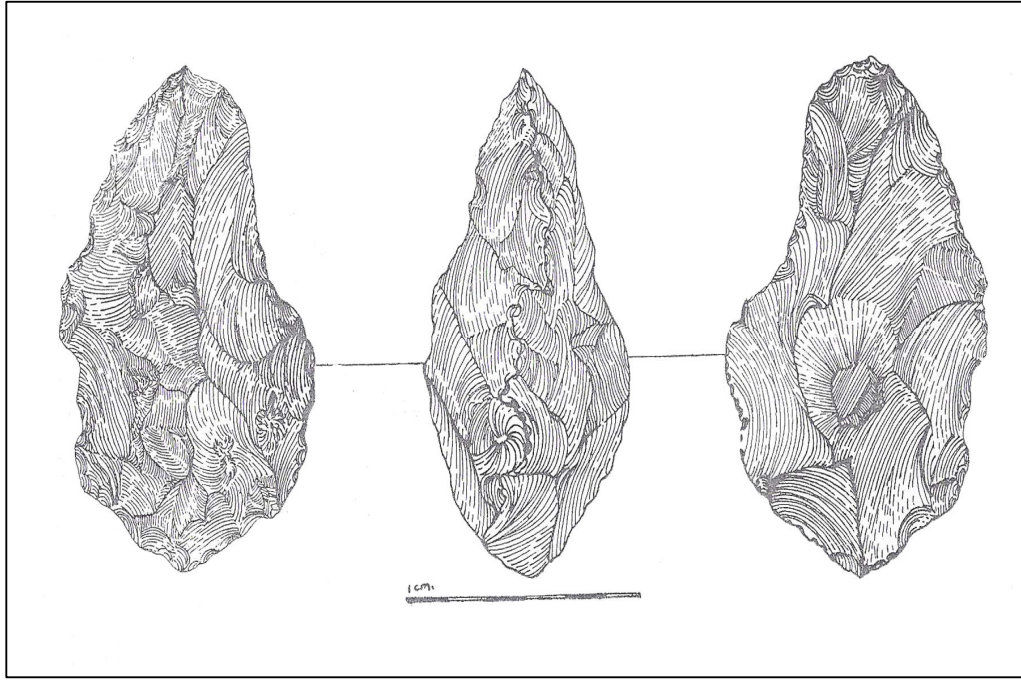
Levha 72a. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

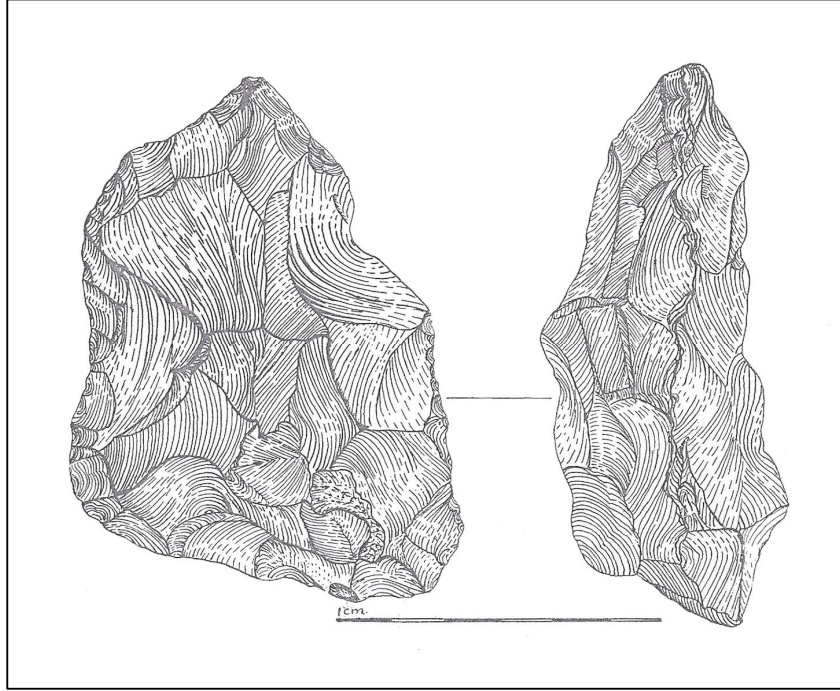
Levha 72b. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

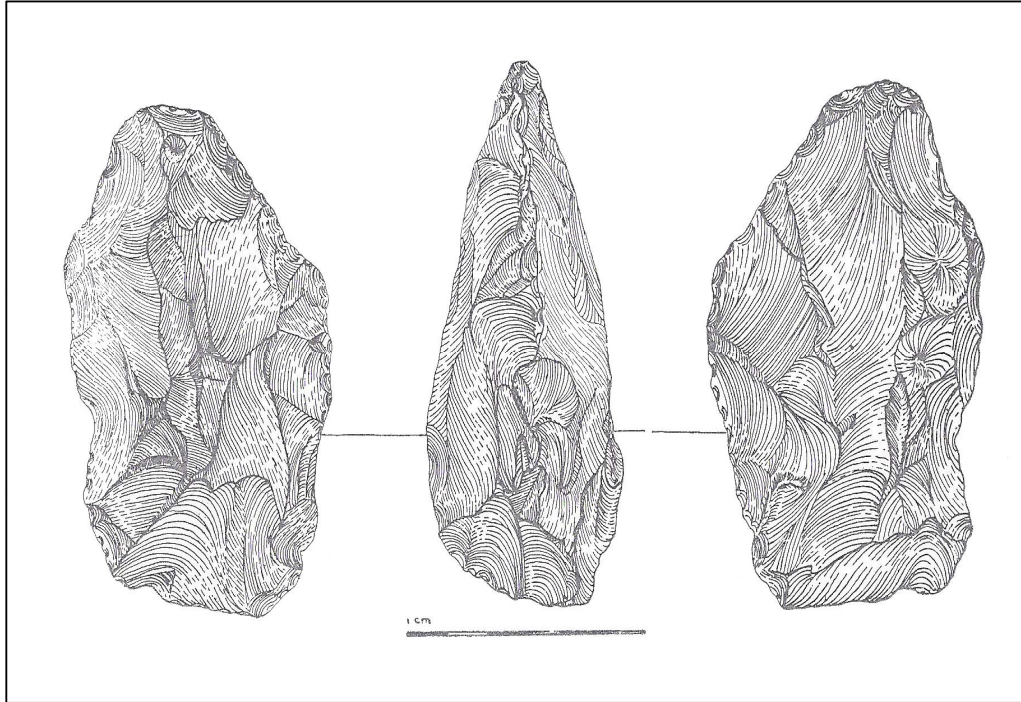
Levha 73a. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyli

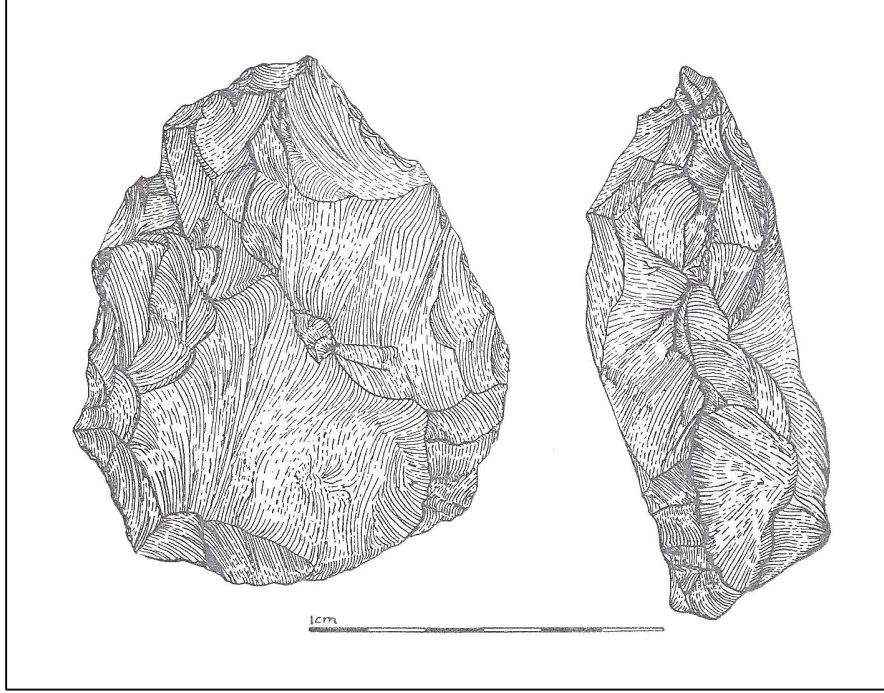
Levha 73b. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyli

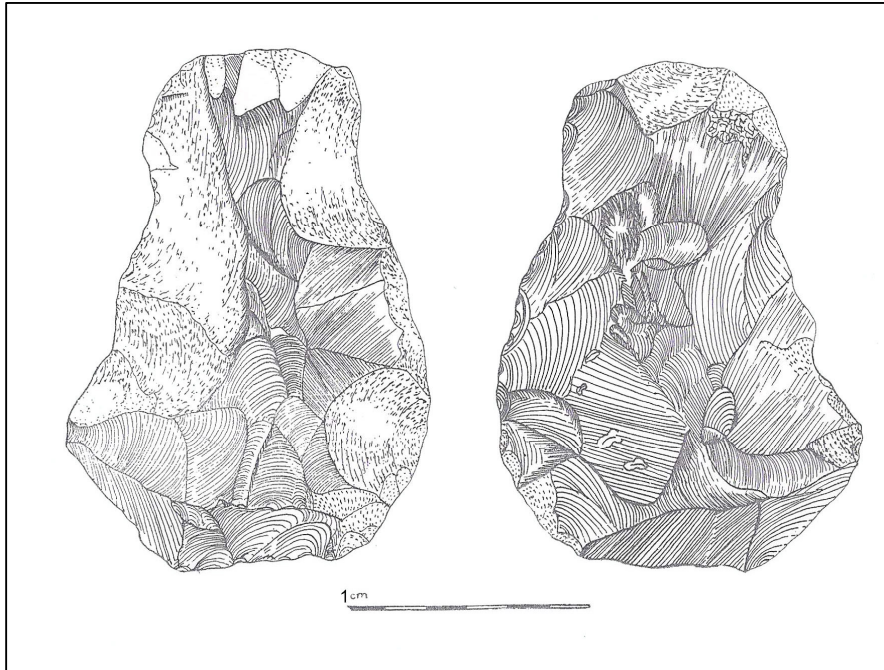
Levha 74a. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

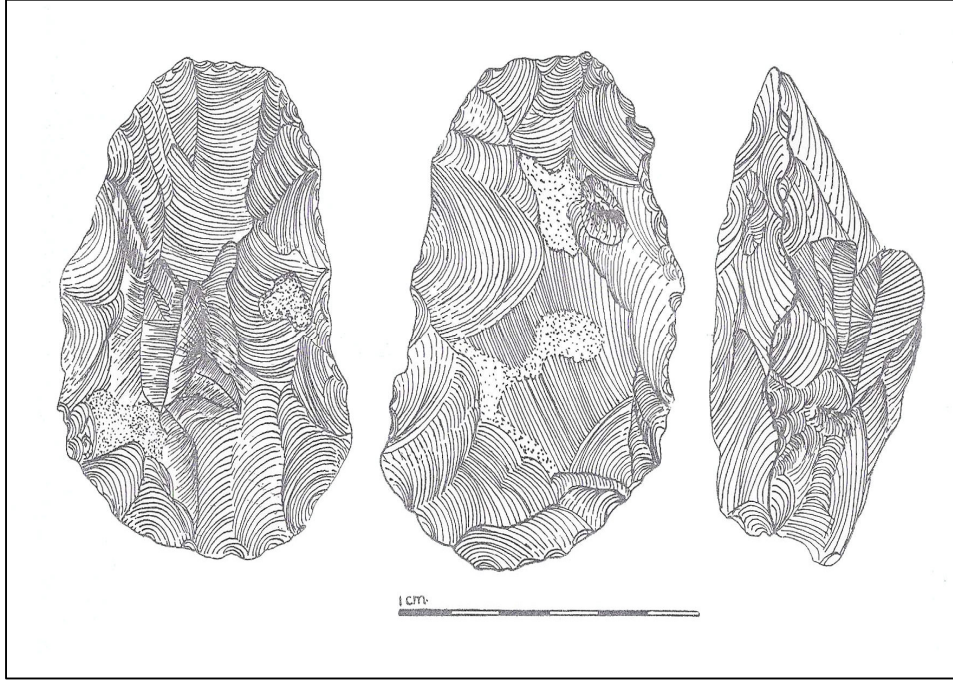
Levha 74b. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

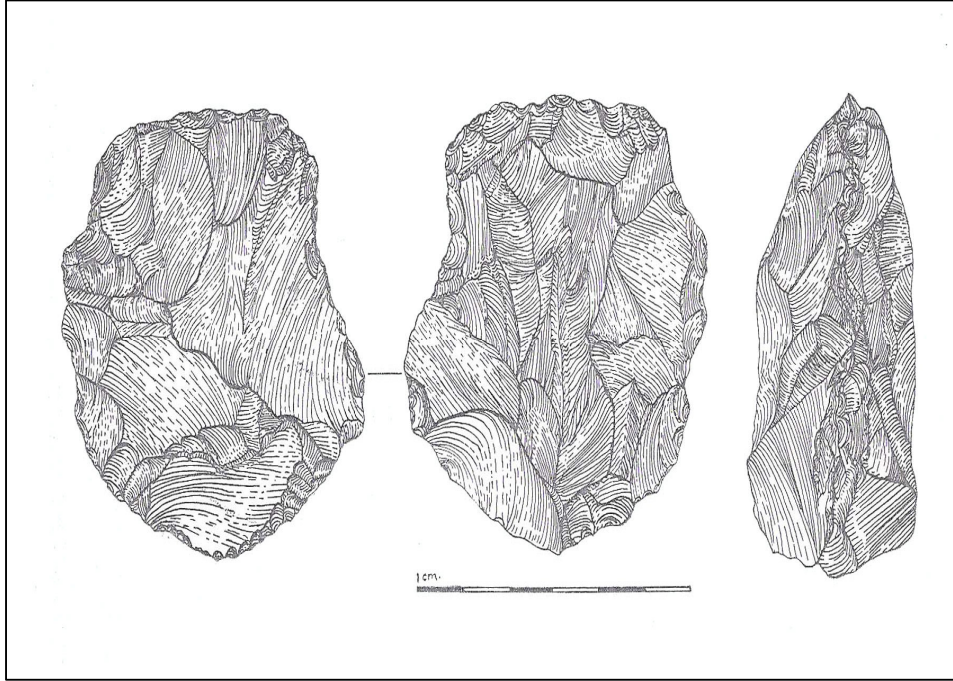
Levha 75a. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

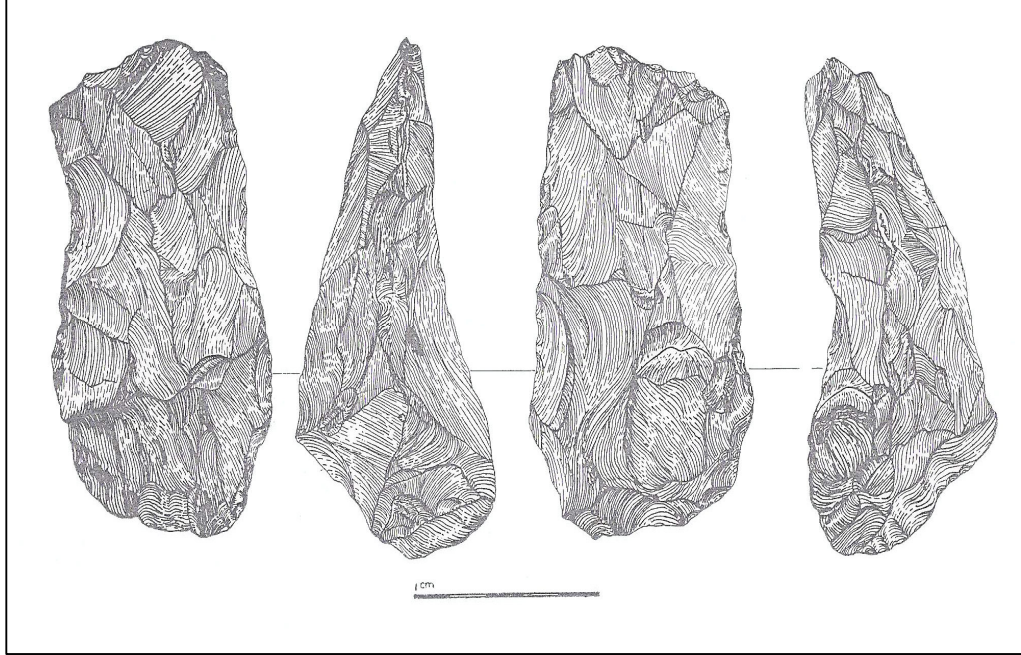
Levha 75b. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

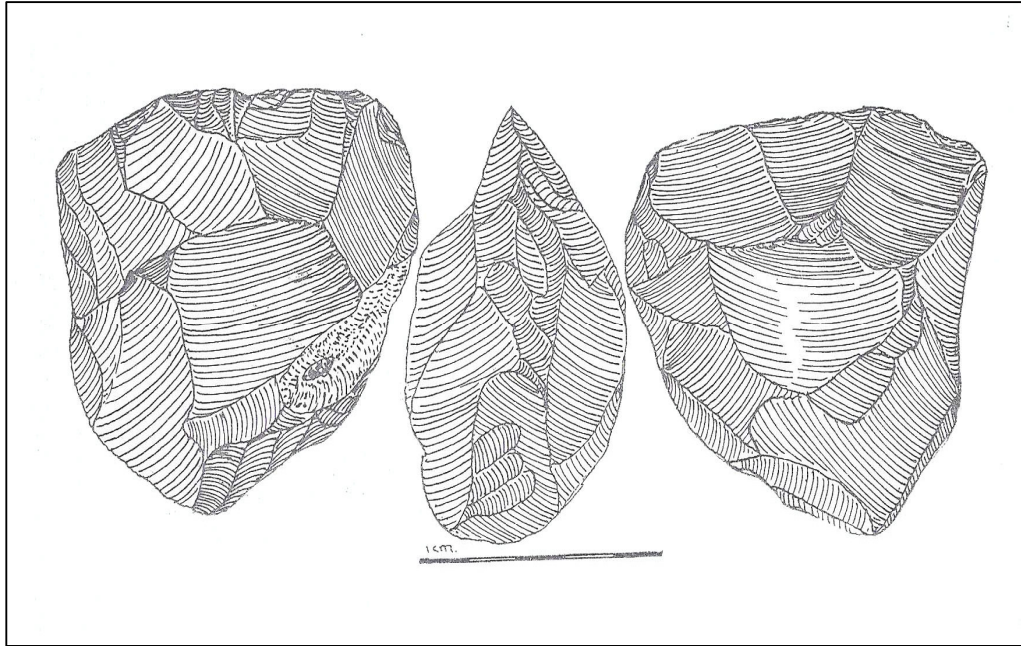
Levha 76a. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

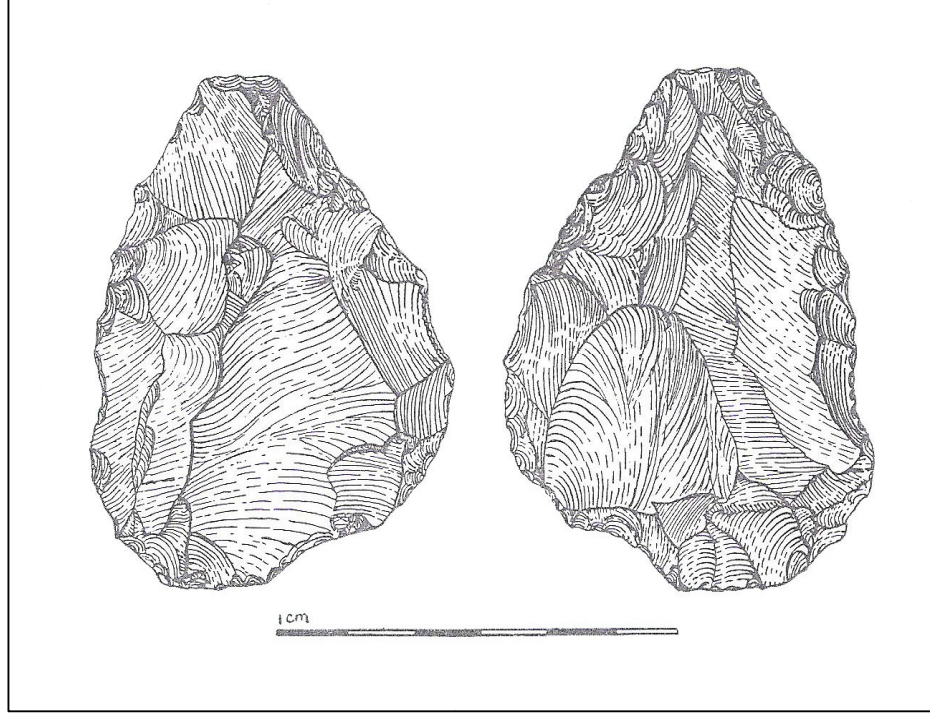
Levha 76b. Altındere'de Bulunan Üst Acheuléen İki Yüzeyle

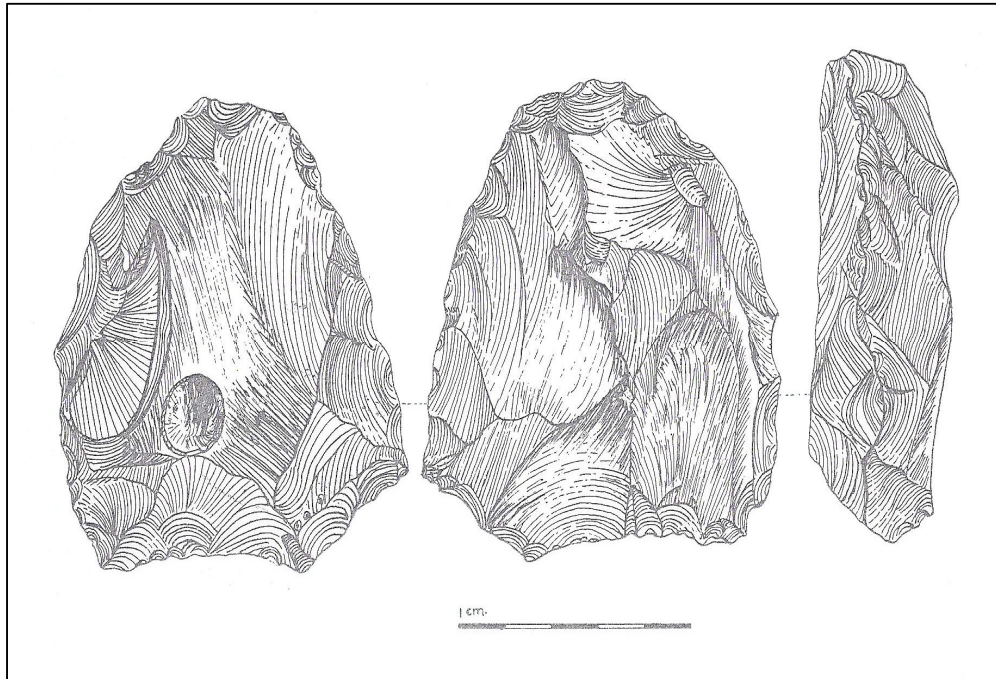
Levha 77a. Altındere'de Bulunmuş Nacak

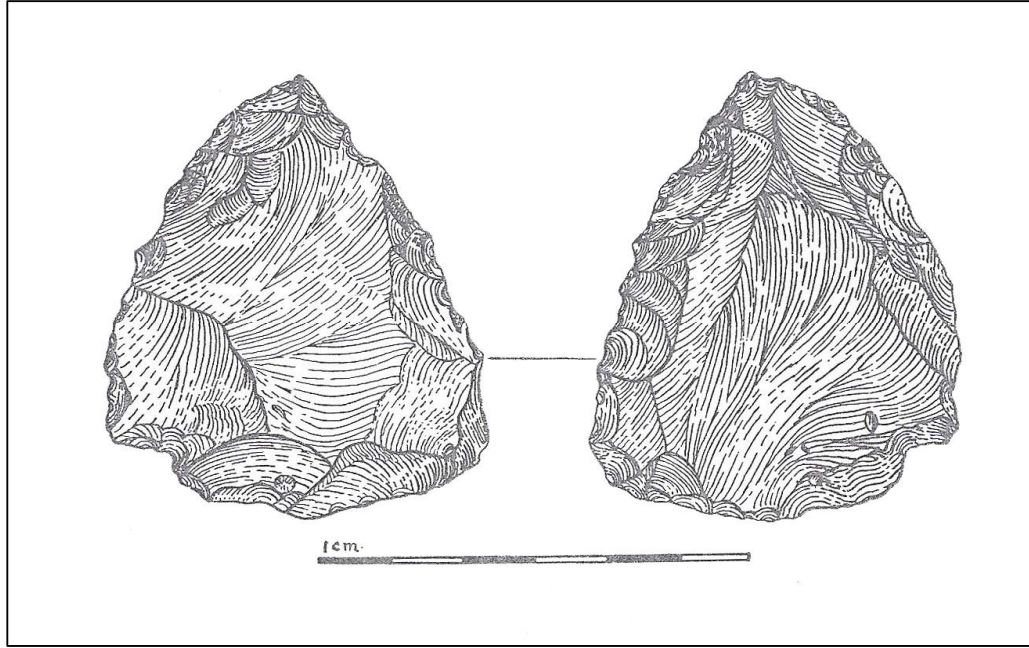
Levha 77b. Altındere'de Bulunmuş Nacak veya Kıyıcı

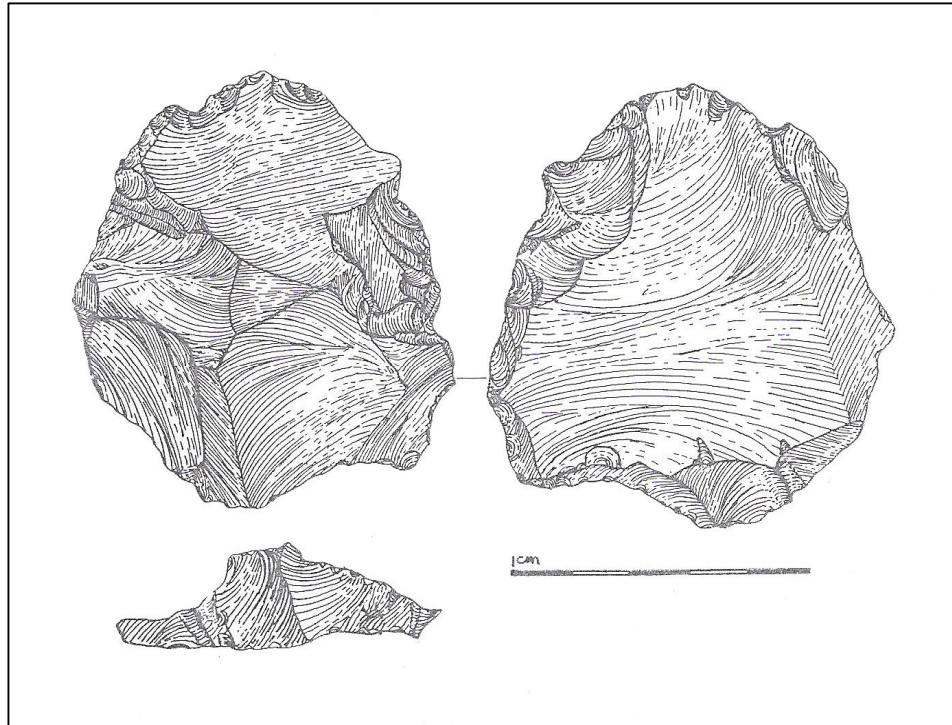
Levha 78a. Altındere'de Bulunmuş İki Yüzeyli veya Uç

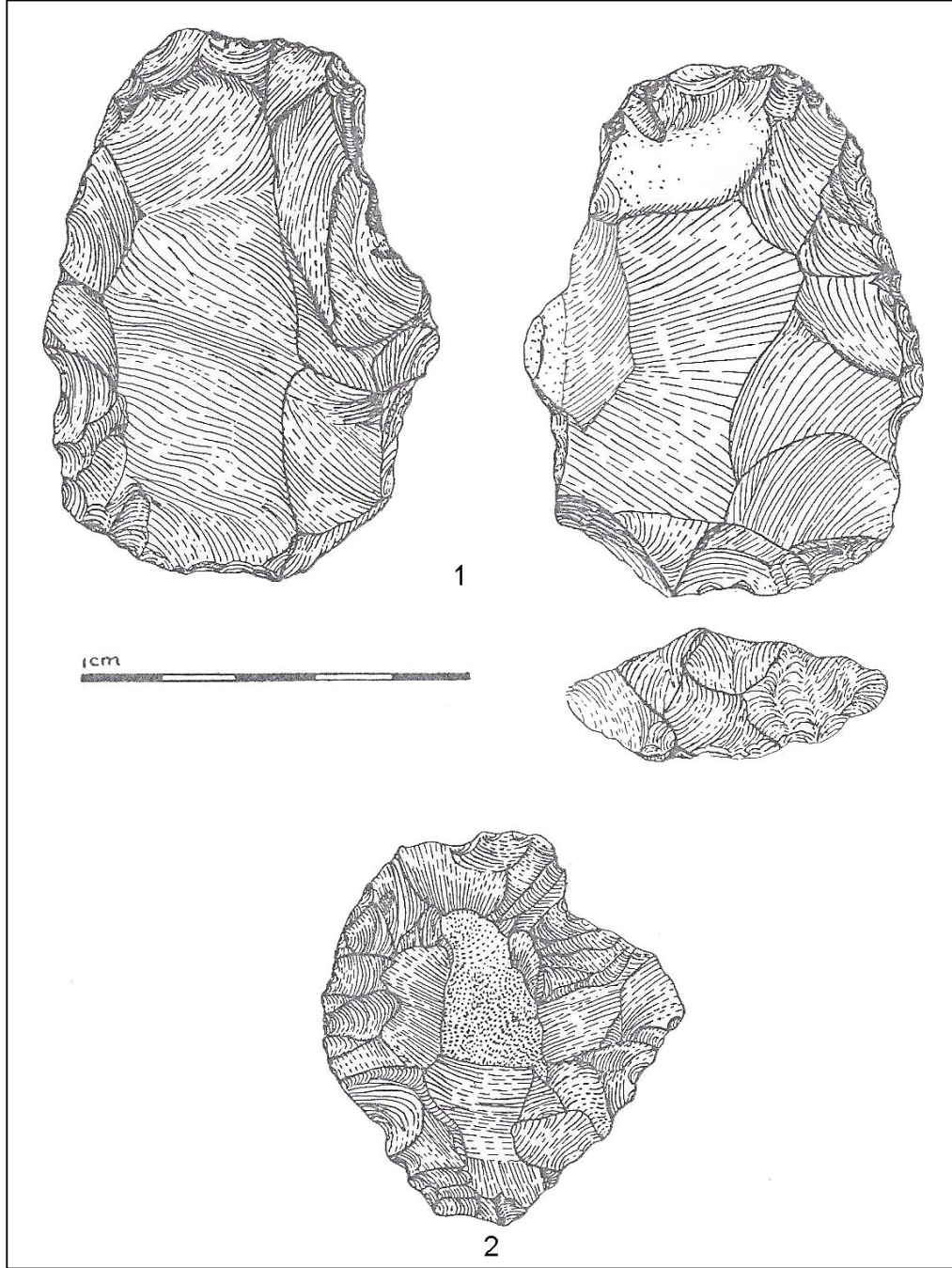
Levha 78b. Altındere'de Bulunmuş Kenar Kazıyıcı veya Ön Kazıyıcı

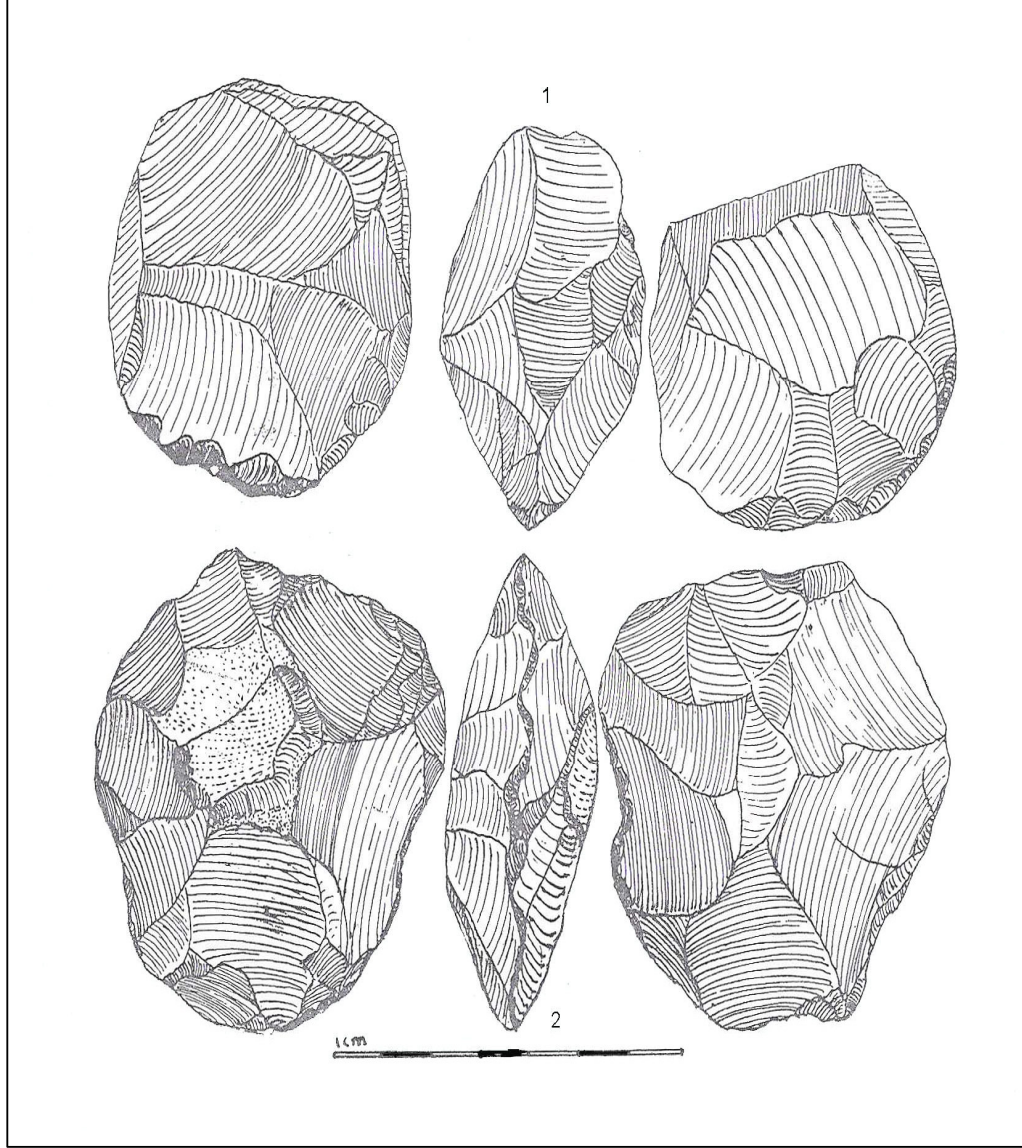
Levha 79a. Altındere'de Bulunmuş Kenar Kazıyıcı

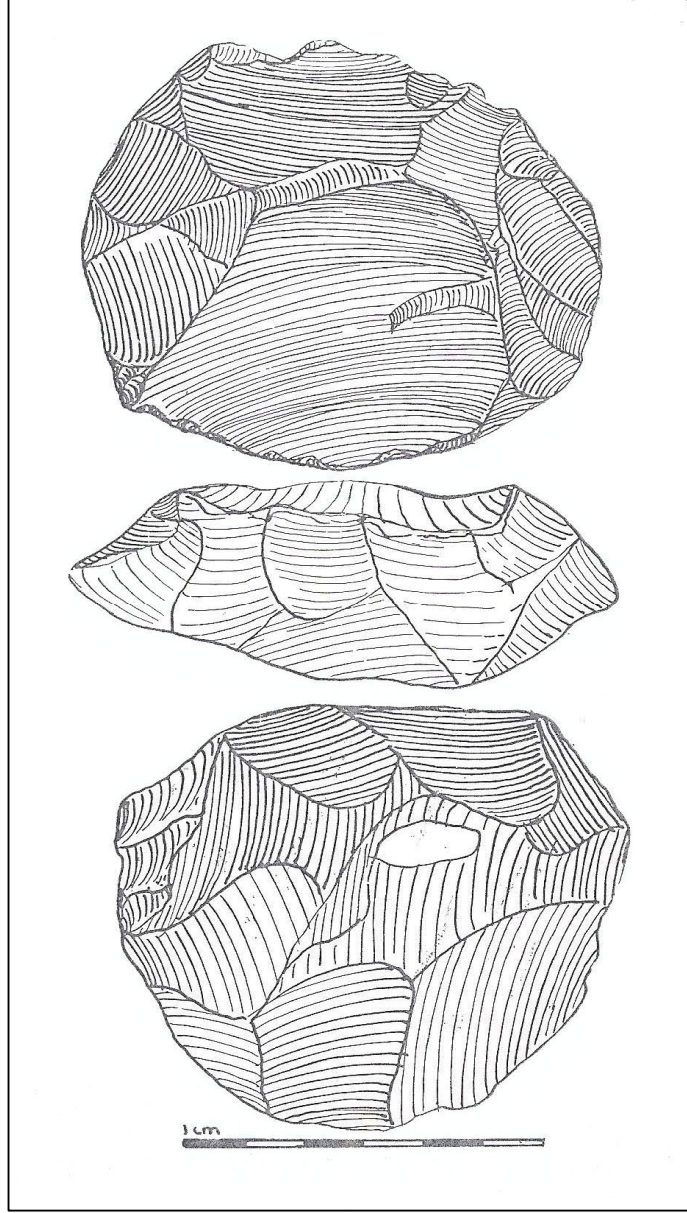
Levha 79b. Altındere'de Bulunmuş Disk

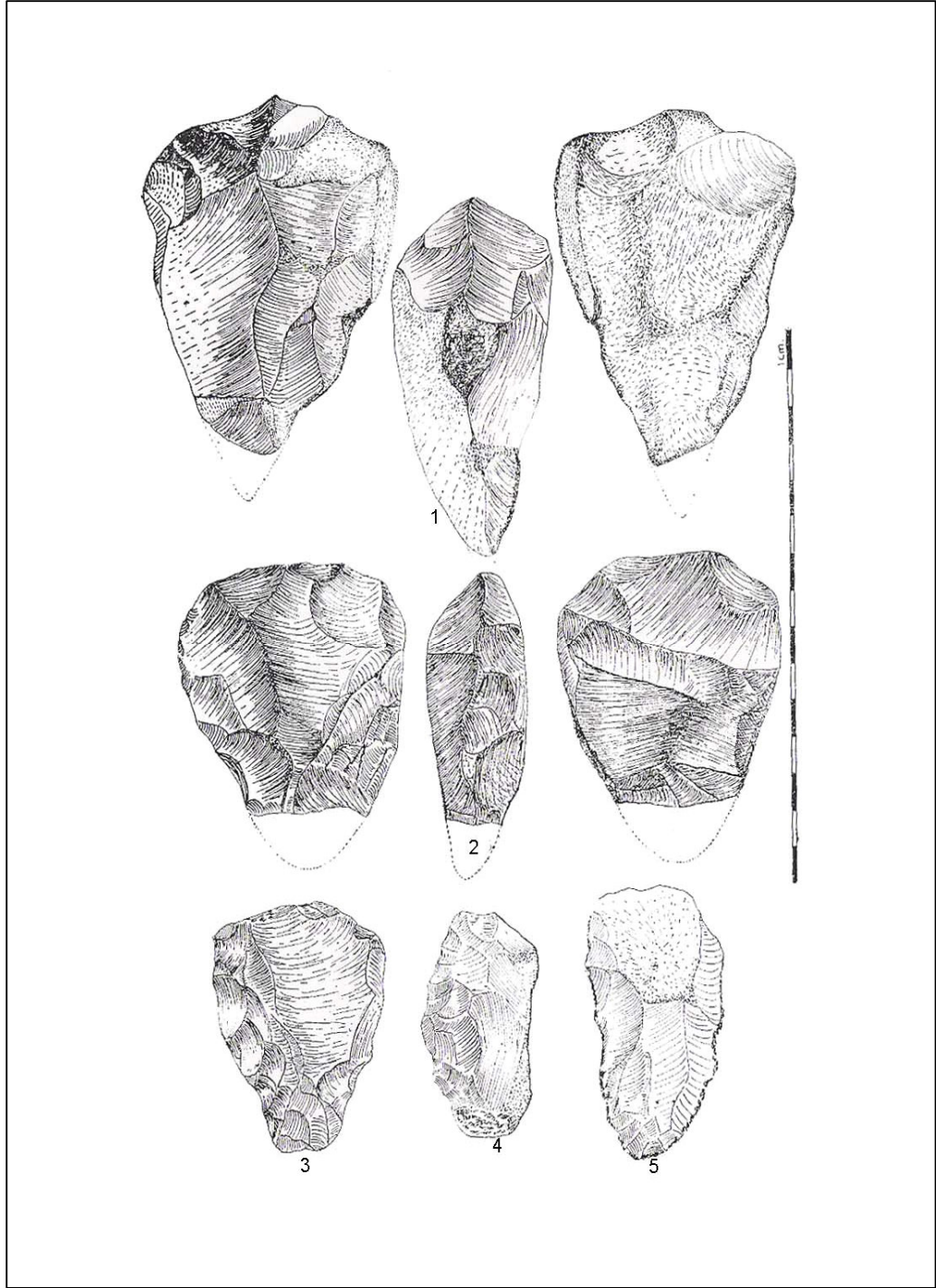
Levha 80. Altındere'de bulunmuş, 1) Kenar Kazıyıcı veya Ön Kazıyıcı, 2) Yuvarlak Kazıyıcı

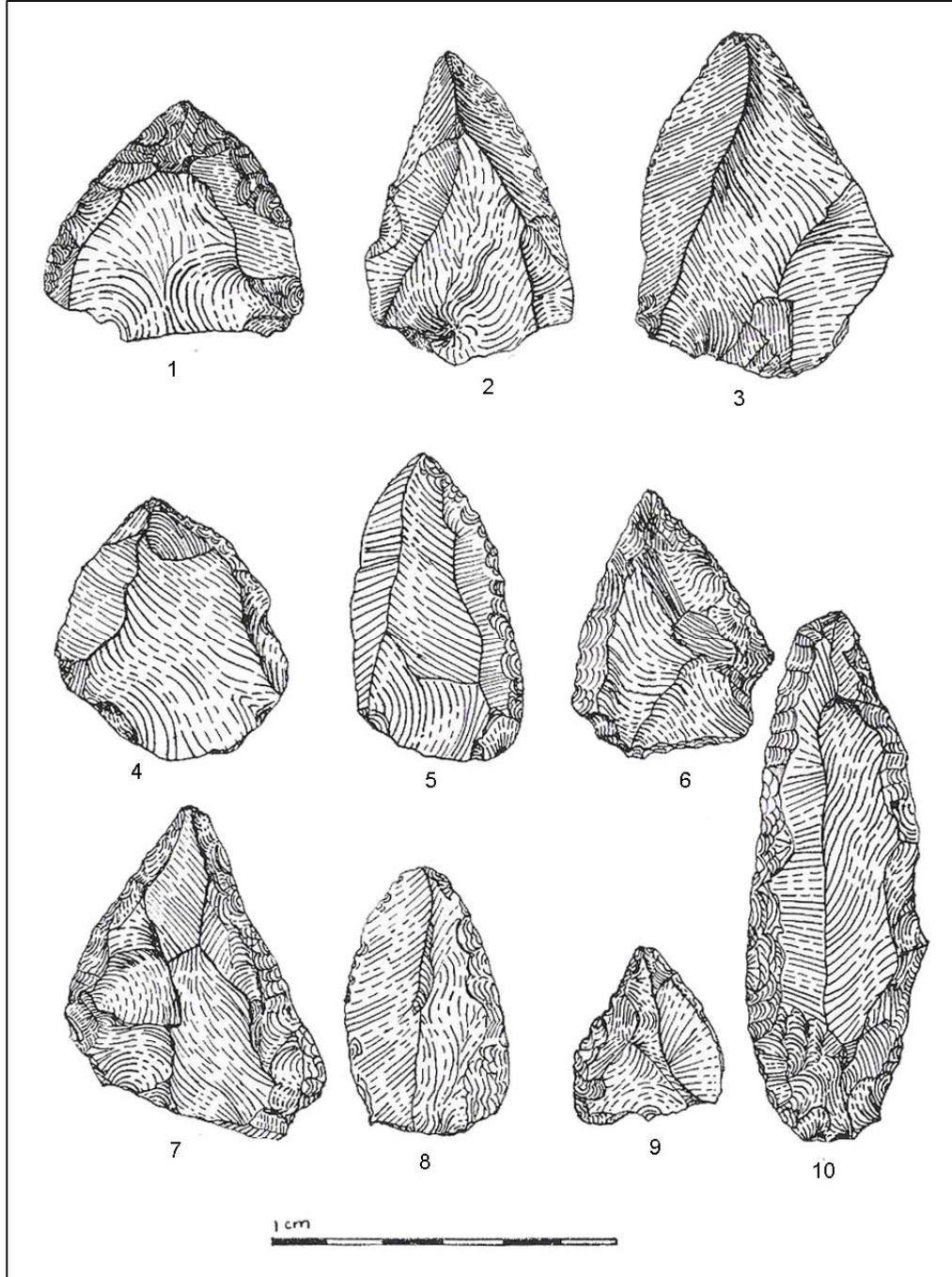
Levha 81. Altındere'de bulunmuş, 1) Çekirdekten Yapılmış Kıyıcı, 2) Çekirdekten Yapılmış Disk

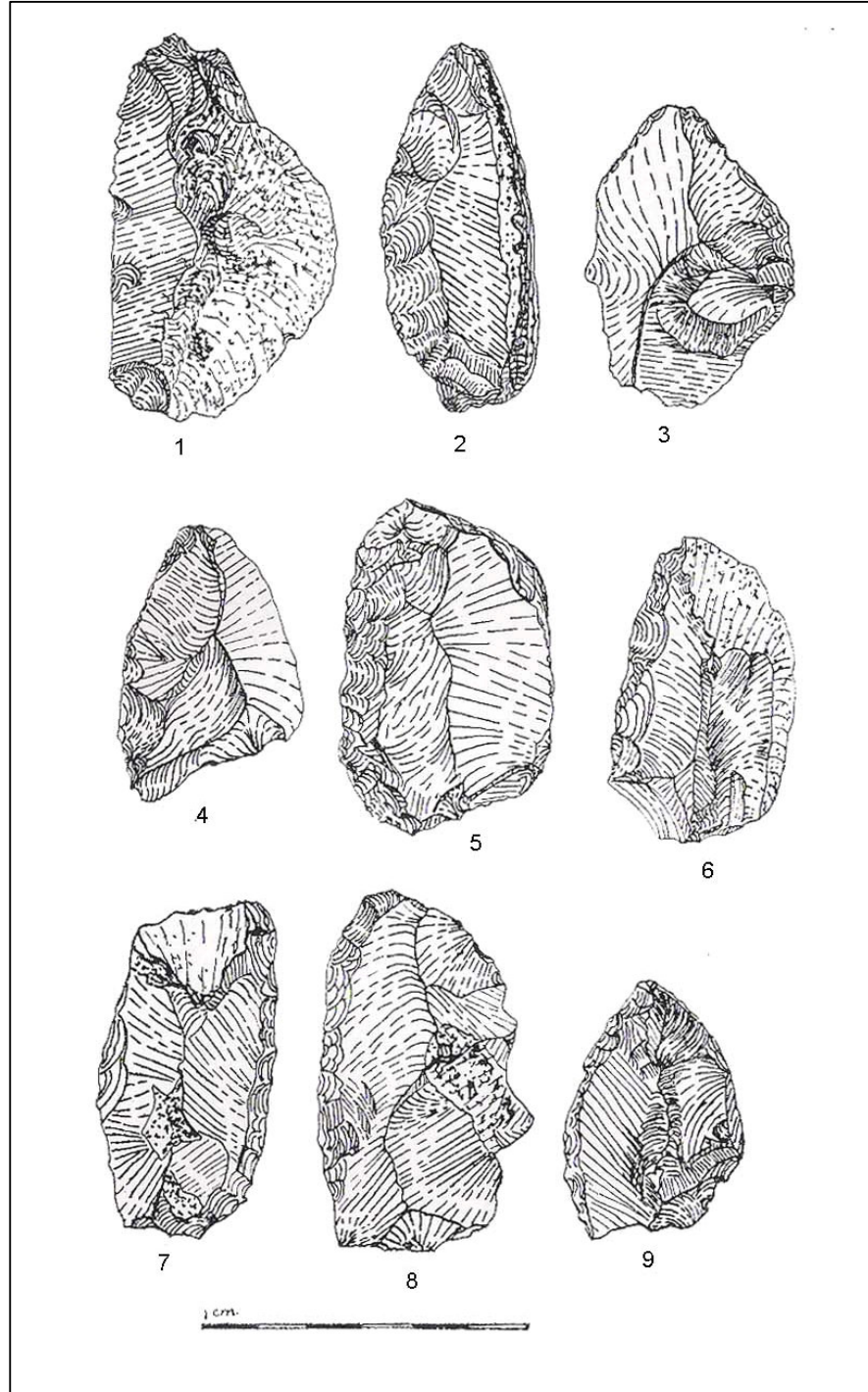
Levha 82. Altındere'de Bulunmuş Levallois Çekirdek

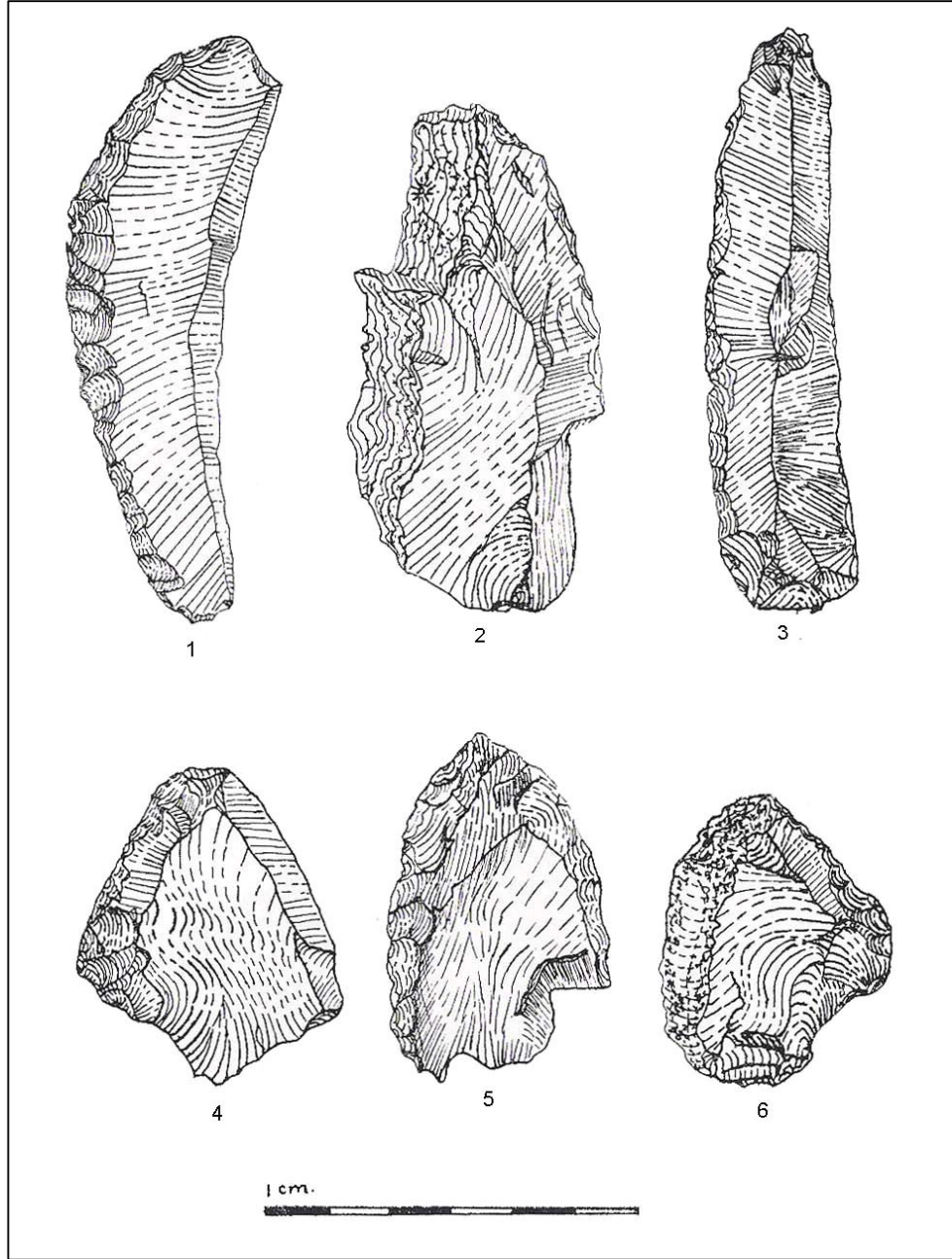
Levha 83. Altınözü'nde Yüzeyde Bulunan Üst Acheuléen Çakmaktaşı Aletler

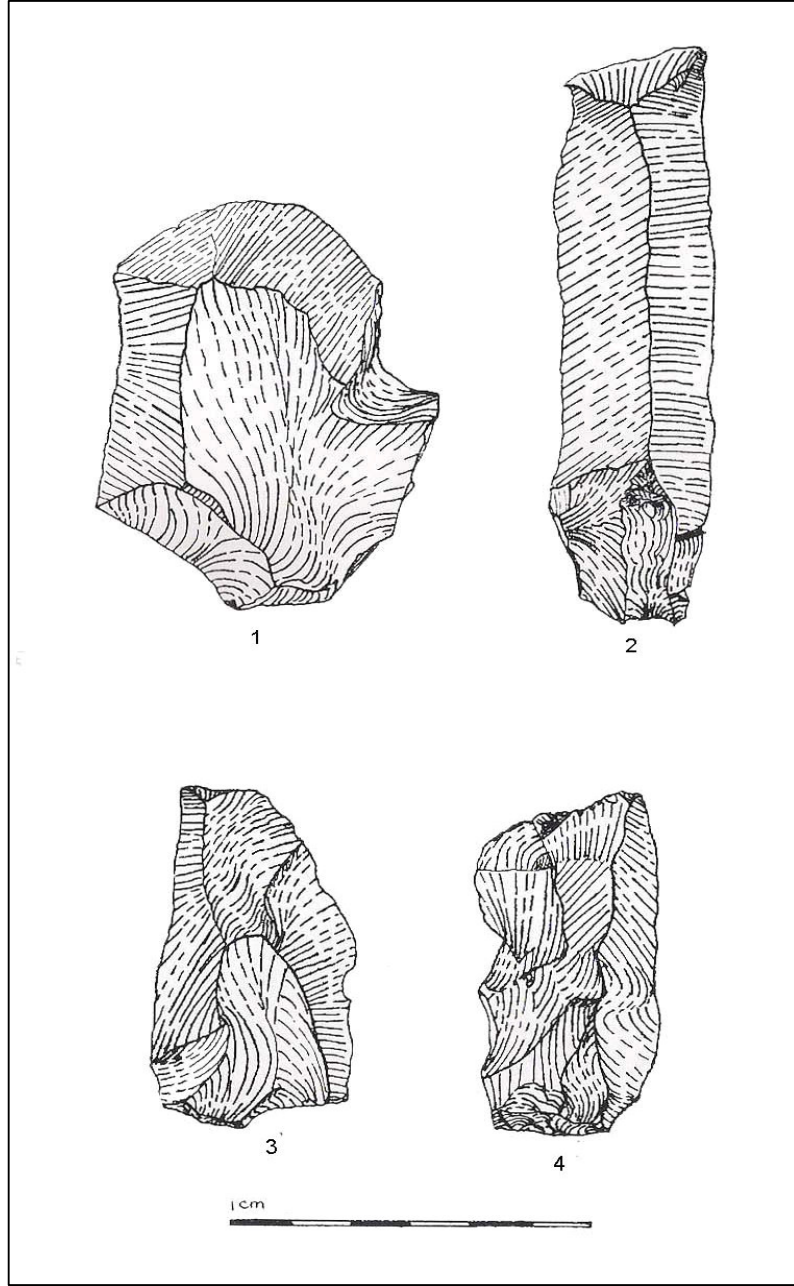
Levha 84. Tıklı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler

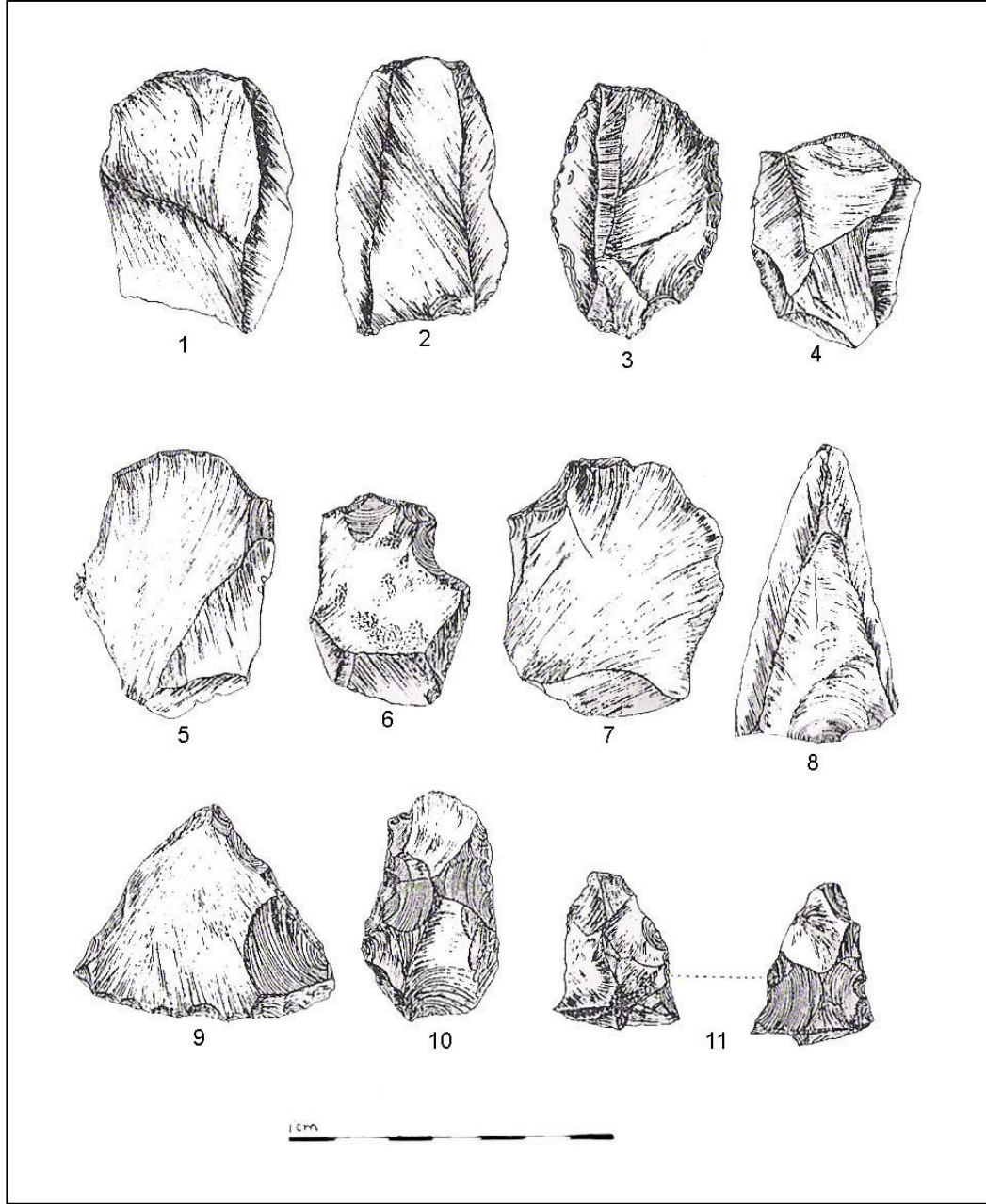
Levha 85. Tıklalı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler

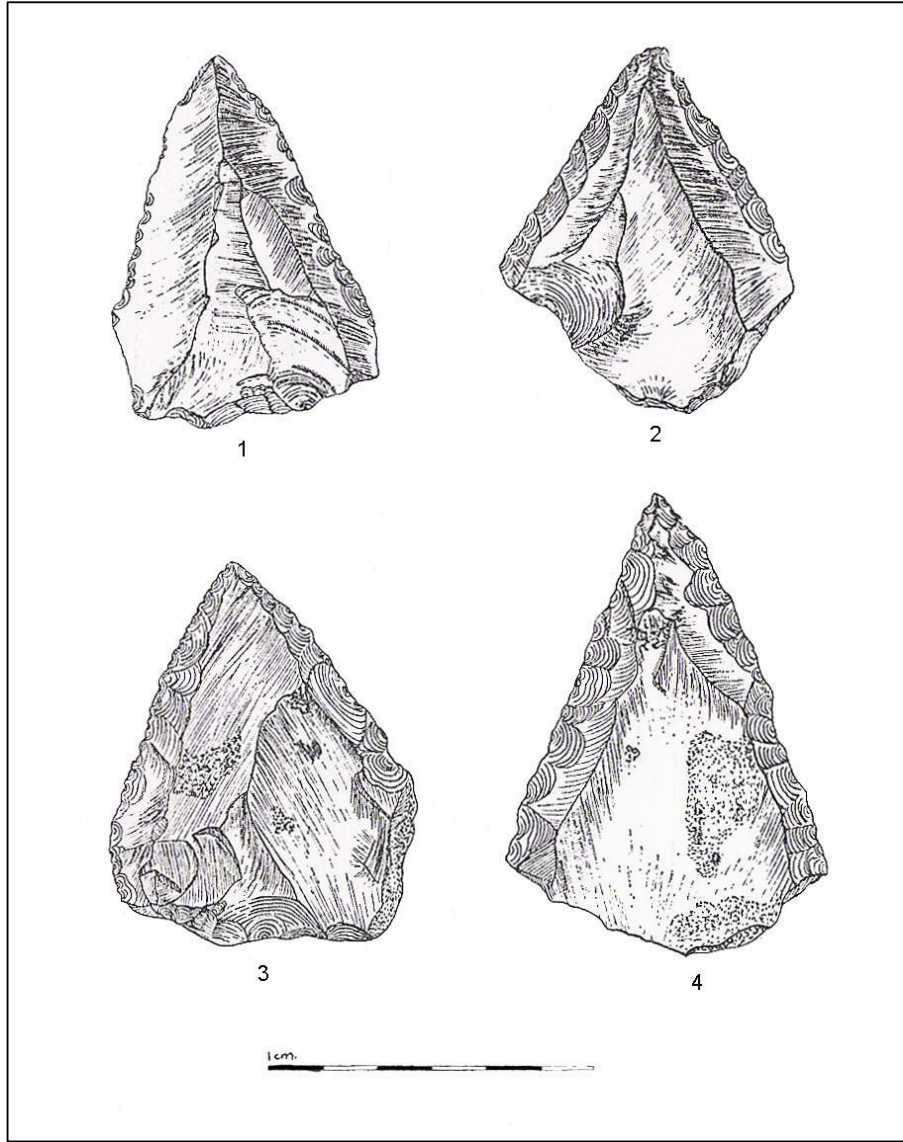
Levha 86. Tıklalı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler

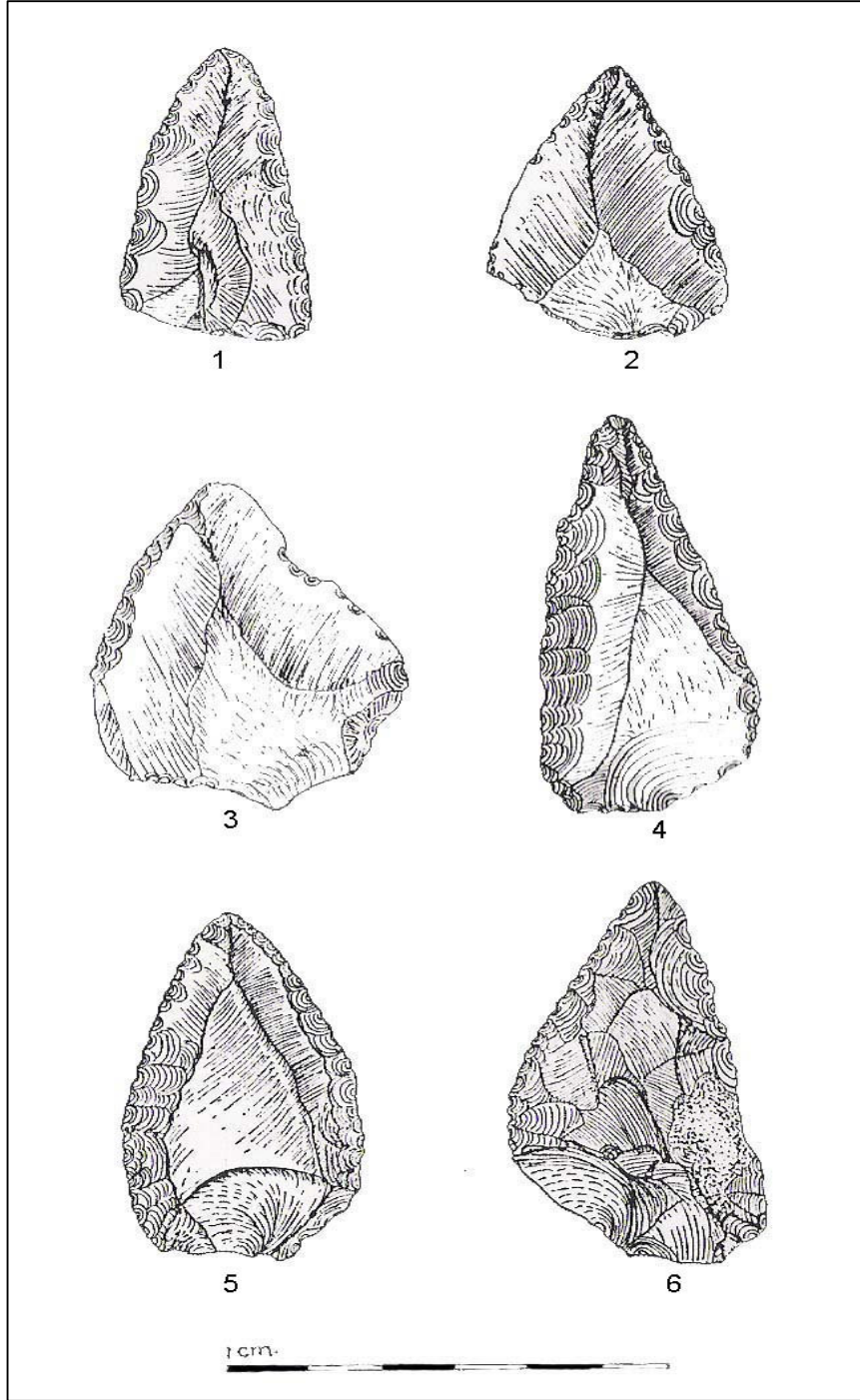
Levha 87. Tıklalı Mağara'da Sarı Toprak Tabakası İçinde Bulunan Paleolitik Aletler

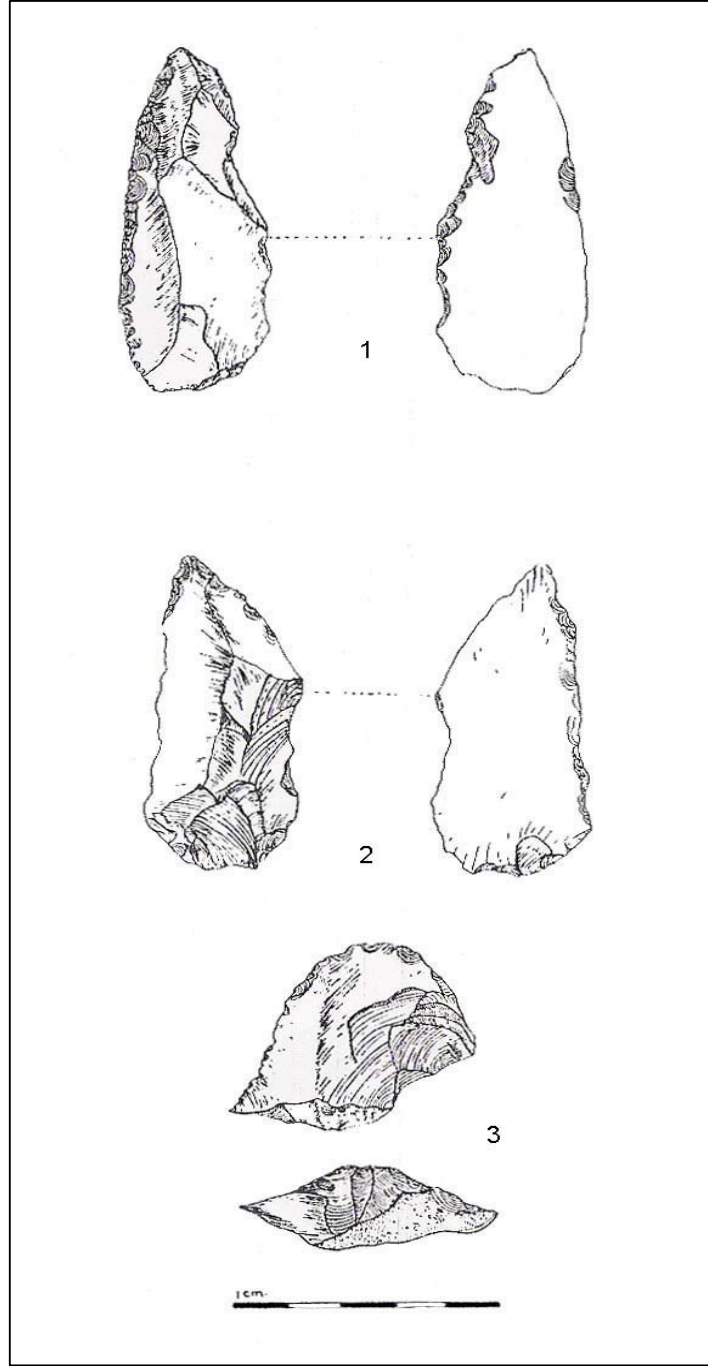
Levha 88. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1-8) Yongalar, 9-10) Kenar Kazıyıcılar, 11) İki Yüzeyinin Uç Kısımına Ait Olabilecek Parça

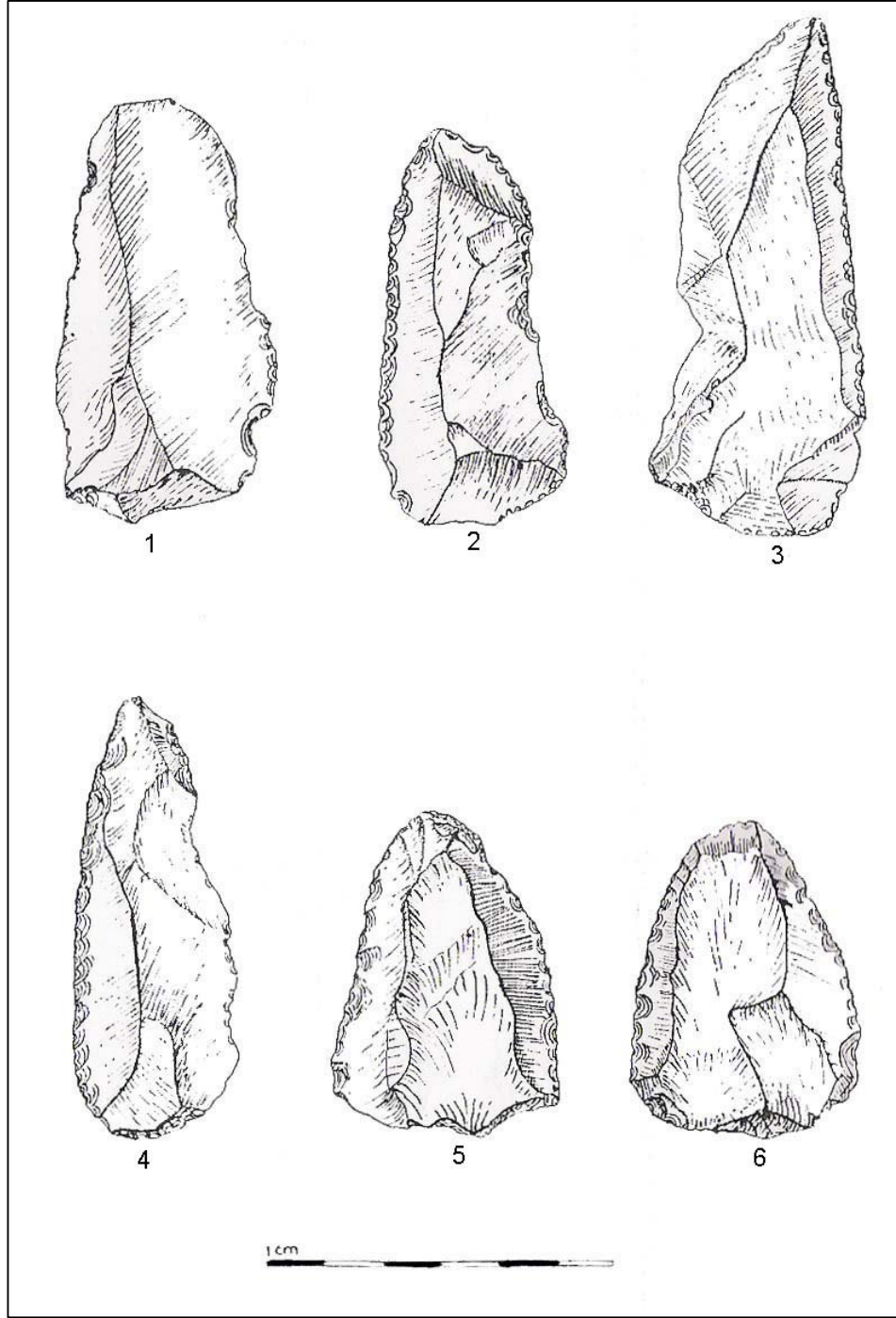
Levha 89. Tikalı Mağara'da Bulunan Moustérien Uçlar

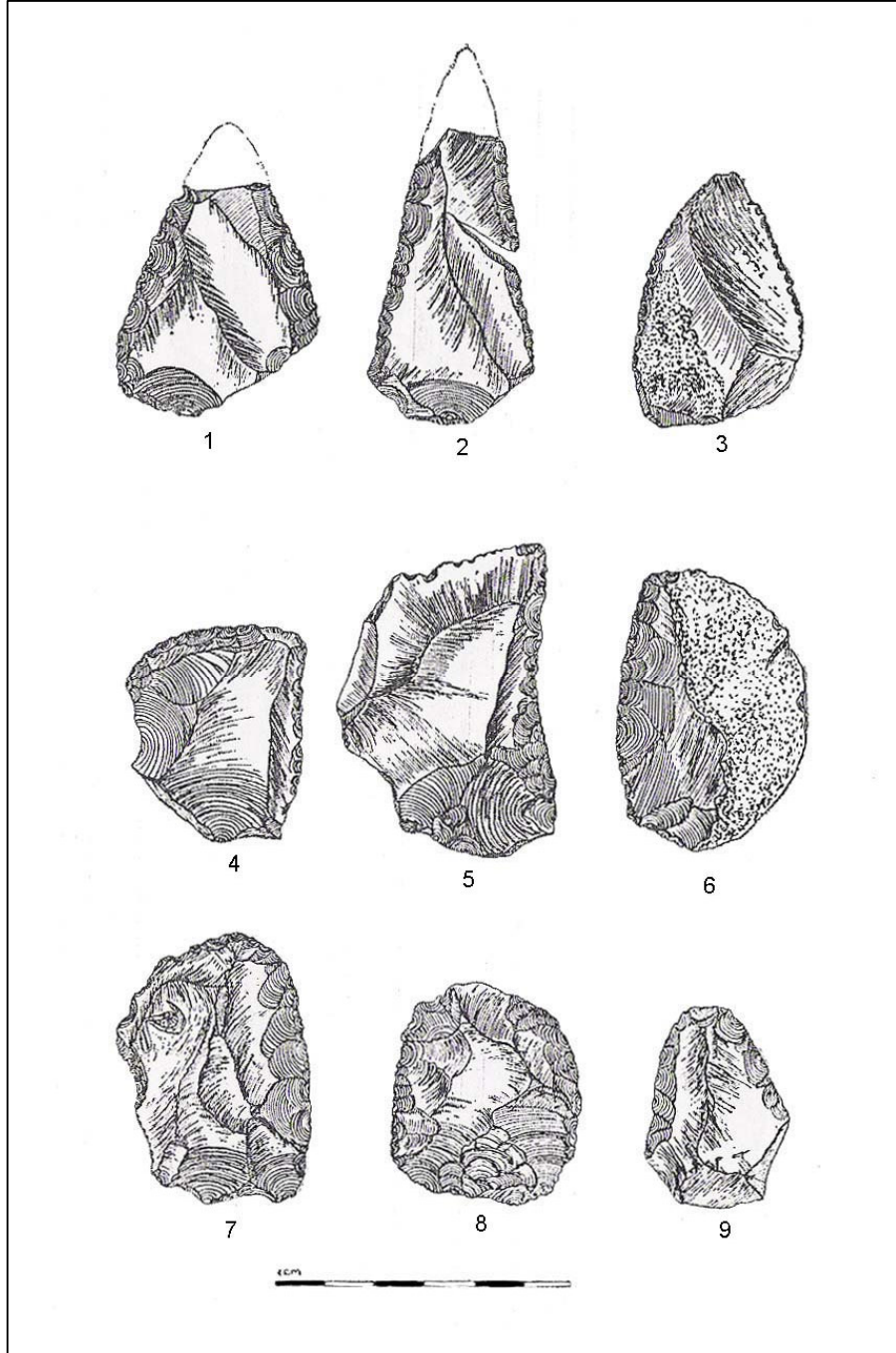
Levha 90. Tikalı Mağara'da Bulunan Moustérien Uçlar

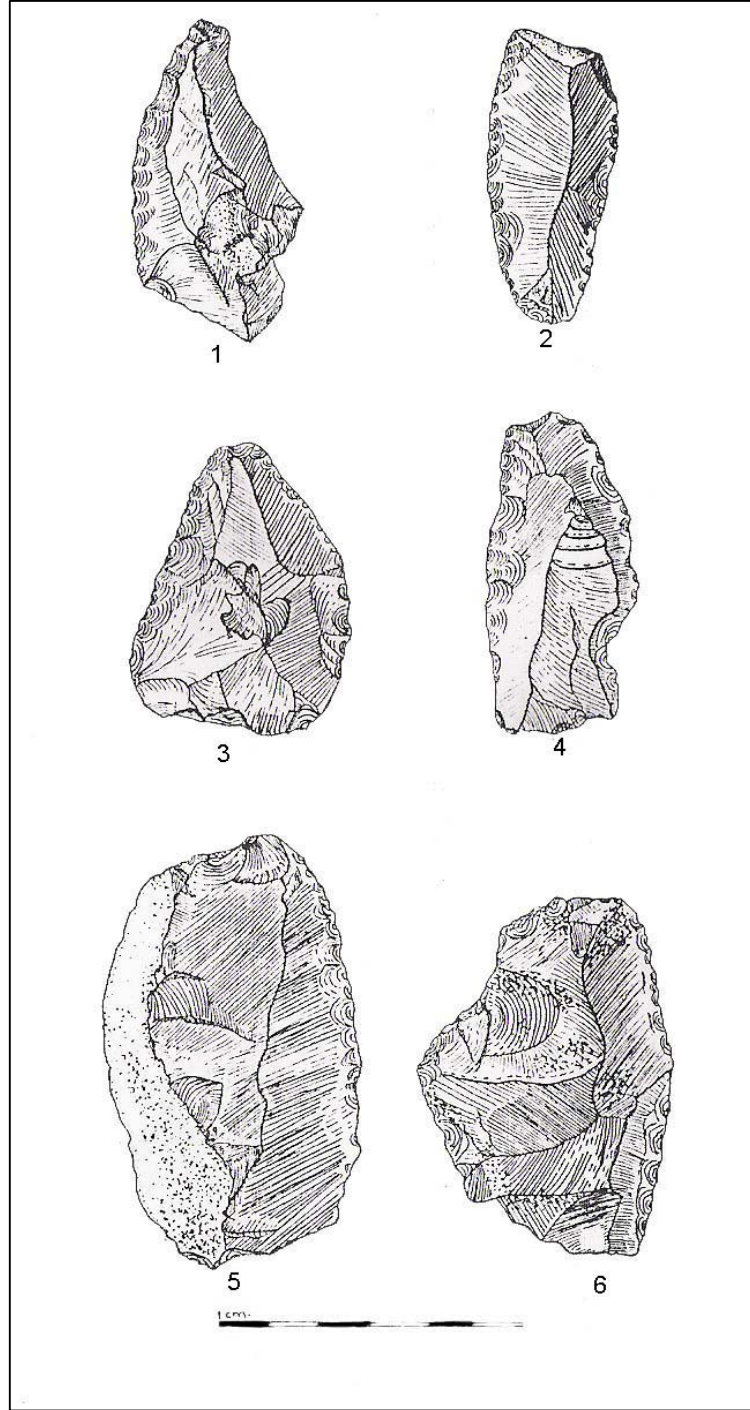
Levha 91. Tikalı Mağara'da bulunan, 1-2) Moustérien Uçlar, 3) Pseudo-Levallois Uç

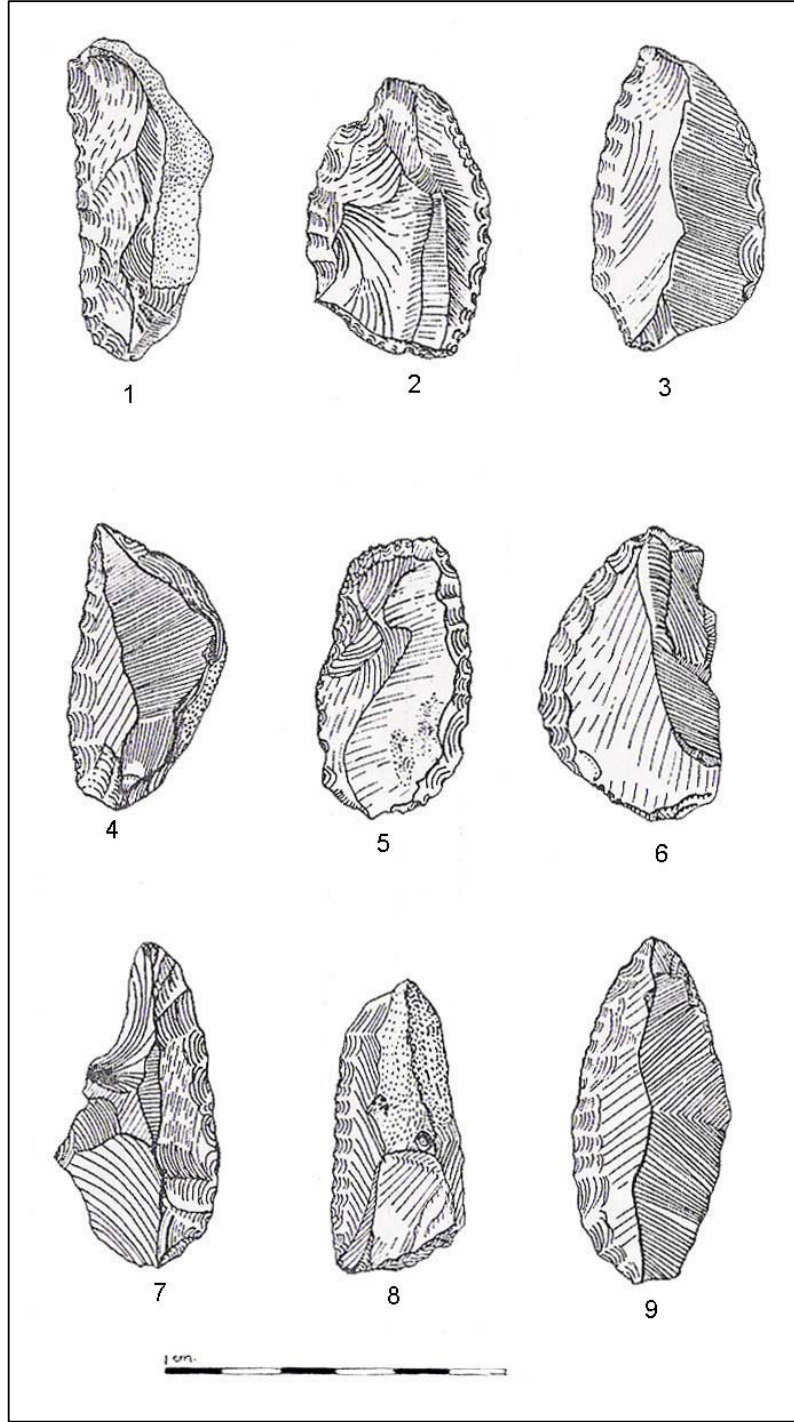
Levha 92. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1) Dişlemeli Alet, 2-4) Moustérien Uçlar, 5-6) Uçla Kazıyıcı Arasındaki Örnekler

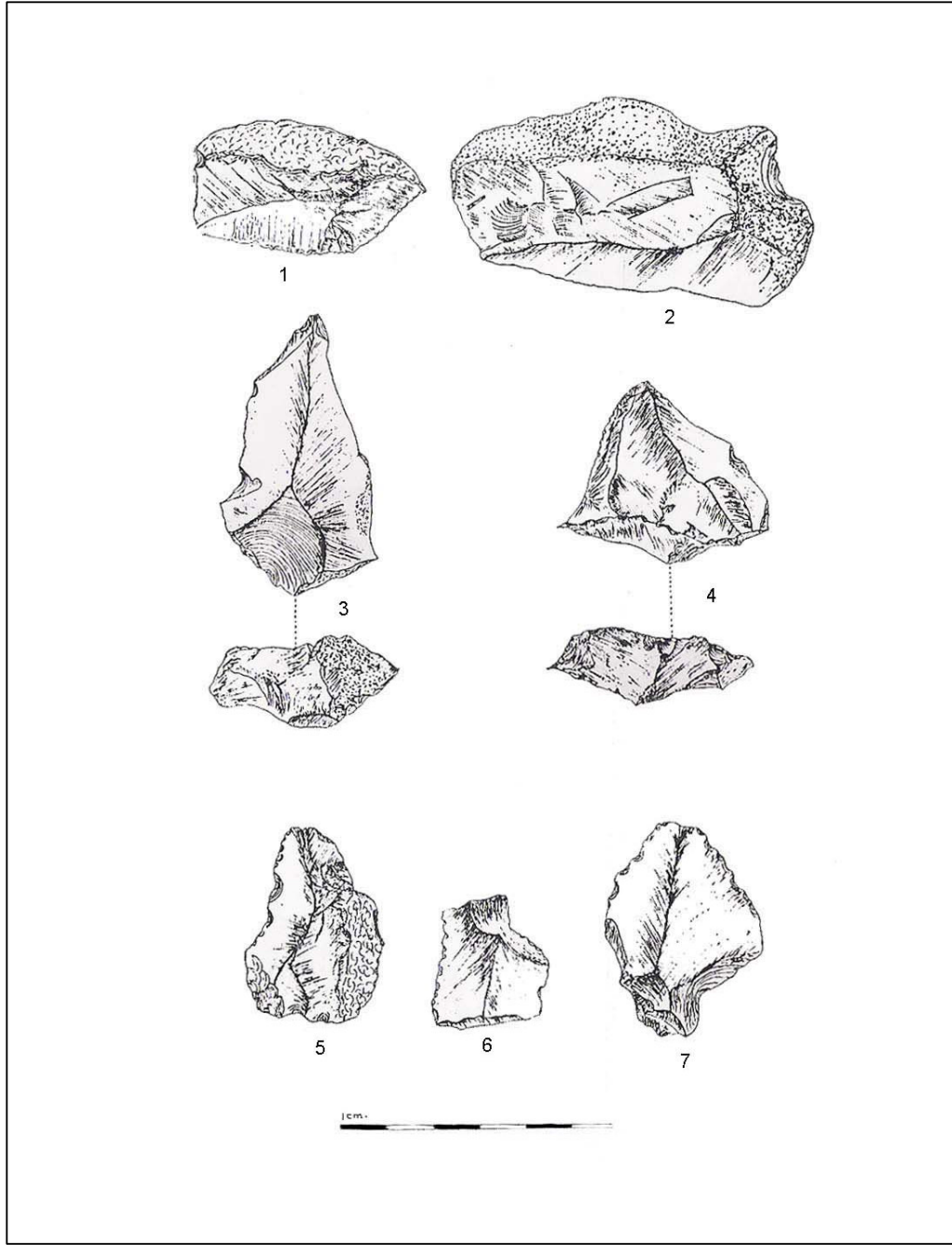
Levha 93. Tıkalı Mağara'da Bulunan, 1-3) Moustérien Uçlar, 4-8) Kenar Kazıyıcılar, 9) Uçla Kazıyıcı Arasındaki Örnek

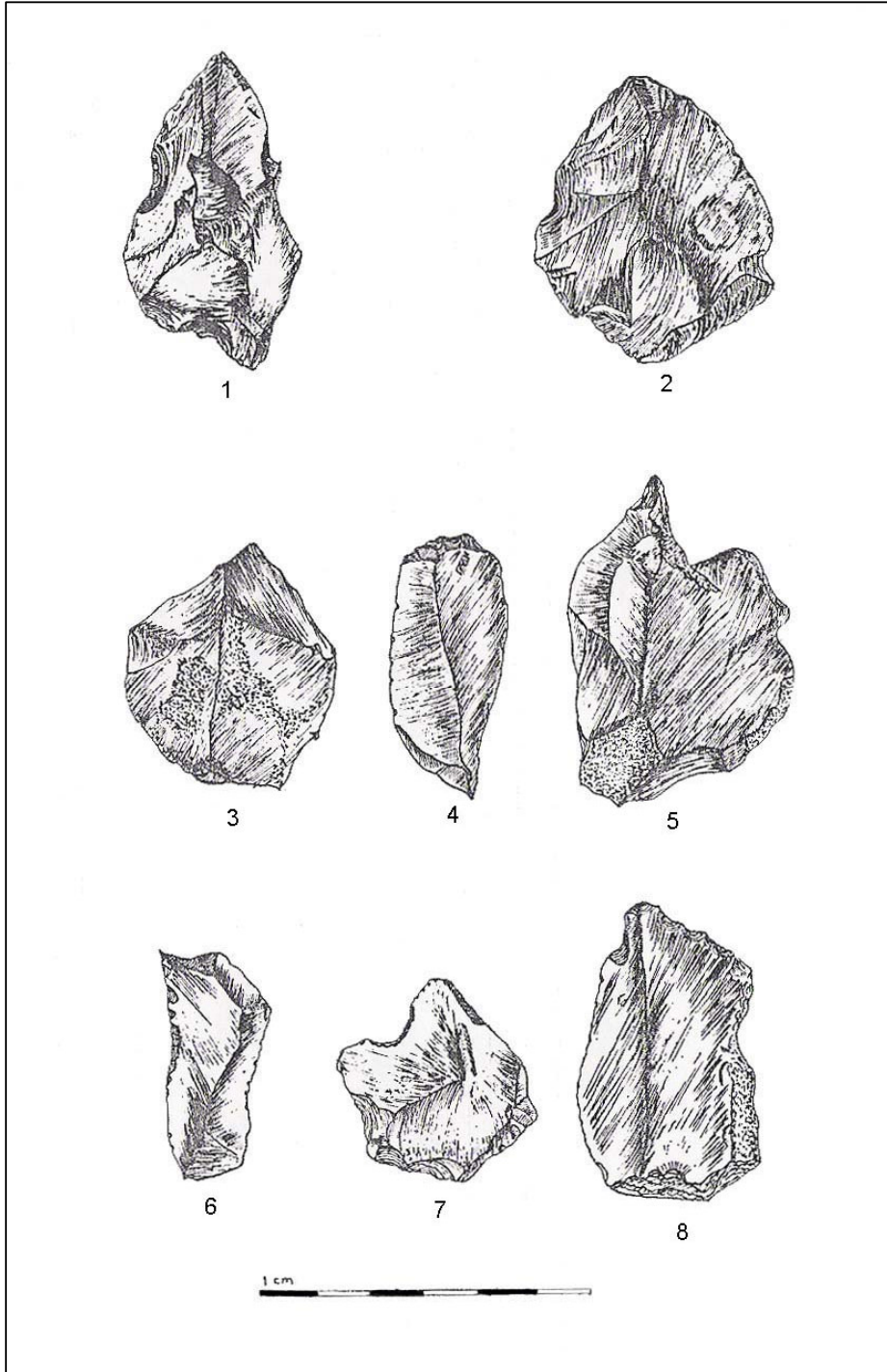
Levha 94. Tıkalı Mağara'da Bulunan Çeşitli Kenar Kazıyıcı Örnekleri

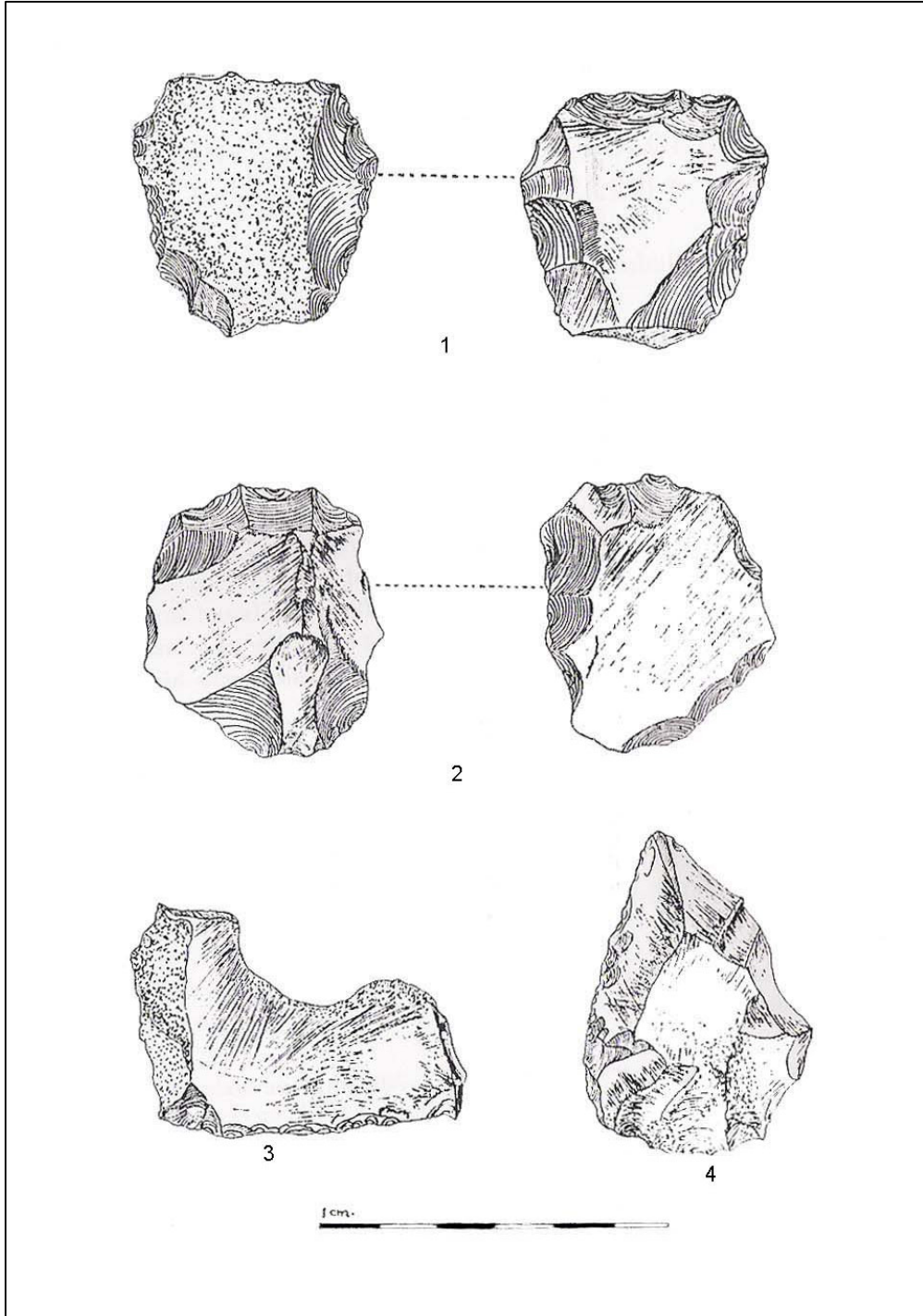
Levha 95. Tıkalı Mağara'da Bulunan Çeşitli Kenar Kazıyıcı Örnekleri

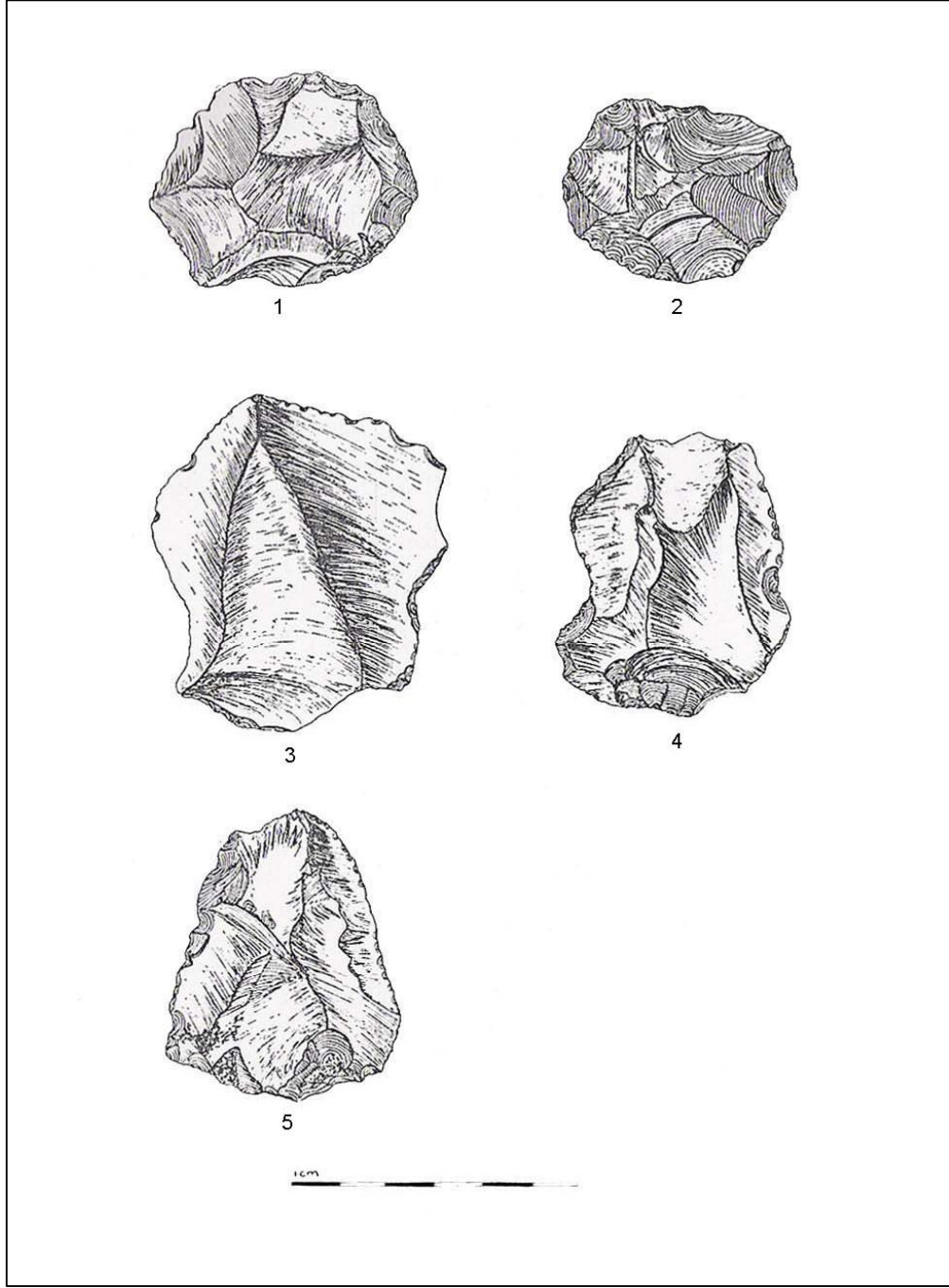
Levha 96. Tıklı Mağara'da Bulunan, 1-2) Doğal Sırtlı Bıçaklar, 3-4)
Pseudo-Levallois Uç, 5-7) Dişlemeli Aletler

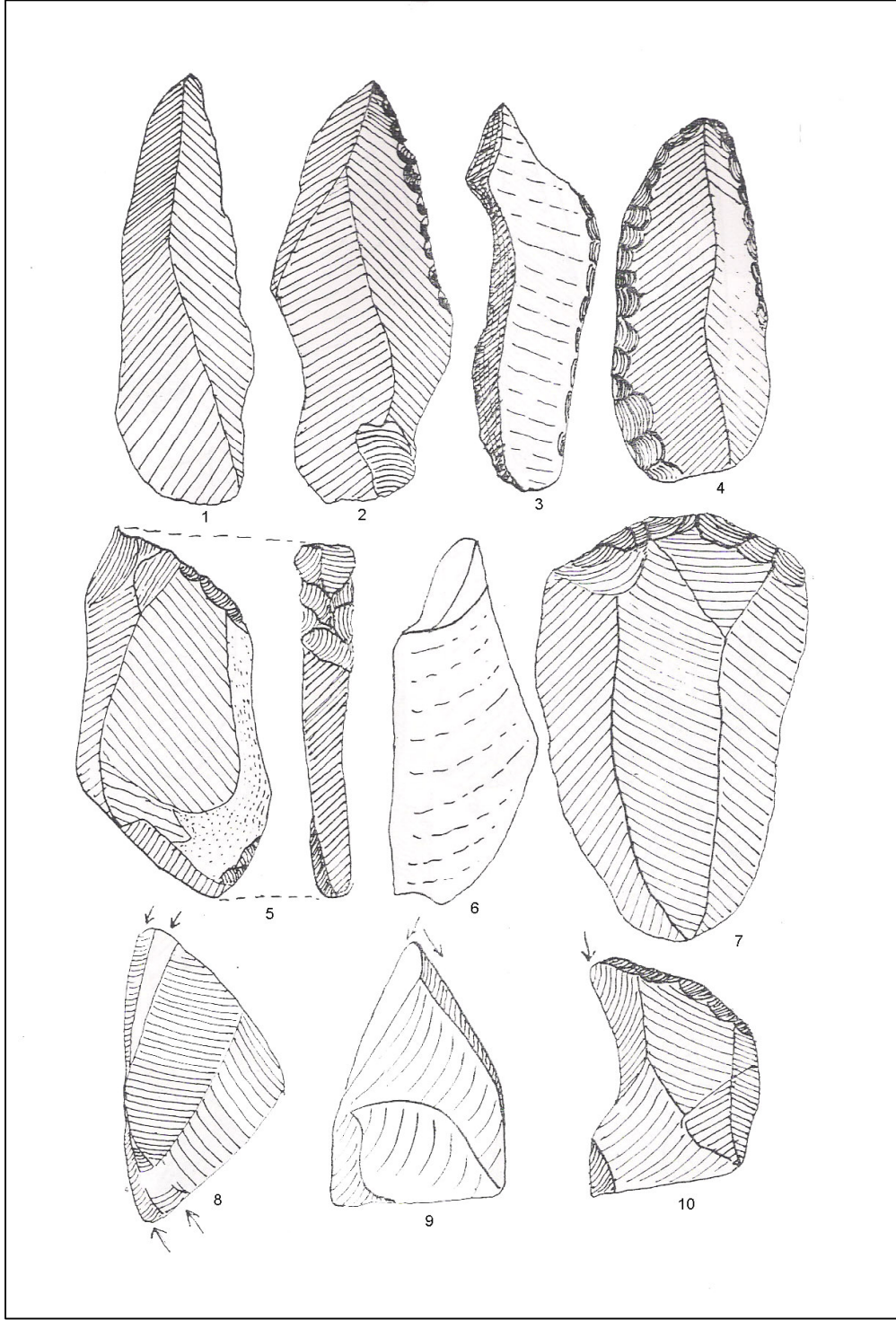
Levha 97. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1-2) Karıncalı Parçalar, 3) Taşkalem, 4) Ön Kazıyıcı, 5) Delici, 6) Gaga Alet, 7) Çontuklu Alet, 8) Dişlemeli Alet

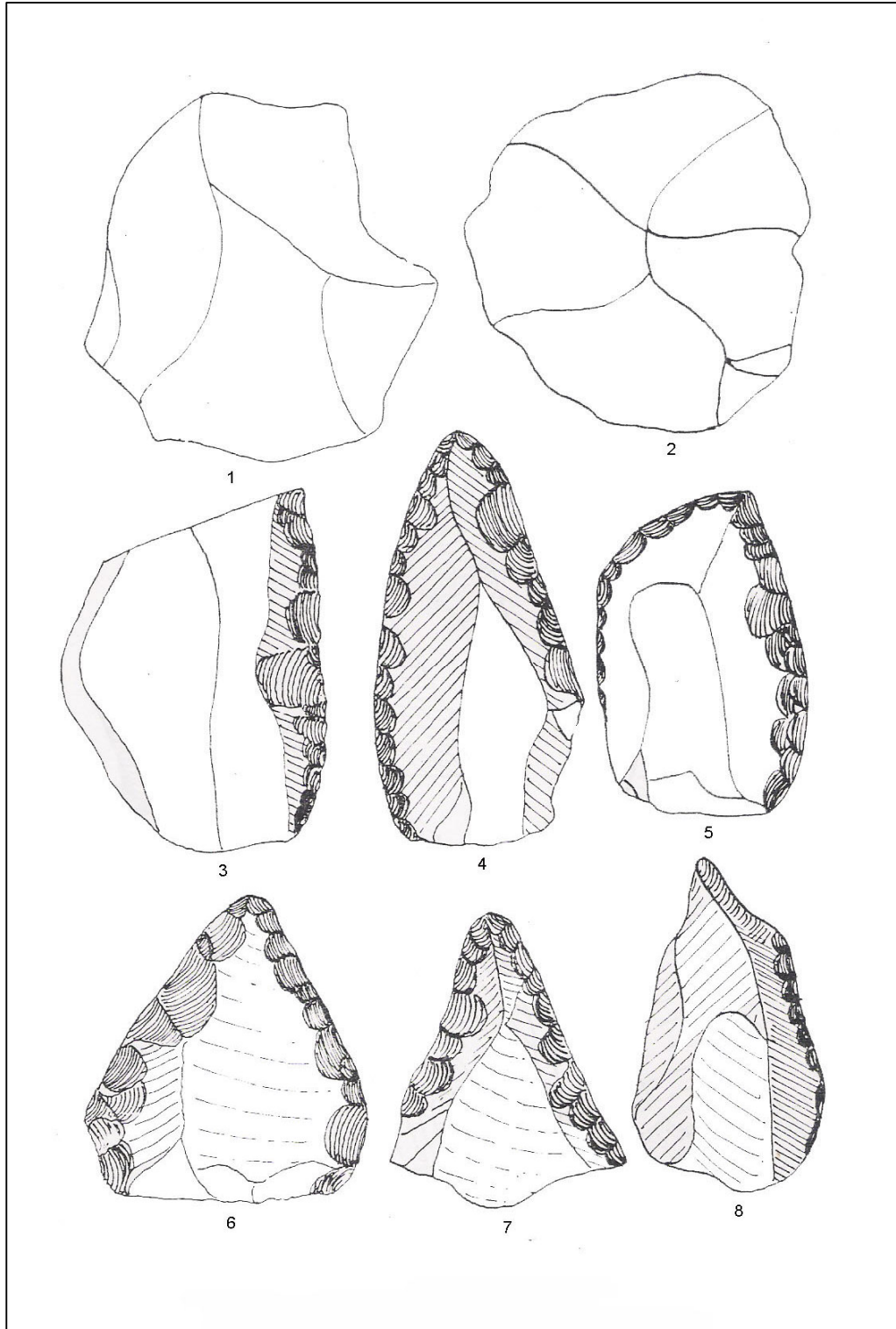
Levha 98. Tıklalı Mağara'da Bulunan, 1-2) Her İki Yüzünde Düzelti Bulunan
Yongalar, 3) Kazıyıcı, 4) Moustérien Uç

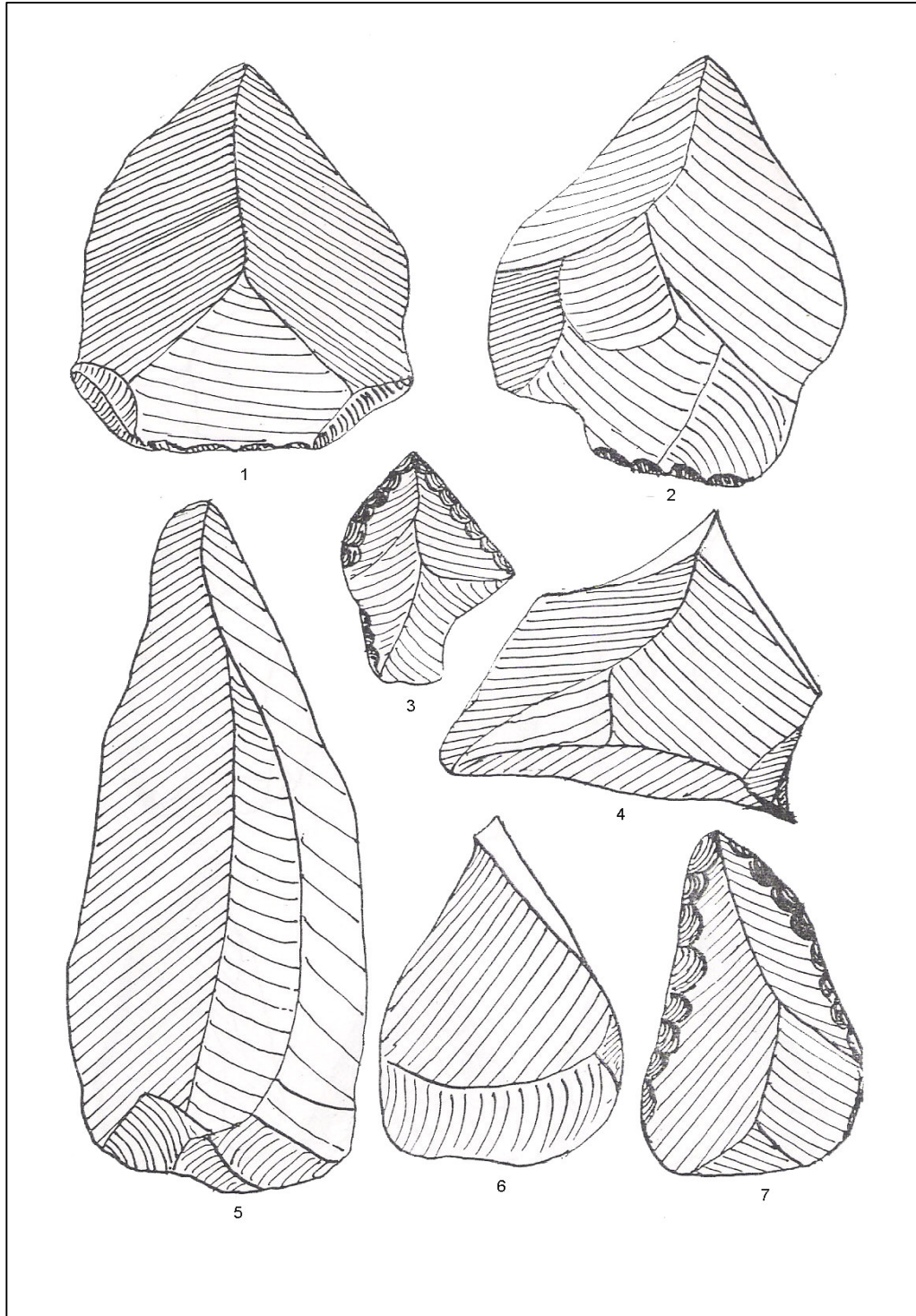
Levha 99. Tikalı Mağara'da Bulunan, 1-2) Diskler, 3-5) Levallois Yongalar

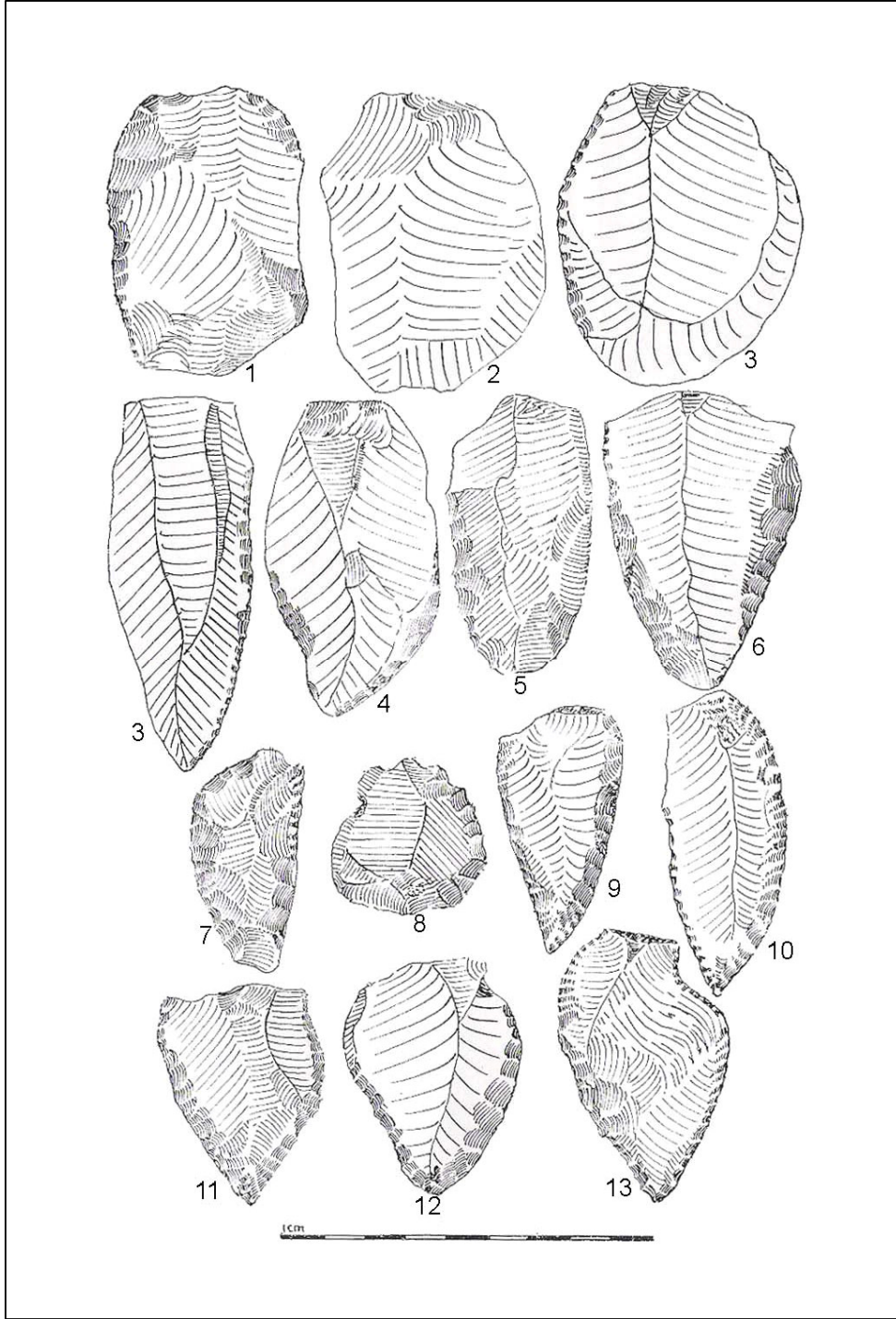
Levha 100. Merdivenli Mağara'nın Dilgi, Kazıyıcı ve Taşkalemleri

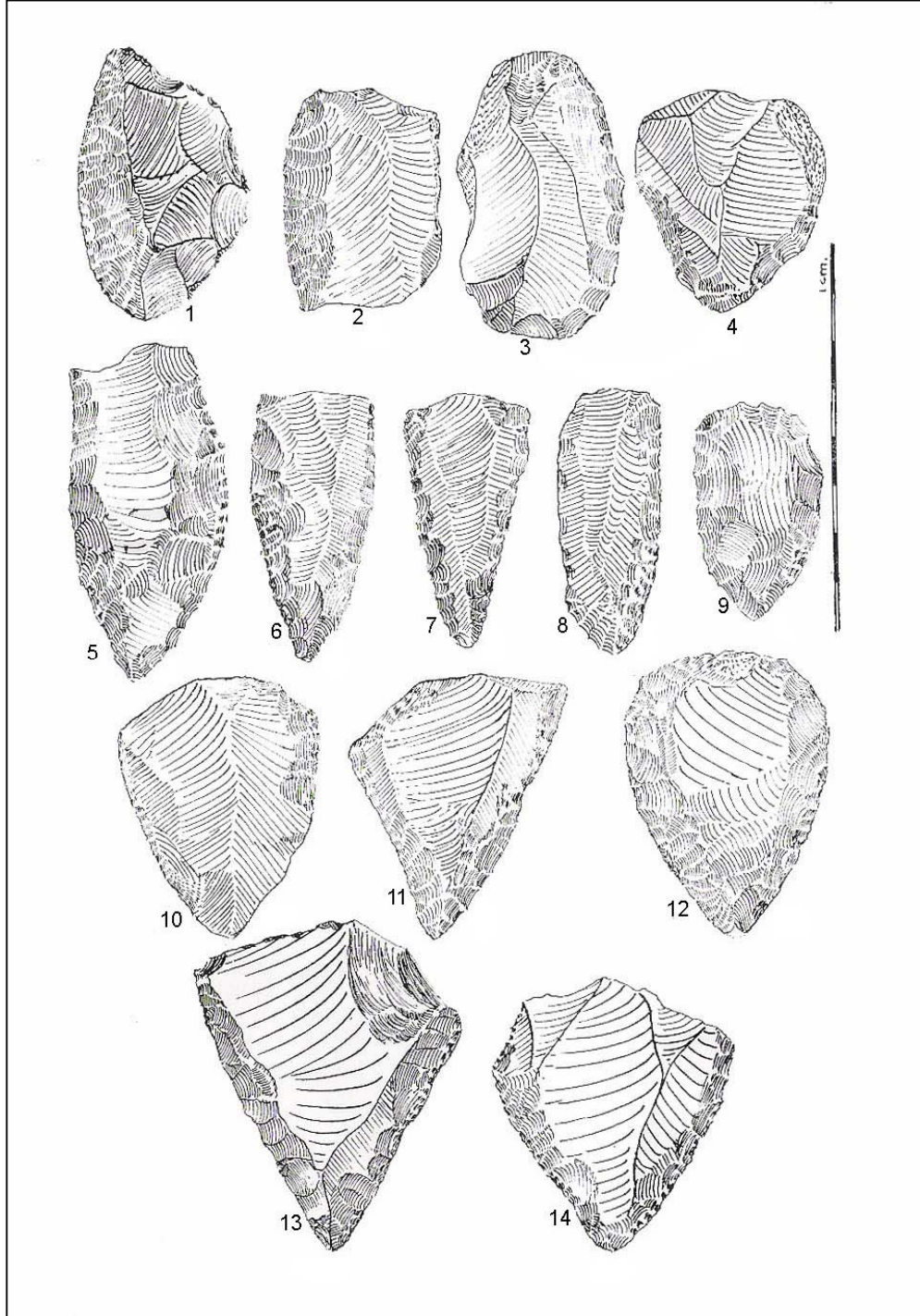
Levha 101. Merdivenli Mağara Levalloiso-Moustérien Aletleri

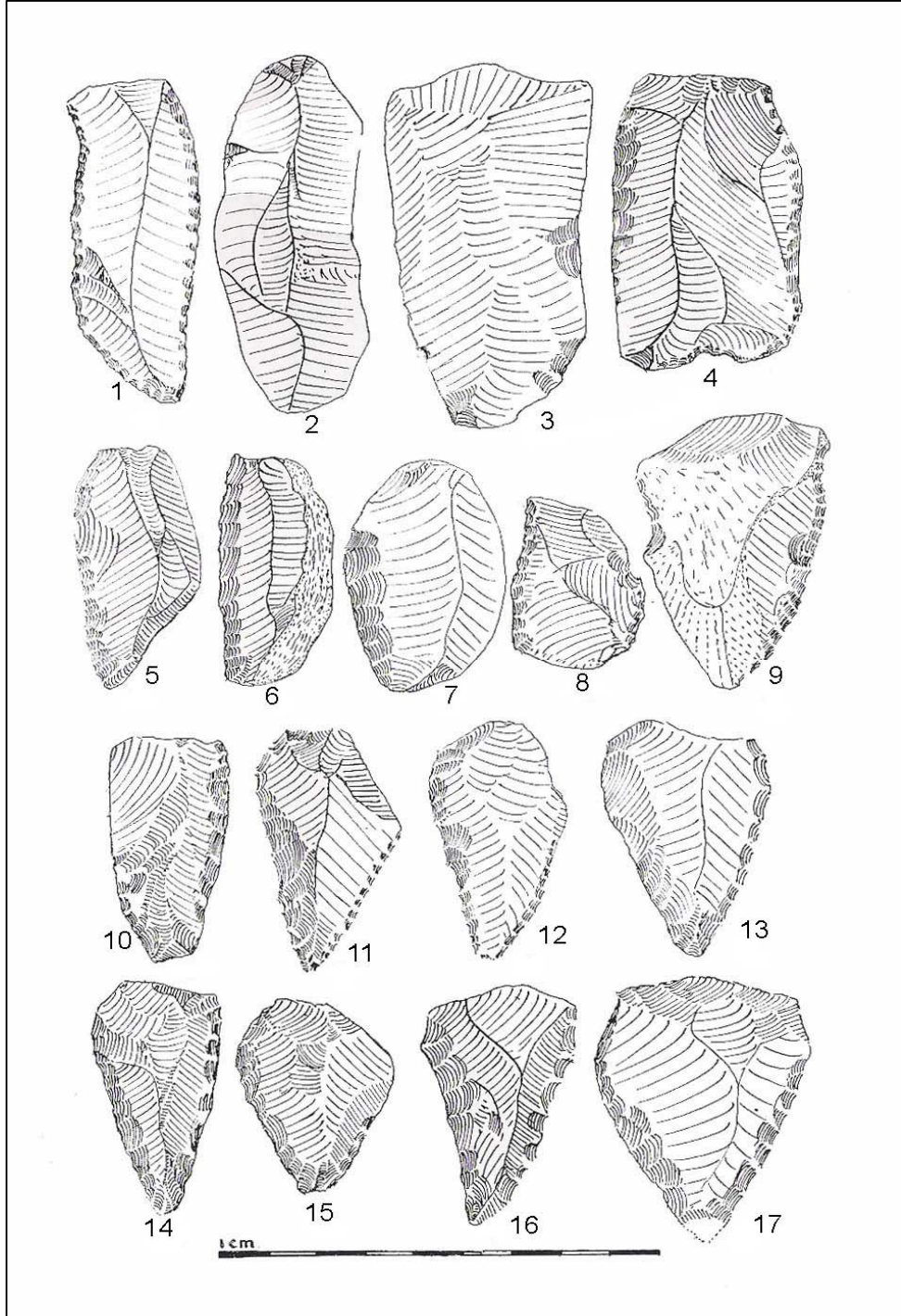
Levha 102. Merdivenli Mağara Levalloiso-Moustérien Aletleri

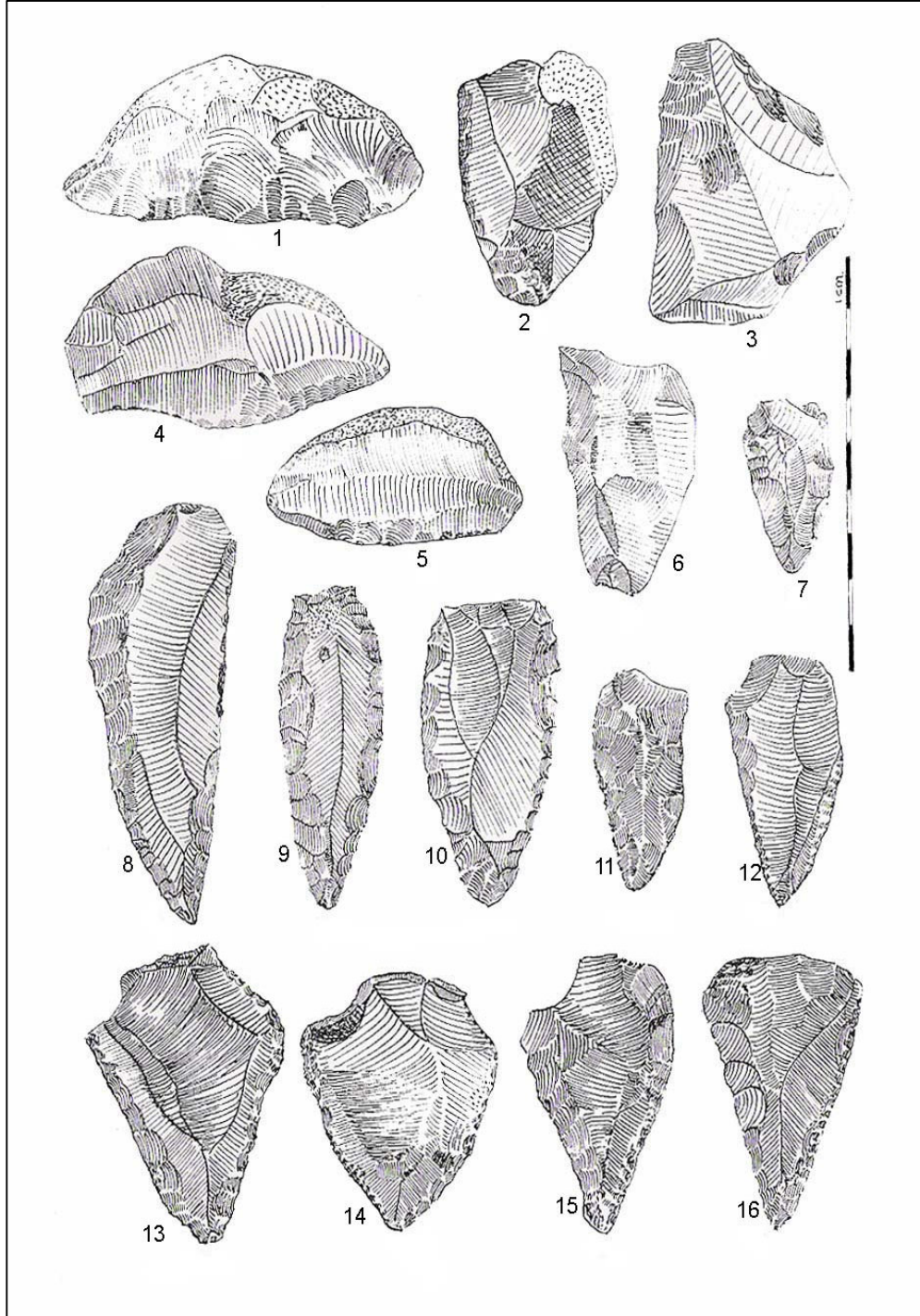
Levha 103. Merdivenli Mağara Üst Levallois-Moustérien V. Kültür
Tabakasında Bulunan Aletler

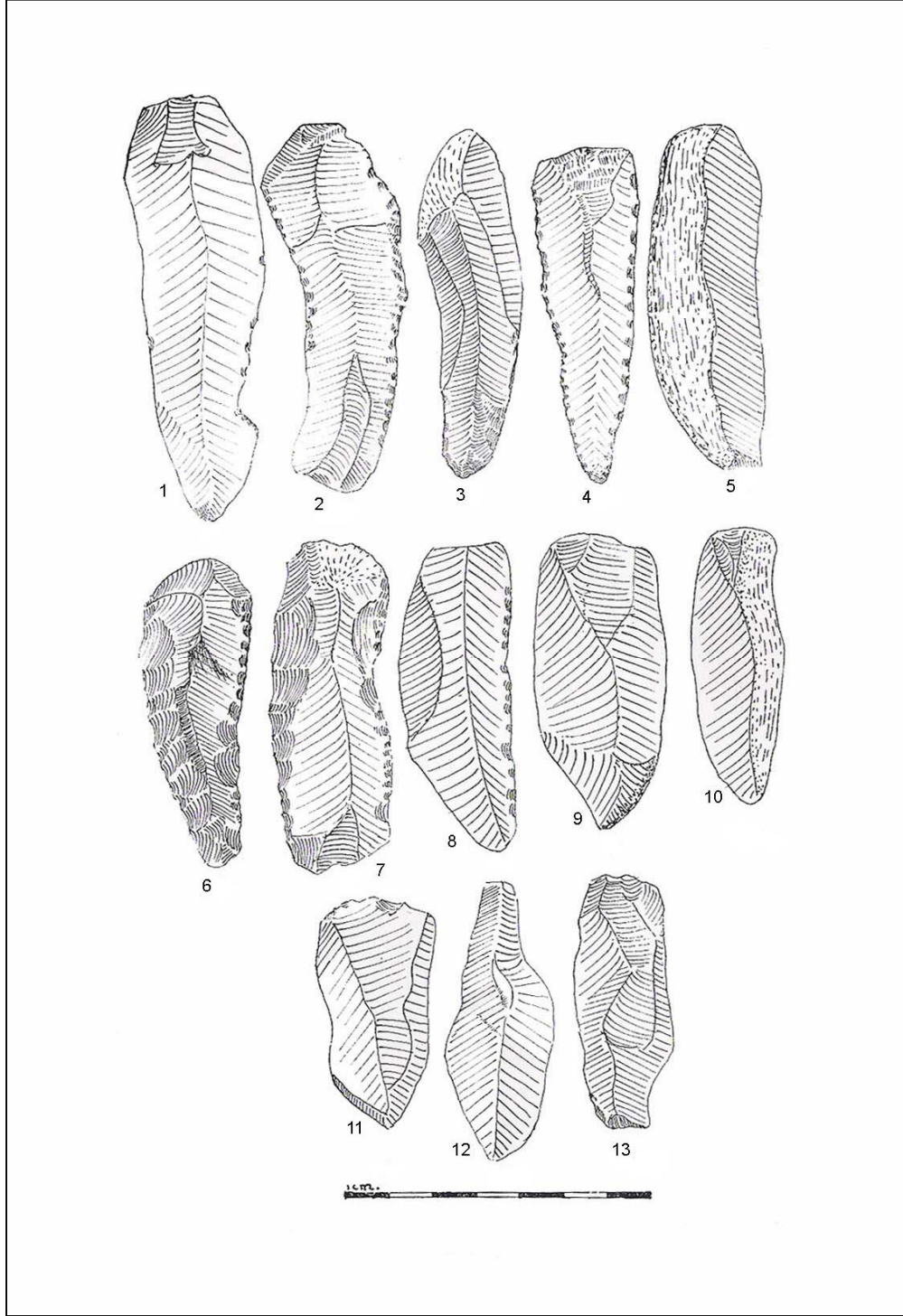
Levha 104. Merdivenli Mağara Üst Levalloiso-Moustérien V. Kültür
Tabakasında Bulunan Aletler

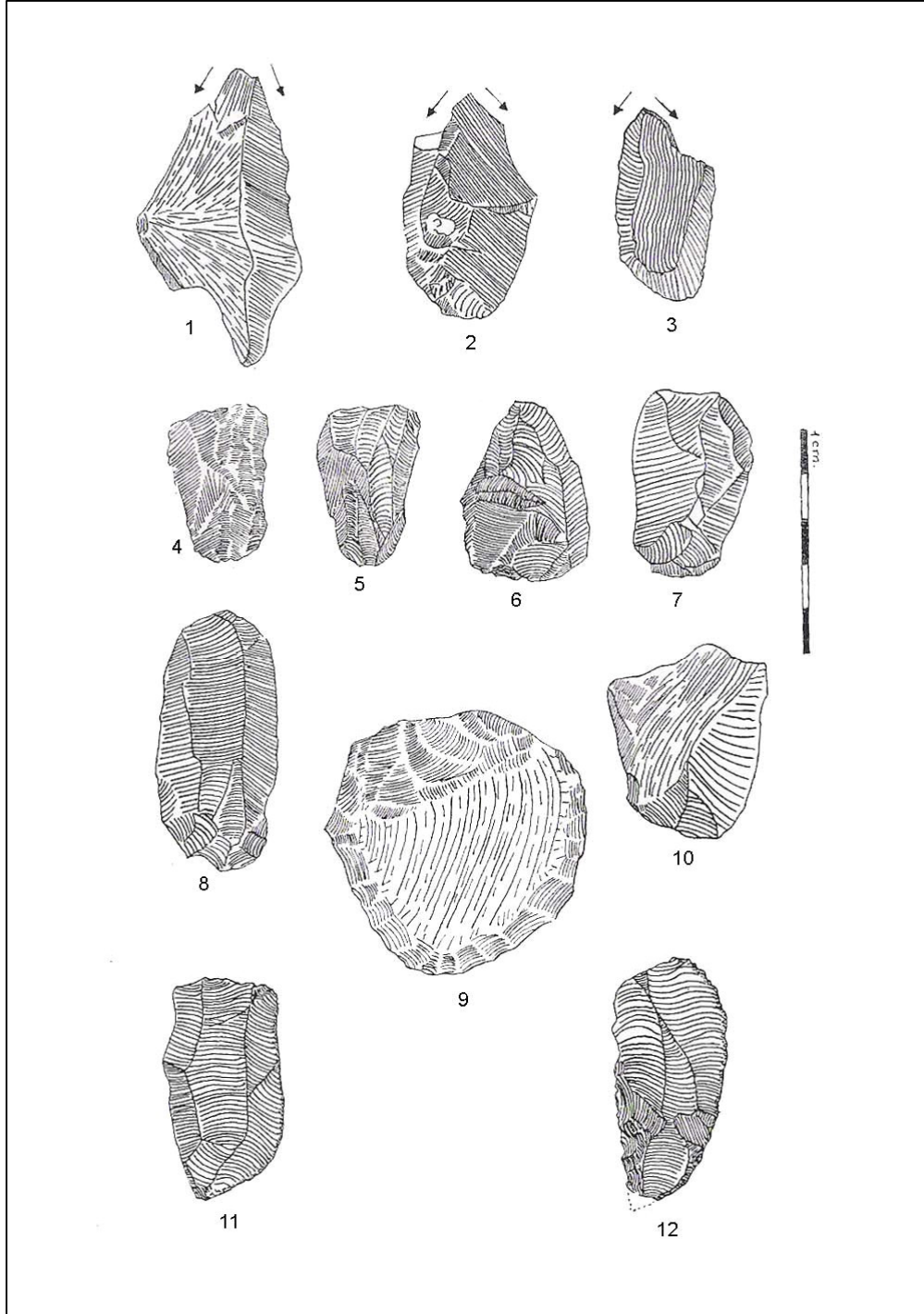
Levha 105. Merdivenli Mağara Üst Levalloiso-Moustérien IV. Kültür
Tabakasında Bulunan Aletler

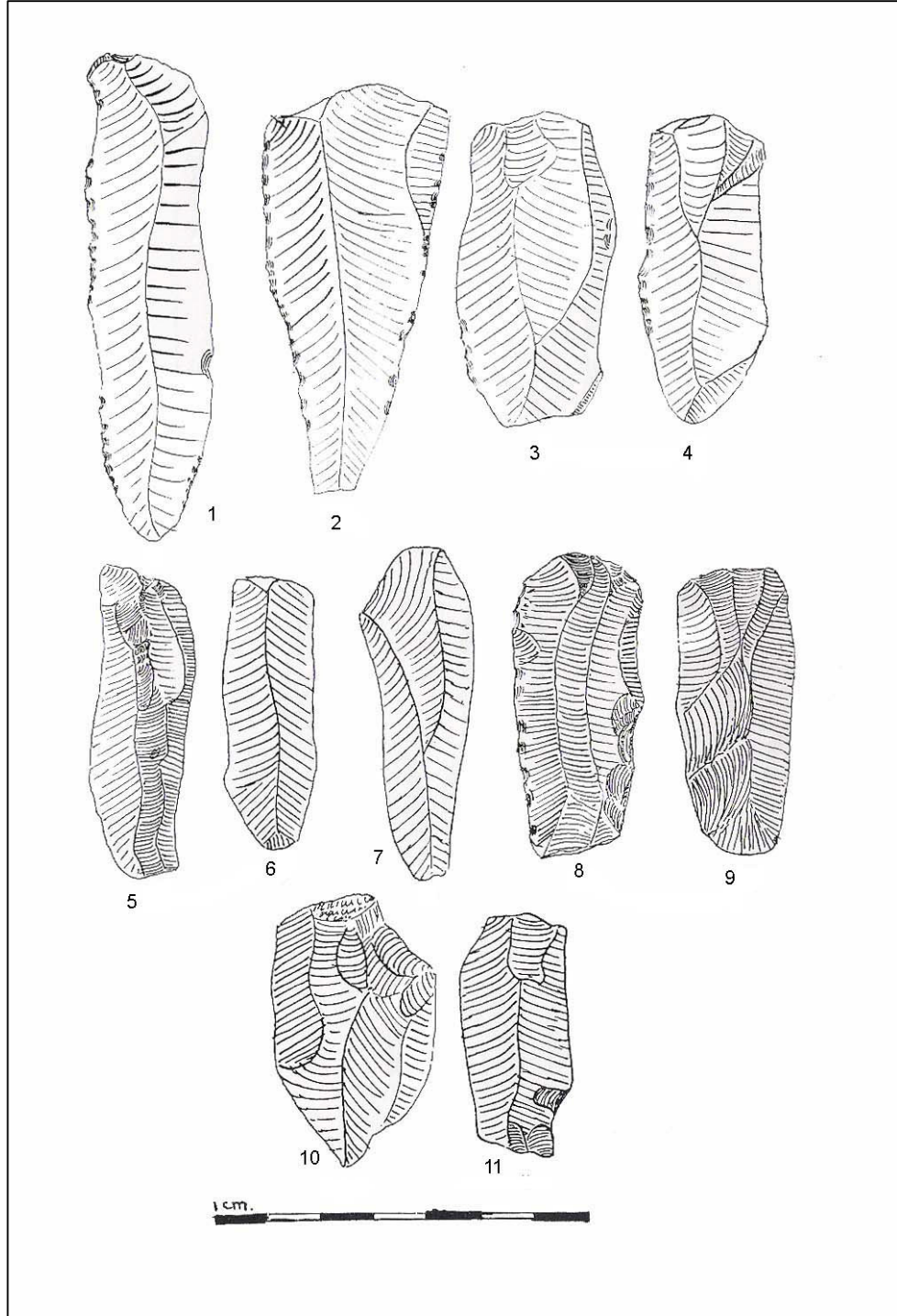
Levha 106. Merdivenli Mağara Üst Levallois-Moustérien IV. Kültür
Tabakasında Bulunan Aletler

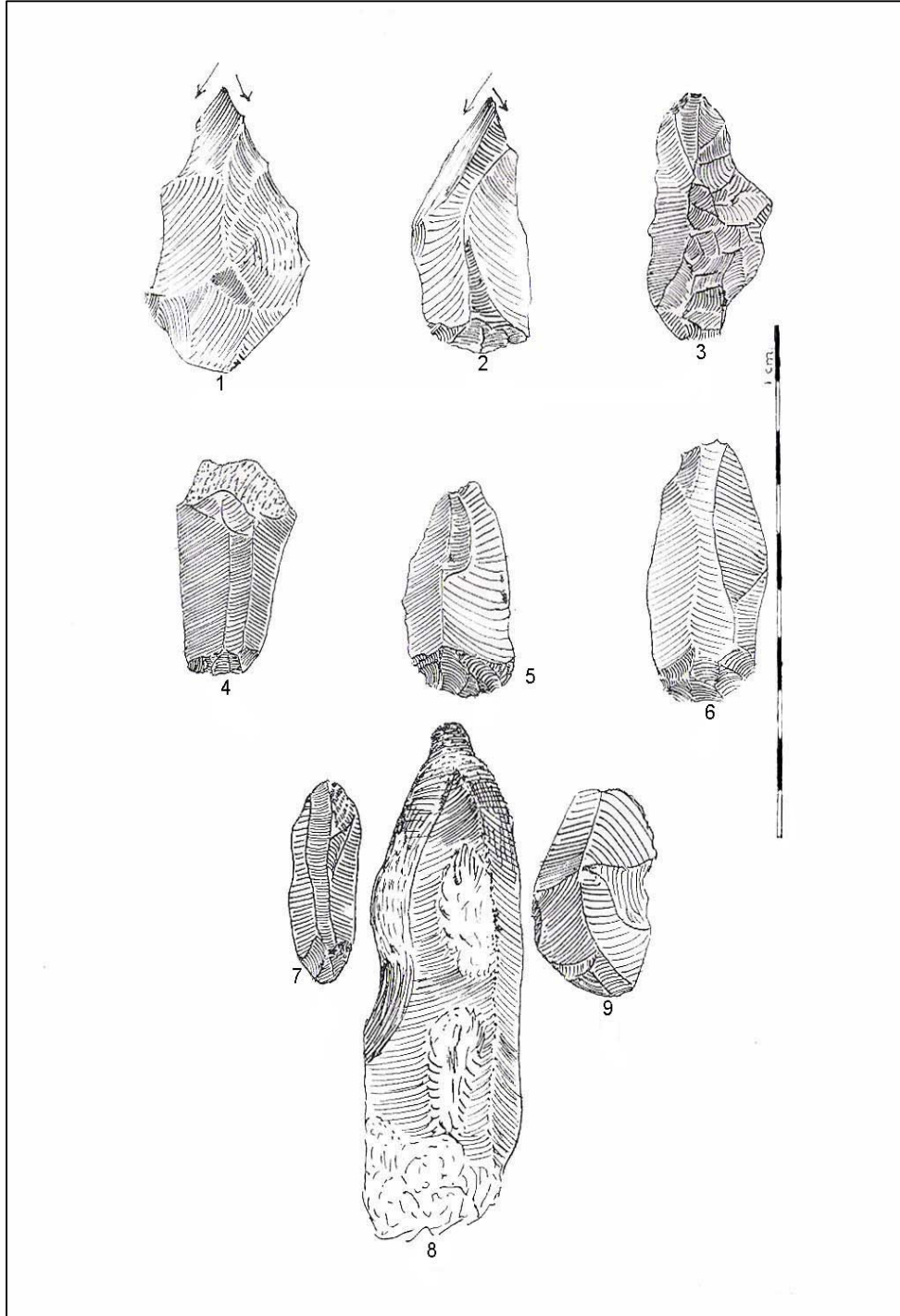
Levha 107. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) III. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler

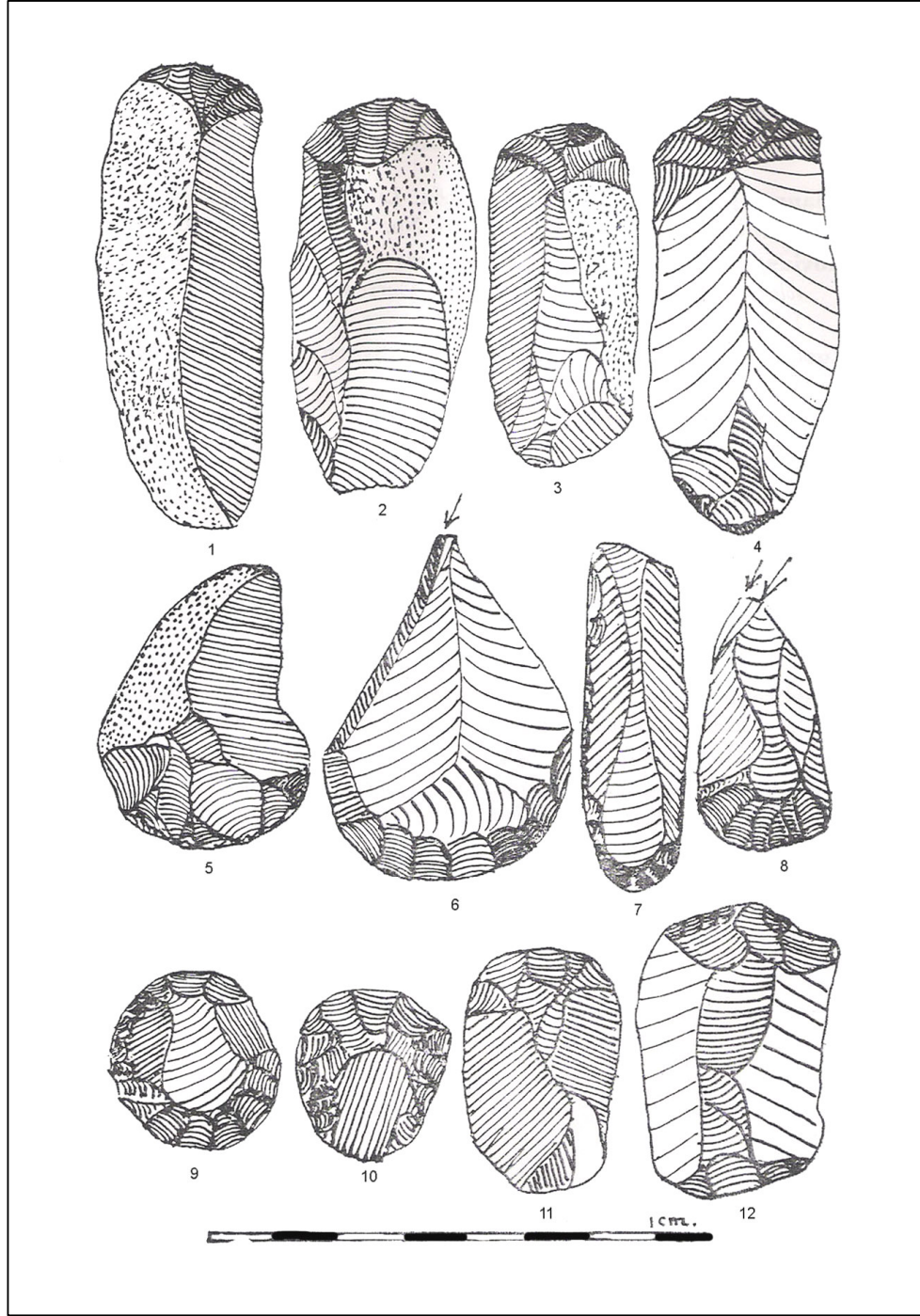
Levha 108. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) III. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler

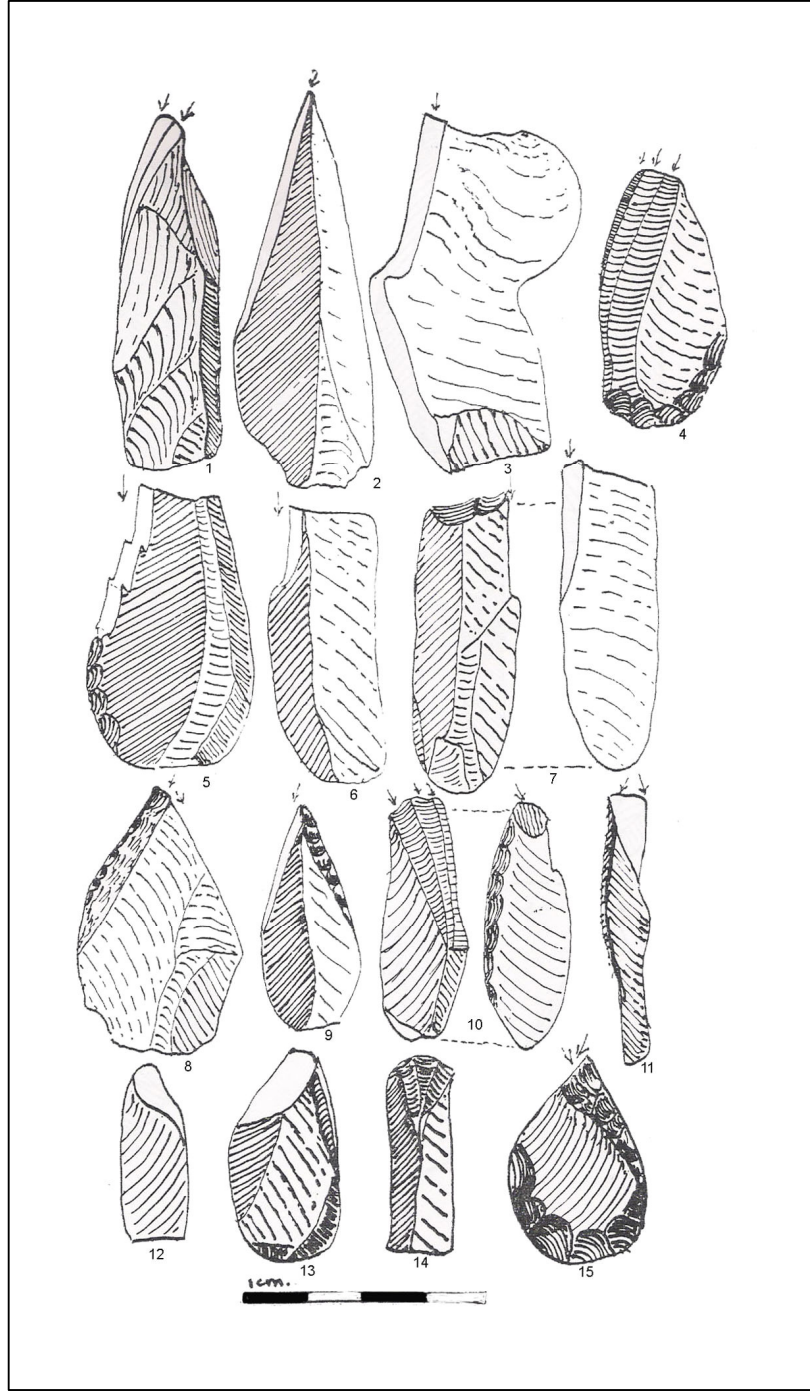
Levha 109. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) II. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler

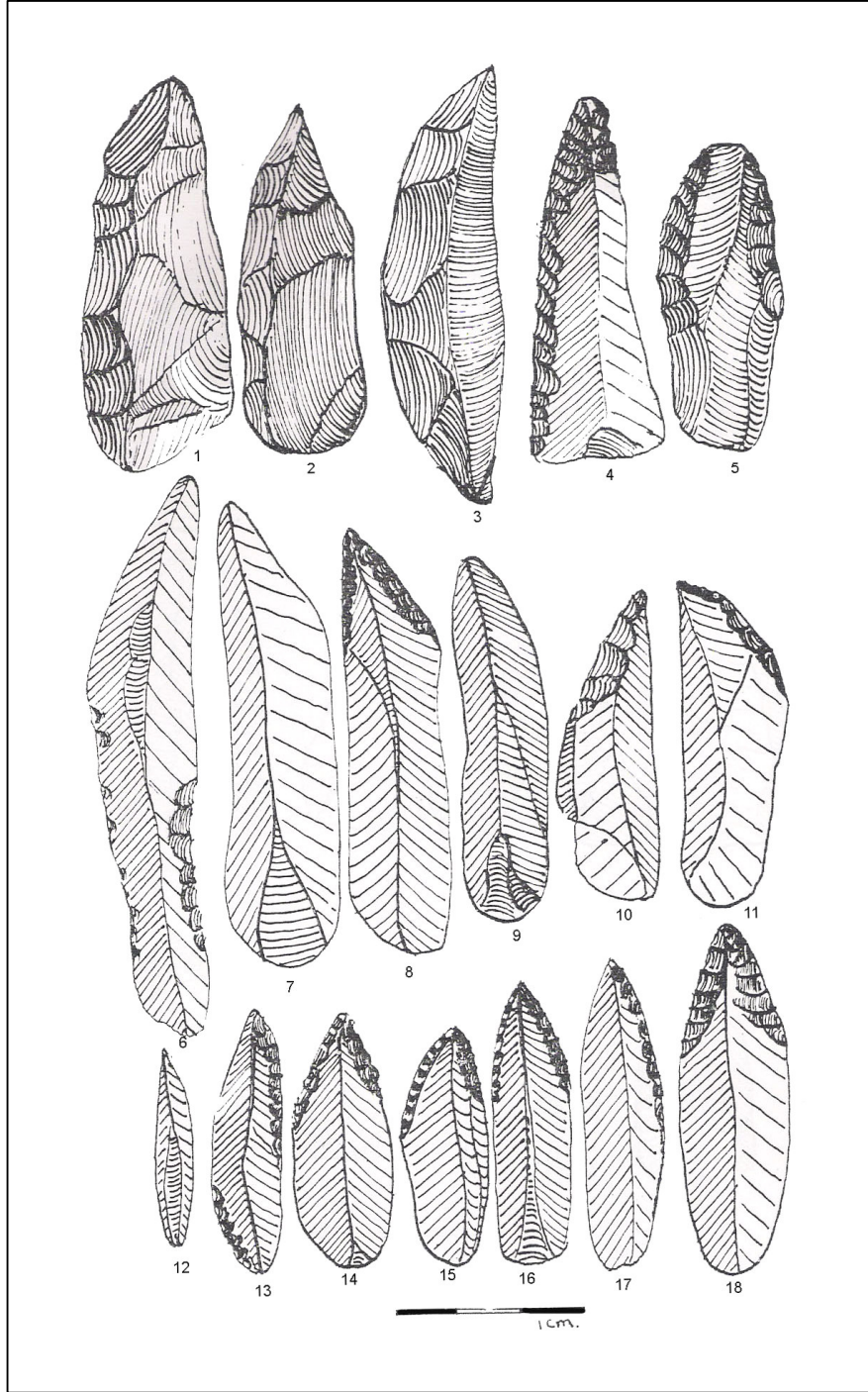
Levha 110. Merdivenli Mağara Üst Paleolitik (Aurignacien) II. Kültür Tabakasında Bulunan Aletler

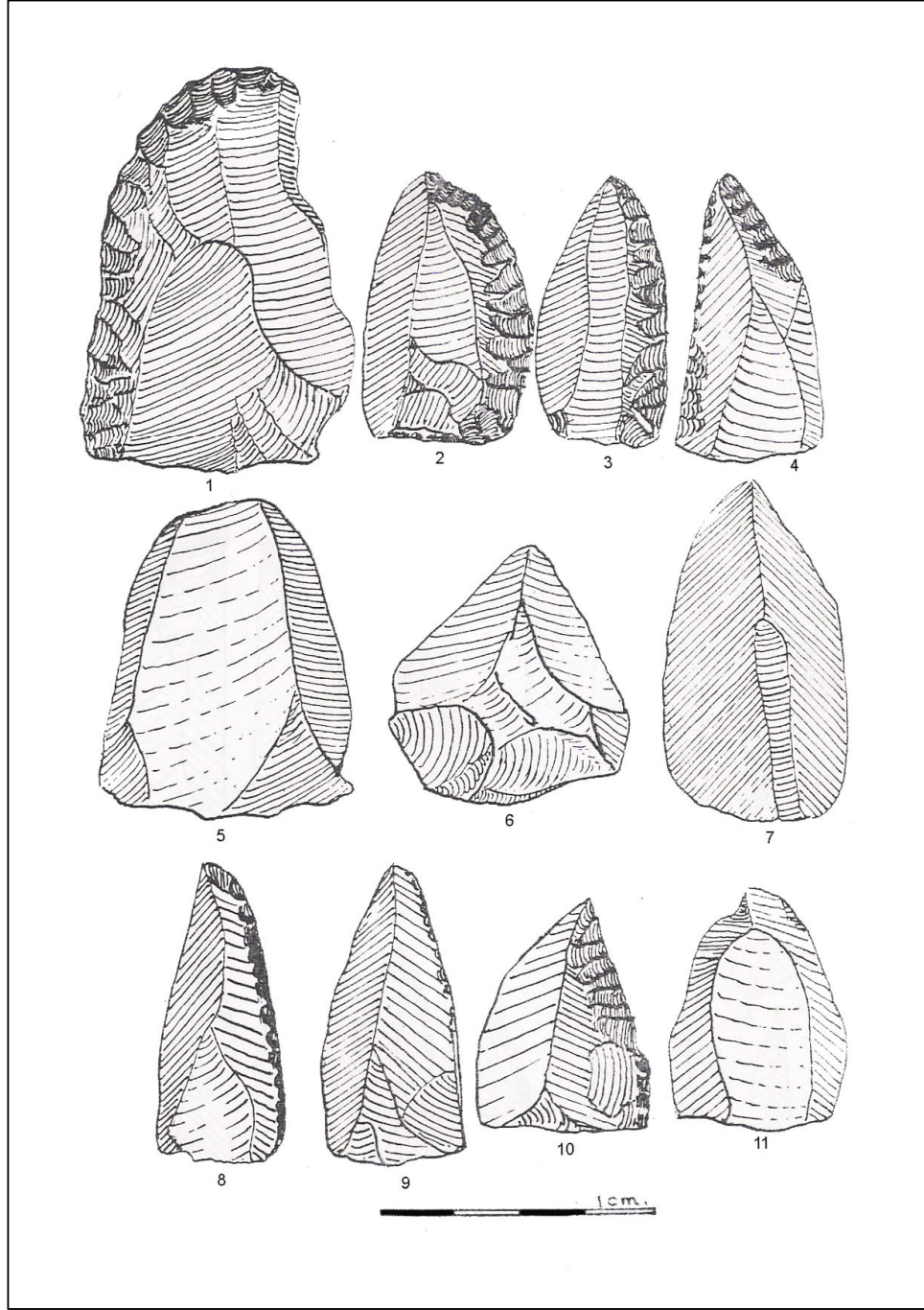
Levha 111. Kanal Mağarası'nda Bulunan Ön Kazıyıcılar ve Yuvarlak Kazıyıcılar

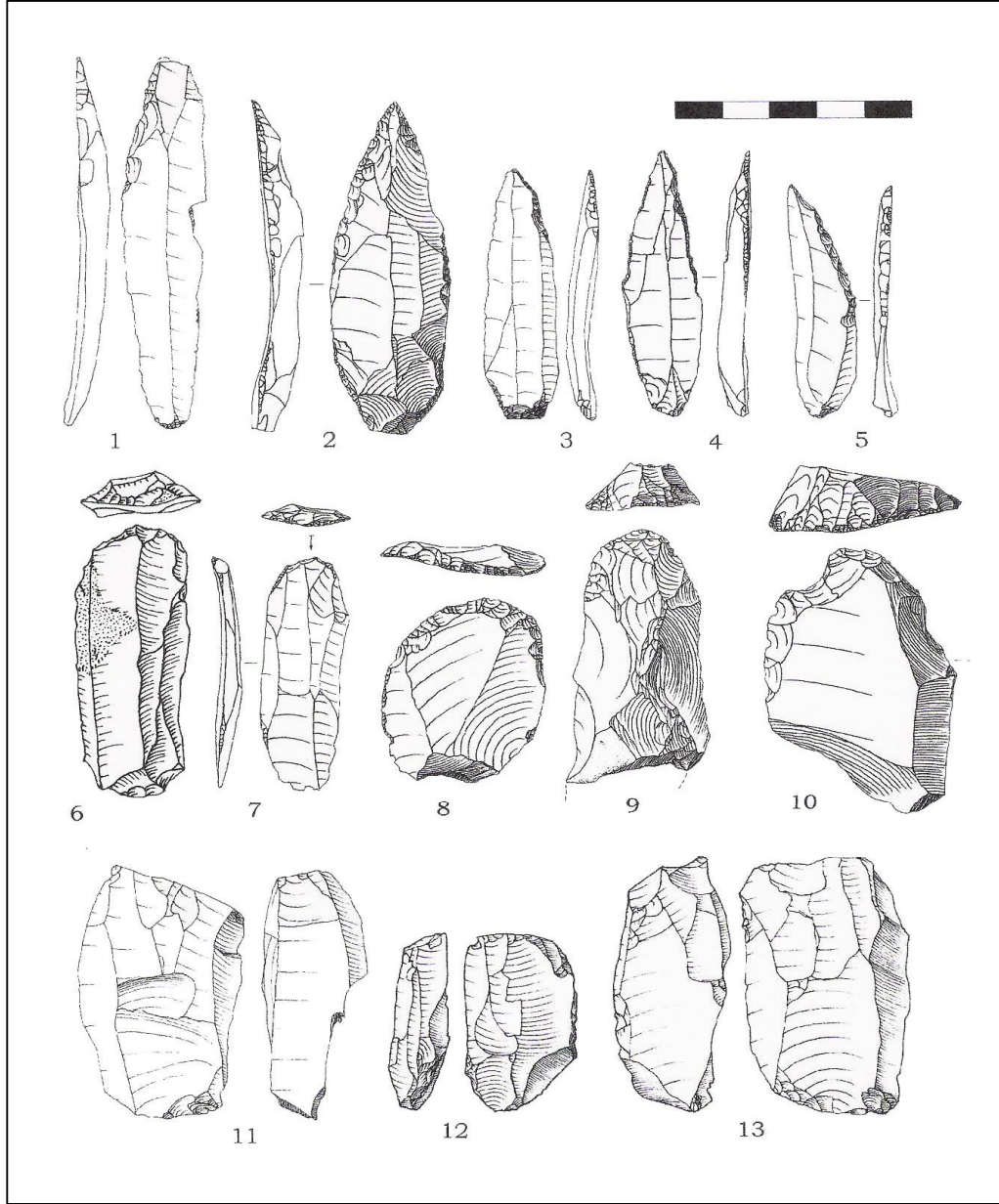
Levha 112. Kanal Mağarası'nda Bulunan Taşkalemler

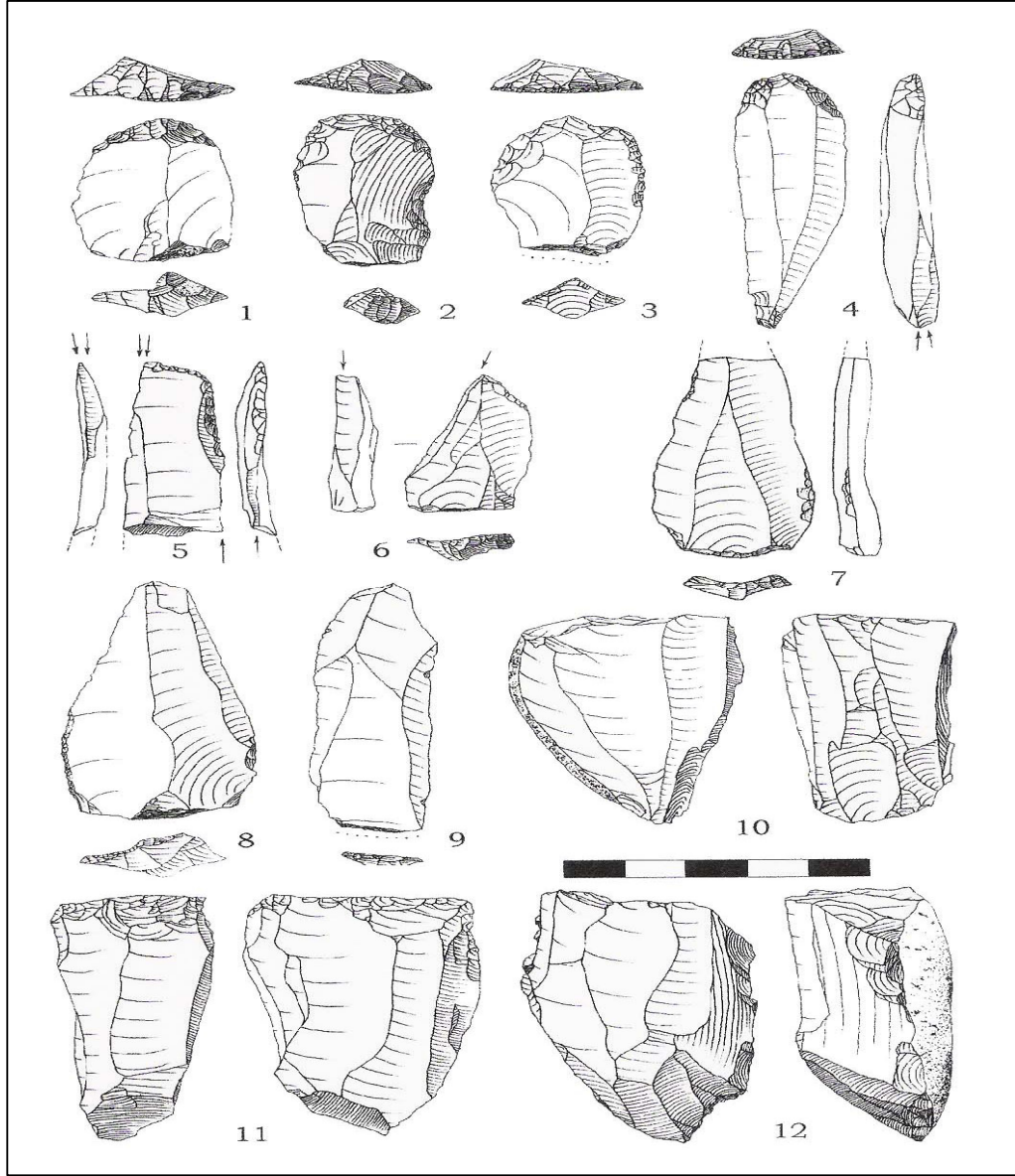
Levha 113. Kanal Mağarası'nda Bulunan Dilgiler

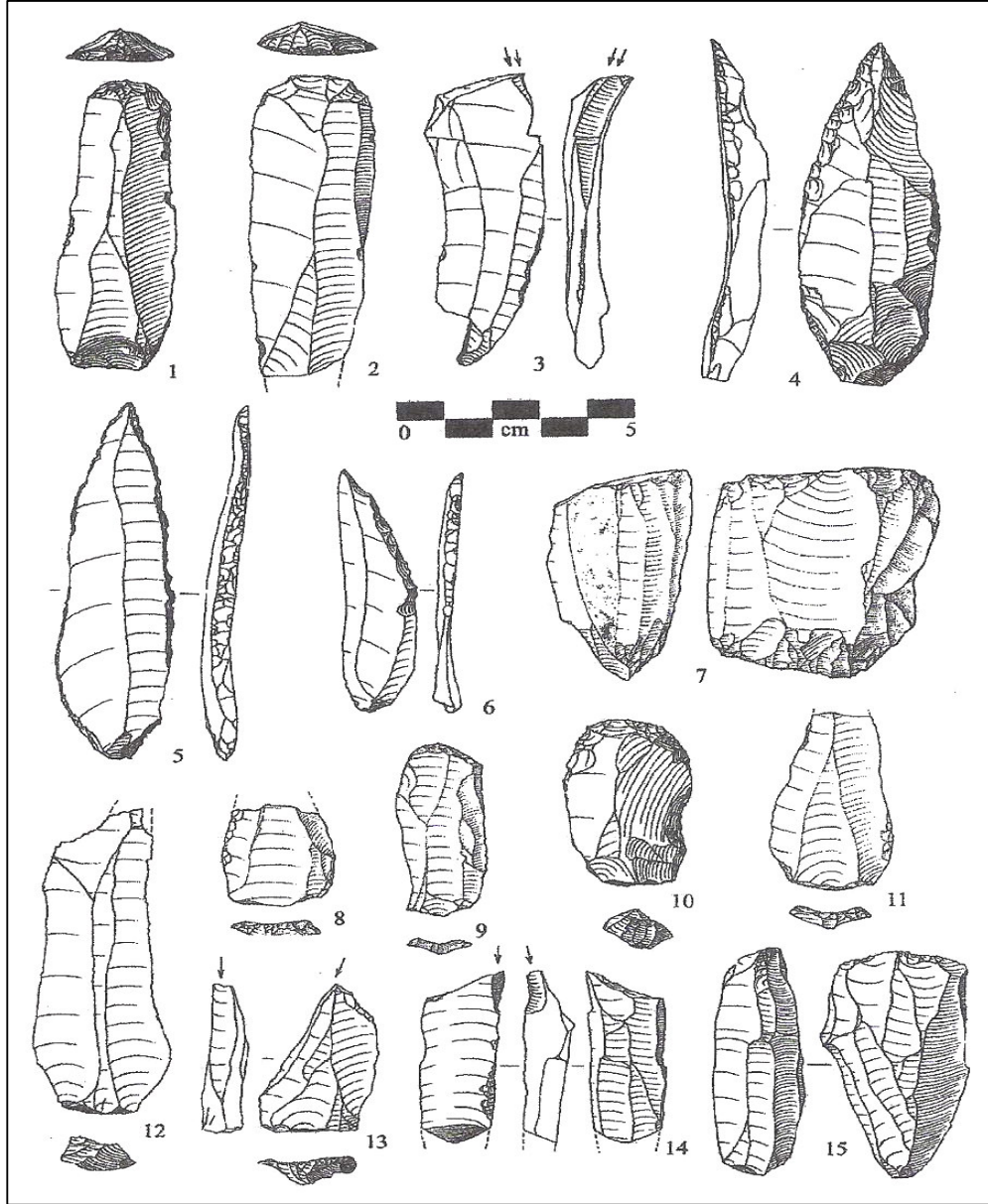
Levha 114. Kanal Mağarası'nda Bulunan Yongalar

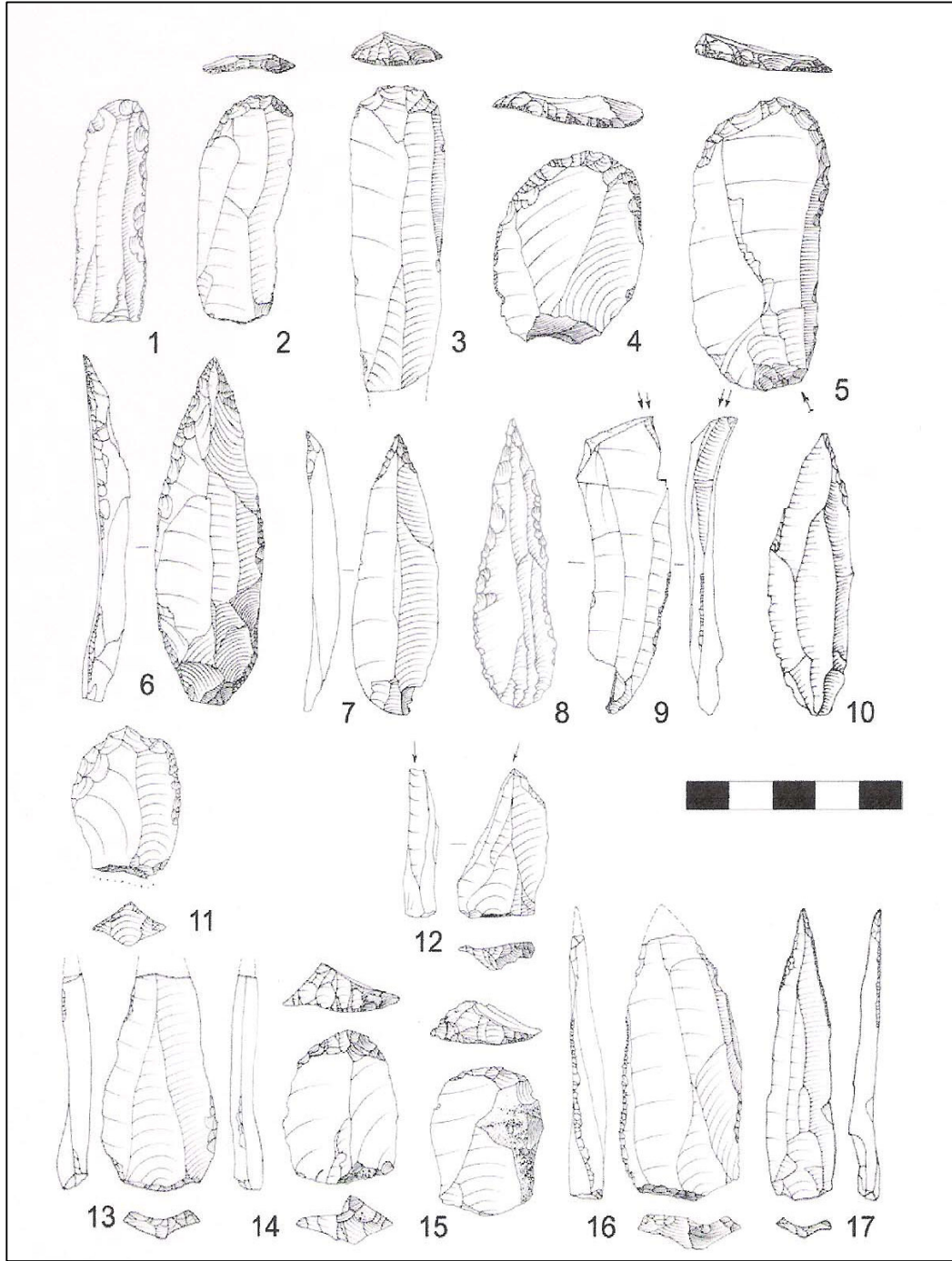
Levha 115. Üçağızlı Mağarası Buluntu Grubu, 1) Düzeltilenmiş Dilgi, 2-5) Dilgi Üzerine Uçlar, 6-9) Ön Kazıyıcılar, 10) Çıkmalı Ön Kazıyıcı, 11-13) Çekirdekler

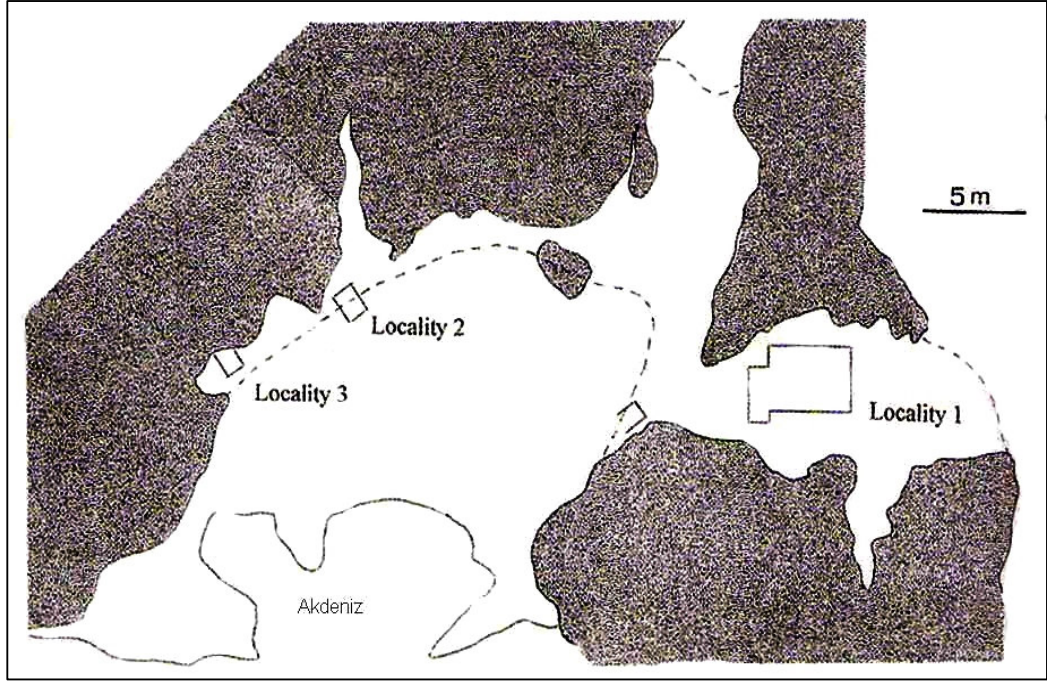
Levha 116. Üçağızlı Mağarası Buluntu Grubu, 1-3) Kısa Ön Kazıyıcılar, 4) Ön Kazıyıcı ve Taşkalem, 5-6) Budama Üzerine Taşkalemler, 7-9) Levallois Taşimalıklar, 10-12) Çekirdekler

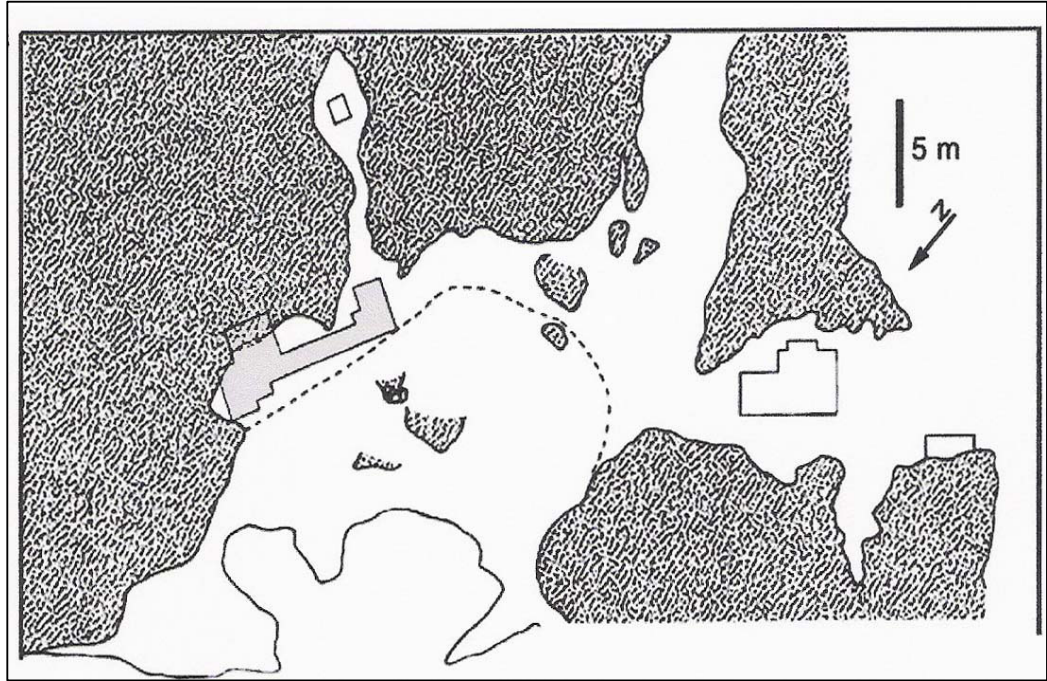
Levha 117. Üçağızlı Mağarası Erken Üst Paleolitik buluntuları, 1-7) Ahmarian, 8-15) Erken Üst Paleolitiğe Geçiş Safhası Örnekleri

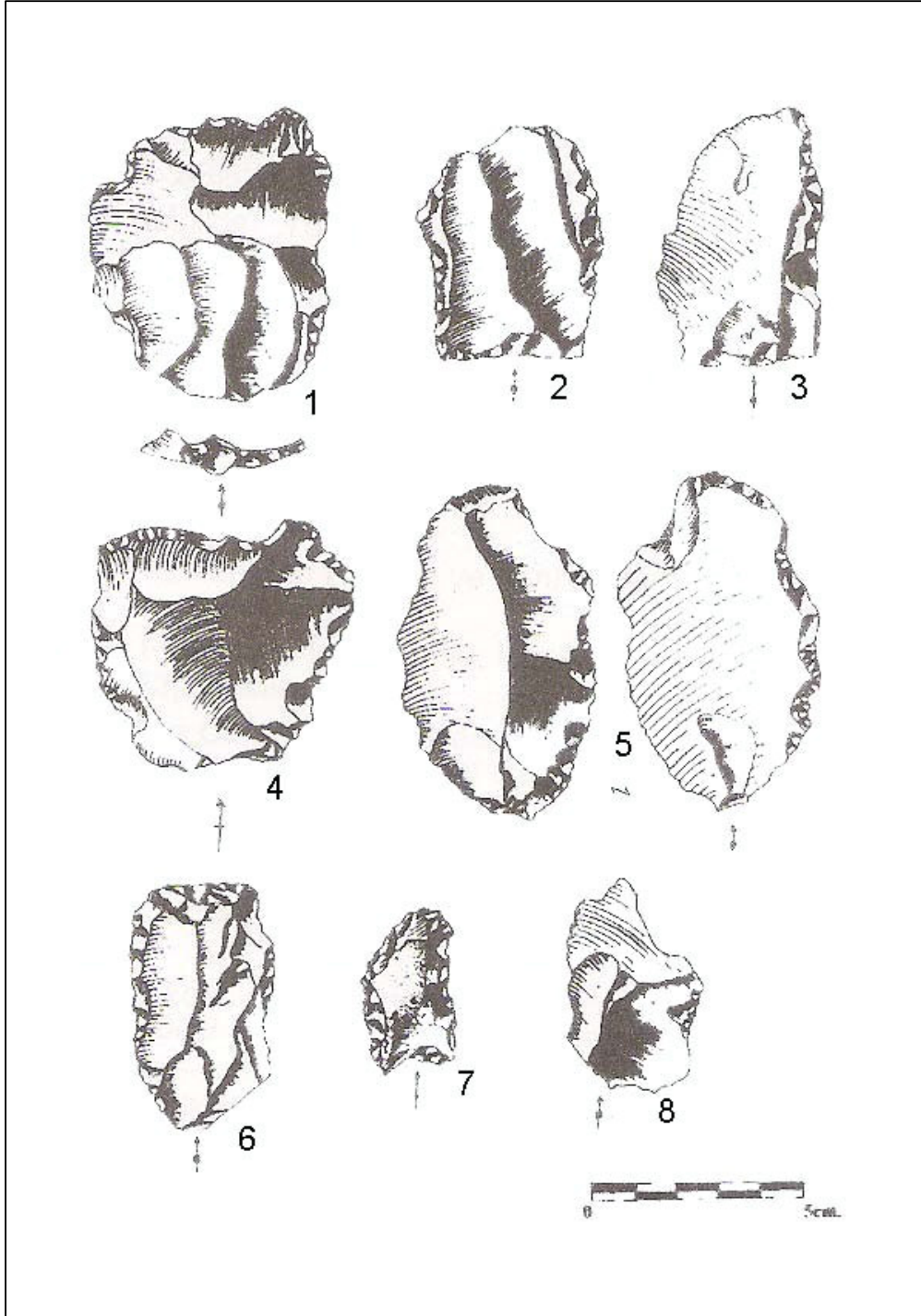
Levha 118. Üçağzılı Mağarası'ndan Buluntular, 1-10) Ahmarian, 11-17) Erken Üst Paleoliğe Geçiş Safhası Örnekleri

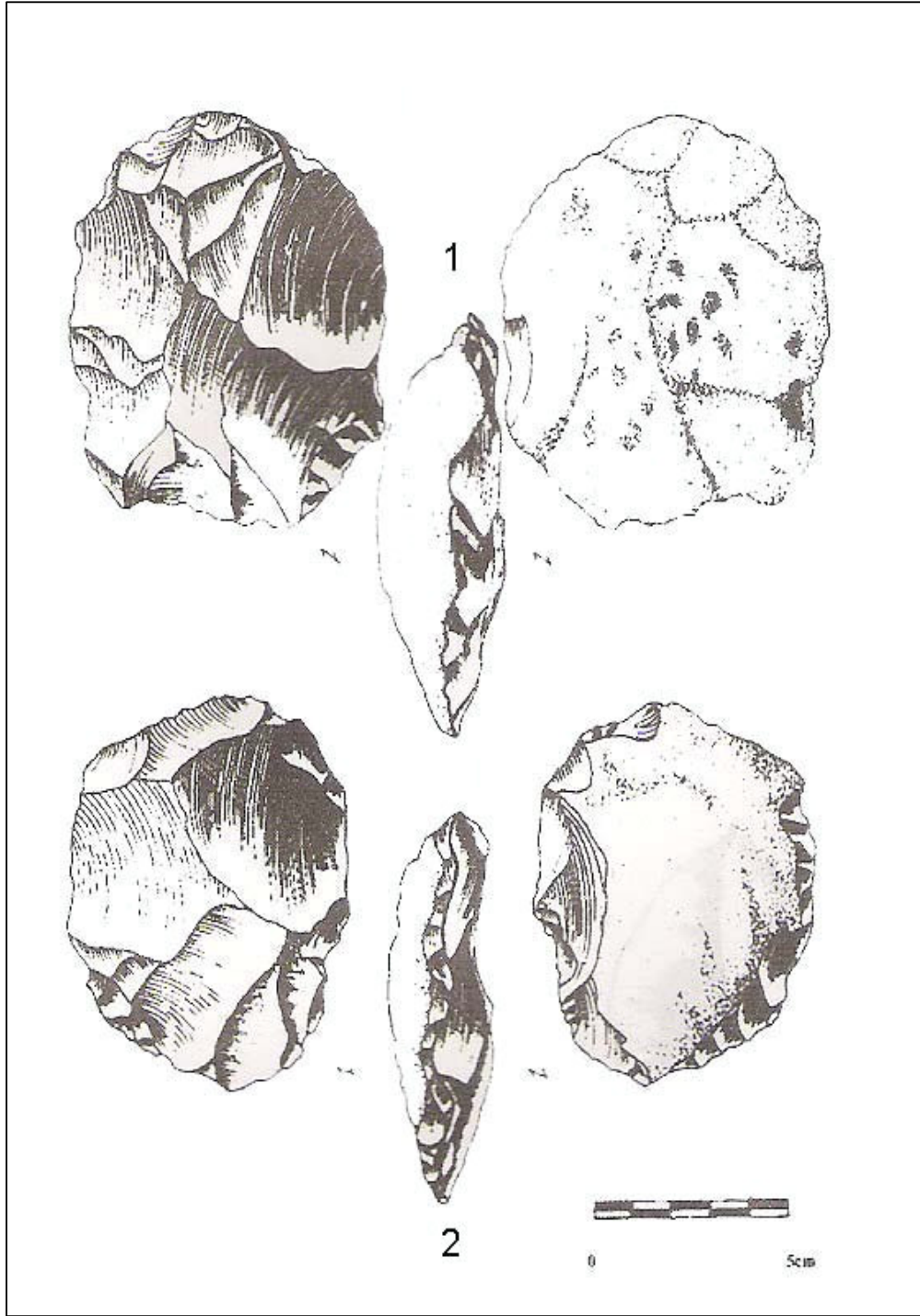
Levha 119a. Üçağızlı Mağarası'nda Minzoni-Déroche ve Güleç Dönemi Kazı Yerleri

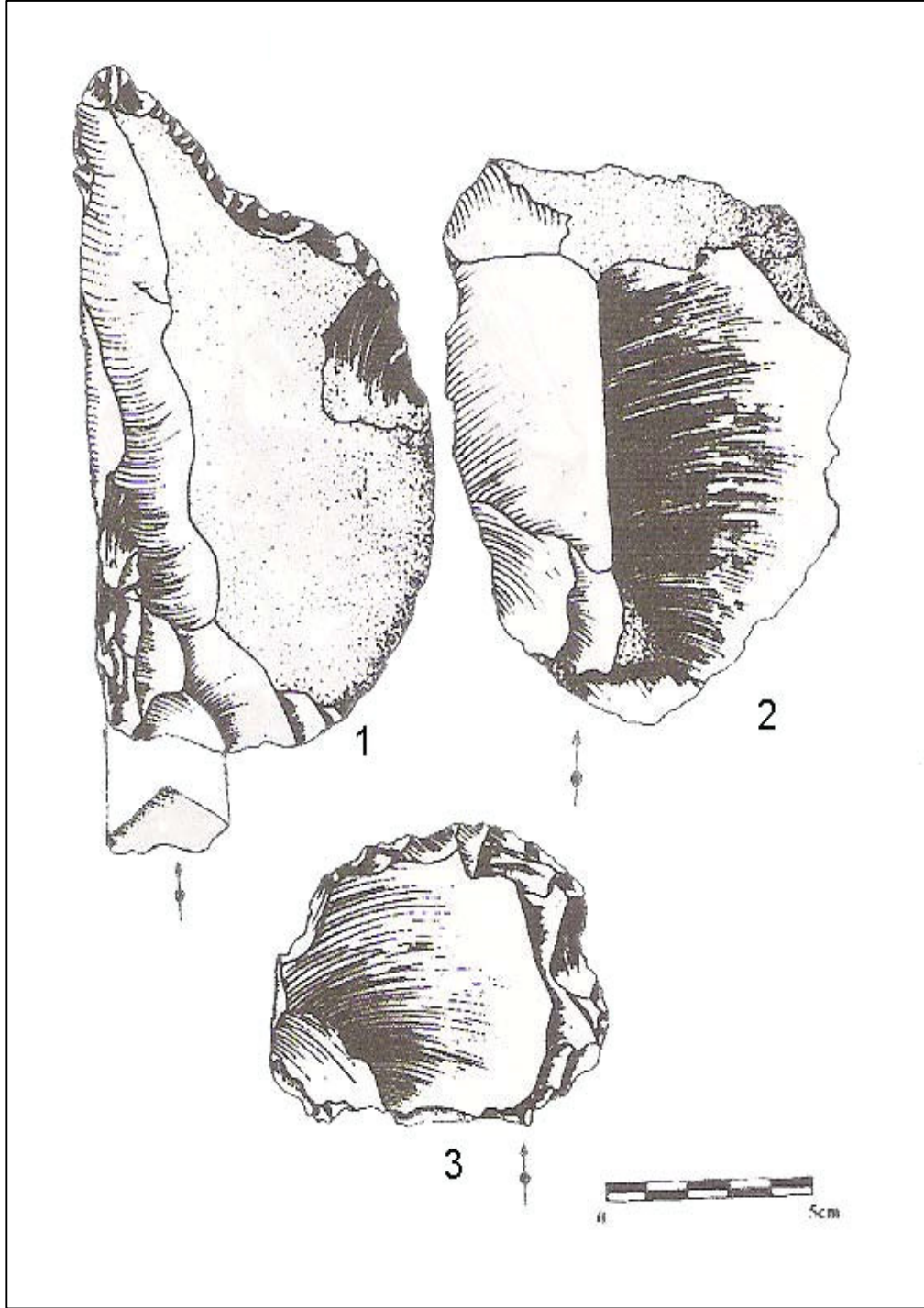
Levha 119b. Üçağızlı Mağarası'nda Kazı Yapılan Yerleri Gösteren Plan

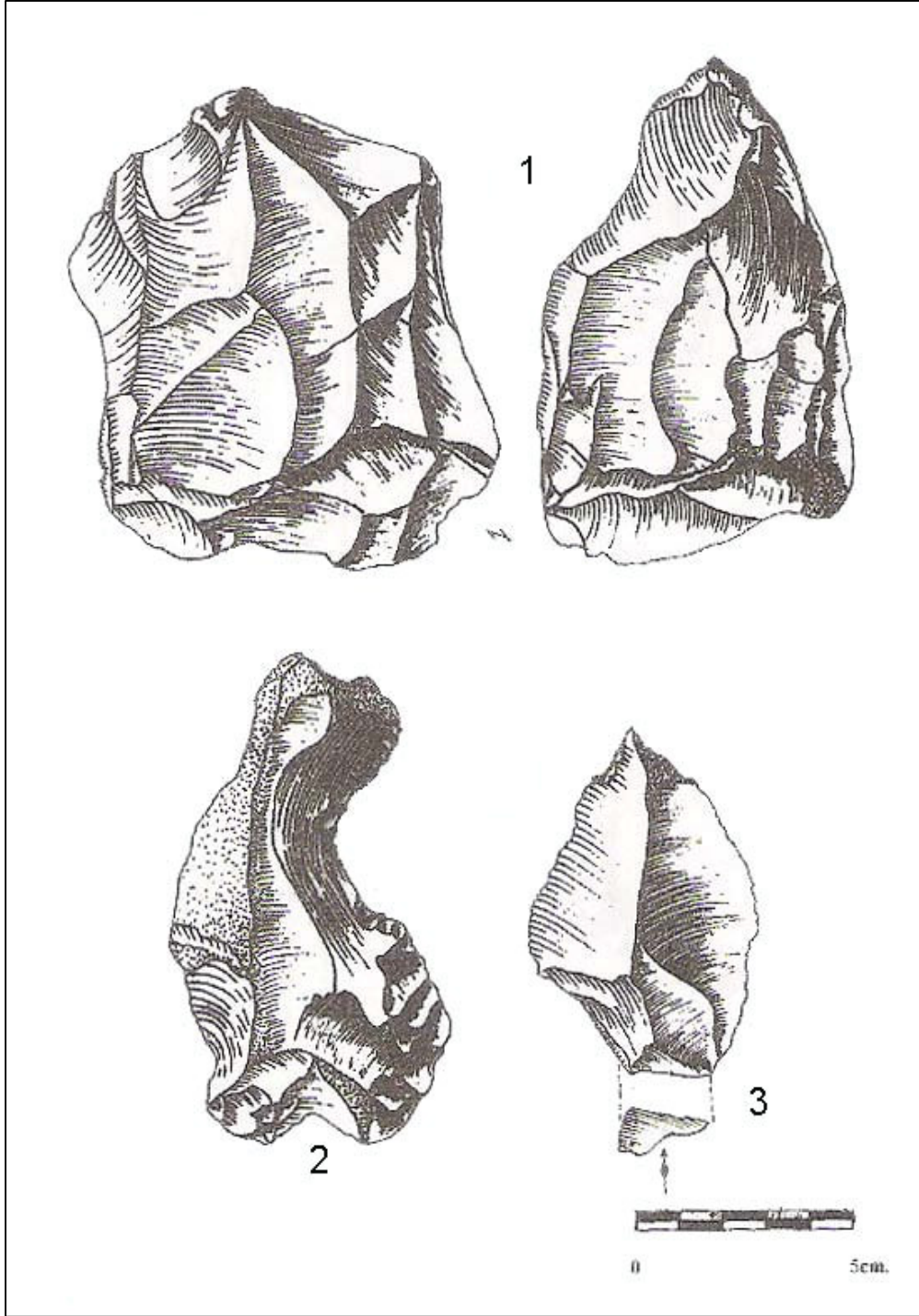
Levha 120. Hatay Bölgesi Buluntuları, 1, 4) Hacıfakı, 2-3) Harmanyeri, 5, 8)
Assar Mağarası, 6-7) Sungur Köyü Buluntuları

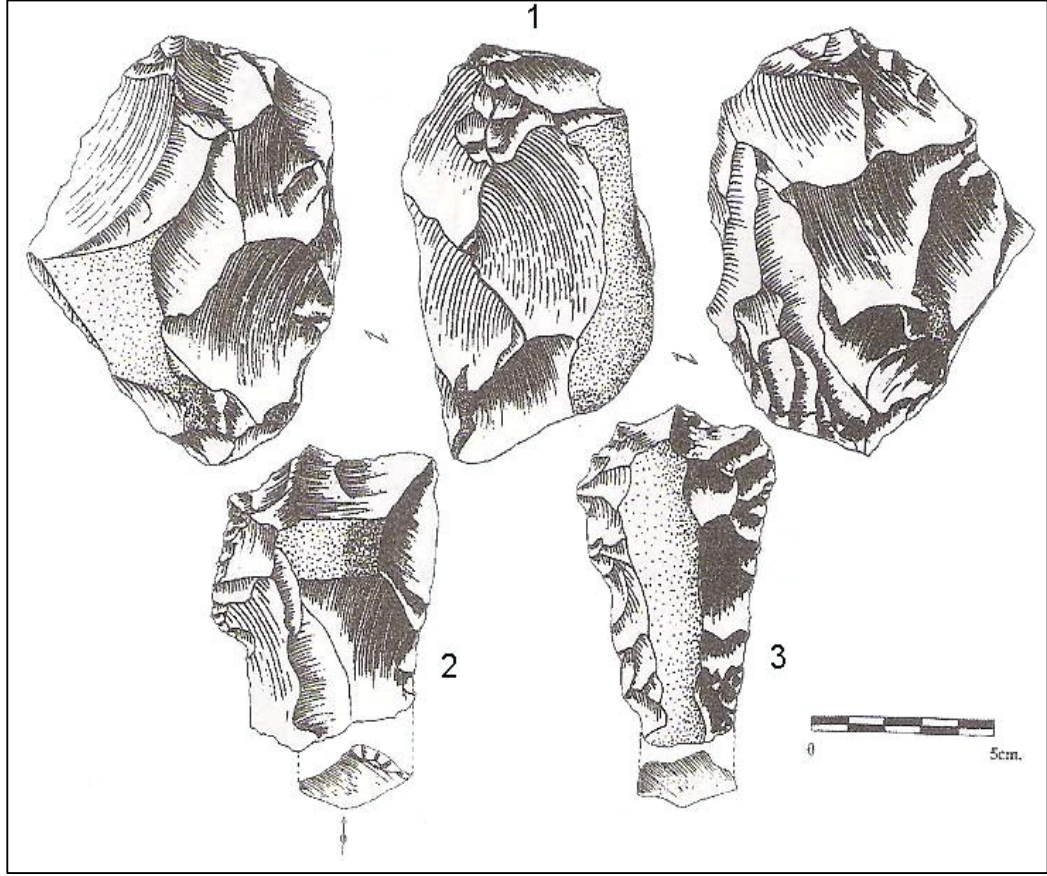
Levha 121. Hatay Bölgesi, Hacifakı Mevkii Buluntuları

Levha 122. Hatay Bölgesi, Ali Efendi Deresi (Üçağızlı) Mevkii Buluntuları

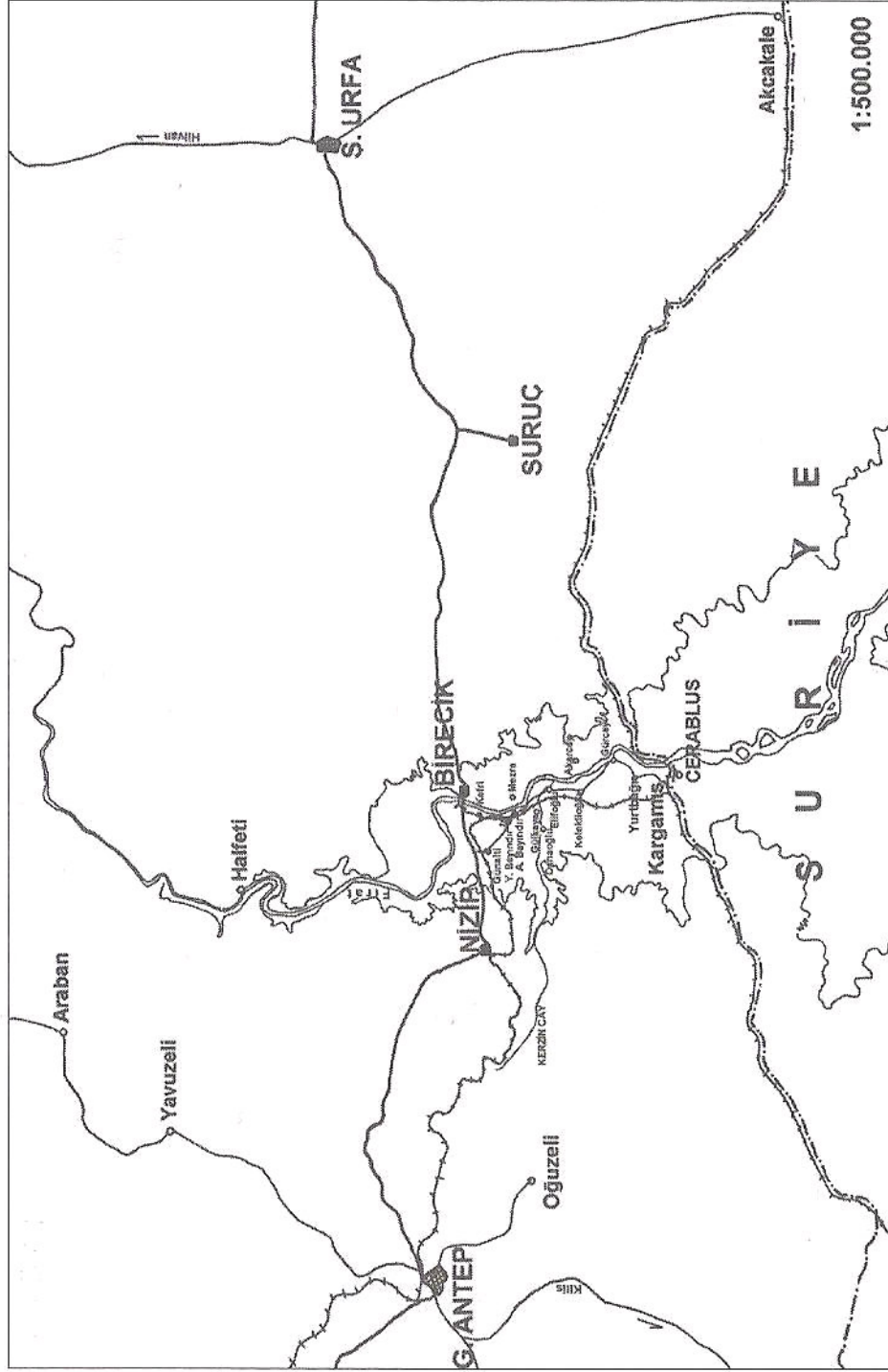

Levha 123. Hatay Bölgesi, Ali Efendi Deresi (Üçağızlı) Mevkii Buluntuları

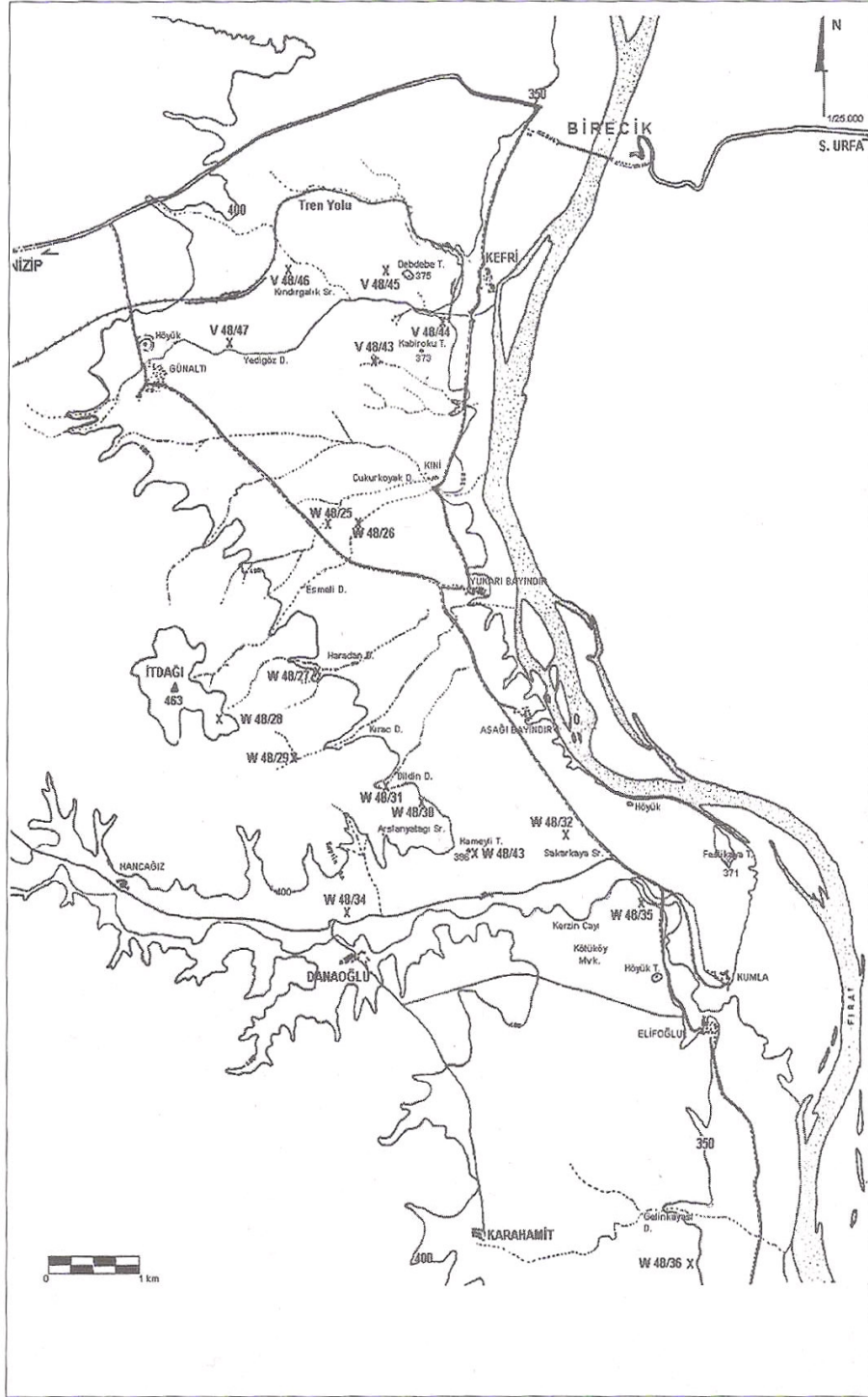

Levha 124. Hatay Bölgesi, Gölyeri Mevkii Buluntuları

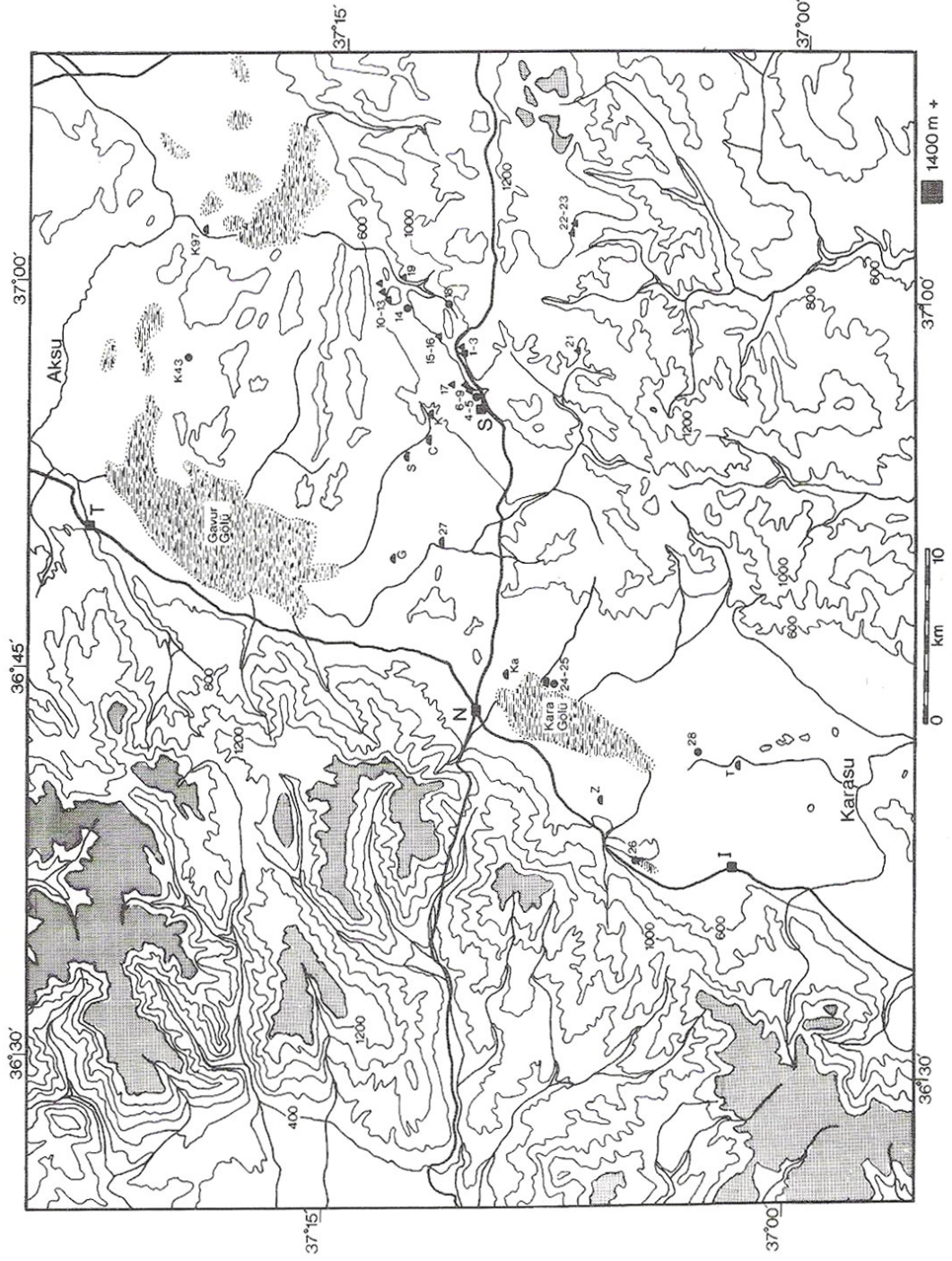
HARİTALAR

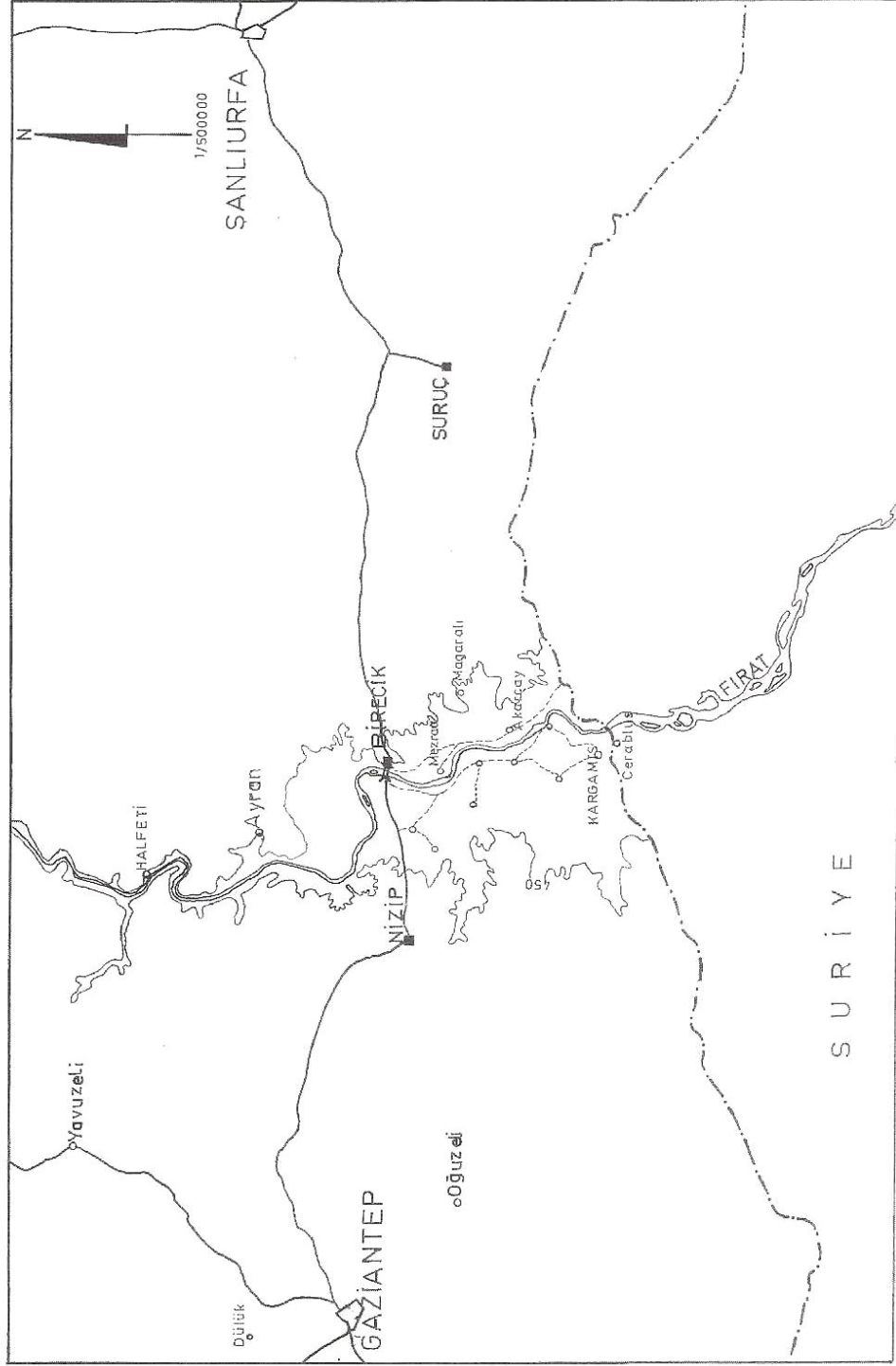
Harita 1. 2000 Yılı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması Alanı Genel Lokalizasyonu

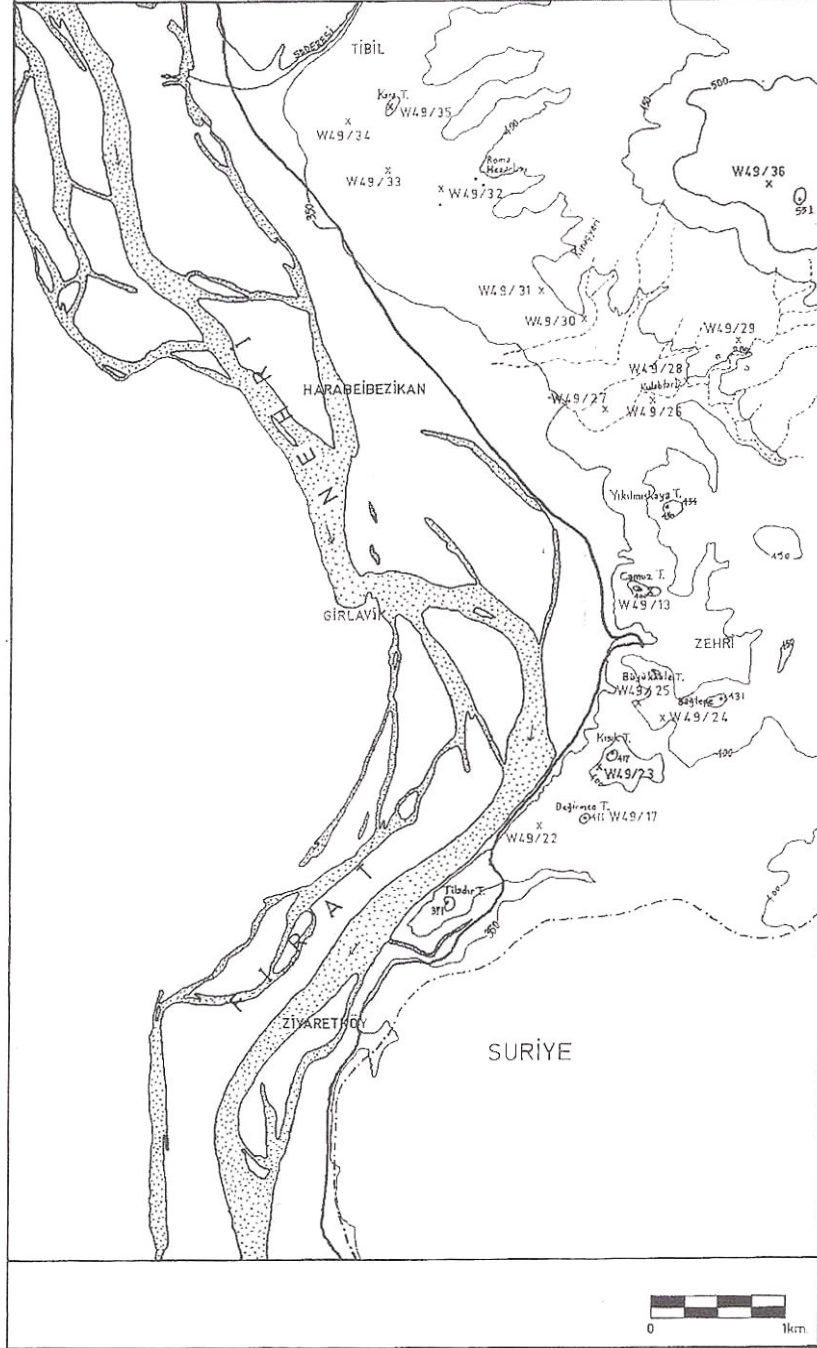
Harita 2. Elifoglu Köyü-Birecik İlçesi Arası Paleolitik Buluntu Yerleri

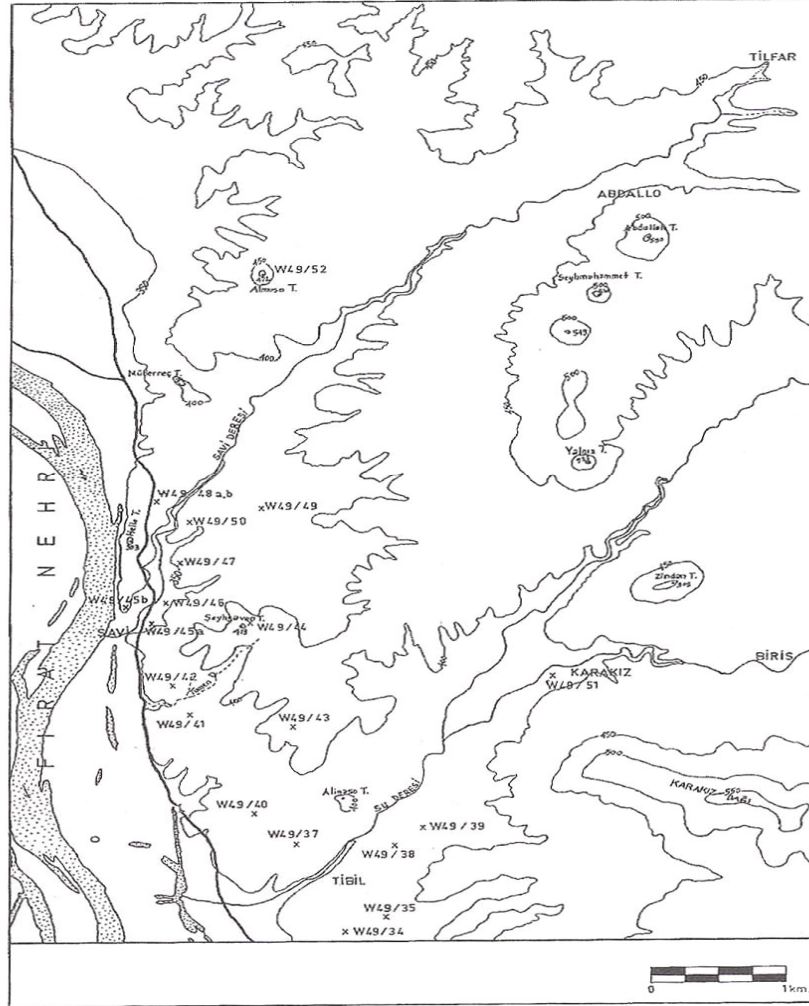
Harita 3. Sakçagözü Bölgesindeki Sitler

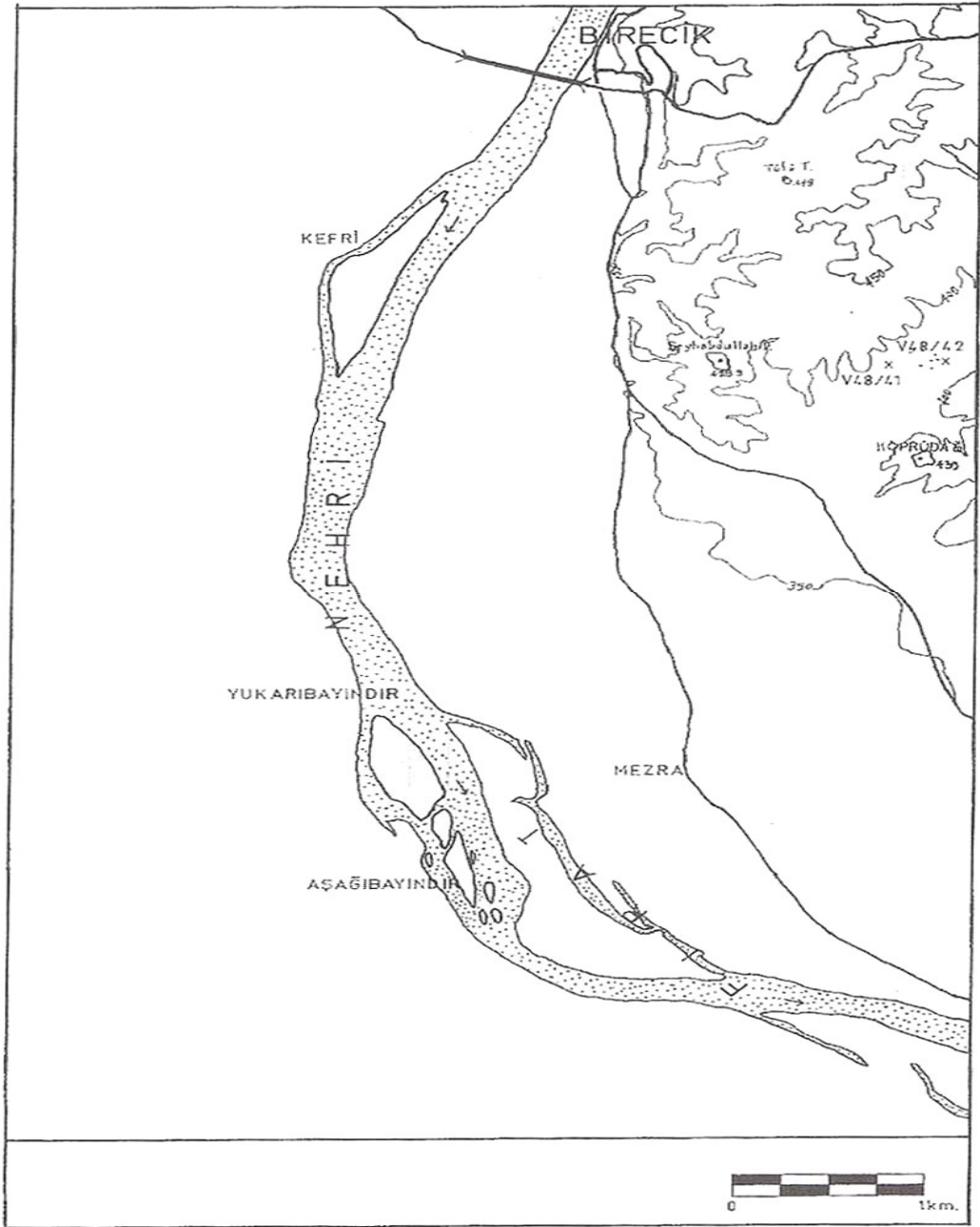
Harita 4. Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmasının Yapıldığı Birecik İlçesi, Mezra Beldesi-Akarçay Köyü'nün Lokalizasyonu

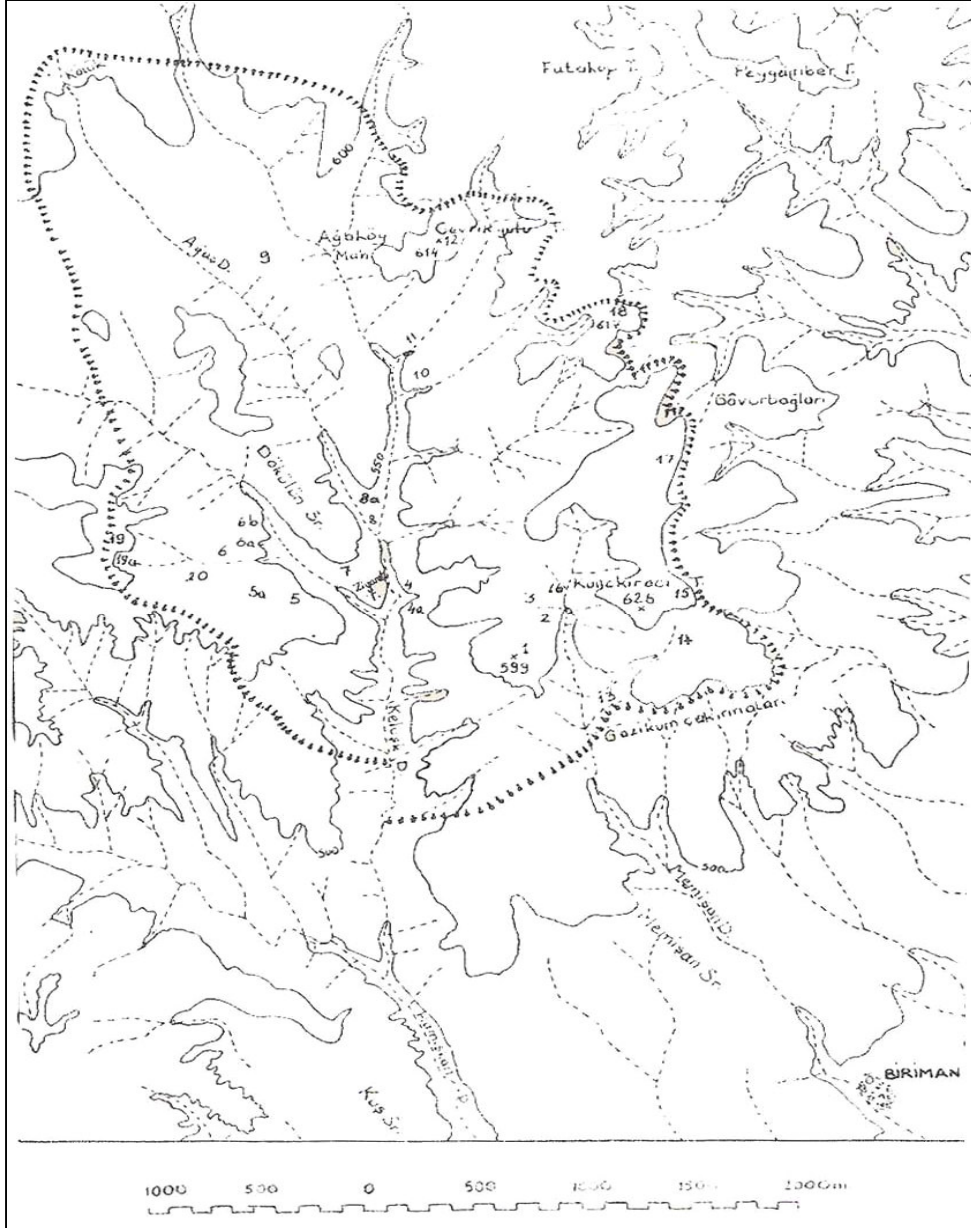
Harita 5. Çiçekalan (Zehri) ve Duyduk (Harabebezikan) Köyleri Çevresinde Saptanan Paleolitik Buluntu Yerleri

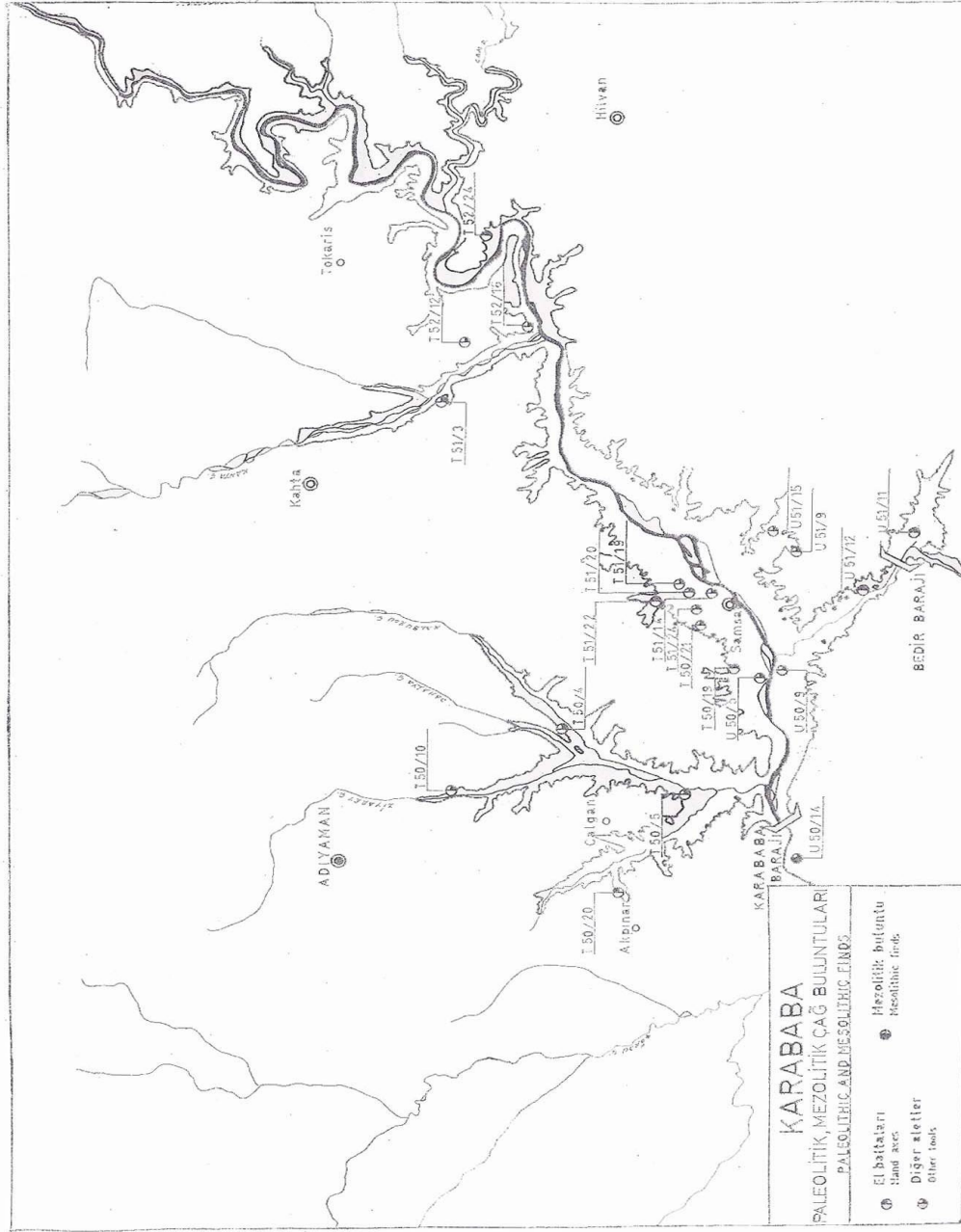
Harita 6. Akarçay (Tibil) ve Adacık (Şavi) Köyleri Çevresinde Saptanan Buluntu Yerleri

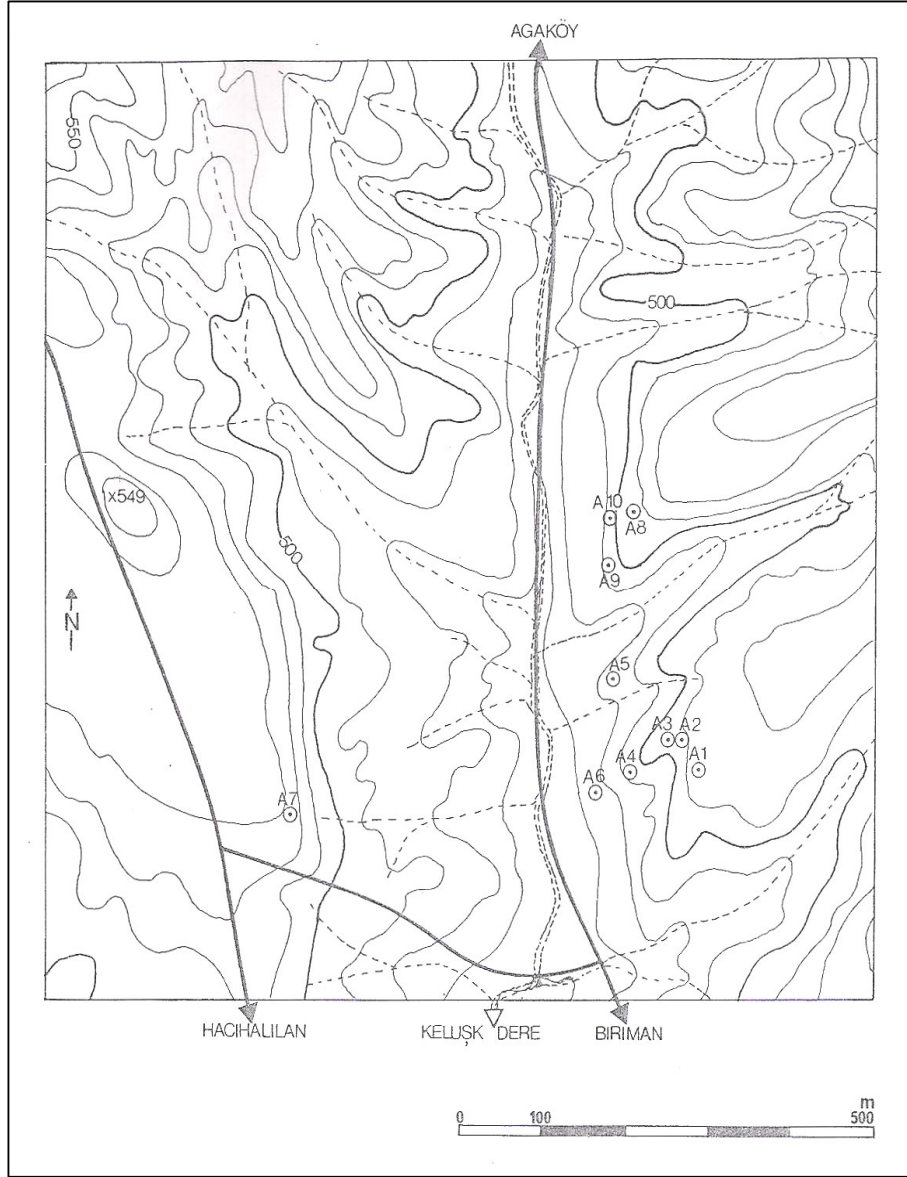
Harita 7. Mezraa Beldesi ve Birecik İlçesi Çevresi Paleolitik Buluntu Yerleri

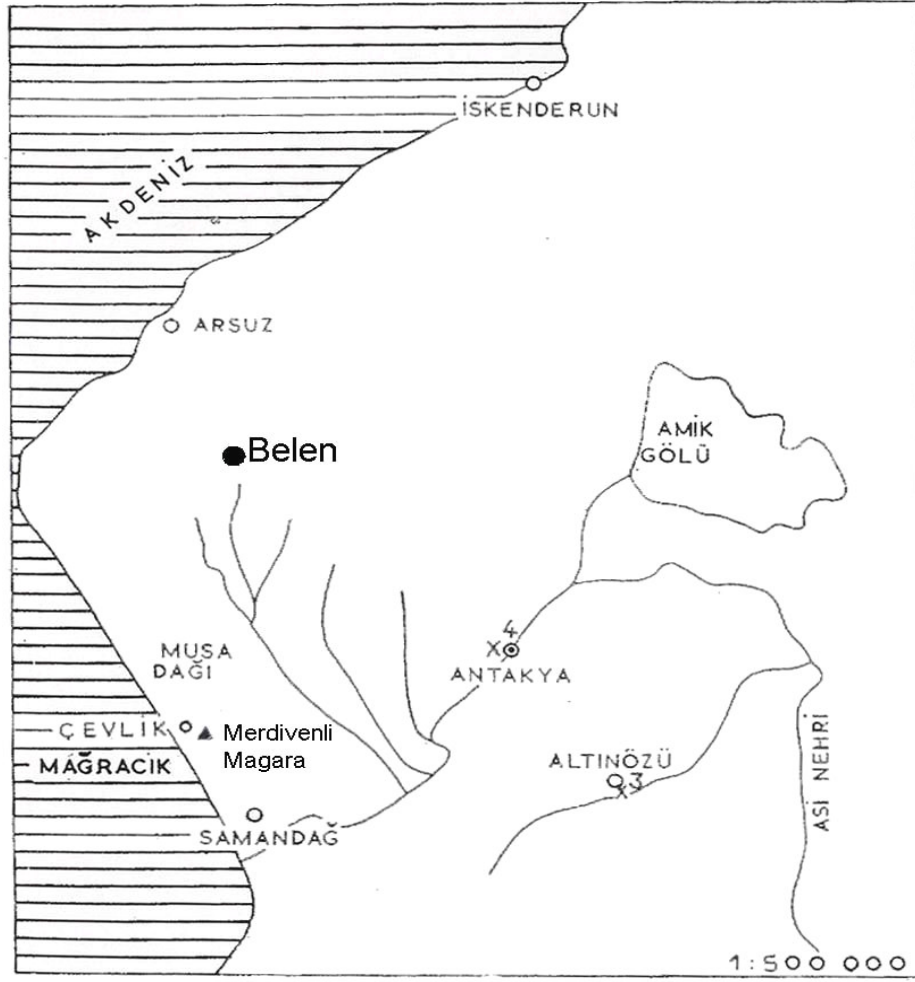
Harita 8. Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmalarında Saptanan Buluntu Yerleri

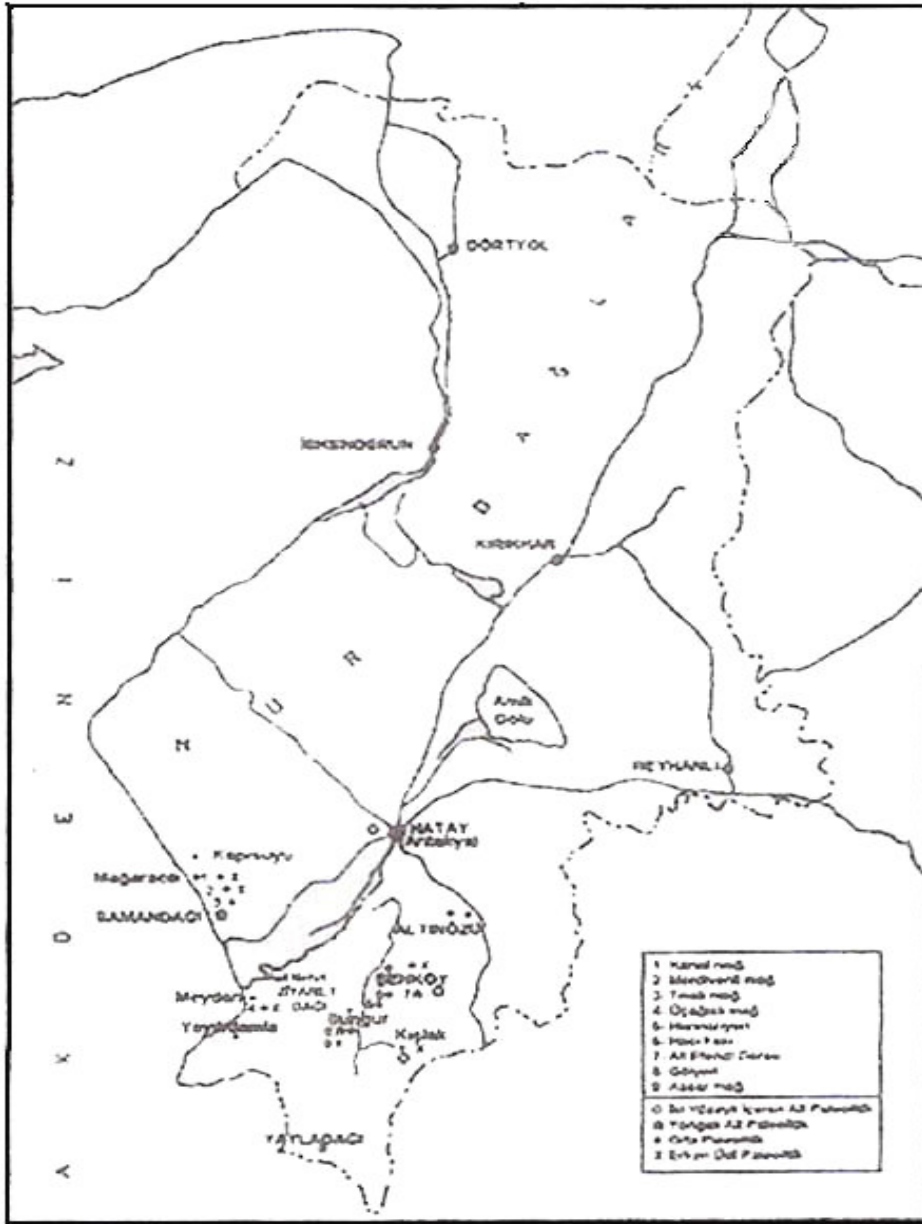
Harita 9. Karababa Paleolitik ve Mezolitik Çağ Buluntu Yerleri

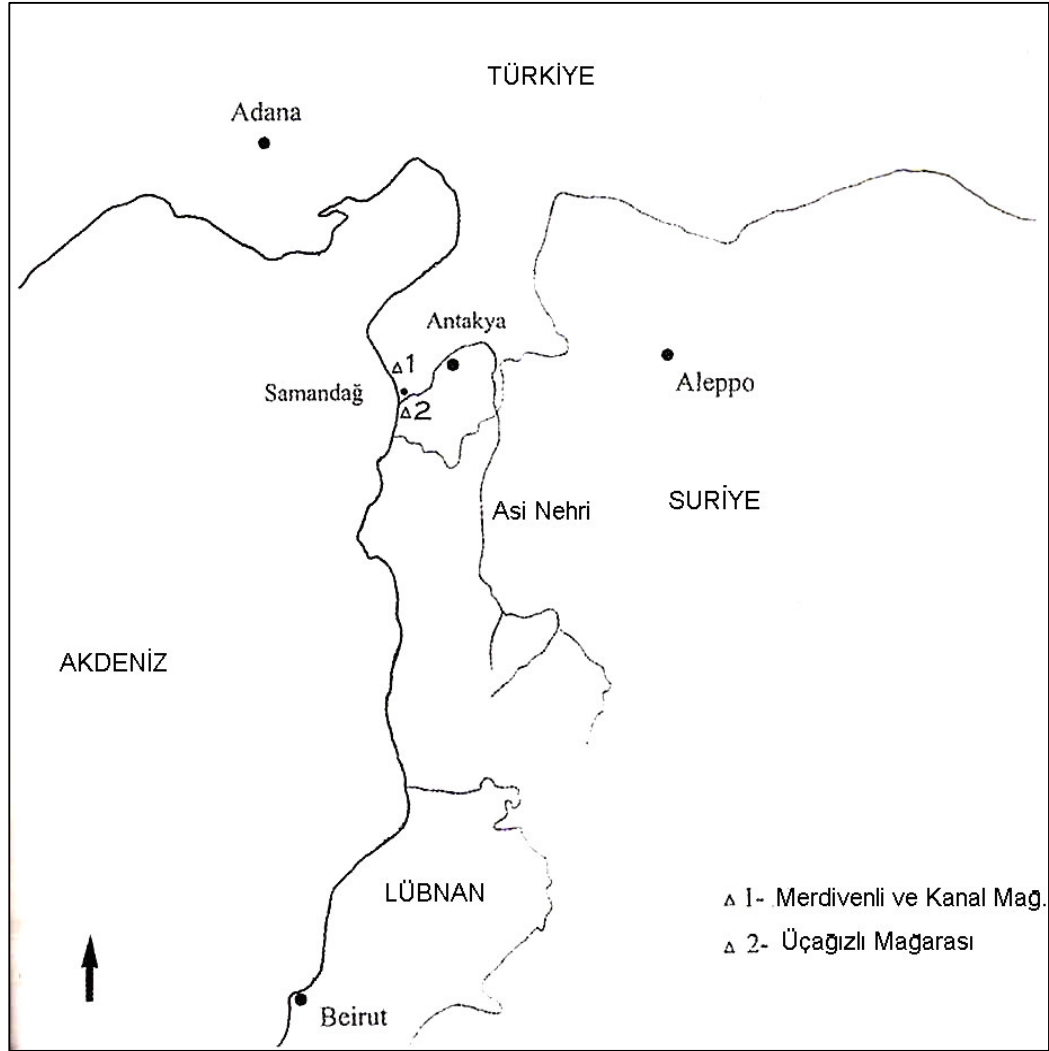
Harita 10. Şehremuz Buluntu Yerleri

Harita 11. Merdivenli Mağara'nın Konumu

Harita 12. Hatay-Samandağ Çevresinde Bulunan Paleolitik Buluntu Yerleri

Harita 13. Hatay-Samandağ'da Bulunan Kanal, Merdivenli ve Üçağızlı Mağaralarının Konumu

Harita 14. Üçağızlı Mağarası'nın Konumu

KAYNAKÇA

ALBRECHT, G., ENGELHARDT, H., MÜLLER-BECK, H., UNRATH, G., YALÇINKAYA, I. (1984), "Vorbericht über die Untersuchungen en der Faustkeilstation Şehremuz in der Südöstlichen Türkei", **Eiszeitalter u. Gegenwart 34**, Hannover, 37 Abb., pp.43–86.

ALGAZE, Guillermo (1990), "The Tigris-Euphrates Archaeological Survey Project, 1988-Dicle ve Fırat Yüzey Araştırmaları Projeleri, 1988", **VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.391–403.

ALGAZE, Guillermo, ROSENBERG, Michael (1991), "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1989", **VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.137–161.

ALGAZE, Guillermo (1992), "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1990", **IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.425–445.

ALGAZE, G., BREUNİNGER, R., KNUDSTAD, J. (1994), "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: Final Report Or The Birecik and Carchemish Dam Survey Areas", **Anatolica 20**, s.1–96.

ANATI, Emmanuel (1963), **Palestine Before The Hebrews**, London: Thirty Bedford Souare.

ARSEBÜK, Güven (1990), **İnsan ve Evrim**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi, Sayı 36.

ATASAYAN, Muine (1939), "1938 Yılında Gaziantep Köylerinden Dülük Civarında Bulunan Paleolitik Tipte Çakmak Taşı Aletleri Üzerine Bir Not", **Türk Arkeoloji Mecmuası**, Ankara, Sayı 19–22, s.313–317.

BAR-YOSEF, Ofer (1994), "The Lower Paleolithic Of The Near East", **Journal Of World Prehistory**, Vol.8, No.3, pp.211–257.

BELFER-COHEN, Anna, BAR-YOSEF, Ofer (1999), "The Levantine Aurignacian: 60 Years Of Research", DAVIES, W., CHARLES, R. (Ed.), **Dorothy Garrod And The Progress Of The Palaeolithic Studies In The Prehistoric Archaeology Of The Near East And Europe**, Oxbow Boks pp.117-134.

BELFER-COHEN, Anna, GORING-MORRIS, Nigel (2002), "Why Microliths? Microlithization In The Levant", **Archeological Papers Of The American Anthropological Association**, Vol. 12, No. 1, pp.57–68.

BORDES, F. (1985), "Alt Ve Orta Paleolitik Yongalama Teknikleri Ve Tipolojisinin İncelenmesinde Bir Yöntemin İlkeleri", **Antropoloji 12**, (Çev. Işın YALÇINKAYA) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.379–394.

BOSTANCI, Enver Y. (1963), "Güney-Doğu Anadolu Araştırmaları Dülük ve Kartal'ın Chellean ve Acheulean Endüstrisi/Researches in South-East Anatolia the Chellean and Acheulean Industry of Dülük and Kartal", **Anatolia VI**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.87–162.

BOSTANCI, Enver (1967), "Mağracık Çevresinde Yapılan 1966 Yaz Mevsimi Kazıları ve Yeni Buluntular", **Antropoloji 3**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.19–53.

BOSTANCI, Enver (1971a), "Adıyaman Çevresinde Proto-Solutrean ve Adıyamaniyen Paleolitik Kùltürler Üzerinde Bir Araştırma", **Antropoloji 5**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.45–72.

BOSTANCI, Enver (1971b), "Antakya Şenköy'de Yeni Orta ve Üst Pleistosen İnsanına Ait Kùltürler Üzerinde Bir Araştırma", **Antropoloji 5**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.83–91.

BOSTANCI, Enver (1973), "Güney-Doğu Anadolu'da Adıyaman Çevresinde Yapılan Paleoantropolojik Prehistorik ve Quarterner Problemleri Üzerinde Bir Araştırma/A New Research On the Palaeoanthropological, Prehistoric and Quaternary Problems of the Adıyaman Province in the South East Anatolia", **Antropoloji 6**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.89–170.

BOSTANCI, Enver (1975), "Anadolu'da Çakmak Taşının Jeolojik Yaşı ve Güney Doğu Anadolu'da Gaziantep Yakınında, Dülük Köyü Vadisinde, Bir Yüzünde Neogene Yaşta Chlamys Sp. Kavkı Mùlajı Bulunan Alt Paleolithic Dülükiyen Devre Ait Elbaltası Üzerinde Bir Tetkik", **Antropoloji 7**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.317–337.

CHILDE, V. Gordon (2006), **Tarihte Neler Oldu?**, (Çev. Alâeddin Şenel ve Mete Tunçay), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

ÇİNER, Refakat (1958), "Gaziantep Çevresinde Paleolitik Buluntular", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakùltesi Dergisi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt XVI, Sayı 3–4, s.125–129.

Devlet Su İşleri Komisyonu (1980), **Güneydoğu Anadolu Projesi**, Ankara: T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Etüt ve Plan Dairesi Başkanlığı Yayınları.

DİNÇER, H., GÜLEÇ, E., KUHN, S., STINER, M., (2001), “1999 Yılı Üçağzılı Mağarası Kazısı”, **22. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Cilt, s.1-8.

DOLUKHANOV, Pavel (1998), **Eski Ortadoğu’da Çevre ve Etnik Yapı**, (Çev. Suavi Aydın), Ankara: İmge Kitapevi.

EREK, C. Merih (1998), “Karain Mağarası Orta Paleolitik Kenar Kazıyıcılarının Tresiyolojik İncelemesi”, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Cilt XXXVIII, Sayı 1–2, s.205–228.

ERGUVANLI, Kemal (1946), “Gaziantep-Narlı Arasında Bulunan Paleolitik Aletler Hakkında Bir Not”, **Bellekten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt X, Sayı 39, s.375–384.

GARRARD, A., COLOLLY, J., MOLONEY, N., WRIGHT, K. (1996), “The Early Prehistory Of The Sakçagözü Region, North Levantine Rift Valley: Report On 1995 Survey Season”, **Anatolian Studies**, London: Published Annually By The British Institute of Archaeology At Ankara, Vol. XLVI, pp.53–81.

GARRARD, Andrew (1998), “Palaeolithic and Neolithic Survey at a South-Eastern “Gateway” to Turkey” R. MATTHEWS (Ed.), **Ancient Anatolia Fifty Years Work by the British Institute of Archaeology at Ankara**, Printed by Short Run Press, pp.7–16.

GÜLEÇ, E., KUHN, L. S., SEVİM, A., PEHLEVAN, C. (1998), “1996 Yılı Antalya-Antakya Yüzey Araştırması”, **XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, II. Cilt, s.247–254.

GÜLEÇ, Erksin, DİNÇER, Hüseyin (2000), “1998 Yılı Üçağzılı Mağara Kazısı ve Çevre Araştırmaları”, **21. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, I. Cilt, s.37–40.

GÜLEÇ, E., KUHN, S. L., STINER, M. C., (2002), “2000 Excavation At Üçağzılı Cave”, **23. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı, Yayınları, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1. Cilt, s.255-264.

GÜLEÇ, E., KUHN, S. L., ÖZER, İ., STINER, M. C. (2003), “The 2001 Excavation Season At Üçağzılı Cave”, **24. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Dösimm Basımevi, 1. Cilt, s.473–484.

GÜLEÇ, E., KUHN, S., STINER, M. (2004), “Üçağzılı Mağarası 2002 Yılı Kazısı”, **25. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, 2. Cilt, s.1–7.

GÜLEÇ, E., KUHN, L. S., STINER, M. C., ÖZER, İ., SAĞIR, M. (2005), “2003 Yılı Üçağzılı Mağarası Kazısı”, **26. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, 2. Cilt, s.237–242.

GÜVENÇ, Bozkurt (1979), **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitapevi.

HARMANKAYA, Savaş, TANINDI, Oğuz (1997), **Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 1 (Paleolitik/Epipaleolitik)**, İstanbul: Ege Yayınları, 2. Baskı.

KANSU, Şevket Aziz (1939), “Anadolu Paleolitiğine Dair Bir Not” (Türkçe-Fransızca), **Türk Arkeoloji Mecmuası**, Ankara, Sayı 19–22, s.330–335.

KANSU, Şevket Aziz (1945), “Hatay’da (Antakya) Bulunan Üst Aşöleen (Micoque) ve Niğde-Nevşehir Çevrelerinde Toplanan Levalloisien Aletler Hakkında Bir Not”, **Bellekten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt IX, Sayı 34, s.293–298.

KANSU, Şevket Aziz (1964), “Güney-Doğu Anadolu ve “Chopper”, “Chopping-Tools” Endüstrisi Hakkında”, **Bellekten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt XXVIII, Sayı 109, s.161–168.

KANSU, Şevket Aziz (1986), **İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Cilt, XIII. Dizi, Sayı 1^a 3, 3. Baskı.

KARTAL, Metin (1992), **Paleolitikte Çekirdekler ve Güney Doğu Anadolu Bölgesine Ait Örnekleri**, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KARTAL, Metin (1998), “Samsat Yöresinin Paleolitik Çekirdekleri Hakkında Tekno-Tipolojik Gözlemler”, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Cilt XXXVIII, Sayı 1–2, s.157–172.

KÖKTEN, İ. Kılıç (1947a), “Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt V, Sayı 2, s.223–236.

KÖKTEN, İ. Kılıç (1947b), "1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları", **Bellekten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt XI, Sayı 43, s.455–477.

KÖKTEN, İ. Kılıç (1952), "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt X, Sayı 3–4, s.167–206.

KUHN, S. L., GÜLEÇ, E., KILINÇ, F. (1999a), "Exploratory Excavations At Üçağız Cave, Hatay Province (1997)", **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, I. Cilt, s.63–75.

KUHN, S. L., STINER, M. C., GÜLEÇ, E. (1999b), "Initial Upper Palaeolithic In South-Central Turkey And Its Regional Context: A Preliminary Report", **Antiquity**, Vol. 73, Num. 281, pp.505–517.

KUHN, Steven L. (2002), "Paleolithic Archeology In Turkey", **Evolutionary Anthropology 11**, s.198–210.

KUHN, Steven L. (2004a), "Upper Paleolithic Raw Material Economies At Üçağızlı Cave, Turkey", **Journal Of Anthropological Archaeology 23**, pp.431–448.

KUHN, Steven L. (2004b), "From Initial Upper Paleolithic To Ahmariian At Üçağızlı Cave, Turkey", **Anthropologie**, XLII/3, pp.275–288.

LEAKEY, L. S. B. (1988), **İnsanın Ataları**, (Çev. Güven Arsebük), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, X. Dizi, Sayı 5^a, 2. Baskı.

MAISELS, Charles Keith (1999), **Uygarlığın Doğuşu**, (Çev. Alâeddin Şenel), Ankara: İmge Kitapevi.

MİNZONİ-DÉROCHE, Angela (1988), “1986 Yılı Gaziantep Yöresi Paleolitik Araştırmaları”, **V. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, II. Cilt, s.275–295.

MİNZONİ-DÉROCHE, Angela (1989), “Gaziantep’te Prehistorik Araştırma 1987 Misyonunun Hazırlık Sonuçları”, **VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.591–594.

MİNZONİ-DÉROCHE, Angela (1990), “La Paléolithique En Turquie”, **Anatolie Antique Fouilles Françaises en Turquie**, Paris-İstanbul: Talat Matbaacılık, Varia Anatolica IV/2, pp.8–9.

MİNZONİ-DÉROCHE, Angela (1992a), “Üçağızlı Mağarası Kazıları ve Çevre Araştırmaları”, **XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, I. Cilt, s.71–74.

MİNZONİ-DÉROCHE, Angela (1992b), “Üçağızlı Mağara, un Site Aurignacien dans le Hatay (Anatolie), Premiers Resultats”, **Paléorient**, 18/1, Paris, s. 89–96.

MİNZONİ-DÉROCHE, Angela (1993), “Middle and Upper Paleolithic in the Taurus-Zagros Region”, D. I., OLSZEWSKI and H. L., DIBBLE (Ed.), **The Paleolithic Prehistory Of The Zagros-Toros**, Philadelphia: Published by The University Museum of Archaeology and Anthropology University of Pennsylvania, University Museum Monograph 83, University Museum Symposium Series Volume V, pp.147–158.

ÖZDOĞAN, Mehmet (1977), **Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzev Araştırmaları**, İstanbul: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları, Seri I, No:2.

ŞENYÜREK, Muzaffer (1958), “1958 Yılında Samandağ Yakınında Bir Mağarada Yapılan Sondaj”, **Anatolia III**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.57–70.

ŞENYÜREK, Muzaffer, BOSTANCI, Enver (1958a), “Hatay Vilayetinde Prehistorya Araştırmaları/Prehistoric Researches In The Hatay Province”, **Belleten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt XXII, Sayı 86, s.147–169.

ŞENYÜREK, Muzaffer, BOSTANCI, Enver (1958b), “Hatay Vilayetinin Paleolitik Kültürleri”, **Belleten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt XXII, Sayı 86, s.171–210.

ŞENYÜREK, Muzaffer (1959), “Tıkalı Mağaranın Paleolitik Endüstrisine Dair Bir Not/A Note On The Palaeolithic Industry Of the Plugged Cave”, **Belleten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt XXIII, Sayı 89, s.9–58.

ŞENYÜREK, Muzaffer (1961), “Altındere'nin Üst Aşöleen Endüstrisi/The Upper Acheulean Industry Of Altındere”, **Belleten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt XXV, Sayı 98, s.149–175.

TAŞKIRAN, Harun (1990), **Biçimsel Tipoloji Açısından Anadolu İki Yüzevli Aletleri**, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TAŞKIRAN, Harun, KARTAL, Metin (1999), “Karkamış Baraj Gölü Alanında Yapılan Paleolitik Çağ Yüzev Araştırması: İlk Gözlemler/Palaeolithic Survey In The Carchemish Dam Reservoir Region: Preliminary

Observations”, N. TUNA, J. ÖZTÜRK (Ed.), **Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları/Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 1998**, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, s.45–62.

TAŞKIRAN, Harun, KARTAL, Metin (2001), “1999 Yılı Karkamış Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması/Palaeolithic Survey In The Carchemish Dam Reservoir Region: 1999 Season”, N. TUNA, J. ÖZTÜRK, J. VELİBEYOĞLU (Ed.), **Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları/Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 1999**, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, s.487–528.

TAŞKIRAN, Harun (2002), “2000 Yılı Karkamış Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması/The Palaeolithic Survey In The Carchemish Dam Reservoir Region: 2000 Season”, N. TUNA, J. VELİBEYOĞLU (Ed.), **Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları/Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ilisu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 2000**, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, s.383–429.

TAŞKIRAN, Harun, KARTAL, Metin (2003), “2001 Yılı Ilisu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması” **20. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Dösim Basımevi, 2. Cilt, s.191–199.

TAŞKIRAN, Harun, KARTAL, Metin (2004), “Ilisu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması 2002 Yılı Çalışmaları”, **21. Araştırma**

Sonuçları Toplantısı, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, 2. Cilt, s.295–302.

TAŞKIRAN, H., KARTAL, M., SEVENCAN, B. C. (2005), “2003 Yılı Ilısu Baraj Gölü Alanı Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması”, **22. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, I. Cilt, s.335–339.

TOLUN, Necip, PAMİR, Hamit N. (1975), **1:500 000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Explanatory Text Of The Geological Map Of Turkey Hatay**, Ankara: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yayınları.

YALÇINKAYA, Işın (1984), “Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları, 1982”, **I. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.13–20, 201–209.

YALÇINKAYA, Işın (1985), “Araştırmaların Işığında Anadolu Alt Paleolitiği ve Sorunlarına Genel Bir Bakış”, **Antropoloji 12**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.395–435.

YALÇINKAYA, Işın, MİNZONİ-DÉROCHE, Angela (1986), “Taş Aletlerin Teknik Betimlemeleri İçin Türkçe-Fransızca Bir Sözlükçük Denemesi”, **Bellekten**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt CL, Sayı 196, s.1–8.

YALÇINKAYA, I., MÜLLER-BECK, H., ALBRECHT (1987), “Fırat Vadisinde, Adıyaman-Samsat ve Malatya-Kuruçay Çevrelerinde Paleolitik Gözlemler, 1979/Beobachtungen Zum Palaolithikum des Euphrattales Bei Adıyaman-Samsat und Malatya-Kuruçay, 1979”, **Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları/Lower Euphrates Project 1978-1979**

Activities, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları, Seri I, No 3, s.29-39, Lev. 2–6.

YALÇINKAYA, Işın (1989), **Alt ve Orta Paleolitik Yontmataş Endüstrileri Biçimsel Tipolojisi ve Karain Mağarası**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi, Sayı:29.

YALÇINKAYA, Işın (1990), “Güneydoğu Anadolu’da Yapılan Paleolitik Çağ Araştırmaları Üzerinde Bir Değerlendirme”, **X. Türk Tarih Kongresi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.35–42, Lev. 11–22.

YALÇINKAYA, I., KÖSEM, M. B., ATICI, A. L., ÖZÇELİK, K., EREK, C. M., KARTAL, M. (2000), “1998 Yılı Yüzey Araştırmaları ve Hatay Paleolitiği”, **17. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Cilt, s.163–174.